

TAALVARIASIE
BY 'N GROEP LAAG-BESOLDIGDE
AFRIKAANSSPREKENDE
MANS EN VROUE

GERRIT HENDRIK JOOSTE

PROEFSKRIF VOORGELÊ TER VERVULLING

VAN DIE VEREISTES VIR DIE

GRAAD PHILOSOPHIAE DOCTOR

IN AFRIKAANS EN NEDERLANDS IN DIE FAKULTEIT

VAN LETTERE AAN DIE UNIVERSITEIT VAN DIE WITWATERSRAND

PROMOTOR: PROF. E.H. RAIDT

Johannesburg: Julie 1990

DECLARATION

I declare that this dissertation is my own, unaided work. It is being submitted for the degree of Doctor of Arts in the University of the Witwatersrand, Johannesburg. It has not been submitted before for a degree or examination at any other University.

Gerri Hendrik Jooste
19th day of July, 1990.

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'Gerri Jooste', with a stylized flourish at the end.

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate marked linguistic phenomena in the spoken language of a group of (elderly) white Afrikaans-speaking men and women who were economically active in Johannesburg and surrounding areas between 1920 and 1940.

For this purpose, tape recordings of twelve male railway workers and twelve female factory workers who fall into a lower socio-economic group were transcribed and analysed as faithfully as possible. Tape recordings of five white male and five white female Afrikaans-speaking teachers of more or less the same age as the first group, but belonging to a higher socio-economic category, were also analysed and transcribed as a basis for comparison. Distinct phonological, syntactical and lexical phenomena indicating signs of language contact were observed in the language of the speakers in the various groups under investigation. Significant differences may also be observed in the language of the men and women in the different socio-economic groups, with the language of the men and women in the lower socio-economic group and that of those in the higher socio-economic group clearly exhibiting gradual differences.

Contrary to what was initially expected, men do not necessarily adhere more strictly to standardised language in speech than do women, and few significant characteristics typify the language of men and women in this period.

The original expectation of finding relics of spoken Afrikaans from the pre-standardisation phase amongst the speakers selected was not fulfilled since the linguistic phenomena recorded are generally still heard in colloquial Afrikaans today. Furthermore, no traces of Dutchification were to be found in the case of the speakers selected. Dutchification apparently did not take place at lower socio-economic levels.

From this study it is clear that the interaction between social stratification and language variation plays an important role, as do the problems surrounding language norms and social norms. In this study of variation, attention is also paid to language normalisation and standardisation, and to language variation and social stratification prior to a discussion of the language of men and women.

VOORWOORD

Ek wil graag die volgende persone van harte bedank vir die onderskeie bydraes wat hulle gelewer het in die wording van hierdie proefskrif:

Prof. E.H. Raidt vir haar uiters bekwame en simpatieke leiding. Dit was 'n onvergeetlike ervaring en voorreg om haar as promotor te kon getad het.

Mev. Elsabé Brink vir die beskikbaarstelling van haar bandopnames, die verskaffing van gegewens, en die talle insiggewende gesprekke.

Die toetspersone vir hul wonderlike samewerking en vriendelikheid. Sonder hulle sou dié studie nie moontlik gewees het nie.

Prof. Sichel (Departement Statistiek: Wits) en prof. Penn (Spraakkliniek: Wits) vir hulle hulp met onderskeidelik die kwantifisering van die data en die vasstelling van moontlike ouderdomskenmerke

Ds. Kobie Coetzee van die Presbiteriaanse Kerk Randburg vir die beskikbaarstelling van die rekenaar en drukker.

Mev. Eliza du Plooy vir die lang nagte voor die woordverwerker.

Mnr. Thinus van Wyk vir die bindwerk.

My ouers en familie vir hulle aanmoediging.

My vrou wat my gedra en verdra het, en baie moes opoffer.

My Skepper wat dit vir my moontlik gemaak het om ook hierdie studie na die beste van my vermoë te voltooi. Aan Hom kom toe al die lof en die eer.

Geldelike bystand gelewer deur die Instituut vir Navorsingsontwikkeling van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing vir hierdie navorsing word hiermee erken. Menings in hierdie proefskrif uitgespreek of gevolgtrekkings waartoe geraak is, is dié van die outeur en moet nie noodwendig aan die Instituut vir Navorsingsontwikkeling of die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing toegeskryf word nie.

INHOUD

	Bladsye
Inleiding	1
1. Doelstelling van hierdie studie	1
2. Hipoteses	1
3. Agtergrond wat tot hierdie studie gelei het	1
4. Veld wat gedek word	2
5. Die sosiale omstandighede in Johannesburg tussen 1920 en 1940	3

HOOFSTUK 1

Taalvariasie en sosiale stratifikasie	7
1.1 Standaard-Afrikaans	7
1.1.1 Taalnormering en -standaardisering	14
1.1.2 Die Afrikaanse normerings- en standaardiseringsproses	16
1.2 Taalvariasie en sosiale stratifikasie	22
1.2.1 Taal en gemeenskap	22
1.2.2 Spraakgemeenskappe en sosiale stratifikasie	24
1.2.3 Korrelasie tussen sosiale stratifikasie en taalvariasie	29
1.2.3.1 Oorsese studies	29
1.2.3.2 Studies in Suid-Afrika	30
1.2.3.3 My ondersoekgroep	30
1.3 Taalvariasie in mans- en vrouetaal	31
1.3.1 Studies oor taal en geslag	31
1.3.2 Linguistiese geslagsverskille	36
1.3.2.1 Leksikaal-semantiese verskille	38
1.3.2.2 Morfologiese verskille	39
1.3.2.3 Intaktiese verskille	40
1.3.2.4 Akoestiese verskille	41
1.3.3 Studies oor die situasie in Suid-Afrika	42

HOOFSTUK 2

Metodologie	44	
2.1	Insamelingswyse van die data	44
2.1.1	Fabriekwerkster	44
2.1.2	Spoorwegwerkers	44
2.1.3	Kontrolegroep	46
2.2	Wyse van transkripsie	47
2.3	Dataverwerking	47
2.4	Moontlike eenderdomskenmerke	48
2.5	Inligting in verband met ondersoekgroepe	49
2.5.1	Bandopnames	49
2.5.2	Geboortedatum en -plek	51
2.5.3	Opvoedingspeil	52
2.5.4	Woonplek en beroep	54
2.5.5	Verdere inligting	55
2.6	Samevatting en vooruitsig	57

HOOFSTUK 3

Die beskrywing en kwantifisering van die data		58
3.1	Fonologiese verskynsels	59
3.1.1	Die verswakking van vokale of diftonge na [ɔ]	59
3.1.1.1	Vokale	60
3.1.1.2	Diftonge	63
3.1.2	Die wisseling van vokale	64
3.1.2.1	[ɛ] > [ɔ]	64
3.1.2.2	[ɑ] > [ɔ]	67
3.1.2.3	[ɑ] i.p.v. [ɔ]	73
3.1.2.4	[u] i.p.v. [ɔ], [ɛ], [or]	80
3.1.3	Die verkorting van vokale	81
3.1.3.1	Die verkorting van [ɑ]	81
3.1.3.2	Die verkorting van [or]	86
3.1.4	Ontroending	87
3.1.4.1	[i(ɪ)] i.p.v. [y(ʏ)]	89
3.1.4.2	[eɪ] i.p.v. [ø]	92

3.1.4.3	[ə(ɪ)] i.p.v. [æ]	95
3.1.4.4	[əi] i.p.v. [æi]	101
3.1.5	Die weglating van konsonante	106
3.1.5.1	Die prokopee van die aanvangs [d]	106
3.1.5.2	Die sinkopee van die woordinterne [l]	107
3.1.5.3	Die apokopee van die slot [l]	110
3.1.5.4	Die apokopee van die slot [n]	112
3.1.5.5.	Die apokopee van slot [t]	114
3.1.6	Die weglating van [r]	117
3.2	Sintaktiese verskynsels	129
3.2.1	Die weglating van die onderwerp/onderwerpskonstruksie	129
3.2.2	Die weglating van die voorwerp/voorwerpskonstruksie	134
3.2.3	Die weglating van die hoofwerkwoord	138
3.2.4	Die weglating van die hulpwerkwoord	145
3.2.5	Die weglating van die lidwoord	147
3.2.6	Die weglating van die herhalingsnegasie	151
3.2.7	Die weglating van voorsetsels	156
3.2.8	Foutiewe voorsetselgebruik	165
3.2.9	Leë woorde	170
3.2.10	Onsekerheidsvorme	176
3.2.11	Die herhalingskonstruksie in sinne	181
3.2.12	Die herhaling van woorde	189
3.3	Leksikale verskynsels	193
3.3.1	Die gebruik van enkelvoud i.p.v. meervoud	193
3.3.2	Argaismes	196
3.3.3	Engelse woorde	205
3.3.4	Vloekwoorde	210
3.3.5	Verkleinwoorde	214
3.4	Opsomming van die gekwantifiseerde data	218
3.5	Samevatting en vooruitsig	222

HOOFSTUK 4

Bespreking, Gevolgtrekking en moontlike Verklaring	223
4.1 Fonologiese verskynsels	223
4.1.1 Die verswakking van vokale of diftonge na [ə]	223
4.1.1.1 Vokale	223
4.1.1.2 Diftonge	224
4.1.2 Die wisseling van vokale	225
4.1.2.1 [e] > [ə]	225
4.1.2.2 [a] > [ə]	225
4.1.2.3 [a] i.p.v. [ə]	226
4.1.2.4 [u] i.p.v. [ə], [e], [o]	226
4.1.3 Die verkorting van vokale	227
4.1.3.1 Die verkorting van [a]	227
4.1.3.2 Die verkorting van [o]	228
4.1.4 Ontronding	228
4.1.4.1 [i(ɪ)] i.p.v. [y(ɪ)]	228
4.1.4.2 [e(ɪ)] i.p.v. [ø]	228
4.1.4.3 [ə(ɪ)] i.p.v. [œ]	229
4.1.4.4 [əi] i.p.v. [œi]	229
4.1.5 Die weglating van konsonante	229
4.1.5.1 Die prokopee van die aanvangs [d]	229
4.1.5.2 Die sinkopee van die woordinterne [l]	230
4.1.5.3 Die apokopee van die slot [l]	230
4.1.5.4 Die apokopee van die slot [n]	230
4.1.5.5 Die apokopee van die slot [t]	231
4.1.6 Die weglating van [r]	231
4.2 Sintaktiese verskynsels	233
4.2.1 Die weglating van die onderwerp/onderwerpskonstruksie	233
4.2.2 Die weglating van die voorwerp/voorwerpskonstruksie	233
4.2.3 Die weglating van die hoofwerkwoord	233
4.2.4 Die weglating van die hulpwerkwoord	234
4.2.5 Die weglating van die lidwoord	234
4.2.6 Die weglating van die herhalingsnegasie	234
4.2.7 Die weglating van voorsetsels	235
4.2.8 Foutiewe voorsetselgebruik	235
4.2.9 Leë woorde	235

4.2.10	Onsekerheidsvorme	236
4.2.11	Die herhalingskonstruksie in sinne	236
4.2.12	Die herhaling van woorde	237
4.3	Leksikale verskynsels	237
4.3.1	Die gebruik van enkelvoud i.p.v. meervoud	237
4.3.2	Argasmes	237
4.3.3	Engelse woorde	238
4.3.4	Vloekwoorde	238
4.3.5	Verkleinwoorde	238
4.4	Samevatting	239
4.4.1	Verskille in die taalgebruik van mans en vroue	239
4.4.2	Verskille in mans se taalgebruik	240
4.4.3	Verskille in vroue se taalgebruik	241
4.4.4	Verskille in die taalgebruik van sprekers in verskillende sosio-ekonomiese groepe	242
4.5	Gevolgtrekking	242
4.6	Moontlike verklaring	244
4.6.1	Sosiale stratifikasie t.o.v. sosio-pedagogiese opvoedingspeil	244
4.6.2	Sosiale stratifikasie t.o.v. beroep	245
4.6.3	Sosiale stratifikasie t.o.v. omgewing	246
4.6.4	Verskille in sosiale mobiliteit	247
4.7	Slot	247

BIBLIOGRAFIE	250
---------------------	------------

VIR LOUISA

INLEIDING

1. DOELSTELLING VAN HIERDIE STUDIE

Die doel van hierdie studie is om kenmerkende variante in die Afrikaanse spreektaal van bejaarde persone in 'n spesifieke sosio-ekonomiese groep aan te toon, om vas te stel of dit beperk is tot dié sosio-ekonomiese groep, en om die moontlike verskille wat daar bestaan in die taalgebruik van (bejaarde) Afrikaanssprekende mans en vroue aan te toon.

2. HIPOTEESES

As hipoteses word die volgende gestel:

- Die taalgebruik van mans en vroue in 'n spesifieke sosio-ekonomiese groep wat tussen 1920-1940 in Johannesburg en omgewing ekonomies aktief was, toon gemeenskaplike kenmerke en pre-standaardvorme wat spore van Afrikaans-Engelse taalkontak weerspieël.
- Daar is 'n duidelike korrelasie tussen sosiale stratifikasie en taalvariasie in 'n spesifieke sosio-ekonomiese groep wat tussen 1920-1940 in Johannesburg en omgewing ekonomies aktief was.
- Daar is duidelik waarneembare graduele verskille tussen mans en vroue se taalgebruik in 'n spesifieke sosio-ekonomiese groep.
- Mans praat meer verfynd as vroue.

3. AGTERGROND WAT TOT HIERDIE STUDIE GELEI HET

Daar is besluit om die taal van bejaarde mans en vroue te bestudeer omdat hulle taalgebruik waarskynlik minder deur standaardisering geraak is. Met die standaardisering van Afrikaans is baie van die ouer taalvariante uitgeskakel. Relikte van die Afrikaanse spreektaal uit die pre-standaardiseringsfase is egter nog teenwoordig by ou sprekers in sekere sosio-ekonomiese groepe wat minder aan taalnormering onderworpe was: sekere van die ouer mense was nie as gevolg van onderwys en ander normagente aan taalnormering blootgestel nie. Daar is besluit om die taalgebruik van spoorwegwerkers en klerefabriekwerkers te bestudeer omdat normering veral

aktief in die geskrewe taal voorkom, maar heelwat minder in die gesproke taal alhoewel dié twee groepe se taalgebruik nie gefossiliseerd is nie.

In bandopnames wat mev. Elisabeth Brink (1986) vir 'n historiese ondersoek gemaak het van gesprekke met klerefabriekwerksters wat tussen 1920 en 1940 in Johannesburg en omgewing werksaam was, het verskeie taalvorme opgeval. Dit het die vraag laat ontstaan of mans en vroue se taal afwyk, of nie. M-v. Brink het goedgegunstiglik toestemming verleen dat haar bandopnames vir hierdie studie gebruik mag word. Uit 'n voorondersoek het dit geblyk dat die taalgebruik van mynwerkers nie geskik sou wees om as vergelykingsgroep te dien nie, onder andere weens die volgende redes:

- mynwerkers het hoër besoldiging as loe van ander groepe ontvang (statistiese gegewens toon dat min vroue van mynwerkers gewerk het vanweë die hoër besoldiging van hul mans);
- mynwerkers wat in dié tydpe Johannesburg en omgewing werksaam was, is moeilik om op te spoor aangesien hul meestal gesterf het aan toring en ander longkwale.

Daar is toe besluit om die taalgebruik van spoorwegwerkers as vergelykingsgroep te gebruik omdat dit blyk dat die sosio-ekonomiese en sosio-pedagogiese peile van klerefabriekwerksters en (manlike) spoorwegwerkers in Johannesburg en omgewing in die jare 1920 tot 1940 min of meer korreleer. Baie huweliksverbindings tussen fabriekwerksters en spoorwegwerkers het ook voorgekom (vgl. Brink, 1986:50).

Om as kontrolegroep te dien is daar besluit om die taal van 10 primêre skoolonderwysers (5 mans en 5 vroue) te gebruik wat ouer as 70 jaar is (min of meer dieselfde ouderdom as die respondente). Hulle verteenwoordig 'n ander sosio-ekonomiese groep en was uit die aard van hul beroep meer taalbewus, en ook meer aan taalnormering blootgestel.

4. VELD WAT GEDEK WORD

Die veld wat in hierdie studie gedek word, is soos volg:

In Hoofstuk 1 word 'n oorsig gegee van relevante studies oor standaard-Afrikaans, die normering en standaardisering van Afrikaans, taalvariasie en sosiale stratifikasie, asook mans- en vrouetaal.

Hoofstuk 2 bevat 'n bespreking van die metodologie ten opsigte van die insamelingswyse van die data, die inligting in verband met die respondente asook die kontrolegroep, moontlike ouderdomskenmerke, die wyse van transkripsie en die statistiese metode van die verwerking van die data.

In Hoofstuk 3 word 'n beskrywing gegee van die opgetekende taalverskynsels in die spraak van die mans en vroue in die onderskeie sosio-ekonomiese groepe, asook die vermelding van ander navorsers wat dié taalverskynsels in hulle studies opgeteken het. Die gekwantifiseerde data word ook in hierdie hoofstuk vermeld.

Hoofstuk 4 bevat die bespreking van die opgetekende taalverskynsels wat in Hoofstuk 3 ondersoek is, sowel as die gevolgtrekkings waartoe geraak is asook moontlike verklarings daarvoor.

5. DIE SOSIALE OMSTANDIGHEDE IN JOHANNESBURG TUSSEN 1920 EN 1940

Hierdie studie moet gesien word teen die agtergrond van die sosiale toestande wat in die vroeë jare in Johannesburg en omgewing geheers het.

'n Grootse migrasie van hoofsaaklik blanke Afrikaners het in die vroeë jare plaasgevind vanaf die platteland na die stede toe. (Die begrip "Afrikaner" dui op 'n lid van die blanke Afrikaanssprekende bevolking.) Die aanvanklike bevolking aan die Witwatersrand het feitlik verdubbel tussen 1921-1936 (Brink, 1986:19). Die belangrikste redes vir dié migrasieverskynsel blyk die Anglo-Boere-oorlog te wees, asook die verarming van die platteland (onder andere weens droogtes, veevrektes, wild wat uitgeskiet was, oneffektiewe boerderymetodes, landbougrond wat skaars en duur was, die runderpes, ens.), en die werkseleenthede wat die stad gebied het (vgl. Van Jaarsveld, 1982:140-149; Stals, 1983, Deel II:11-21). Baie van hierdie migreerders het na die stad toe gekom met die idee om geld te spaar en gou terug te keer platteland toe, maar dit is nie gerealiseer nie. Die verstedeliking van die plattelandse blanke Afrikaners het 'n radikale breuk met hulle verlede beteken. In die stad het hulle gou met verskeie sosiale probleme geworstel, bv. armoede, werkloosheid, swak behuising, sedeloosheid, drankmisbruik, dobbelary, disintegrasie van die gesin, swak besteding van vrye tyd, en misdaad (Stals, 1983, Deel II:14).

Die meeste migreerders het na die stede toe gekom voordat hulle werk en woonplek gehad het. As gevolg van die onopgeleidheid van die meeste was daar ook nie genoeg werkseleenthede nie, en behuising was ook 'n probleem. Werkloosheid was gou aan die orde van die dag. Brink (1986:52) sê, "unemployment became a major problem, an over supply of labour development during the twenties, partly due to a greatly increased white juvenile labour force". Baie families het staatgemaak op kerkhulp en ander liefdadigheidsorganisasies toe hulle in die stad aangekom het en het, nadat hulle alreeds gevestig was, nog op dié hulpbronne geteer.

Vroue kon makliker werk kry as mans, veral in die industrieë. Dit het dikwels gebeur dat die vrou die gesin alleen moes onderhou. Kinders moes ook meestal die skool vroeg verlaat om te help geld verdien. Soms was dit net die dogter in die gesin wat werk kon kry, baie keer in die klerefabrieke, en moes sy dan die hele gesin alleen onderhou. In die bandopnames van die fabriekwerksters word talle gevalle vermeld van ouers wat hulle kinders vir aanneming beskikbaar gestel het, of sommer net weggegee het omdat hulle hulle nie kon onderhou nie. Prostitusie is dikwels beoefen as aanvullende inkomste (dikwels met die goedkeuring van die eggenoot), of as enigste alternatief om geld te verdien vir lewensnoodsaaklike middele. (Vgl. Van Onselen, 1981; Brink, 1986; Stals, 1986 in dié verband.) Sommige mans het egter wel daarin geslaag om tydelik 'n sub-ekonomiese bestaan te maak as steenwerkers, transportryers, brandhoutverskaffers, wasgoedwassers, koerantverkopers en huurkoetsiers (Van Onselen, 1982, Deel II:111). Met die verbetering van die vervoerstelsel aan die Witwatersrand was hulle egter gou weer werkloos.

Na verskeie protesaksies omdat die meerderheid ongeskoolde blanke Afrikanermans nie werk kon kry nie, is sommige wel in tydelike werke in diens geneem, soos die konstruksie van paaie, die grawe van 'n rioolsloot vir Johannesburg en omgewing, en die lê van 'n spoorlynnetwerk in Transvaal. Hulle was egter ontevrede oor die lae loon wat hulle ontvang het (Van Onselen, 1981:42). Mettertyd is al hoe meer blanke Afrikanermans in diens van die Spoorweë en die myne geneem. Die Spoorweë het aanvanklik min blanke Afrikanermans in diens geneem omdat die werk gereserveer was vir Engelssprekende uitlanders, en omdat die blanke Afrikanermans nie kon meeding met die nog goedkoper swart arbeidsmark nie (Van Jaarsveld, 1982:136). Die situasie het egter stadigaan verander met die Pakt-regering se arbeidsbeleid in 1924 wat ongeskoolde blanke arbeiders bevoordeel het bo ongeskoolde swart arbeiders (Stals, 1986:71). Dit blyk vanuit die bandopnames van die spoorwegwerkers dat dit nogtans moeilik was om werk in die Spoorweë te kry. Die meeste van hulle is in diens geneem as gevolg van die invloed van hul vaders of ander familieleden wat alreeds in diens van die Spoorweë was, of die invloed van iemand anders wat hulle in die Spoorweë geken het. (Baie van hulle het eers elders werk probeer bekom, maar was telkens onsuksesvol.)

Die blanke Afrikaners wat na die Witwatersrand toe verhuis het, het gewoonlik onder swak omstandighede in van die armste gebiede gaan woon, soos Jeppe, Malvern, Booysens, Ophirton, Vrededorp, Fordsburg, Brixton, Burgersdorp, Jeppestown, Newtown en Braamfontein, asook in die oorwegend Afrikaanssprekende Wes-Rand, en in George Town (Germiston) in die Oos-Rand. (Vgl. Van Jaarsveld, 1982:179; Brink, 1986:22.) In 1933 het die Johannesburgse stadsraad gevind dat ongeveer 1 121 wit gesinne in onhigiëniese en oorbevolkte agterbuurtes gewoon het (Brink, 1986:27). Kamers wat verhuur is, is soms gedeel deur of 'n hele gesin, of deur tot 4 volwassenes. Somiges het ook in agterplase van gemengde woongebiede in Johannesburg gewoon. Ook in Germiston (wat in die twintigerjare tot 'n belangrike industriële area ontwikkel het) het die blanke Afrikaners onder swak omstandighede gewoon. Van Jaarsveld (1982:179) sê dat baie mense in krotte van hout, sink, bouvallige bakstene en in tente gewoon het. Die 42 fabriekwerksters waarvan bandopnames gemaak is, het hoofsaaklik naby mekaar gewoon in Vrededorp (Johannesburg) en George Town (Germiston). (Vgl. Brink, 1986:27). Dit blyk dat die spoorwegwerkers wat vir dié studie gebruik is weer hoofsaaklik naby mekaar gewoon het in die arm gebied Primrose (Germiston).

Alhoewel die blanke Afrikaners in die stede se lewensomstandighede veel te wense oorgelaat het, is dit oëvallend dat die kerk eers 'n halfeeu na die stigting van die eerste gemeente in Johannesburg 'n noemenswaardige en gekoördineerde aksie op tou gesit het om tot die redding van die armblankes te kom. Die ergste armbankevraagstuk was toe alreeds verby. Tot in die vroeë dertigerjare is welsynswerk ten behoeve van die blanke Afrikaner deur Engelsgeoriënteerde organisasies gedoen. In 1936 het die kerk die Randse Armsorg in die lewe geroep om die armblankes te help, maar dit het eers in 1939 begin funksioneer. Hierdie organisasie se primêre doel was rehabilitasiewerk, met werklike hulpverlening as 'n ondergeskikte oogmerk (Stals, 1983, Deel II:64).

Die blanke Afrikaners in die stede se posisie het stelselmatig verbeter en is grootliks te danke aan die "gesuiwerde" Nasionale Party (Van Onselen, 1981:43). Die verskynsel van armoede, werkloosheid en die verstedelikkingsvraagstuk as sulks het egter nooit spesifiek aandag geniet nie (Stals, 1983, Deel II:245). Ander openbare liggame is in die lewe geroep om saam met die Afrikaner Broederbond (wat in 1918 gestig is) aandag te skenk aan dié vraagstukke en te help met die opheffing van die blanke Afrikaners in die stede. Van die vernaamste organisasies naas die Randse Armsorg wat gestig is, is: die Instituut vir Volkswelstand in 1938; die Witwatersrandse Vereniging vir Volkswelsyn in 1939; die Reddingsdaadbond in 1939; die Bond van Randse Moeders in 1941 (Stals, 1986, Deel II:38). Die Randse Armsorg het belangrike werk verrig in die verligting van armoede, werkloosheid en swak woonomstandighede, veral by die fabriekwerksters. Die Instituut vir Volkswelstand het weer 'n spesiale welsynsaksie onder die spoorwegwerkers aan die gang gesit.

Die lewens- en werksomstandighede van die spoorwegwerkers is aansienlik verbeter met die stigting van die ATKV, 'n kultuurorganisasie, in 1930. Hierdie organisasie het ten doel gehad om taalgelykheid in die Spoorweë te beding en die Afrikanerkultuur onder die spoorwegwerkers en amptenare te bevorder (Stals, 1983:356). Dit het egter nie aan sy oorspronklike doelwit beantwoord nie omdat die spoorwegowerhede nie met 'n kultuurorganisaie wou onderhandel nie. Dit het daartoe gelei dat 'n spoorwegvakbond, die Spoorbond, met Afrikaans as amptelike voertaal in 1933 gestig is. Die Spoorbond het hom beywer vir die Christelik-nasionale standpunt en vir gelyke geleenthede om in besture te dien. Hulle sou ook die stoflike, intellektuele, maatskaplike en kulturele welsyn van die lede bevorder, die spoorwegdiens as 'n beroep verbeter en by die Afrikaanse volkslewe inskakel, en eensgesindheid kweek tussen alle range in die Spoorweë (*Die Skakel*, 1948:11).

Die fabriekwerksters se omstandighede het nie veel verbeter met die hulp van hulle vakbond, die "Garment Workers Union" nie. Dit het in 1925 in Johannesburg bekend gestaan as die "Witwatersrand Tailors' Association" en het sy ontstaan in die 19de eeu gehad toe snyers uit Pole, Litawie, Engeland en Skotland na Suid-Afrika toe gekom het. Dié vakbond het eers 'n positiewe bydrae begin lewer na die inhegtenisname van die voorsitter, die kommunisties georiënteerde Solly Sachs in 1951 (Stals, 1983, Deel II:182).

Die posisie van die blanke Afrikaners in die stede het algaande verbeter, veral nadat daar in 1948 'n Afrikaanse regering (die Nasionale Party) aan bevind gekom het en na hulle belange omgesien het. Vandag staan die blanke Afrikaners hulle plekke vol in die Witwatersrandse gemeenskappe, ding op gelyke voet mee in alle sektore van die samelewing, en neem die leiding op talle gebiede.

Net soos wat dit vandag die geval is, het daar in die vroeër jare ook duidelike sosiale stratifikasie in Johannesburg en omgewing bestaan. Hierdie sosiale stratifikasie word weerspieël in taalvariasie, en dit is juis dít wat ek in hierdie studie ondersoek.

1 TAALVARIASIE EN SOSIALE STRATIFIKASIE

Tussen taal en maatskappy bestaan daar 'n noue verband. Alle gemeenskappe is sosiaal gestratifiseer en dit word weerspieël in die taalgebruik. 'n Studie van taalvariasie kan daarom nie gemaak word sonder om die sosiale milieu waarbinne die variasie voorkom in aanmerking te neem nie. Daar moet in 'n variasieonderzoek ook verwys word na die norm of standaardtaal waarvan daar afgewyk word, want sodra daar sprake van variasie is, moet daar 'n vaste punt wees vanwaar dit as 'n veranderlike verklaar word. In hierdie studie word aan die begin aandag gegee aan bogenoemde voordat taalvariasie in mans- en vrouetaal onder die loep geneem word.

1.1 STANDAARD-AFRIKAANS

Die term *Standaard-Afrikaans*, of *Algemeen-Beskaafde Afrikaans* is deesdae 'n omstrede begrip onder taalkundiges. Alhoewel verskeie taalkundiges al daaroor geskryf het en elkeen sy eie siening weergee, is dié probleem nog nie opgelos nie. Geen definisie kon ook nog vir dié begrip gegee word nie. Veral die siening dat sprekers wat afwyk van die standaardtaal 'n onbeskaafde (nie-standaard-) taal sou praat, is vir sommige taalkundiges onaanvaarbaar (onder andere Coetzee, 1982; Steyn, 1985; Du Plessis, 1988). Sociolinguiste ontken nie dat daar wel standaardisering in 'n taal voorkom nie (vgl. onder andere Wolfram en Fasold, 1974:18-19) maar dit is opvallend dat die term *Algemeen-Beskaaf* (AB) nie meer in resente sociolinguistiese literatuur voorkom nie en dat die term *Standaardtaal* slegs sporadies gebruik word (Coetzee, 1982:271). Vir die variëtietaalkunde en vir variasieanalise is dit egter nie noodsaaklik om die standaardtaal te omskryf nie want elke variasieonderzoeker sal standaardtaal vir sy besondere ondersoek omskryf. Dit is vir die variëtietaalkundige voldoende om die standaardtaal te beskou as die "normdialek" waaraan variasie gemeet kan word (Du Plessis, 1988:34).

Vir my studie gebruik ek Le Roux en Pienaar (1967) se *Uitspraakwoordeboek van Afrikaans*, die WAT asook die AWS waar moontlik, as die standaardnorm. In gevalle waar dié bronne ontoereikend is (bv. die weglating van die onderwerp/voorwerp/voorsetsels, die herhaling van woorde, herhalingskonstruksies, ens.), word die gestandaardiseerde Afrikaanse skryftaal as norm gebruik.

Ouer sienings

Die sienings van ouer taalkundiges aangaande standaard-Afrikaans toon 'n mate van vervlegtheid en hulle vul niekaar in 'n groot mate aan.

'n Standaardtaal ontstaan wanneer daar 'n drang tot 'n eenheidstaal of standaardtaal aanwesig is. Dit het geen vaste grense nie, daarom vertoon elke mens afwykings ten opsigte van sy spraakklanke, akoestiese waarde, toonhoogte, ritme, klem, ens. (Pienaar, 1939:24). Dieselfde persoon se taalgebruik verskil soms van uur tot uur na gelang met wie hy praat (De Vooys, 1924:103), by. wanneer 'n werknemer 'n standaardtaal met sy werkgewer praat maar sy gewone dialek teenoor 'n familielid besig. Sy taalgebruik verskil ook, afhange van die onderwerp waaroor gepraat word.

Geen twee persone se taal is dieselfde nie. Daar is slegs 'n mate van verskil toelaatbaar mits dit nie te groot is nie en nie te veel afwyk van die standaardtaal en sy gebruikelike variasies nie (Pienaar, 1939:24). Die sprekers van 'n standaardtaal se uitspraak sal daarom in hoofsaak eenders wees met betrekking tot die fonetiese, semantiese, sintaktiese en formele karakter daarvan (Van der Merwe, 1963:119) maar dit vorm die sg. "eenheid-in-verskeidenheid" (Coetzee, 1948:3). Hoe minder iemand se uitspraak van sy moedertaal deur iets besonders gekenmerk word en hoe meer dit as iets algemeens gehoor word, hoe nader sal dit kom aan die standaarduitspraak (Le Roux, 1968:50).

Standaardtaal is nie beperk tot 'n sekere gebied nie. Die verskillende gedeeltes van die land moet in aanmerking geneem word by die vasstelling van 'n standaardtaal en dit moet gebaseer wees op die spraakgebruik self (Pienaar, 1939:24). Die standaardtaal is "die vorm van die taal waarin die volk hom op kultuurgebied uitlewe" (Louw, 1941:9) maar vertoon glad nie, of slegs in 'n geringe mate, lokale kenmerke en kan dus nie gelokaliseer word nie (Le Roux en Pienaar, 1967:XV).

Die standaardtaal is in die reël ook maar 'n dialek wat as gevolg van gunstige ekonomiese, staatkundige en kulturele omstandighede ontwikkel het tot algemene taal en hom oor die hele taalgebied uitgebrei het. Hierdie bepaalde dialekstreek se dialek oorheers die ander dialekte langsaam totdat dit eindelijk verhef word tot algemene taal wanneer dit die leiding neem op die gebied van die handel, nywerheid, onderwys, ens. (Scholtz, 1940:34). Dit groei op 'n natuurlike wyse uit tot die algemene taal en is die taal van die mees toonaangewende bevolkingsgroepe of landsdeel (Coetzee, 1948:3). Die heersende standaarduitspraak van 'n taal gaan dus in sy oorsprong terug na 'n bepaalde gebied, en daarin weer na 'n bepaalde klas van sprekers (Le Roux en Pienaar, 1967:XV). Dit is "die verfynde gekweekte taal van die ontwikkelde deel van die volk" (Louw, 1941:19) ongeag waar hulle woon en wat hulle beroep is (Pienaar, 1939:24).

Die eerste noemenswaardige verskil wat tussen vroeë taalkundiges bestaan het, is ten opsigte van bogenoemde siening dat standaardtaal beperk sou wees tot slegs die toonaangewendes of ontwikkelde mense, met ander woorde dat dit die taal is van slegs 'n klein bevoorregte groepie mense wie se taalgebruik die norm sou wees. Hierdie idee dat slegs een sosiale dialekgroep of sosiale groep eksklusiewe gesag op die taalgebied het, het begin verdwyn. Le Roux en Pienaar (1967:XV) sê dat standaarduitspraak nie sonder meer slegs as die taal van die beskaafdes, die ontwikkeldes of vooraanstaandes beskou kan word nie. Standaardtaal kan 'n teken van beskawing wees maar dit hoef nie die geval te wees nie (Le Roux, 1968:151). Dit is ook nie noodwendig die uitspraak van die meeste sprekers nie maar wel van die meeste toonaangewende sprekers. Enige persoon kan standaardtaal gebruik. Die kenmerke van so 'n standaardtaal is die versorgde vorm van die taal: elkeen wat in sy gewone spreek- en skryftaal daarna streef om sy gedagtes so netjies en helder as moontlik in taal uit te druk, en "wat die tekens van verwildering en slordigheid uit sy taal verwyder deur oefening", het deel aan die vorming van die "algemeen beskaafde omgangstaal of standaard-Afrikaans" (Coetzee, 1948:3). Dit impliseer egter nie dat dit "beter" is as ander dialekte wat hy oorheers nie: alle dialekte wat in die volksmond bestaan, is ewe goed en ewe beskaaf (Le Roux en Pienaar, 1967:XV).

Jonger sienings

Daar is 'n groot mate van ooreenkoms tussen die sienings van sommige jonger taalkundiges en die van sommige ouer taalkundiges deurdat eersgenoemdes hul sienings grootliks geskoei het op dié van die ouer taalkundiges.

Onder die term *standaard-Afrikaans* verstaan die taalgebruiker dat dit die taal van die toonaangewendes is, of dat dit die kultuurtaal is. 'n Kultuurtaal, of AB ontstaan waar daar 'n behoefte aan interlokale verkeer gevoel word (Van der Merwe, 1972:20) omdat onderlinge verstaanbaarheid gestrem word deur plaaslike verskille (Odendal, 1972:44). Hierdie gemeenskaplike taal wat as kommunikasiemiddel tussen lede van verskillende groepe of dialekte binne dieselfde taalgebied dien, het altyd 'n bepaalde dialek as grondslag (Van der Merwe, 1972:20). Dit is dikwels nie die dialek in sy "suiver" vorm nie, maar allerlei bymengsels van ander dialekte is daarby. Hierdie dialek word deur die sprekers van die ander dialekte as die normgewende aanvaar omdat dit die oorhand op politieke, ekonomiese, maatskaplike en kulturele gebied verkry het (Odendal, 1972:44; Carstens, 1989:211). Dit verwerf met ander woorde 'n prestige posisie oor die ander dialekte onder andere omdat dit tot offisiële taal verhef word (Cassidy, 1973:96). Dié dialek ontwikkel langamerhand tot die standaarddialek nadat daar aan hom geskaaf en verfyn is. Daardeur kry hy 'n sekere kunsmatige en vaster karakter as die ander dialekte (Odendal, 1972:44) en word as die standaarddialek erken "wanneer 'n stel norme wat 'korrekte' gebruik definieer, gekodifiseer en deur die gemeenskap aanvaar word" (Esterhuyse,

1986:4). As standaarddialek dien dit dan as kontrolebron vir die ander dialekte omdat dit die model is waarvolgens sprekers in 'n taalgemeenskap praat, of waaraan hulle hulle taalgebruik meet (Carstens, 1989:210). Dit impliseer egter nie dat hierdie "verhewe" dialek beter is as ander dialekte nie, of dat een uitspraak meer of minder korrek is as 'n ander nie. Dit is slegs meer algemeen aanvaarbaar omdat dit wel oor 'n groter gebied voorkom as 'n ander en daarom nader aan die algemeen gebruiklike staan (Odendal, 1972:70-71). Volgens Carstens (1989:212) het dit hierdie algemene status verkry omdat die gebruik daarvan vir die sprekers 'n sekere prestigewaarde inhou, omdat dit 'n gevestigde asook 'n bestendige vorm het, en omdat dit vir sowel hoë- as laevlak kommunikasie aangewend kan word.

Standaardtaal is nie die taal van 'n individu of groep individue, of die taal van alle toonaangewendes, of nêr die toonaangewendes, of noodwendig die taal van die meerderheid-sprekers nie (Odendal, 1972:44). Dit kan wees dat die standaardtaal die taal van 'n toonaangewende minderheid is – die taal van die meerderes en nie van die meerderheid nie (Van der Merwe, 1972:20). Die taalgebruiker is dié hoogste gesag want standaardtaal is die taal van 'n bepaalde groep wat om een of ander rede as toonaangewend beskou word (Odendal, 1972:344). Dit word daarom oorwegend gevind in "die taalgebruik van beskaafde, taalbewuste sprekers en skrywers in hulle openbare optrede", bv. in klasse, lesings, referate, amptelike voordragte, verslae ens.; in die prosa van taalbewuste joernaliste, in alle openbare dokumente en publikasies van wetenskaplike, saaklike en letterkundige aard behalwe waar laasgenoemde opsetlik gebruik maak van "hoër" of "laer" taallae (De Villiers, 1977:2). Volgens Cassidy (1973:96) word die standaardtaal gebruik deur skole, in publikasies, in die literatuur, wet en wetenskap. Vir Edwards (1976:46) is die standaardtaal weer dié variëteit wat gewoonlik in gedrukte (geskrewe) vorm gebruik word, asook by dié geleentheid "when speech most closely resembles the written form". Dit is egter 'n verouderde siening, want skryftaal word nie langer as die norm erken vir versorgde spreektaal nie, intendeel, "de skryftaal had zich naar de 'levende' spreektaal te richten" (De Vries, 1980:103). Webb en De Villiers (1985:197-198) sê dat standaard-Afrikaans deur die gegradueerde moedertaalsprekers gepraat word. Gesteun op die siening van Wolfram en Fasold (1974:210) wat sê dat standaard-Engels in die Amerikaanse samelewing verwys na die "language of teachers and employers of people who fill public-contract positions", voer Webb en De Villiers (1985:198) verder aan dat dié gegradueerdes (wat gewoonlik in die middel- en hoër middelklas is) die toon aangee omdat hulle die belangrikste poste beklee in die Staatsdiens, en dat hulle onderwysers, dosente, prokureurs, advokate, regters en predikante word. Carstens (1989:211) sê weer dat dit die leiers (nie noodwendig gegradueerd nie) op ekonomiese, kulturele, godsdienstige en op ander gebiede in 'n taalgemeenskap is wie se taalgebruik as die standaarduitspraak nagevolg word. De Villiers en Ponelis (1987:21) wys egter daarop dat dit moeilik is om te bepaal wie die toonaangewendes is wie se taalgebruik as standaardnorm nagevolg moet word. Daarom kom standaarduitspraak volgens hulle voor by alle sprekers wie se uitspraak redelik goed versorg,

duidelik hoorbaar en natuurlik is, nie opvallende persoonlike, plaaslike of maatskaplike kenmerke vertoon nie, en nie slordig, dialekties of aanstellerig is nie (De Villiers en Ponelis 1987:21).

Sommige van die jonger taalkundiges beskou die term "Beskaaf" as 'n ongelukkige keuse wat "onjuis en kwetsend" is aangesien dit impliseer dat dit die enigste beskaafde taalvorm is en persone wie se taalgebruik daarvan afwyk, onbeskaaf is (Odendal, 1972:44). Carstens (1989:210) sê dat daar besef moet word dat daar nie 'n beskaafde en onbeskaafde taal is nie, maar wel beskaafde en onbeskaafde sprekers van 'n taal. Die term "Beskaaf" impliseer ook dat alle ander dialekte van dieselfde taal van 'n laer status sou wees as die standaardtaal, en dat alle variëteite van 'n taal minderwaardige vorme is, "of iets soos afwykings van die AB norm" (Du Plessis, 1988:34). Dit is egter nie taalkundig verantwoordbaar nie aangesien 'n streektaal of dialek net so beskaaf as die algemene omgangstaal is (Odendal, 1972:44). Daar is nie 'n dialek wat per se ondergeskik is aan 'n ander nie, daarom word die term "standaardtaal" eerder gebruik as die term "Algemeen-Beskaaf".

Geen mens praat altyd dieselfde nie. Daar bestaan 'n verskeidenheid of linguistiese variasie binne 'n taal: "mense ontgin die nuanses van taal" (Du Plessis, 1988:13). In Afrikaans is die verskil in een persoon se taalgebruik duidelik waarneembaar, afhangende met wie hy praat (bv. met 'n volwassene – hier kan nog fyner onderskeid getref word, of met 'n kind, of met swartmense). (Vgl. Jooste, 1982:8.) Hierdie taalvorme wat verskil van die standaardvorm is nie noodwendig nie-standaard, of afwykend, of onbeskaaf nie. Alle taalgebruikers se taalkennis wyk tog ietwat af van dié van ander gebruikers en veral van dié van die geïdealiseerde taalgebruiker (Steyn, 1985:24). Die standaardtaal, of standaarddialek is slegs een variant van 'n taal en die geskikte variant vir formele situasies, soos formele onderrig, godsdiensbeoefening, regspleging, ens. (Webb, 1985:77). Dit het 'n "hoë" funksie naamlik die taal wat gebruik word in staatsinstellings, kerkdienste, universiteitslesings, radio en televisie, asook 'n "lae" funksie naamlik die gebruik daarvan in informele situasies, soos in gesprekke met vriende en familie, vir vloek en grappe vertel, ens. (Steyn, 1980:15; Fishman, 1970:45). Webb en De Villiers (1985:202) tref in standaard-Afrikaans 'n onderskeid aan tussen drie variëteite, naamlik superstandaard-Afrikaans (fiktiewe variëteit wat gekonstitueer is deur vorme wat op grond van ongeldige oorwegings voorgeskryf is); formele standaard-Afrikaans ('n werklike variëteit wat gekonstitueer is deur die kenmerke wat vasgestel is op grond van die taalgedrag van tersiër opgeleide moedertaalsprekers van Afrikaans in formele situasies en grootliks ooreenkom met geskrewe Afrikaans); informele standaard-Afrikaans ('n werklike variëteit wat gekonstitueer is deur kenmerke wat vasgestel is op grond van die taalgedrag van Afrikaanse moedertaalsprekers wat tersiër opgelei is en voorkom in spontane, informele situasies). (Vgl. ook Carstens, 1989:214.) Daar kan nie van die taalgebruiker verwag word om die standaardtaal ook in informele situasies te gebruik nie, want verskillende norme geïd in verskillende taalgebruikssituasies en bepaal watter standaardtaal vereis word in 'n

spesifieke situasie (Carstens, 1989:28). 'n Standaardtaal moet dus stabiliteit sowel as buigsaamheid hê, en kan nie voorskriftelik wees nie (Steyn, 1985:33). As 'n persoon hom linguisties korrek wil gedra in bepaalde situasies, moet hy dié variant gebruik wat in daardie situasie gebruiklik is: alle variëteite van 'n taal is "geskik en gepas vir verskillende sosiale of situasionele kontekste" (Webb, 1983(a):6).

Vroeëre sienings het standaardtaal beskou as die standaard taalgebruik van 'n klein bevoorregte groepie wat hulle nie oor taalgebruiksnorme hoef te bekommer nie omdat hulle taalgebruik die norm sou wees (De Vries, 1980:103). Jonger taalkundiges is weer van mening dat dit bloot die idealisering is van hoe Afrikaans gepraat behoort te word, en dat dit gekoppel is aan geïnstitusionaliseerde instellings (Van Rensburg, 1983:134). Volgens dié abstrakte siening is daar niemand wat die standaardtaal as 'n omgangstaal gebruik nie. (Webb en De Villiers, 1985:193 sê dat dit die Chomskiaanse siening is.) Dit is bloot die taal wat in die kerk en skool, van verhoë af, in die Staatsdienskantore behoort gehoor te word, en in goedversorgde koerante, tydskrifte en boeke behoort te staan.

Daar is ook jonger taalkundiges wat wil hê dat die nie-standaardvariëteite in 'n taal nader aan die standaardtaal moet beweeg, bv. Webb (1985) en Van Rensburg (1984). Webb gaan so ver om te sê dat daar ontslae geraak moet word van standaaardspraak en dat dit vervang moet word deur "werkersklas Afrikaans". In plaas van die standaardtaal moet daar bv. eerder gepraat word van "rubbish, worry, panic" ens. omdat dit algemeen in werkersklas Afrikaans gebruik word (Webb, 1985:77). Van Rensburg is van mening dat nie-standaardvorme, groeptale en sleurtale (sleng) aan status kan wen en 'n voedingsbron vir Afrikaans kan word indien hulle nader aan die standaardtaal getrek kan word aangesien dit soveel nader aan die taal van die werklike lewe is (Van Rensburg, 1984:189). Steyn (1985:24) sê dat die rede waarom dié taalkundiges poog om die nie-standaardvariëteite nader aan die standaardtaal te bring, 'n vrees blyk te wees dat die omgangsvariëteite as gevolg van vinnige verandering so sterk van die standaardtaal gaan verskil dat die variëteitspreker dit al hoe moeiliker gaan vind om die standaardtaal te begryp, asook 'n vrees dat té snelle verandering van die variëteite, en mettertyd ook die standaardtaal, die leksikale en grammatiese identiteit van die taal sal bedreig.

Ek kan nie met voorstanders van hierdie siening saamstem nie. In plaas daarvan dat die standaardtaal 'n idealisering vir nie-standaardsprekers moet wees, poog hulle om die status en prestigewaarde van die standaardtaal te verlaag, en sy invloed te verminder. Indien hulle siening wel sou realiseer, sal dit onverstaanbaarheid in die hand werk aangesien een groep se nie-standaardvariëteite, of sleurtale, of groeptale nie noodwendig toeganklik is vir 'n ander groep nie. Die normering en standaardisering van Afrikaans is juis noodsaaklik sodat die verskillende variëteitsprekers oor kultuur- en kleurgrense heen mekaar kan verstaan en effektief kan

kommunikeer. Ook die geskrewe vorm van so 'n "mengeltaal" sal probleme oplewer. Ons kan tog nie praat en skryf soos ons wil nie. Hulle verloor myns insiens ook uit die oog dat taal en norme nie geskei kan word nie. In alie samelewings is daar die een of ander vorm van standaardtaal teenwoordig wat die toonaangewende model is. Coetzee (1982) sê dat die nastreef van die standaardtaal 'n taalverfyndheid by die spreker aandui en die individu aan die gemeenskap verbind. Dit het 'n prestigefunksie, skep taaltrots, en vorme word daarvolgens beoordeel (Coetzee, 1982:277). Standaardtaal is 'n realiteit wat nie weggeredeneer kan word nie. Dit dien as norm vir sommige taalgebruiksituasies en impliseer nie dat die taalgebruiker die standaardtaal ook in informele situasies moet gebruik nie. Dit is 'n taal met inherente variasie en verskeidenheid wat dinamies is omdat dit voortdurend onderhewig is aan verandering in samehang met normveranderings (Coetzee, 1982:277), en is noodsaaklik vir enige land met 'n groot taalverskeidenheid (Steyn, 1985:52).

Dit kan nie ontken word dat daar 'n besliste vorm bestaan waarvolgens 'n standaardtaal gepraat en geskryf behoort te word nie. Hierdie norm van gesproke en geskrewe Afrikaans is 'n teken van Afrikaans se taalstatus (Van Rensburg, 1983:134). Le Roux en Pienaar (1967:xvii) sê dat die standaarduitspraak van Afrikaans oor die hele land aangetref word, maar veral in die groter stede: Pretoria en Bloemfontein, en in 'n toenemende mate in Kaapstad en Johannesburg namate die Afrikaner in dié verengelse stede tot sy reg kom, asook Stellenbosch en Potchefstroom waar Afrikaanse Universiteite is. Myns insiens wil dit voorkom of die uitspraak van die noorde hedendaags swaarder weeg as die uitspraak van die suide onder andere vanweë die volgende faktore: die meerderheid sprekers van Afrikaans met min of meer dieselfde uitspraak word in die Transvaal en die Vrystaat aangetref; die meeste regeringskantore is gesetel in die noorde (Pretoria); die SAUK wat 'n groot invloed uitoefen dwarsdeur die hele land is ook gesetel in die noorde, met oorwegend sprekers van die noordelike dialek; die Afrikaanse universiteit in die suide (Stellenbosch) trek studente vanoor die hele land waar daar 'n proses van taalgelykmaking plaasvind in die omgang met mekaar – die minder algemene uitspraak raak op die agtergrond en die meer algemene brei uit (die ander provinsies se Afrikaans "verdring" die sogenaamde Kaapse Afrikaans).

Aangesien sommige taalkundiges poog om ontslae te raak van standaard-Afrikaans deurdat hulle taal en norme wil skei, is dit noodsaaklik om oorsigtelik te kyk na wat onder norme, en meer spesifiek die norme van taalgebruik verstaan word voordat die proses van normering en standaardisering van Afrikaans kortliks bespreek word.

1.1.1 Taalnormering en -standaardisering

Norme is fundamenteel vir die handhawing van maatskaplike orde. Geen samelewing is moontlik sonder norme nie, want daarsonder is ordening onmoontlik (Roode, 1974:15). Chaos sal ontstaan indien daar nie norme aanwesig is nie. Norme is 'n attribuut van 'n saak self, of sake self, en is nie iets wat van buite af daaraan opgelê is, of daaroor uitgeoefen word nie (Van Wyk, 1978:100). Dit is konvensies wat 'n gemeenskap aanvaar, en dien as riglyne vir die lede van die gemeenskap se gedrag (Webb, 1985:73). Dit dui hoofsaaklik op die aanwesigheid van maatstawwe, standarde of rigsoere, op reëlmaat, patroon of model (Van Wyk, 1978:100), maar ook soms op die normale, gewone of algemene (De Villiers, 1977:1). Norme dwing sprekers tot keuses uit alternatiewe (Van Wyk, 1978:101), maar 'n keuse kan slegs gemaak word indien daar sekere algemene riglyne is wat bepaal hoe daar te werk gegaan moet word (Carstens, 1989:28).

Norme oefen 'n invloed uit op taalgebruik (De Vries, 1980:112) en dien as riglyne vir lede in 'n taalgemeenskap wat sekere verwagtings het oor die taal wat hulle in daaglikse omgang gebruik (Carstens, 1989:27). Dit is eie aan taalgebruik en taalgebruikers en kan daarom omskryf word as die "natuurlike, meestal onbewuste maatstawwe waaraan die gepastheid van taaluitings deur taalgebruikers beoordeel word" (Van Wyk, 1978:100). Dit impliseer dat daar verskillende soorte norme is, afhange van wat alles die gepastheid van taalgebruik bepaal. Gepaste taalgebruik moet aan logiese en werklikheidsnorme beantwoord (Hauptfleisch, 1985:202), maar moet ook "maatstawwe bevredig wat deur die gemeenskap erken en toegepas word" (Van Wyk, 1978:100). De Vries (1978:129) wys daarop dat norme nie slegs aanvaarbaar in die taalgemeenskap moet wees nie, maar daar moet ook 'n positiewe houding daarteenoor ingeneem word. Norme, taalnorme ingeslote, is dus nou verweef met die gemeenskap en het 'n duidelike sosiale aard (Carstens, 1989:29).

Die nadenke oor norme begin by die onderskeiding tussen wat mense doen en wat hulle sê hulle glo behoort te doen (Joubert, 1985:2): "Die diskrepansie tussen 'is' en 'behoort te wees' is die bron van alle voorskrifte, ook dié oor taalgebruik" (Steyn, 1985:17). Die standaardtaal dien daarom as norm vir hoe 'n spreker die taal behoort te gebruik. Alhoewel die norm die ideaal is, is dit gewoonlik hoër as die niveau van die algemene spreker (De Vries, 1987:129).

Taalnormering is redelik verward en daar bestaan baie min kennis daaroor. Dit is egter duidelik dat alle variante van 'n taal genormeer is omdat taal as 'n sosiale verskynsel, 'n vorm van sosiale gedrag is. Elke variant van 'n taal besit bepaalde linguistiese eienskappe wat die gepaste eienskap in 'n spesifieke situasie is. Verskillende norme geld dus vir verskillende vorme van taalgebruik (Steyn, 1985:43). Die taalgebruiker beoordeel elke situasie volgens bepaalde normveranderlikes en maak 'n keuse uit sy sistematiese register wat hy tot sy beskikking het (Van Wyk, 1978:109).

Die keuse van registers wat die spreker gaan gebruik, is nou verbande aan diegene tot wie dit gerig is, en ook afhanklik van die konteks van taalgebruik, bv. of dit mondeling, skriftelik, telefonies, ens. is (Heestermans, 1987:181). 'n Bepaalde norm tree eers in werking wanneer 'n bepaalde versameling normveranderlikes op 'n situasie toegepas is. Onder normveranderlikes wat die taal van die oomblik sal bepaal, word die volgende model van Cooper gegee (Van Wyk, 1978: 103-105):

- veranderlikes soos respek, prestige, deftigheid, formeelheid, protokol, ens.;
- tipiese domeinveranderlikes soos die polisie, staatsdiens, skool, kerk, ens.;
- rolverhoudings wat as normveranderlikes funksioneer bv. man X vrou, ouer X kind, onderwyser X leerling, ens.;
- veranderlikes by transaksionele en formele interaksie bv. preek, voordra, vergadering hou, onderhoud voer, ens.

Die normering en standaardisering van 'n taal is nou verwant aangesien standaardisering nie kan plaasvind sonder vasgestelde norme nie. Die doel van taalstandaardisering is om kommunikasie te bevorder. Normeersders bestry taalfoute omdat die taalgebruiker se foute kommunikasie kan benadeel (Carstens, 1989:40). Tydens die standaardiseringsproses selekteer die normeersders die taalvorme wat sprekers behoort te gebruik: hulle kies uit bestaande moontlikhede sekere vorme terwyl hulle ander verbied (Raft, 1985:155). Daardeur verklein hulle die taalverskeidenheid vir sommige taalgebruikssituasies (Steyn, 1985:44), bv. die beperking op die keuse van linguistiese strukture (Du Plessis, 1988:78).

Taalstandaardisering is grootliks 'n natuurlike proses. Dit is gewoonlik die gevolg van die werking van etlike moderne sosiale kragte, soos industrialisasie, verstedeliking, tegnologiese vooruitgang, universele onderwys, massakommunikasie en uitgebreide kommunikasienetwerke. Gewoonlik is daar ook politieke kragte werksaam, bv. die oproep om vryheid, gelykheid en broederskap, asook die opkoms van nasionalisme en gesentraliseerde regeringstelsels. Dit bring mee dat stede ontstaan wat die middelpunt van alle ekonomiese, politieke, sosiale en kulturele aktiwiteite word. Die verskille tussen mense verdwyn geleidelik as gevolg van die sosiale en geografiese migrasie of mobiliteit wat hierdie kragte vergesel. 'n Groot mate van uniformiteit ontstaan in die stede waar die bepalers van die norme en waardes van die gemeenskap as 'n geheel optree. Binne dié gemeenskap is geïnstitusionele instansies (taalkommissies, woordeboeke, ens.) deel van die talige opset, maar die "besluite" van hierdie instansies moet plaasvind binne die riglyne van die gemeenskap (Webb en De Villiers, 1985:195-197).

Volgens Fishman (1970:38) vind standaardisering plaas vanaf die oomblik dat 'n gemeenskap voldoende gediversifiseer is en daar 'n behoefte bestaan aan 'n meer uitgebreide simboliek. Vir Wolfram en Fasold (1974:18) bestaan daar formele en informele standaardisering van 'n taal. Formele standaardisering verwys na dit wat vir 'n taal voorgeskryf word deur bv. woordeboeke, grammatikaboeke, taalakademies, ens. en het 'n beperkte gebruikerskorpus. Informele standaardisering vind weer meer plaas sonder die gebruik van boeke en akademies en is meer effektief omdat dit 'n wye gebruikerskorpus het.

De Villiers (1977:2) is van mening dat die basis van normatiewe grammatika, waarneming moet wees deur teoreties geskoolde taalkundiges wat bevoeg is om tussen die norm en die afwyking, tussen die toelaatbare en die ontoelaatbare afwyking te onderskei. Fishman (1970:38) sê weer dat taalnormering gedoen moet word deur mense wat oor die taal "waak", soos akademici, grammatici, predikante, ens. Dit blyk egter dat die studie van die norme van taal binne sy sosiale konteks die enigste metode is om standaarde en rigsgaande vas te stel (vgl. Coetzee, 1982:275; Webb, 1985:92; Carstens, 1989:29) omdat die standaardtaal as variëteit nie losgemaak kan word van die gemeenskap waarin hy gebruik word nie. Dit impliseer dat gegewens verkry word deur onderhoudvoering met 'n verteenwoordigende korpus moedertaalsprekers, en frekwente ondersoeke. Dit moet op band vasgelê word en daarna met rekenaars en statistieke kwantitatief ondersoek en verwerk word. Sosio-kulturele inligting moet saam met die data ingesamel word, en data moet verkry word oor die spraakgemeenskap se evaluering van taalvorme (vgl. Coetzee, 1982:275). Hierdie terrein van die Sosiolinguistiek het 'n nuwe dimensie gebring by die vasstelling van norme en standaarde vir taalgebruik: taal is 'n sosiale verskynsel waarvan die gebruik genormeer is.

Taalnormering en -standaardisering kom in 'n mindere of meerdere mate in alle tale voor, of dit nou erken word of nie. Ook in Afrikaans is dit die geval. In die volgende gedeelte word daar gekyk na die normering en standaardisering van die Afrikaanse taal.

1.1.2 Die Afrikaanse normerings- en standaardiseringsproses

Daar het alreeds 'n mate van normering bestaan in die wordingstyd van Afrikaans. (Vgl. Raidt, 1985:147-168 in dié verband.) Die eerste strewe na die normering en standaardisering van Afrikaans is egter eers in die 19de eeu weens die taalverskeidenheid wat toe bestaan het.

In 1875 is die eerste beheerliggaam naamlik die Genootskap van Regte Afrikaans (G.R.A.) in die lewe geroep met die oog op die normering en standaardisering van Afrikaans. Die G.R.A.-manne het uitgegaan van hul eie Wes-Kaapse Afrikaans as synde algemene en beskaafde Afrikaans, terwyl hulle ander streektaalvorme soms as nie-algemeen, en daarom as nie-beskaaf beskou het.

Die eerste poging tot die normering van Afrikaans is in 1876 aangepak deur die Patriotleier, S.J. du Toit in sy *Eerste beginsels fan di Afrikaanse taal*, waarin hy die hoofreëls van Afrikaans formuleer. In dié werk, sowel as sy *Fergeelykende Taalkunde fan Afrikaans en Engels* (1902), maar veral as een van die samestellers van die *Patriotwoordboek* in 1902, het S.J. du Toit en sy mede-Patriotters na 'n eerste normering van Afrikaans gestreef. In sy latere *Afrikaanse taalskat fan spreekwyse, gesegdes en uitdrukings* (1908) voer Du Toit die werk van woordversameling, en van seleksie en normering verder (Raidt, 1985:153-156). Ook Arnoldus Pannevis het gestreef na normering. In 1872 het hy verskeie vertoë gerig vir die vertaling van die Bybel in Afrikaans, maar dit het nie vrugte afgewerp nie. Onder die aanmoediging van Pannevis het Hoogenhout Mattheus 28 in Afrikaans vertaal en aan die *Kerkbode* gestuur. Dit is moontlik die eerste proewe van 'n Afrikaanse vertaling van die Bybel. In 1878 het die lede van die G.R.A. besluit dat die Bybel vertaal moes word in Afrikaans, maar daar is eers in 1886 daarmee begin deur S.J. du Toit en 'n paar vriende. Die eerste Afrikaanse Bybel sou eers heelwat later verskyn.

Die normeringsproses wat deur die Patriotters op tou gesit is, het teruggegaan na die oudste nedersettingsgebied van die Afrikaner, naamlik die Westelike Provinsie, en was van 1875 tot ongeveer 1925 in die hande van die Bolanders. Hulle het die voortou geneem op taalkundige, kulturele en opvoedkundige gebiede: die enigste kweekskool en Afrikaanse universiteit word jarelank in die suide aangetref; die eerste predikante, onderwysers, joernaliste, regsgeleerdes, musikante, sakemanne, taalmanne (J.J. Smith, D.F. Malherbe, T.H. Le Roux, J.J. Le Roux) kom vanuit die suide. Hierdie voorrangposisies wat die suide geniet het ten opsigte van die sosiale, kulturele en akademiese, het status en deftigheid, en die stempel van beskaaftheid aan dié taalgebruiksnorme verleen.

Gaandeweg het daar 'n verandering gekom: aan die einde van die 19de eeu het die ekonomiese oorwig verskuif na die noorde met die ontdekking van diamante, goud en ander delfstowwe. Die geweldige ekonomiese ontplooiing van die PWV-gebied het 'n groeiende Afrikaanse gemeenskap meegebring wat gelei het tot die stigting van kerke, skole, koerante, ens. In die noorde het daar ook drie Afrikaanse universiteite verrys, verskeie onderwyskolleges en drie teologiese fakulteite. (Later is verskeie Afrikaanse Technikons ook gestig.) Naas die ontplooiing in die suide, het die noorde ook 'n kulturele brandpunt geword. Die noordelike vorme kry geleidelik status en erkenning. Vanweë die ekspansionisme van die Afrikaanssprekende oor die hele land heen, moes die taal genormeer word deur 'n gesaghebbende liggaam om verwarring te voorkom. Dit lei tot die stigting van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns op 2 Julie 1909 in Bloemfontein. Die Akademie sou as oorkoepelende liggaam dien en alle verwante liggame kon hulle daarby affilieer. Die hoofdoel van die Akademie was om hom te beywer vir die handhawing en bevordering van die Nederlandse en Afrikaanse taal- en letterkunde, asook die bevordering van die Suid-Afrikaanse geskiedenis, kuns en wetenskap. Die Akademie en dié se Taalkommissie sou

voortaan die hoofagent wees in die standaardisering van Afrikaans. (In 'n herformulering van die Akademie se oogmerke op 21 Junie 1990 om aan te pas by die veranderde situasie in Suid-Afrika, het die bevordering van Nederlands en die Suid-Afrikaanse geskiedenis verdwyn. Die Akademie stel hom egter nog steeds ten doel om gesaghebbend en normerend op te tree ten opsigte van die gebruik en ontwikkeling van Afrikaans.) (Vgl. Coetzee, 1948:11-19; Raidt, 1985:157; Le Roux en Pienaar, 1967:v-xvii; Eksteen, 1985:169-184.)

In 1914 is Afrikaans officieel erken as voertaal in skole en universiteite (kolleges). Nederlands kon wel as voertaal bly voortbestaan waar 'n skoolkomitee dit sou verkies. Die sterk oplewing van Afrikaans kom egter eers vanaf 1920. Nederlands is toe orals in die ban gedoen omdat Afrikaans al hoe meer veld begin verower het. Die normering van Afrikaans moes op feitlik alle terreine van die openbare sektor egter individueel aangepak word. Naas Afrikaans wat Nederlands alreeds in die skole, universiteite en kolleges verdring het, word Nederlands ook deur Afrikaans vervang as kanseltaal ná 'n aanvanklike verset daarteen.

Ook met die Bybelvertaling is vordering gemaak en die eerste proewe van die Vier Evangelies en Psalms verskyn in 1922. Dit het egter nie ingang gevind by die volk nie omdat dit nog te onafrikaans was en omdat die meeste Afrikaners gewoon was aan die verheve Nederlandse Bybeltaal. 'n Verbeterde uitgawe verskyn in 1929, en die volledige Bybel in Afrikaans in 1933. Daar is ook 'n begin gemaak met die bewerking van die Afrikaanse Psalms en Gesange, en in 1937 verskyn Totius se Psalmberymings. Dié berymings is twee keer aan streng letterkundige, eksegetiese en dogmatiese beoordeling onderwerp alvorens dit verskyn het. In 1944 word die Afrikaanse Psalm- en Gesangeboek deur die Hervormde en N.G.-Kerke in gebruik geneem (vgl. Van der Merwe, 1972:38, 108).

'n Gesamentlike Komitee van albei Huise van die Parlement het in 1925 aanbeveel dat Nederlands deur Afrikaans vervang moet word en dat 'n volledige en gesaghebbende woordeboek met Staatsteun opgestel moet word. In 1926 is daar toe begin werk aan die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal* (WAT) nadat heelwat voorbereidingswerk toe al gedoen is. Vanuit alle oorde is bydraes gelewer tot die materiaalversameling, deur vakmanne, leke, adviseurs, staatsdepartemente, universiteite, ens. Weens talle probleme en gebeurtenisse kon die werk egter nie volgens ooreenkoms in 1936 voltooi wees nie. Die eerste deel, A-C, het eers op 7 Mei 1951 verskyn (vgl. Eksteen, 1985:169-200).

Die eerste Afrikaanse vakwoordelyste het ook hul verskyning gemaak. In 1929 het die Departement van Mynbou as die eerste Staatsdepartement 'n *Lys van Mynterme* gepubliseer, en die Taalkomitee van die Spoorweë (wat in 1933 gestig is) het sy lys van Spoorweg- en tegniese terme in 1934 laat verskyn. Met die stigting van die Staatsvertaalburo in 1930 het die Staatsdiens ook ernstig begin met vertaling.

Ook die radio het 'n bydrae gelewer op die gebied van Afrikaans. Na Afrikaans in 1925 verhef is tot ampstaal, is die eerste stukkies Afrikaans voel-voel uitgesaai, maar daar was te min bestaande materiaal. Met die stigting van die African Broadcasting Company in 1927 (wat ingestel was op wins) het Afrikaans maar 45 minute per week gehad oor die radio. Eers na die stigting van die Suid-Afrikaanse Uitsaaikorporasie (SAUK) as nuusinrigting op 1 Augustus 1936 by wyse van Parlementêre Statuut, het die radio 'n noemenswaardige rol begin speel. Die Uitsaaiwet van 1936 het bepaal dat die SAUK sy programme moes opstel met behoorlike inagneming van die Engelse en die Afrikaanse kulture. Die eerste Afrikaanse diens is in 1937 deur Kaapstad geloods, gevolg deur Johannesburg, en die radio kon hom toe ook as uitdraer van die Afrikaanse taal en kultuur laat geld (vgl. Botha, 1985:238-268).

Alhoewel die siftings- en standaardiseringsproses van Afrikaans geleidelik plaasgevind het, is daar al 'n groot mate van normering bereik veral op die terrein van spelling, uitspraak, woordkeuse en morfologiese verskynsels (die Afrikaanse sintaksis is egter nog nie genormeer nie alhoewel daar omvattende beskrywings bestaan van sintaktiese taalvariasie). Dit is te danke aan verskeie gesaghebbende liggame en 'n paar invloedryke taalleiers, asook talle selfbenoemde en offisiële normagente wat in die afgelope 65 jaar normerend opgetree het. Ook taaladviseurs, die pers, radio en veral televisie het 'n bydrae gelewer.

Die geskiedenis van die Afrikaanse Bybelvertaling vanaf 1933 met sy hersiene uitgawes in 1953, 1979 en 'n nuwe vertaling in 1984 in hedendaagse gebruiklike Afrikaans, is 'n goeie weerspieëling van 'n geleidelike taalnormering wat plaasgevind het en ook van die bydrae wat die Afrikaanse Bybel tot die normeringsproses lewer. Verskeie persone en instansies het hier 'n normatiewe rol gespeel, soos die opdraggewers vir 'n Bybelvertaling asook die opdragte wat hulle gegee het, die S.A. Akademie en sy Taalkommissie, vertalers en taaladviseurs, en die Bybellesende publiek. Die Afrikaanse Psalm- en Gesangeboek toon ook die geleidelike taalnormering sedert die eerste uitgawe in 1944 tot die nuwe beryming in 1984 (vgl. Conradie, 1985:464-487).

Die meeste vordering ten opsigte van normering en standaardisering is gemaak met die spelling van Afrikaans. Die werksaamhede in dié verband word sedert 1915 deur die Akademie aan die Taalkommissie toegewys met die spesifieke doel om die spelling van Afrikaans te reël (Scholtz, 1980:21). Dit het van die begin af die nodige gesag gehad om die normering verpligtend te maak (Raidt, 1985:159). Alhoewel die opstel, wysiging en uitbreiding van die spelreëls en verwante sake deur die Taalkommissie gedoen word, moet dit deur die Akademieraad bekragtig word. Met verloop van tyd het die werksaamhede van die Taalkommissie aansienlik uitgebrei en lewer dit, naas die reëling van die Afrikaanse spelling, ook uitsprake oor breër taalgebruiksangeleenthede, en gee veral gereeld advies in verband met Afrikaans aan allerlei instansies. Die Taalkommissie se *Afrikaanse Woordelys en Spelreëls* (AWS) is die belangrikste enkele normeringsfaktor ten opsigte van Afrikaans. In 1917 verskyn die eerste uitgawe daarvan. Omdat daar toe 'n erkende spellingsisteem bestaan het, het dit tot gevolg gehad dat Afrikaans in skole ingevoer kon word. Sedertdien het daar al agt hersiene uitgawes verskyn. Daarmee is die grondslag van die Afrikaanse spelling gelê. Die beginsels waarop dit gegrond is, is: die aanvaarding van die algemeen gebruiklike uitspraak in beskaafde Afrikaans as grondslag; om rekening te hou met die spelling wat vandag amptelik in Nederland voorkom (sonder om dit slaafs na te volg); om sover as moontlik die beginsel van gelykvormigheid te handhaaf. (Vgl. Eksteen, 1985:169-200; Raidt, 1985:147-168.)

Afgesien van die spellingnormering is goeie vordering ook gemaak met die normering van die woordeskat met die opstel van die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal* (WAT) wat tans uit agt kwartodele bestaan. 'n Groot aantal verklarende woordeboeke het ook verskyn. Die omvattendste woordeboek (wat in 'n sekere sin as die standaardisering van die Afrikaanse woordeskat beskou kan word) is die *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal* (HAT) wat in 1965 verskyn. Die tweede hersiene uitgawe verskyn in 1979 met F.F. Odendal as hoofredakteur. Daar het ook algemene taalgebruikshandleidings of normatiewe gidse verskyn wat op 'n enkele aspek van taalgebruik konsentreer. Die behoefte aan die normering van 'n Afrikaanse vakterminologie het ook ontstaan met die opkoms van Afrikaans as handelstaal, en talle vakwoordeboeke het die lig gesien. Tussen 1930-1950 het die Akademie alleen sewentien verskillende vakwoordelyste gepubliseer. Die Vaktaalburo van die Akademie is in 1950 gestig om hierdie taak op 'n meer wetenskaplike grondslag voort te sit. Dit is in 1975 ontbind. Die grootste bydraes is egter gelewer deur private persone en kultuurorganisasies wat vandag nog 'n groot bydrae lewer. (Vgl. Picard, 1985:269-291; Carstens, 1989:296-316.)

Ook die Staatsdiens het normerend opgetree in die stigting van onafhanklike taalburo's (bv. die Spoorwegtaalburo, die Landbouataalkomitee, die taaldienste van die Poskantoor, die Volksraad, die S.A. Polisie, die S.A. Weermag, die Komitee vir Rekenoutomate, ens.) (Vgl. Le Roux, 1985:321-327.)

Die SAUK het ook normerend opgetree. Vanaf die stigting van die SAUK in 1936 was daar taaladviseurs van die S.A. Akademie teenwoordig. Later is eie taaladviseurs aangestel. Die Taaladviseur (Afrikaans) is die enigste personeelid in die SAUK wat amptelik verantwoordelik is vir alle aspekte van taalnormering by al die Afrikaanse dienspunte. Hy gee deurentyd aandag aan taalversorging en hou die personeel op die hoogte van taalsake. 'n Eie taaladvieskomitee is later gestig. Hierdie Komitee vir Taaladvies wat tans uit veertien lede bestaan, word deur die Direkteur-Generaal benoem (meestal vanuit 'n universiteitsverband) en is die enigste amptelike liggaam wat binne die SAUK-verband belas is met die normering van Afrikaans. Die normering van die taalgebruik in die SAUK is egter toegespits op die toepassing van algemeen erkende norme soos deur die Taalkommissie daargestel is. Die opstel van norme word slegs onderneem vir daardie aspekte waarvoor daar nog nie normering bestaan nie en waarvoor die Afrikaanse Diens wel normering nodig het. Dit tree egter nooit as mededingende normeerder op nie (vgl. Botha, 1985:238-268).

Normering en standaardisering ten opsigte van die uitspraak van Afrikaans is deur die jare indirek gedoen in ooreenstemming met die AWS: as gevolg van die besondere omstandighede waarin gesproke Afrikaans van voor 1925 tot kultuurtaal verhef is, het die geskrewe woord 'n groot rol gespeel in die vorming van standaard-Afrikaans (Odendal, 1972:22). Die lede van die Taalkommissie van die AWS blyk by implikasie die verteenwoordigers van die spraakgemeenskap te wees aangesien hulle bepaal wat deur die meerderheid sprekers in alle dele van die land as beskaaf beskou word. Hierdeur word die spelling (direk) en die uitspraak (indirek) van woorde aan die normeringsproses onderwerp (Raidt, 1985:159). Ook die woordeboek lewer sy bydrae ten opsigte van die normering van uitspraak. Vanaf WAT II word die hoofklem by alle meerlettergrepige trefwoorde aangedui deur herhaling van die trefwoord met klemverskille waar die vorme gelykwaardig is, en waar daar 'n konnotasie- en/of gebruiksverskille bestaan. Vanaf WAT IV word uitspraakaanduiding deur middel van fonetiese tekens tussen ronde hakies gegee by vreemde woorde, sowel as by woorde wat 'n Engelse invloed by uitspraak vertoon, en by Afrikaanse homograwe (Hauptfleisch, 1985:223). Die SAUK rig ook normering op uitspraak, veral woordklem, terwyl mondelinge normering van Afrikaanse woorde geskied deur taalonderwysers en -dosente. Dit is egter veral die taal- en woordeboekkantore wat gereeld navrae van die publiek ontvang en dit preskriptief beantwoord. Die norme vir formele en informele uitspraak sal egter nader omskryf moet word aangesien talle uitspraakvariante in informele spraak van beskaafde sprekers nog nie aan normering onderwerp is nie en nie sonder meer as nie-standaard bestempel kan word nie. Alhoewel 'n stelselmatige uitspraaknormering nog nie ondersoek is nie, is dit verrassend dat die mees gesaghebbende werk nog steeds Le Roux en Pienaar (1967) se *Uitspraakwoordeboek in Afrikaans* is ondanks die feit dat dit al plek-plek verouderd is en die inhoud ook nie toereikend is nie. (Vgl. Raidt, 1985:159; Hauptfleisch, 1985:201-237.)

Die tydperk tussen 1920-1950 kan as die kritieke tydperk van die standaardisering van Afrikaans beskou word. In hierdie studie sal daar nagegaan word of verouderde vorme van Afrikaans by die sprekers voorkom en of dit effektief deur standaardisering teengewerk is. In die volgende gedeelte word daar gekyk na wat onder die term "taalvariasie" verstaan word, met ander woorde dit wat afwyk van die standaardnorm, asook die interaksie daarvan met 'n bepaalde gemeenskap, of klas, of groep waarin dit voorkom.

1.2 TAALVARIASIE EN SOSIALE STRATIFIKASIE

1.2.1 Taal en gemeenskap

'n Taal, sy sprekers en hulle gemeenskap met al sy skakerings is onlosmaaklik aan mekaar verbonde. Volgens Trudgill (1974(b):32) het die veranderlikheid van taal baie te doen met die gemeenskap omdat taal 'n veranderlike fenomeen is. Taal is met ander woorde sosiaal gekondisioneer (Downes, 1984:24) aangesien variasiepatrone in 'n taal nou saamhang met die sosiale veranderlikes in 'n taal (Du Plessis, 1983:43). Dit impliseer dat die sosiale verskille tussen mense deur variasie gereflekteer word in taalverskille (Van Rensburg, 1983:12), of anders gestel: 'n taalgebruiker se taalgedrag reflekteer sy sosiale gedrag in 'n gegewe situasie (Klopper, 1981:25). Taalvariasie kan daarom omskryf word as die verskynsel van verskeidenheid binne een taal (Du Plessis, 1988:13), of as "realized in actual speech behaviour by variants; that is individual items which are members of a class of variants constituting the variable" (Wolfram, 1969:43). Taalvariasie is 'n respons op verskillende sosiale situasies omdat laasgenoemde verskillende gedragse rolle tot gevolg het (Wolfram en Fasold, 1974:24). Dit kan daaraan toegeskryf word dat elke persoon voortdurend 'n verskeidenheid van sosiale rolle vervul en sy taalgebruik dienoreenkomstig aanpas. Die grammatiese verskille of variante in die taalgebruik van sprekers gee dus 'n aanduiding van hulle sosiale agtergronde. Sprekers wat in sosiale interaksie verkeer, gee self hulle lidmaatskap van die groepering van hulle gemeenskap weer sowel as die rolle wat hulle besig is om te vertolk.

Du Plessis (1988:20-33) onderskei twee soorte variasies binne 'n gemeenskap, naamlik interne variasie en kontakvariasie. Interne variasie is variasie wat binne 'n bepaalde taal kan bestaan sonder die invloed van 'n ander taal. Hier kan 'n onderskeid getref word tussen gebruikersvariasie (dialekte) en gebruiksvariasie. Gebruiksvariasie is 'n variëteit van 'n gegewe taal op grond van die gebruiker daarvan, bv. sy geografiese herkoms of sy sosiale herkoms. Gebruikersvariasie is die variasie in 'n taal wat verband hou met die spreker se gebruik van sy taal, bv. die gespreksonderwerp, situasie, ens. Kontakvariasie is weer variasie binne 'n gegewe

taal, hoofsaaklik as gevolg van dié taal se kontak met 'n ander taal wat wedersydse taalbeïnvloeding tot gevolg het.

Labov (1978:19) gee drie faktore wat die aard van variasie bepaal. Die eerste faktor is die verhouding wat bestaan tussen die spreker en die aangesprokene of gehoor (veral die houding van geslag of solidariteit tussen hulle). Elke mens se taal varieer voortdurend, afhangende met wie hy praat (vgl. Fishman, 1970:55). Elke spreker moet daarom voortdurend sy rolverhouding binne 'n bepaalde groep, binne-in 'n spraakgemeenskap, elke oomblik en in elke situasie insien teenoor 'n ander persoon, bv. vader teenoor seun, man teenoor vrou, ens. Deur dit te doen kan hy die regte variëteit kies om die ander mee aan te spreek.

Die tweede faktor is die wyer sosiale konteks of domein (soos skool, werk, huis, omgewing, ens.). Taalvariasie kom voor in respons op verskillende sosiale situasies want verskillende situasies het verskillende gedragsrolle tot gevolg. Taalvariasie moet in verband gesien word met sy sosiale konteks aangesien die onmiddellike konteks waarin 'n persoon praat die aard van die variasie bepaal. Volgens Edwards (1976:94) is dit "sets of linguistic choices evoked by a specific context, by the dictates of the local relationship". Elke spreker sal daarom 'n mate van variasie vertoon in fonologiese en grammatiese reëls volgens die onmiddellike konteks waarin hy praat (Wolfram en Fasold, 1974:14).

Die derde faktor is die onderwerp waaroor gepraat word. 'n Spreker moet die onderwerp waaroor hy praat in aanmerking neem wanneer hy taalkundig met 'n persoon of persone in interaksie tree aangesien verskillende onderwerpe verskillende variante tot gevolg het, bv. 'n aktuele onderwerp naas 'n fisiese onderwerp. Vir Labov is taalvariasie dus "one which is correlated with some nonlinguistic variable of the social context: of the speaker, the addressee, the audience, the setting, etc." (Labov, 1972:237).

Taalvariasie kom by alle taalgebruikers voor en is 'n universele verskynsel. Elke individu bevind hom daagliks in 'n sosiale netwerk. 'n Sosiale netwerk is 'n netwerk van verhoudings wat dui op die digtheid of solidariteit van 'n groep binne 'n spesifieke gemeenskap met sy verskillende sosiale groepe. Tussen die verskillende sosiale groepe binne dieselfde gemeenskap sal daar 'n swak digtheid wees ten opsigte van kommunikasie omdat elke groep 'n kommunikasienetwerk van sy eie sal hê. Baie digte multiplekse netwerke word veral geassosieer met etniese en godienstige groepe wat in werkersklasgemeenskappe van 'n tradisionele aard woon en 'n homogene vorm van werk het. Hierdie groepe neig om 'n subkultuur binne 'n groter gemeenskap te vorm (vgl. Downes, 1984:25, 37, 183; Milroy, 1980:144). Deur van die sosiale netwerke in 'n gemeenskap gebruik te maak, kan 'n idee verkry word van die individu in sy plaaslike gemeenskap. Volgens Roode (1974:14) is 'n gemeenskap 'n "gelokaliseerde bevolking met 'n

sekere mate van gevoelseenheid, wat op 'n daaglikse basis van mekaar interafhanklik is en wat 'n wye reeks algemene aktiwiteite in en deur 'n bepaalde stel instellings bedryf ten einde op 'n daaglikse basis in al die goedere en dienste wat vir die voortbestaan daarvan as sosiale en ekonomiese eenheid noodsaaklik is, te voorsien". 'n Gemeenskap dui dus op 'n groep persone met min of meer dieselfde belange. Indien al die sprekers in onderlinge verkeer gebruik maak van dieselfde taal, vorm hulle 'n spraakgemeenskap (Du Plessis, 1988:17).

1.2.2 Spraakgemeenskappe en sosiale stratifikasie

Taalkundiges huldig verskillende sienings oor wat 'n spraakgemeenskap is. Vir die taalgeograaf is dit 'n groep sprekers binne 'n geografiese afgebakende gebied. Daarteenoor sien Bloomfield (1933) dit as 'n groep mense wat dieselfde stelsel van taaltekens gebruik. Chomsky sien dit weer as 'n homogene groep sprekers, terwyl Hymes (1974) dit eerder as 'n sosiale eenheid sien, as 'n taalkundig-begrensde eenheid. (Vgl. Van Rensburg, 1983:22.) Fishman (1972:28) omskryf dit soos volg: "A speech community is one all of whose members share at least a single speech variety and the norms for its appropriate use." Cassidy (1973:96) sien dit as "any group of people who interact linguistically by means of a common set of language usages." Vir Fasold (1985:517) is 'n spraakgemeenskap "all speakers who demonstrate that their competence includes a given rule, with the same constraints in the same hierarchical order." Hierdie sprekers van dieselfde spraakgemeenskap "share knowledge of the communicative constraints and options governing a significant number of social situations" (Gumperz en Hymes, 1972:16). Labov (1980:262) omskryf 'n spraakgemeenskap as "a group of speakers who share a set of norms for the interpretation of speech." Die grootte van die gemeenskap is egter nie ter sake nie; die lede daarvan kan mekaar nodig hê in slegs één hoedanigheid. Alhoewel daar verskillende sienings is, is dit egter van groot belang om die taalgemeenskap waarbinne taalvariante voorkom, af te baken wanneer taalvariasie ondersoek word.

Alle spraakgemeenskappe toon taalvariëteite wat almal van mekaar verskil as gevolg van hulle funksies (Fishman, 1970:17). Soms kom die variëteite ooreen met beroepe (bv. die taal van aptekers, winkeliers, prokureurs, onderwysers, fabriekwerksters, spoorwegwerkers, ens.). Dit bevat dan elemente op die gebied van die woordeskat, uitspraak en sinsbou wat nie algemeen gebruiklik is nie, en nie deur die spraakgemeenskap as geheel begryp word nie. Die sprekers van hierdie gespesialiseerde variante sal dit nie altyd en orals gebruik nie; hulle is genoodsaak om oor te skakel na 'n ander spraakvariëteit wanneer hulle in kontak kom met minder gespesialiseerde groepe, of groepe met 'n ander spesialisasie vir wie hierdie variëteite onverstaanbaar sal wees (Fishman, 1970:17). Spraakvariëteite binne 'n spraakgemeenskap korrespondeer egter nie noodwendig altyd met beroepe nie. Soms is daar 'n onderskeid as gevolg van sosiale klasse (bv. etnies, ekonomies, opvoeding, ens.) by bevolkingsgroepe binne dieselfde gebied waarneembaar.

Taalvariasie is nie net beperk tussen lede van dieselfde spraakgemeenskap nie. Daar kom ook variasie binne groepverband voor waar mense dieselfde taal praat, bv. kleutertaal, kindertaal, tienertaal, ens. (vgl. Claassen, 1983:26). Dit is ook nie beperk tot dialekte of streekstale nie aangesien variasie kan saamhang met die sosiale omstandighede van 'n bepaalde groep mense binne 'n bepaalde streek. Volgens Fishman (1970:37) kan variëteite regionaal of sosiaal wees. Elke individu varieer voortdurend sy taalgebruik aangesien geen mens altyd dieselfde praat nie. Elke individu beskik daarom oor 'n reeks spreekstyle wat hy in verskillende situasies toepas. Dit hang egter af of die gesprek formeel of informeel is. In informele, intieme kontaktsituasies gebruik sprekers dikwels 'n nie-standaardvariëteit terwyl dieselfde sprekers weer 'n standaardvariëteit in formele situasies gebruik.

Die standaardvariëteit kan egter ook varieer. In 'n bepaalde taalgemeenskap beoordeel die lede 'n bepaalde linguistiese variëteit self gunstiger as 'n ander vanweë die kulturele druk wat die heersende sosio-politiese klasse op die lede van die taalgemeenskap uitoefen (Ebertowski, 1980:32). Hierdie heersende groep stel die norme vir taalgebruik vas (gewoonlik hulle eie norme) en beskik oor die nodige middele (skool, massamedia, ens.) om dié norme op die ander sosiale groepe af te dwing. Indien 'n ander groep met sy bepaalde linguistiese variëteite aan bewind kom, kan die standaardtaal ook varieer. Wat dus nou as standaardtaal beskou word, kan môre nie-standaardtaal wees en omgekeerd. Standaardtaal kan met ander woorde varieer na gelang van die variëteit van die groep wat op 'n bepaalde tydstip die heersende groep is.

In alle menslike gemeenskappe, van die mees primitiewe tot die mees ontwikkelde, is daar die een of ander vorm van hiërargiese indeling van die bevolking, of dit erken word of nie (Wolfram en Fasold, 1974:17). Hierdie hiërargiese indeling beteken enige verdeling of ordening van die sosiale groepe of strata in 'n gemeenskap in verskillende lae of vlakke (Trudgill, 1974(b):35). Daar is dus 'n sosiale ongelijkheid tussen persone wat lede van 'n gemeenskap is. Hierdie sosiale ongelijkheid hou verband met die posisie-differensiasie wat daar in die gemeenskap voorkom. Die breë patrone wat hierdie ongelykhede vertoon, word die sosiale stratifikasie van die gemeenskap genoem (Roode, 1974:169). Baie vereenvoudigd kan gesê word dat sosiale stratifikasie 'n spesifieke vorm van sosiale differensiasie is (Trudgill, 1974(a):31). Soos taalvariasie, is sosiale stratifikasie ook 'n universele verskynsel. Sosiaal gestratifiseerde taalgebruik is 'n gevolg daarvan.

Gemeenskappe is altyd gestruktureer, bv. in terme van faktore soos sosio-ekonomiese klas, etnisiteit, ouderdom, geslag, beroep en opvoedingspeil. (Vgl. Lcuw, 1981:66-68; Trudgill, 1974:34-40). Dit gebeur daarom dat verskillende variante van 'n taalvorm sodanig geassosieerd raak met verskillende sosiale groepe dat hulle as indeks vir daardie groepe en hul sosiale waardes dien (Webb, 1980:10). Wanneer dit gebeur "reflekteer die linguistiese heterogeniteit die sosiale

orde" (Klopper, 1981:29). Dit gebeur ook dat 'n persoon se sosiale stratifikasie binne 'n gemeenskap 'n bepaalde invloed op sy taalgebruik kan uitoefen (Labov, 1972:242). Volgens Fairchild e.a. (1955:293) berus sosiale stratifikasie op die individu se maatskaplike status asook die sosiale stratum waaraan hy behoort. Daar is sekere indikatore wat 'n persoon se klassepousisie in hierdie verband kan aandui, onder andere die taalgebruik en spreekwyse van 'n persoon (Fouché, 1974:29). Kotzé (1983:74) sê dat relatiewe frekwensies van bepaalde taalvariante verband hou met verskille tussen vooraf bepaalde sosiale kategorieë. Hierdie verskille kan een van die volgende wees: diskreet (die biologiese onderskeid manlik/vroulik); kontinu (ouderdomsgroepeerings, sosio-ekonomiese groepe); individueel bepaal (religieuse affiliasies); van eksterne oorsprong (etniese klassifikasie). Indien sodanige korrelasie duidelik aangetoon kan word, is daar sprake van sosiale stratifikasie van die betrokke linguistiese segment in die spraakgemeenskap.

Ondanks die feit dat daar in enige gemeenskap klasse onderskei kan word, bewustelik of onbewustelik, is sosiale klasse nie 'n duidelik afgebakende begrip of streng afgebakende groepe nie. Die rede daarvoor is dat dit op sigself nie altyd duidelike onderskeibare groepeerings is nie (Roode, 1974:172). Sosiale klasse dui bloot op mense "with similar social and economic characteristics; and social mobility - movement up or down the social hierarchy" (Trudgill, 1974(b):37). Sosiale klasse verwys na 'n breë groepeerings van mense met min of meer dieselfde sosiale status en ekonomiese eienskappe, wat bewus is van sodanige ooreenkomste, en dit aanvaar. Daar word ook breë ooreenkomste vertoon met betrekking tot norme en houdings en algemene lewenswyse. Cilliers en Joubert (1966:284) definieer dit as 'n "grootliks endogame stratum bestaande uit gesinne van ongeveer gelyke maatskaplike status wat mekaar as gelykes aanvaar in werklike of potensiele assosiasies en maatskaplike verhoudings." Wolfram en Fasold (1974:17) sien 'n sosiale klas as 'n groep in 'n gemeenskap "whose members hold a number of distinctive statuses in common and develop the operation of roles associated with these statuses."

Tussen verskillende sosiale klasse bestaan daar verskille in taalgebruik. So is dit byvoorbeeld in die sosiolinguistiek 'n uitgemaakte saak dat meer taalvariante as gewoonlik onder 'n laer sosio-ekonomiese groep voorkom, en dat nie-standaardwisselvorme in 'n nie-standaard omgewing gebruik word (Van Rensburg, 1983:134). Nie-standaardvariasie is met ander woorde 'n kenmerk van die laer strata in die samelewing se informele taalgebruik (Downes, 1984:34).

Daar bestaan verskille tussen sosioloë en taalkundiges ten opsigte van die bepaalde aantal klasse waarin persone in 'n gemeenskap ingedeel kan word. Sommige sosioloë groepeer statusgroepe volgens 'n tweeklasverdeling, naamlik werkersklas en besigheidsklas, maar die meeste groepeer statusgroepe volgens 'n drieklasverdeling, naamlik hoë, middel en lae klas. (Vgl. Roode, 1974:74.) Taalkundiges soos byvoorbeeld Gerritsen (1980:156) groepeer persone in haar

Amsterdamse ondersoek in twee klasse, naamlik hoër en laer klas. Fouché (1974:31-37) gebruik ook 'n tweeklasverdeling in Suid-Afrika, naamlik laagste statuskategorie – vervoerwerkers (en dan seker ook fabriekwerksters) en hoogste statuskategorie – professionele mense (waaronder onderwysers en onderwyseresse val), terwyl Klopper (1983:88) persone groepeer in 'n werkersklas en 'n hoër klas. Louw (1981:267) groepeer statusgroepe in Suid-Afrika weer in drie klasse, naamlik hoogste, middelste en laagste klas. Vir hom is die hoogste statuskategorie persone met universiteitsopleiding, die middelste statuskategorie is persone met standaard 10 en kollege-opleiding, en die laagste statuskategorie is persone met kwalifikasies laer as standaard 10. Vir my studie het ek die volgende indeling gebruik: hoër klas – persone met tersiêre opleiding; laer klas – persone met standaard 10 en laer kwalifikasies. Louw (1981:35) sê dat so 'n growwe verdeling die statistiese verwerkings vergemaklik en dat die verband tussen maatskaplike status en die voorkoms van sekere uitspraakvariante makliker aangetoon kan word. Daar bestaan in Suid-Afrika 'n breë classesisteem, maar dit is 'n ope sisteem sonder 'n baie pertinente en skerp verdeling (Roode, 1974:176). Daar bestaan egter 'n sensitiwiteit ten opsigte van die indeling van persone in sosiale klasse, daarom moet dit uiters versigtig hanteer word. Alhoewel daar verskille is ten opsigte van die bepaalde aantal klasse, verskil sosioloë en taalkundiges egter nie ten opsigte van die uitwerking van die klasse op die individu en die gemeenskap nie (Cilliers en Joubert, 1966:173).

Daar bestaan ook verskille ten opsigte van die aantal kriteria waarvolgens persone in klasse ingedeel kan word. Sommige sosioloë gebruik sewe kriteria of indekse, naamlik rykdom/inkomste/besittings, afkoms, woonplek, woonduur op 'n bepaalde plek, beroep, opleiding en godsdiens (vgl. Bierstedt, 1957:420-425). Roode (1974:174) gebruik weer die volgende indikatore: die beroepsposisie van die man as belangrikste kriterium, met rykdom, afkoms en familieverband, asook die posisies wat verband hou met gemeenskapsaktiwiteite as sekondêre kriteria. Taalkundiges gebruik ook verskillende kriteria waarvolgens hulle klasse-indelings maak. Trudgill (1974(a):36) gebruik byvoorbeeld ses indikatore om die sosiale klasse in die Britse stedelike gebied in te deel: beroep, inkomste, opvoedingspeil, behuising, omgewing en vader se beroep. In ooreenstemming met die "Beroepenklapper van het Nijmeegs Instituut voor Toegepaste Sociologie", gebruik Van den Broeck (1980:99) ook ses indikatore om die Nederlands in Maaseik in te deel, met beroep, inkomste en onderwysniveau as die belangrikste. In Suid-Afrika gebruik Fouché (1974:31-71) drie indikatore, naamlik beroep, inkomste en onderwyspeil. Du Plessis (1983:46) gebruik weer sosio-ekonomiese klas, woongebied, ouderdom en geboorteplek as indikatore, terwyl Coetzee (1989:48) geloof, geleerdheid, ouderdom en woongebied gebruik. In hierdie studie gebruik ek die volgende indikatore as sosiale stratifikasiefaktore: geslag, inkomste en beroep as primêre kriteria, met opvoedingspeil en woonplek as sekondêre kriteria.

In die meeste Westerse gemeenskappe vorm die beroepsposisie van die man die belangrikste enkele kriterium vir die indeling in sosiale klasse. Sekondêre kriteria (bv. inkomste, onderwyspeil, ens.) kan bydraende faktore wees. Trudgill (1974(a):34) sê dat rykdom en inkomste in die Britse gemeenskap nou verwant is aan beroep, maar dis nie die faktore waarvolgens sosiale klasse primêr ingedeel word nie. In Nederland word beroep (en opleiding) beskou as die belangrikste aanduiders van sosiale posisie (Brouwer en Gerritsen, 1980:50). Alles verder, soos woonplek, lewenswyse, ens. volg daaruit en teken die sosiale status van die individu. In die Amerikaanse samelewing speel veral die beroep van die vader 'n belangrike rol in die vasstelling van sosiale klas aangesien 'n mens gebore word in 'n sekere sosiale klasgroep wat dié van jou ouers is (Trudgill, 1974(a):14). In Suid-Afrika word die beroepsposisie van die man myns insiens ook as die belangrikste indikator van sosiale stratifikasie beskou. Dit gaan gewoonlik gepaard met 'n bepaalde onderwyspeil, terwyl inkomste 'n minder belangrike rol speel. (Daar bestaan ook 'n sensitiwiteit ten opsigte van inkomste as indikator van sosio-ekonomiese stratifikasie.)

In die meeste lande word al die lede van die gesin ingedeel volgens die sosio-ekonomiese klas van die vader van die gesin: die man se opleiding en beroep bepaal die gesin se sosiale posisie want slegs die volwasse man verwerf sosiale status. Hy word sosiaal gestratifiseer ten opsigte van die sosiale rol wat hy in die samelewing vervul as gevolg van sy werk en rykdom. Die man het dus 'n werkerstatus. Vroue, daarenteen, is as groep redelik uitgesluit van sosiale stratifikasie omdat hulle as ondergeskik aan die man beskou word in die verwerwing van status (Brouwer en Gerritsen, 1980:55). Selfs al beoefen die getroude vrou 'n beroep, word sy ingedeel volgens die sosiale stratifikasie van haar man. Dit is ook die geval ten opsigte van die Suid-Afrikaanse vrou. Myns insiens is hierdie tendens stadig besig om ter plaatse te verander sedert die emansipasie van die vrou, en sedert die vrou al hoe meer die vrye arbeidsmark betree waar sy in posisies staan wat tradisioneel vir die man "gereserveer" was, bv. professore, dokters, aptekers, ambassadrises, en selfs predikante. Die vrou, ook die getroude vrou, is stadigaan besig om haar eie posisie te verwerf wat ook beroep as belangrikste stratifikasiefaktor het.

Volgens Trudgill (1974(a):14) is beroep 'n belangrike indikator omdat sosiale mobiliteit 'n effek op linguistiese gedrag het. Louw (1978:11) sê dat die sosiale stratifikasie gewoonlik varieer na gelang van die graad van die sosiale mobiliteit. Sosiale mobiliteit beteken die verskuiwing van "individuals and categories of people from one to another position in the stratification structure" (Bredemeier en Stephenson, 1965:335). Volgens Ebertowski (1980:43) vind sosiale mobiliteit plaas wanneer "individuele leden van ondergeprivilegieerde groepe probeer hoër op te klimmen in die sosiale hiërarchie deur zich zoveel moegelyk aan die hogere groep te assimileren." Roode (1974:175) wys daarop dat die teenoorgestelde ook kan gebeur. Lede van die hoër klasse kan hul posisies verswak onder andere weens die gevoel van selftevreedenheid wat lei tot die

verlies van die nodige agting vir hul rolspel. 'n Individue se sosiale status kan dus verander. Hierdie verskuiwing kan binne (horisontale mobiliteit) of tussen (vertikale mobiliteit) sosiale klasse plaasvind (Roode, 1974:175). Wanneer 'n individu sy posisie in die statushiërargie verbeter, poog hy om taalvorme met 'n hoër status te gebruik en gestigmatiseerde vorme te vermy (Bredemeier en Stephenson, 1965:335). Klopper (1976:6) sê dat sosiale mobiliteit ook aandui dat daar geen skerp grense tussen die sosiale strata en die verskillende sosiolekte kan wees nie alhoewel sekere taalverskynsels oorwegend in elke sosiolek gebruik sal word.

1.2.3 Korrelasie tussen sosiale stratifikasie en taalvariasie

1.2.3.1 Oorsese studies

Die eerste belangrike empiries-kontroleerbare navorsings wat gedoen is om 'n korrelasie tussen sosiale variasie en taalvariasie aan te toon, is gedoen deur Labov (1966, 1972), Shuy (1968) en Wolfram (1969). Die bevindings van hulle studies impliseer dat die spraakgemeenskappe wat hulle bestudeer se taalgebruik sosiaal gestratifiseer is ten opsigte van status, ouderdom en etniese afkoms. Vanuit hulle werke blyk dit duidelik dat taalvariasie afgelei kan word van sosiale verskille. Om die twee akkuraat te kan vergelyk, moet die linguistiese sowel as die sosiale fenomene dus gemeet kan word. Deur dit te doen kan die verhouding tussen taal en sosiale stratifikasie verkry word wat die aard van die taalvariasie kan bepaal (Trudgill, 1974(b):43).

Dit is egter veral die werke van Labov wat van groot belang is vir die bestudering van taalvariasie. Hy het met behulp van uitgebreide empiriese ondersoeke gevind dat daar in 'n taal variasie en heterogeniteit bestaan wat ingebed is in 'n sosiale konteks. Hy koppel linguistiese verskynsels aan addisionele linguistiese veranderlikes, soos sosio-ekonomiese klasse, geslag, etniese groepe, ouderdom of situasie, ens. (Labov, e.a. 1968; Labov, 1969). Die onderhoud:egniek wat essensieel is vir 'n ondersoek na taalvariasie, is ook deur Labov ontwikkel en verfyn in sy ondersoek na die spraakvariante aan die Lower East Side van N.Y. City, en in Harlem, 'n Negerwoonbuurt. In navolging van Labov, baseer variasietaalkundiges hul bevindings op die interpretasie van kwantifiseerbare data wat poog om verteenwoordigend te wees van die spreektaal van 'n taalgemeenskap. Die werke van Labov lei tot 'n geweldige belangstelling in die variasietaalkunde en baie navorsing is al in dié verband gedoen.

1.2.3.2 Studies in Suid-Afrika

In Suid-Afrika het die belangstelling in die variëtietaalkunde veral die afgelope dekade aansienlik toegeneem, en daar is al heelwat gepubliseer in dié verband. Navorsers wat die afgelope tien jaar navorsing gedoen het oor die korrelasie tussen sosiale stratifikasie en taalvariasie in Afrikaans, is onder andere die volgende (in chronologiese volgorde):

- Du Plessis (1980) oor die Afrikaans in Johannesburg;
- Klopper (1981) oor die Afrikaans van die Suid-Sotho's;
- Kotzé (1983) oor Maleier-Afrikaans;
- Van Schalkwyk (1983) oor die Afrikaans van die Rehoboth-Basters;
- Van Rensburg (1984) oor die Afrikaans van die Griekwas;
- Klopper (1986) oor Dorslandafrikaans;
- Du Plessis (1988) oor Van der Merwe-Afrikaans;
- Coetzee (1989) oor die Afrikaans van Johannesburgse bruin gemeenskappe.

1.2.3.3 My ondersoekgroep

In Johannesburg is daar 'n duidelike interaksie tussen die maatskaplike toestande en taalvariasie in die vroeë jare. Wanneer die maatskaplike toestande in oënskou geneem word (vergelyk die Inleiding), is daar 'n paar verskynsels wat opval ten opsigte van die respondente in die studie. Sowel die mans (spoorwegwerkers) as die vroue (fabriekwerksters) het grootgeword in 'n milieu wat dikwels verskil het van mekaar, asook van dié in Johannesburg waar hul later gewoon het. Daar was sewe mansrespondente wie se vaders verbonde was aan die Spoorweë, terwyl drie se vaders boere was, een 'n mynwerker en een 'n hoefsmid. Van die fabriekwerksters se vaders was vier boere gewees, drie was mynwerkers, twee was bywoners, een 'n slagter, een was verbonde aan die Spoorweë en een aan die munisipaliteit. Die meeste mans- en vrouerespondente het op die platteland grootgeword waar die lewenskoste goedkoper was as in die stede. As gevolg van die ouers se finansiële omstandighede is die kinders gedwing om 'n heenkome in die stede te soek. Hierdie kinders het dus die huis vroeg verlaat as gevolg van finansiële probleme, en daarom is die onderwyspeil van sowel die mans as die vroue laag. Dié van die mans varieer tussen standaard 6 en standaard 9. Slegs een man het alreeds matriek behaal toe hy begin werk het, terwyl twee ander dit later deur verdere studie behaal het. Die opleidingspeil van die vroue varieer tussen standaard 4 en standaard 6. Weens die onopgeleidheid van dié werkers, het hulle lae besoldiging ontvang wat weer tot swak behuising gelei het in van die swakste woongebiede. Van die fabriekwerksters het drie in Mayfair gewoon, twee in Vrededorp, drie in Malvern en vier in Brixton. Van die spoorwegwerkers was ses woonagtig in Primrose (Germiston), terwyl een in Aucklandpark gewoon het, twee in Vrededorp, twee in Brixton en een het in Mayfair loseer.

Hierdie sub-ekonomiese lewensomstandighede, wat dikwels anders was as wat hulle aan gewoon was, asook die invloed van sprekers van vreemde tale (veral Engels), het 'n invloed op hulle taalgebruik gehad. In watter mate dit die geval is, word in hierdie studie vasgestel.

Omdat die ooreenkomste en verskille in die taalgebruik van mans en vroue van groot belang is vir hierdie studie, is dit wenslik om mans- en vrouetaal in die volgende gedeelte onder die loep te neem.

1.3 TAALVARIASIE IN MANS- EN VROUETAAL

1.3.1 Studies oor taal en geslag

Die eerste taalkundiges wat begin aandag gee het aan die verskille tussen mans- en vrouetaal, is Van Ginneken in 1913, en Jespersen in 1922. Hulle studies val saam met die eerste emansipasiebeweging van die vrou (Raidt, 1984:259). In hulle boeke staan elkeen 'n hoofstuk af aan die vrou waarin hulle kenmerke van vrouetaal aantoon in onderskeidelik Nederlands en die Engelssprekende Westerse gemeenskappe. Hulle probeer ook verklarings daarvoor gee op grond van biologiese faktore, of natuurlike aanleg soos gevoeligheid, kuisheid, ens., wat bloot op hul intuïsie gegroud is. Brouwer en Gerritsen (1980:53) wys daarop dat hulle manstaal as die norm gebruik en vrouetaal as afwykend daarvan beskou.

In sy *Handboek der Nederlandsche Taal* sê Van Ginneken (1913:521) dat 'n vrou kragterme en growwe uitdrukkings vermy (bv. oor sekere liggaamsfunksies) wat gewoonlik deur mans gebruik word, of dat vroue dit vervang deur minder aanstootlike woorde omdat dit 'n gruwel vir haar "kiesche oore" en fyngewoelige aard sou wees. Die vrou se uitspraak en aksentuering is ook meer verfynd en noukeuriger as die van die man. Weens die vrou se "eng bewustzijn" is haar woordeskat beperkter as dié van die man, en hou sy nie daarvan om lang sinne of ingewikkelde sintaktiese konstruksies te gebruik nie. Selfs die relatiefsin is soms te veel vir haar om te gebruik, maar wanneer sy dit wel gebruik, is dit as 'n soort bystelling. Die vrou laat ook die betreklike voornaamwoord weg. Volgens Van Ginneken konsentreer die vrou meer op die konkrete dinge om haar en is vir die praktiese sake in die lewe. Sy is daareen minder in staat tot abstrakte denke as die man weens haar "beperktheid van geest."

Jespersen (1922:253-255) se uitsprake in sy boek *Language: its nature, development and origin*, stem opvallend ooreen met dié van Van Ginneken (1913). Jespersen sê dat die vrou kragterme vermy of versag omdat sy gevoeliger en kuiser is as die man, daarom gebruik sy eufemismes om oor sekere sake te praat (bv. oor sekere liggaamsdele en -funksies asook seksuele terme). Mans,

daarenteen, skep 'n genoegdoening daarin om so openlik as moontlik daaroor te praat. Volgens Jespersen is die vrou se woordeskat aansienlik meer beperk as dié van die man, en is sy lief vir bepaalde tipies vroulike adjektiewe en versterkingswoorde. Sy gebruik ook formele en moeilike woorde aansienlik minder en haar sinsbou is eenvoudiger as dié van die man. As rede voer hy aan dat die vrou haar besig hou met die alledaagse wat nie diepere denke van haar verg nie. Die vrou is op die konkrete ingestel en die man meer op die abstrakte. Hy sê voorts dat vroue hulle sinne verbind met 'n klomp *en's* en *dan's*, en op skrif laat hulle interpunksie weg. Mans gebruik weer meer voegwoorde as vroue en onderskei daardeur hoof- en bysake. Hy gee ook woorde wat as tipiese vrouewoorde beskou kan word, bv. *skattig, snoesig, allerliefste, ens.*

In die laat sestiger- en sewentigerjare word die belangstelling in vrouetaal weer gestimuleer deur die tweede emansipasiebeweging van die vrou (Raidt, 1984:260), die feit dat vrouetaal hom onderskei van manstaal (Ten Cate, 1980:280), en die nuwe ontwikkeling in die taalteorie waar ruimte vir taalvariasie geskep word (Brouwer en Gerritsen, 1980:51). Veral die verskyning van Robin Lakoff se artikel "Language and woman's place" in 1973 (herdruk 1975 in boekvorm) veroorsaak 'n hele vloedgolf van publikasies oor die onderwerp taalvariasie en taalseksisme. Angevaere (1978:134) sê dat ondersoekte tydens dié tydperk in 'n stroomversnelling verkeer het: in verskeie dissiplines is aspekte van geslagsverskille in taal met behulp van verskeie metodes en met 'n verskeidenheid uitgangspunte as basis bestudeer (bv. in die Sosiologie, Antropologie, Psigologie en Linguistiek). Die verskille in die taalgebruik tussen die twee geslagte word nou toegeskryf aan opvoeding en maatskaplike verhoudings, en nie meer aan die verskil in natuurlike aanleg nie. Linguiste besef nou dat taalverskille tussen mans en vroue hulle sosiale posisie weerspieël en nie soseer hul karakter soos wat vroeëre taalkundiges beweer het nie. Verskille tussen mans- en vrouetaal word nou gesien as 'n produk van sosiale verskille. Dit impliseer dat verskillende sosiale attribute en verskillende gedrag van mans en vroue verwag word. Trudgill (1983:161) sê dat geslagsdifferensiasie "is a matter of sex preferential tendencies." Variasie ten opsigte van geslag is 'n simbool van dié feit. Dit is egter moeilik om uitspraak te gee oor mans- en/of vrouetaal in die algemeen omdat elke samelewing anders gestruktureer is: in elke samelewing ken mans en vroue ander leef-, woon- en werksomstandighede (Brouwer, Gerritsen en De Haan, 1979:30).

Die bestudering van vrouetaal het van twee kante af gekom: ten eerste van die sosiologiese variasiestudie wat hoofsaaklik fonetiese taalgebruiksverskille by mans en vroue in stedelike gebiede kwantitatief binne die sosiale konteks probeer bepaal, bv. Labov (1966), Wolfram (1969), Trudgill (1972, 1974(b)), Milroy en Milroy (1978) en Milroy (1980); ten tweede van die vrouebeweging met sy voorstanders en simpatiseerders by wie dit nie bloot 'n suiwer linguistiese belangstelling is nie, en wat dikwels meer op taalseksisme as op eintlike taalvariasie let, bv. Lakoff (1973) (Raidt, 1984(a):260).

Volgens Brouwer, Gerritsen en De Haan (1979:34) val die verskille wat tussen die twee geslagte beskryf word in twee kategorieë uiteen, naamlik

- ◊ Geslagsgefundeerde verskille wat inherent is aan 'n taalsisteem en meestal deur antropoloë ondersoek word. Dit dui die absolute verskille tussen mans en vroue aan en kom voor wanneer 'n persoon 'n sekere aantal kombinasiereëls gebruik wat afhang van die geslag van die taalgebruiker;
- ◊ Geslagsgefundeerde verskille in taalgebruik word deur die linguïstiese ondersoek en is die verskille in graad wat veral geleë is in die frekwensie waarin bepaalde elemente gebruik of gekombineer word. Verskillende navorsingsmetodes, of 'n kombinasie van navorsingsmetodes word hier gebruik, bv. bandopnames (Labov, 1966), introspeksie (Lakoff, 1973 en Key, 1975), elisitasie (Shuy, 1969), vraelyste (Bailey en Timm, 1976) en observasie (Brouwer, Gerritsen en De Haan, 1979). Dit is egter dikwels vir navorsers moeilik om nie persoonlik betrokke te raak nie en objektief te bly, "Daarom is het juist bij research naar verschillen in taalgebruik tussen vrouwen en mannen zo belangrijk om met betrouwbare methodes te werk te gaan" (Gerritsen, 1980:155).

Dit is 'n algemeen aanvaarde feit dat verskille in die taalgebruik van mans en vroue 'n produk is van sosiale verskille (Trudgill, 1983:162). In die beskrywing van tale in die nie-Westerse gemeenskappe kom daar kategoriale verskille tussen die twee geslagte voor, met ander woorde verskille wat uitsluitlik in of mans-, of vrouetaal voorkom. In teenstelling daarmee kom daar in die Westerse gemeenskappe graduele verskille voor waar een geslag se taal meer voorkom as die ander geslag s'n. (Vgl. Trudgill, 1983:162; Gerritsen, 1980:154; Brouwer, 1979:105; Ten Cate, 1980:280.) Mans en vroue kan dus gebruik maak van dieselfde taalvorm: verskille behoort nie eksklusief tot 'n bepaalde klas nie want mans en vroue se taal verskil slegs oor die algemeen en in graad (Trudgill, 1983:162). Lakoff (1975:10) sê dat manstaal toenemend deur vroue gebruik word omdat alhoeneer tradisionele manswerk deur vroue gedoen word. Mans, daarenteen, leer nie vrouetaal aan nie (behalwe dié wat manlikheid verwerp) omdat min mans hulle tot die vrou se beroep wend, naamlik dié van huisvrou. Brouwer (1979:135) vind in haar Amsterdamse studies dat mans wat 'n hoë prestige-uitspraak gedurende onderhoude gebruik het, deur ander persone as verwyfd beskou is. As die situasie egter geskik is, kan 'n taalgebruiker van een geslag die tiperende taalgebruik van die ander geslag gebruik. Sachs e.a. (1975:82) sê dat 'n vrou byvoorbeeld manstaal kan gebruik wanneer sy 'n jong seun die taal aanleer. Variasie in praatstyl kan ook voorkom wanneer 'n volwassene met 'n baba praat.

Die verskille in die taalgebruik van mans en vroue word alreeds op 'n vroeë ouderdom aangeleer. Volgens Lakoff (1975:6) leer sowel seuns as meisies vir die eerste vyf jaar van hul lewens die sogenaamde "vrouetaal" aan. Dit is as gevolg van die dominerende invloed wat die moeder tydens dié tydperk op die kind uitoefen. Labov (1978:303) wys ook daarop dat vroue baie meer as mans met jong kinders praat en derhalwe 'n meer direkte invloed uitoefen in die jare wanneer kinders die taalsisteem internaliseer. Lakoff (1975:6) sê dat seuntjies na die ouderdom van 5 jaar die gebruik van vrouetaal begin staak omdat hulle nie meer net met die moeder se invloed te doen het nie. Namate hulle ouer word, gaan seuns deur 'n tydperk waarin hulle ruwer praat, iets wat by dogtertjies ontmoedig word. Teen die ouderdom van 10 jaar verdeel kinders in groepe van dieselfde geslag en is die twee geslagte se taalgebruik onderskeidelik teenwoordig. Dogtertjies behou hul ou vorme van spraak terwyl seuns nuwe vorme aanleer. 'n Meisie leer alreeds van vroeg af om haar soos 'n dame te gedra en identifiseer haar met die taalgebruik tiperend van vroue. In haar ondersoek in Brittanje het Chesire (1978:67) gevind dat meisies tussen 11 en 15 jaar ook meer bewus is van die druk wat die norme van die gemeenskap op spraak uitoefen.

Twee van die belangrikste taalkundiges wat navorsing doen oor geslagsverskille in taalgebruik, is William Labov (1966; 1972) en Peter Trudgill (1972; 1974). In hul ondersoeke betrek hulle naas geslag slegs sosiale klasse, en albei vind dat die verhouding van vrouetaal teenoor manstaal nie vir alle sosiale klasse dieselfde is nie. In sy ondersoek het Labov aanvanklik slegs na die verskille in taalgebruik tussen mense van verskillende sosiale klasse en leeftyd gekyk. Eers op 'n latere stadium ontdek hy dat die ondersoek na mans- en vrouetaal tot 'n beter insig in die variasie binne 'n bepaalde klas lei (Labov, 1966:310). In sy New-York ondersoek het hy bv. gevind dat vroue keer op keer in informele situasies taalvorme gebruik wat nader aan die standaardtaal lê. Sy navorsing stimuleer ander sosiolinguiste soos Peter Trudgill om geslagsverskille in hul ondersoeke te betrek. Na aanleiding van sy ondersoek gedoen in Norwich, Engeland (1972; 1974), asook in die VSA (1978), sê Trudgill (1978:99) dat dit wil voorkom of vroue oor die algemeen die mans 'n generasie vooruit is wat hul taalgebruik aanbetref. (Vgl. ook Labov, 1972:301.) Trudgill vind ook dat vrouetaal in die Britse sowel as in die Amerikaanse gemeenskappe nader aan die standaardtaal lê as die taal van mans. Vroue se taal is minder gestigmatiseer en het 'n hoër prestigewaarde as die taal van mans, veral as die formaliteit van die situasie verhoog. Mans, daarenteen, verkies dialektiese variante en gee minder om vir hul taalgebruik as vroue. Hy sê dat "they are all agreed that women, allowing for other variables such as age, education and social class, produce on average linguistic forms which more closely approach those of the standard language or have higher prestige than those produced by men" (Trudgill, 1983:161).

Afgesien van Labov en Trudgill het navorsing, gedoen deur verskeie ander sosiolinguiste, aangetoon dat standaardvariante in Westerse gemeenskappe baie meer voorkom by vroue as by mans, en dat vroue baie meer verfynd praat as mans. (Vgl. onder andere Wolfram, 1969; Wolfram en Fasold, 1974 in Amerika; Ten Cate, 1980; Brouwer, 1979 in Nederland.) Dit is veral vroue in stedelike gebiede wat meer normbewus in hul taalgebruik is as mans (Gerritsen, 1979:63). Mans- en vrouetaal onderskei hul dus nie slegs van mekaar nie maar ook van die norm- of standaardtaal. Ten Cate (1980:290) sê dat dit in sommige gevalle afsonderlike variante vorm van die standaardtaal.

Alle navorsers is dit egter nie eens oor die verskille in die taalgebruik van mans en vroue nie. Labov (1972:303) sê dat, alhoewel vroue dikwels die inisiatief neem in die gebruik van nuwe vorme, dit 'n ernstige fout sal wees om dit as 'n algemene beginsel te stel dat vroue altyd die voortou neem by linguistiese veranderinge. Hy kom tot die gevolgtrekking dat "the correct generalization then is not the women lead in linguistic change, but rather that the sexual differentiation of speech often plays a major role in the mechanism of linguistic evolution" (Labov, 1972:303).

Trudgill (1972:180; 1974(a):94) voer twee redes aan waarom vroue nader aan die standaardtaal praat as mans. Die eerste rede is dat vroue oor die algemeen meer statusbewus is as mans en dus groter druk ondervind om die prestigevorme aan te leer. Vroue "... tend to be perceived favourably on a greater variety of evaluation dimensions than males who adopt a similar speech strategy" (Trudgill, 1972:131). In die Britse gemeenskap is vroue dikwels uitgesluit, of bekleed hulle 'n laer posisie as die mans deurdat hulle ondergeskik is aan mans in hul verwerwing van status. Die meeste vroue is huisvroue, 'n beroep wat onklassifiseerbaar is. Dit is die rede waarom vroue nie 'n werkersklasstatus het nie en derhalwe ook nie 'n werkersklastaal nie. Hulle word nie beoordeel volgens hul beroepe of beroepskeuses nie maar in 'n groot mate op die indruk wat hulle maak. Die vrou se taalgebruik is een van die weinige dinge waarmee sy haar sosiale status kenbaar kan maak of waaraan sy haar status kan ontleen (Brouwer, 1979:136). Vroue is daarom veral sensitief teenoor die simboliese en gedragsmanifestasie van status in hul gemeenskap (Downes, 1984:180) omdat standaardtaal geassosieer word met hoë sosiale status en vroulikheid (Trudgill, 1983:205). Dit impliseer dat vroue hul sosiale status mag verseker deur middel van hul taalgebruik asook op ander maniere. Vroue is ook meer bewus van die belang wat die verwerwing van prestigenorme vir hul kinders het daar hulle meer betrokke as mans is by die grootmaak van kinders en die oordrag van kultuur. Deur haar opvoedende taak hou die vrou die morele van die gesin hoog (Brouwer, 1979:108). Labov (1972:141) wys daarop dat 'n mens ook geneig is om versigtiger en meer korrek te praat tydens jou interaksie met kinders. Vroue is dus meer ontvanklik vir die taalinvloede van die gemeenskap wat gesag dra en emplojeer (Trudgill,

1983:167). Dit kan ook wees dat vroue in sommige gevalle prestigetaal aanleer sodat hul kanse kan verbeter om in 'n sosiale klas hoër as hul eie in te trou.

Die tweede rede is dat manstaal, of plat, of onbeskaafde, of substandaardtaal, of meer spesifiek, werkersklasvariëteite, 'n lae prestigewaarde het. In sekere Westerse gemeenskappe word dit geassosieer met manlikheid as gevolg van die assosiasie met groepe wat 'n lae prestigewaarde in 'n gemeenskap het. (Vgl. Trudgill, 1983:205; Brouwer, 1979:126; Labov, 1966:495.) Ru- en taalheid ("roughness and toughness") het 'n groter aantrekkingskrag vir manlike taalgebruikers vanweë hul konnotasie van wat veronderstelde manlike kenmerke is: dit is die veronderstelde karaktereienskappe van die werkersklaslewe. In taalgebruik vorm ru- en taalheid 'n groepsolidariteit en bevat verborge waardes wat mans nastreef en selfs kultiveer (Trudgill, 1982:177). In alle werkersklaskulture kom daar stereotipiese manlike eienskappe voor wat geassosieer word met suiwer manlike netwerke (Downes, 1984:180). In teenstelling met vroue word mans tradisioneel sosiaal geklassifiseer volgens hul beroep, inkomste, ens. Mans beklee dus 'n sosiale status in die gemeenskap, naamlik 'n werkersklasstatus. Wolfram en Fasold (1974:94) wys daarop dat dit nie bloot toevallig is dat stereotipes van manlike helde soos voetbalspelers en bokkers baie nie-standaardtaal gebruik nie. In 'n ondersoek deur Claassen (1983:32) na verskillende variante in die taalgebruik van rugbyspelers in Suid-Afrika, het hy ook gevind dat hulle taalgebruik 'n unieke variasie het wat afwyk van die standaardrugbyterme.

1.3.2 Linguistiese geslagsverskille

Robin Lakoff was die eerste taalkundige wat die leksikale en grammatiese kenmerke van vrouetaal van nader ondersoek het. Lakoff (1975:12) baseer haar studie op persoonlike waarneming en intuïsie van Amerikaanse Engels, en verbind konklusies daaraan met betrekking tot die plek wat die vrou in die teenwoordige maatskappy inneem. Alhoewel haar voorbeelde aan Engels ontleen is, is sy van mening dat die verskille universeel is. Lakoff (1975:53-56) noem die volgende kenmerke van vrouetaal:

- Vroue het 'n groot verskeidenheid woorde betreffende hul belangstellings, bv. "shirr" en "dart" (in naaldwerk).
- Vroue beskik oor 'n groter verskeidenheid kleurbenamings as mans, soos "beige, lavender", ens. Dit kan waarskynlik daaraan toegeskryf word dat hulle meer met presiese kleuraanduidings te doen het. By mans is dit net tot bepaalde beroepe beperk, soos skilders, binnehuisargitekte, ens.

- Vroue gebruik baie leë adjektiewe, soos "divine" (*raai*), "charming" (*dierbaar*) wat mans selde of ooit gebruik.
- Vroue gebruik graag intensiveerders, soos "terrific" (*veskriklik*), "fantastic" (*wonderlik/fantasties*).
- Vroue gebruik dikwels die intensiewe vorm: "I like him *so much*" (ek hou *so* baie van hom).
- Vroue praat beskaafder as mans omdat dit volgens hul opvoeding van hul verwag word. Vroue vermy daarom vloekwoorde/kragterme. As hulle wel vloek, doen hulle dit minder kernagtig as mans.
- Vroue gebruik baie eufemismes en is meer positief in hul taalgebruik as mans. Hulle het ook meer takt as mans.
- Vroue is baie keer onseker oor wat hulle sê. Hulle *taa* . . . taarom meer vorme soos "well" (*wel*), "y'know" (*jy weet*), "kinda" (*soort van*), ens.
- Op sintaktiese gebied gebruik vroue die "tag"-vraag. Dit is waar 'n positiewe uitspraak met 'n daaropvolgende vraag verswak word, bv. "John is ill, is'nt he?" (John is siek, *is hy nie?*).
- Vroue, as draers van kultuur, het 'n hiperkorrekte taalgebruik in uitspraak, woordkeuse en grammatika. Vroue oriënteer hulle meer aan die standaardnorm as mans en strewende na korrekte, verfynde taalgebruik.
- Vroue vertel nie grappe nie.
- Vroue praat in "italics". Hoe vrouliker jy is, hoe meer is jy veronderstel om in "italics" te praat.

Geïnspireer deur Lakoff, het heelwat ander taalkundiges ondersoek begin instel na geslagsverskille in taal in verskeie gemeenskappe en ken hulle bepaalde linguistiese kenmerke aan mans- en vrouetaal toe wat verband hou met hulle persoonlike karaktertrekke. Volgens Broverman e.a. (1972:60) word daar positiewer konnotasies geheg aan mans en hul taalgebruik en word dit daarom positiewer geëvalueer as wat die geval met vroue en hul taalgebruik is. Thorne en Henley (1975:15-16) sê dat mans se taal gekenmerk word deur gesag, prestige en leierskap. Vrouetaal word weer gekenmerk deur negatiwiteit en swakheid terwyl dit onvolwassenheid en ondergeskiktheid aan die man weerspieël. Dit kom duidelik na vore in 'n gemengde geselskap waar mans meer as vroue praat en vroue meer in die rede val as andersom.

Vroue laat dit weer toe dat hulle in die rede geval word, is minder opdringerig wanneer hulle praat, en toon minder spraakintensiteit as mans.

Volgens Ten Cate (1980:286) het vroue 'n groter "praatlust" as mans. Hulle beskik ook oor 'n groter taalvaardigheid en taalgevoel as mans. Dit is die rede waarom vroue iets op 'n gemakliker manier beskryf as mans, duideliker formuleer, vinniger praat en meer entoesiasies in hul taalgebruik is as mans. Vroue babbel ook oor onbenullighede terwyl mans weer op die man af praat. Kramer (1977:159) sê weer dat die jong mans in Amerika se taalgebruik aggressiwiteit, botheid en ongevoeligheid weerspieël. Hulle is ook meer dominerend, bevelend en outoritêr in hul taalgebruik as jong vroue, toon hulle gramskap eerder as om dit te verberg en leun terug wanneer hulle praat. Die vroue se taalgebruik is weer emosioneler as dié van die mans. Hulle is ook hoffliker en vriendeliker, glimlag baie meer as die mans wanneer hulle praat, is besorg oor die aangesprokene, en gebruik hulle hande en gesigte om hul taalgebruik aan te vul. In haar kwantitatiewe ondersoek na verskille in die taalgebruik van Nederlandssprekende mans en vroue, vind Gerritsen (1980:156) dat die meeste taalgebruikersverskille by die oudste ouderdomsgroep voorkom en dat die minste verskille in die hoër klas gevind kan word. Sy skryf dit toe aan moontlike veranderings in maatskaplike patrone, veral die opvoedingspeil van vroue, asook die verhouding tussen mans en vroue in die professionele en openbare lewe. Trudgill (1983:66) skryf die verskille in taalgedrag toe aan die verskillende tipes netwerke waaraan mans en vroue in 'n spesifieke gemeenskap deelneem.

Die vernaamste verskille wat daar tussen mans- en vrouetaal voorkom, kan soos volg saamgevat word:

1.3.2.1 Leksikaal – semantiese verskille

In haar kwantitatiewe toetsing in Amsterdam vind Gerritsen (1980:168) dat daar groot geslagsverskille ten opsigte van gespreksonderwerpe bestaan: beduidende geslagsverskille van leeftyd en klas kom voor vir onderwerpe soos politiek, huishouding, gesin en persoon. Vir onderwerpe soos motors, sport, beroep en onderwys kom beduidende geslagsverskille slegs by jong informante en die hoër klas voor.

Nederlandse vroue praat nader aan die standaardtaal as mans (Gerritsen, 1979:60) terwyl mans weer voorkeur gee aan nie-standaardvorme (Brouwer, 1979:126). Kramer (1977:159) vind in Amerika dat jong mans meer slengwoorde gebruik as jong vroue.

Brouwer (1979:136) sê dat Nederlandse vroue minder fatsoenlik praat as wat verwag word. In Amsterdam vind Gerritsen (1980:165) egter slegs een beduidende verskil in onversorgde taalgebruik: ou mans gebruik meer plat woorde as ou vroue.

Meer versterkingswoorde of intensiveerders kom by Nederlandse vroue voor as by mans (Brouwer, 1979:136). Gerritsen (1980:165) vind in Amsterdam dat die gebruik van intensiveerders egter net by jonger persone en die hoër klas 'n beduidende verskil toon tussen mans- en vrouetaal.

Argaïstiese taalgebruik kom in die Nederlandse taalgemeenskap meer by vroue voor as by mans (Gerritsen, 1979:51). Gerritsen skryf dit toe aan die vaskluistering van die vrou aan huis, haard en kinders. Peé (in Gerritsen, 1979:63-64) voer die volgende redes aan waarom die Vlaamse vrou meer konserwatief in haar taalgebruik is as die man: die meeste vroue het selde of ooit hul geboortedorp verlaat; hulle is meer as die mans aan hul huise en kinders gebonde; hulle is minder ontwikkel as die mans en het nie tyd om koerant of boek te lees nie. Daarenteen kom mans alreeds in hul dienstydpark in kontak met anderssprekendes; leer meestal hul ambag in 'n naburige stad; gaan werk op die plek waar werk te kry is; is na die huwelik meestal buitenshuis werksaam; is in 'n mate in kontak met naburige en selfs afgeleë gemeenskappe.

1.3.2.2 Morfologiese verskille

Nederlandse vroue het verskillende reëls vir meervoudsvorming as mans. Die vroue praat bv. van "aardappelen" en "broden", terwyl die mans van "aartappels" en "broods" praat (Van der Post, 1979:16).

Verkleiningsvorme wat as tipiese vroulike woorde gesien word, word meer deur Nederlandse vroue as mans gebruik (Brouwer, 1979:136). Hierdie verkleiningsvorme word meestal in die huis gebruik, soos "sopje; wasje; jurkje," ens. (Ten Cate, 1980:281). In hul ondersoek op die Sentraal Station in Amsterdam het Brouwer, Gerritsen en De Haan (1979:36) egter gevind dat daar geen beduidende verskil tussen mans en vroue se gebruik van verkleiningswoorde voorkom nie. Gerritsen (1980:158) vind in Amsterdam dat die geslagsverskille by verkleinwoorde slegs by die ouer generasie beduidend is.

1.3.2.3 Sintaktiese verskille

Vroue in Nederland gebruik minner formele en vreemde woorde as mans, asook minder ingewikkelde sinne (Brouwer, 1979:135). Gerritsen (1980:165) vind in Amsterdam dat mans beter en ingewikkelder formuleer as vroue en moeilike formele en tegniese woorde meer gebruik as wat vroue dit doen. Sy vind ook dat relatiewe in Amsterdam by alle subgroepe (behalwe die hoër klas) meer by mans as by vroue voorkom. Onderskikkende voegwoorde kom weer frekwenter by ouer mans en mans van die laer klas voor as by vroue van dieselfde klas, terwyl vroue uit die hoër klas beduidend meer onderskikkende voegwoorde gebruik as mans in dieselfde klas. Die hele sinstruktuur is egter deur vroue van die hoër klas versteur: hulle gebruik meer ingewikkelde sinne as mans van dieselfde klas (Gerritsen, 1980:165).

Daar is geen beduidende verskil in Amsterdam tussen mans en vroue se taalgebruik waarneembaar wat vorme van onsekerheid aanbetref nie. Dit dui selfs op die teenoorgestelde (Gerritsen, 1980:164-165). Ook Brouwer (1979:134) vind geen beduidende verskil in haar ondersoek nie. Brekweg (1987:79) vind weer dat mans meer vorme van onsekerheid gebruik as vroue, en in New Mexico vind Du Bois en Crouch (1975:292) dat mans die "tag"-vraag beduidend meer gebruik as vroue. Brekweg (1987:176-187) noem vier vorme van onsekerheid wat onderskei kan word:

Die Engelse "tag"-vraag

Lakoff (1975:15) definieer 'n "tag"-vraag as "midway between an outright statement and a yes-no question; it is less assertive than the former, but more confident than the latter". Dit word gebruik wanneer 'n spreker 'n stelling maak waarvan hy redelik seker is maar die aangesprokene die geleentheid wil gee om dit te ontken. Lakoff (1975:16) sê dit is 'n "declarative statement without the assumption that the statement is to be believed by the addressee". Dit word ook gebruik om informasie te verkry (Ten Cate, 1980:281), of om 'n absolute uitspraak te vermy, of as 'n persoon onseker is. Deur laasgenoemde houding "kijken ze de hoorder afwachtend aan en wachten op een instemmende opmerking" (Brouwer, 1979:117). Hierdie afwagterende houding word van jongsaf deur die vrou aangeleer, daarom gebruik sy die "tag"-vraag meer as mans (Ten Cate, 1980:280). Ook die beantwoording van 'n vraag met 'n teenvraag is 'n vorm van die "tag"-vraag (Ten Cate, 1980:28). Du Bois en Crouch wys daarop dat 'n "tag"-vraag op een van twee maniere gevra kan word naamlik die styging van die stemtoon wat informasie vra, of die daling van die stemtoon wat ooreenstemming of bevestiging vra. Hulle tref ook 'n onderskeid tussen formele en informele "tag"-vrae. As formele "tag"-vrae noem hulle "werent' you?; does?; hasn't it", en as informele "tag"-vrae noem hulle "right?; O.K.?" (Du Bois en Crouch, 1975:292). Lakoff (1975:16) sê dat die vrou se onsekerheid, en daarom die gebruik van die "tag"-vraag, in verband gesien moet word met die feit dat die vrou se sosiale status afhanglik is van dié van haar

man. Brekweg (1987:176) wys daarop dat die Engelse "tag"-vraag verskillende vorme in die Nederlandse ekwivalent het. Woorde wat in Nederlands as "tag" funksioneer, is "toch?; hê?; nietwaar?; eh?; niet?; wel?"

Ontwykende vorme ("Hedging verbs")

Hier word vorme soos "to think" (*dink*); "to believe" (*glo*); "to suppose" (*veronderstel*) genoem.

Kwalifiseerders ("Qualifiers")

Hulle verswak die semantiese gehalte van 'n woord of uitdrukking en verminder die waarde van die waarheid van die uitdrukking. Hier word bywoorde soos die volgende genoem: "probably" (*waarskynlik*); "maybe" (*miskien*); "or something" (*of so-iets*).

Stoplappe ("Fillers")

Dit het nie 'n funksie in die sin nie. As dit uitgelaat word, verander die semantiese aspek van die sin nie, maar wel die pragmatiese aspek. Voorbeelde wat hier genoem word, is: "uh" (*eh*); "I mean" (*ek bedoel*); "I'll, I'll, I'll go" (*ek, ek, ek sal gaan*). In die Afrikaanse taalgebruik sal stoplappe eerder as leë woorde beskryf word en nie as vorme van onsekerheid nie. Dit word meestal gebruik om tyd te wen sodat die spreker sy gedagtes kan orden. Voeg daarby ook woorde soos *man, jy weet, nou ja*, ens.

1.3.2.4 Akoestiese verskille

Die opvallendste verskil tussen mans- en vroustaal is die verskil in toonhoogte tussen die twee geslagte. Mans praat met 'n diep stemtoon terwyl vroue meer uiterstes van hoër en lae intonasiewisseling het, asook 'n wyer stemomvang. (Vgl. Sachs e.a., 1975:74; Kramer, 1977:159.) Hierdie verskil in toonhoogte word teweeggebring deur die verskil in die larinks van die twee geslagte. Dit het sy ontstaan in die groei van die glottis by seuns tydens puberteit (die stem word laer), terwyl die glottis nie by dogters groei nie en hulle daarom 'n hoër stemkwaliteit as seuns het (Ten Cate, 1980:281). Vroue praat egter vrouliker (hoër) en mans manliker (laer) as wat anatomies van hulle verwag word. Sachs e.a. (1973:75) sê dat dit gewoonlik verklaar kan word weens die feit dat mans en vroue hulle onbewus aanpas by die normstandaarde van hul geslagte. Van die vernaamste akoestiese verskille is die volgende:

- Vroue het 'n ander uitspraak, intonasie en klank as mans (Ten Cate, 1980:280; Van der Post, 1979:17).
- Vroue artikuleer beter as mans (Sachs e.a., 1975:75).

- Lispel word geassosieer met vrouetaal (Sachs e.a., 1975:74).
- Die verrassingslement word meer "nie" (nie alleenlik nie) deur vroue gebruik, bv: $\overline{o}h$ (Sachs e.a., 1975:74).
- In plaas daarvan om 'n meer direkte antwoord soos "yeah" of "right" te gebruik, knik vroue net hulle koppe instemmend, of gebruik "mm.hm". Mans gebruik weer eerder die direkte antwoord. (Thorne en Henley, 1975:16).

1.3.3 Studies oor die situasie in Suid-Afrika

Die eerste opmerking oor die taalvorme aan die Kaap is gemaak deur Otto Mentzel, 'n Duitse reisiger. As rondreisende onderwyser was hy jarelank in die binneland besig en het 'n goeie kennis van die bevolking opgedoen. In sy breedvoerige beskrywing van die Kolonie en sy bevolking, maak hy 'n terloopse opmerking oor die taalvorme van die koloniste: "Die Mannspersonen nehmen das Maul dabei sehr voll, und das Frauenvolk hat Redensarten angenommen, die zuweilen recht lächerlich sind ..." (Mentzel, 1787:11 hoofstuk 7). Verskillende taalkundiges gee verskillende interpretasies aan Mentzel se uittaling. (Vgl. Nienaber, 1953:163; Scholtz, 1965:239; 1980:43). Die kontrastering van mans- en vrouetaal in Mentzel se opmerking is egter nog al die jare verontagsaam of geïgnoreer as 'n impressionistiese, vae opmerking van 'n leek op die gebied van eksakte taalbeskrywing (Raidt, 1984:257).

Ondanks die feit dat die sosiolinguistiek aktief in Suid-Afrika beoefen word, is daar tot dusver nog nie veel navorsing gedoen oor die verskille tussen mans-en vrouetaal nie. Dit verklaar moontlik waarom daar so min bronne ter plaatse beskikbaar is oor dié studieterrein. Daar het wel 'n paar studies oor taalseksisme in Afrikaans verskyn waarin sekere diskriminerende taalaspekte behandel word. (Vgl. onder andere Grobler, 1983; Van Schalkwyk, 1984; Hauptfleisch, 1984.)

Alhoewel 'n paar Suid-Afrikaners die afgelope sewe jaar aandag gegee het aan die verskille tussen mans- en vrouetaal, is die eerste studies op dié terrein gedoen deur Kotzé (1983) en Van Schalkwyk (1983). Huile het onderskeidelik gevind dat mans se uitspraak onder die Kaapse Maleiers (Kotzé, 1983:91) en die Rehoboth-Basters (Van Schalkwyk, 1983:202) nader aan standaard-Afrikaans lê as dié van vroue. Uit Van Schalkwyk se studies blyk die rede daarvoor te wees dat die vroue in die woonbuurtes agtergebly het waar hulle nie aan ander invloede, insluitende die standaardtaal, onderworpe was nie. Die mans was meer in aanraking met die stedelike omgewing en dus meer blootgestel aan standaard-Afrikaans. Van de Rhee (1984:68) het weer ondersoek ingestel na taalvariasie in Bellville-Suid. Hy toon aan dat taalstruktuurvariasie 'n weerspiegeling is van die sosiale struktuur, en vind dat die gebruiksfrekwensie van hoë

statusvariante by die vroue deurgaans hoër is as by die manlike respondente. Mans maak meer gebruik van gestigmatiseerde vorme.

Raidt (1984; 1986) werk weer meer oor vrouetaal per se, veral in verband met taalverandering. In haar bestudering van 57 argieftekste van vroue uit die 18de eeu, vind sy byvoorbeeld dat die Kaapse vroue minder normbewus was as die mans en dat hulle hulle minder aan die standaardtaal gesteur het omdat hulle dit nouliks geken het (Raidt, 1984:279). Die vroue se taal was egter natuurliker as dié van die mans omdat hulle minder moes meedoen aan die kanselary- en stadshuistaal en hulle nie vir offisiële doeleindes of selfs vir publikasie moes skryf nie. Hulle kon daarom onderwerpe uit die alledaagse lewe in hul geskifte behandel (Raidt, 1984:256). Sy vind ook dat vorme van onsekerheid nie by hierdie korpus vroue voorkom nie. Volgens Raidt (1984:279) is hierdie vroue se styl eerder deurgaans vasberade, vol selfvertroue en soms aggressief. Die rol wat die vrou in die proses van taalverandering gespeel het, is egter die opvallendste kenmerk van die 18de-eeuse vrouetaal. (Raidt, 1984:280).

In haar voortgesette ondersoek na die taalgebruik van hierdie groep vroue uit die 18de eeu, rekonstrueer Raidt (1986:101-145) die sosiale netwerke van die vroue, plaas die individuele tekstekomplekse van die onderskeie vroue binne die sosiale netwerk en evalueer die variante van Kaapse taalgebruik individueel en vergelykend. Twee duidelike tendense kom in haar ontleding van hierdie tekste na vore, naamlik dat daar 'n voortsetting is van 17de-eeuse Nederlandse spreektaalvariante in die 18de eeu oor die hele taalgebied, en dat die opkoms van nuwe variante, veral op morfologiese vlak, ook oor die hele taalgebied voorkom. Raidt (1986:135) sê dat dit 'n weerspieëling is van "die behoudende (konserwatiewe) én die vernuwende (progressiewe) rol van die vroue in die 18de-eeuse taalsituasie aan die Kaap", en dat dit duidelik toon dat Afrikaans beslis nie as 'n blote voortsetting van 'n 17de-eeuse Nederlandse taalsituasie in Afrika beskou kan word nie.

Dit wil lyk of die situasie in Suid-Afrika 'n ander patroon volg as wat die geval in die meeste oorsese lande is: mans let meer op hul taalgebruik as vroue. Dit kan maatskaplik gekondisioneer wees. In hierdie studie word daar onder andere gekyk of dit wel die geval is. Die variasiepatrone in mans en vroue se taal in verskillende sosio-ekonomiese groepe word ook ondersoek en kenmerke wat ander taalkundiges aan mans- en vrouetaal toeskryf, word geëvalueer waar van toepassing. Voordat dit gedoen kan word, word daar eers in die volgende hoofstuk 'n beskrywing van onder andere die metodologie in verband met die toetspersone gegee, asook die wyse waarop hierdie studie aangepak is.

2 METODOLOGIE

2.1 INSAMELINGSWYSE VAN DIE DATA

2.1.1 Fabriekwerksters

Met die oog op haar historiese navorsing het mev. Elsabé Brink fabriekwerksters wat tussen 1920-1940 in Johannesburg en omgewing werksaam was, opgespoor deur middel van die kersfeesnaamlys van die Unie vir Fabriekwerksters. Sosiale besoeke is aan dié persone gebring waartydens daar aan hulle gevra is of daar besware sou wees indien bandopnames van die gesprekke gemaak sou word. Volgens mev. Brink is sy orals baie gasvry ontvang, en 35 bandopnames is deur haar self gemaak. 'n Sanyo-bandopnemer met 'n ingeboude mikrofoon en Sony-kasette is gebruik vir die opnames. Onderhoude is op 'n informele wyse gevoer en dit val op dat die veldwerkster haar taalgebruik aanpas by dié van die spreeksters (bv. "hoe baja hit jou pa 'gepay' toe hy 'boilermaker' was?"; "was 'blazers' in die 'fashion' daai tyd?"). Die tydsduur van die opnames varieer tussen 45 en 90 minute. Daar is van 'n voorafopgestelde vraelys gebruik gemaak sodat dieselfde tipe vrae aan al die vroue gevra is. Weens die aard van die gesprekke was dit egter nie altyd moontlik om by die vraelys te hou nie.

Al die fabriekwerksters was ten tye van die opnames nog steeds in Johannesburg en omgewing woonagtig. Nie een het ver verhuis van die woongebied waar hulle hulle aanvanklik gevestig het nie. Met die meeste van die vroue is daar onderhoude in hul huise gevoer waar hul al 40-50 jaar woonagtig is. 'n Paar het na plaaslike ouetehuse verskuif wat deur die Staat gesubsidieer word. Die woonhuise se toestand wissel van redelik tot swak. Al die fabriekwerksters wat vir my studie gebruik is, is of weduwees, of geskei. Na 'n deeglike seleksie is veertien bandopnames geskik gevind vir taalontleding, waarvan twaalf gebruik is vir hierdie ondersoek. Ek het die voorreg gehad om al die vroue wat ek in my studie gebruik te ontmoet en individueel met elkeen te gesels.

2.1.2 Spoorwegwerkers

In die poging om kwalifiseerbare spoorwegwerkers te vind, is daar met die Skakelburo van die Spoorweë in verbinding getree. Die rekenaars kon egter nie al die inligting verskaf nie. Die nagaan van ongeveer 40,000 lêers van pensioenarisse het ook onmoontlik blyk te wees. Daar is toe 'n brief gepubliseer in die amptelike Spoorwegkoerant, *Esprit de Corps*. Daarin is gevra dat persone wat tussen 1920 en 1940 in Johannesburg en omgewing werksaam was, telefonies of skriftelik moes reageer met die oog op 'n historiese dataversameling. Agtien persone het gereageer. Drie van hulle was Engelssprekend en vyf was vroue wie se mans kwalifiseerbaar was, maar alreeds oorlede is.

Daar is ook net maatskaplike werksters by Spoorwegouetehuse (SASAR) wat Staatsgesubsidieer is, in verbinding getree. Nog twee kwalifiseerbare persone het na vore gekom. Dit bring die totale aantal opnames wat gemaak kon word op twaalf te staan. Die mans wat almal nog getroud was ten tye van die opnames, was woonagtig te Bloemfontein (4), Florida (1), Boksburg (1), Germiston (1), Pretoria (2), Volksrus (1), Koppies (1) en Parys (1). (Drie van die mans is oorlede sedert die opnames gemaak is.) Die woonhuise waarin hulle gewoon het, wissel van goed tot gemiddeld. In teenstelling met die fabriekwerksters wat al die tyd in Johannesburg werksaam was, het die spoorwegwerkers baie rondgetrek as gevolg van verplasings (nie noodwendig altyd met bevordering nie). Dit is moontlik die rede waarom 35 bandopnames van die vroue gemaak kon word en slegs twaalf van die mans.

Vir die opnames van die spoorwegwerkers is dieselfde vraelys wat vir die fabriekwerksters gebruik is as basis gebruik. Die vrae is egter sodanig gewysig dat dit by die milieu van die spoorwegwerkers aangepas het. Deur dieselfde tipe vrae aan altwee die groepe te vra, was die antwoorde meer korreleerbaar.

Na talle telefoniese gesprekke met bogenoemde twaalf mans, is afsprake gemaak om hulle te besoek. Daar is herhaaldelik gesê dat die ondersoek bloot histories van aard is sodat hulle nie onnodig bewus sou wees van hul taalgebruik nie. Daardeur is gepoog om die "observer's paradox", soos Labov dit noem, so ver as moontlik aan bande te lê. Die gasvryheid en merkbare opgewondenheid om oor die "ou dae" te gesels, was opvallend.

In die brief wat in die Spoorwegkoerant gepubliseer is, is melding gemaak van die bandopnames wat beoog word. Daar is toestemming van al die spoorwegwerkers verkry om die bandopnames te maak. Tydens die opnames (wat ek almal self gedoen het) is daar ook van 'n Sanyo-bandopnemer met 'n ingeboude mikrofoon en Sony-kassette gebruik gemaak. Elke besoek het min of meer 4 ure geduur en die opnames wissel ook tussen 45 en 90 minute.

Sodra die veldwerker van mening was dat die spreker redelik op sy gemak was, is die bandopnemer ongemerk aangeskakel. Daar is ook gepoog om die spreker op sy gemak te hou, daarom het die veldwerker sy taalgebruik probeer aanpas by dié van die spreker (bv. "hoevil (hoeveel) het 'n 'appy gepay' daardie jare?"; "het die 'chief civil engeneer' saam met spoorwerkers daa(r) gebly?"; "hoe lank was u 'n 'shedman'?"). Die vraelys is ook vooraf deeglik bestudeer sodat daar tydens die opnames geen aantekeninge nodig was nie, en die gesprekke kon op 'n informele wyse gevoer word.

2.1.3 Kontrolegroep

As verteenwoordigers van 'n hoër sosio-ekonomiese groep is onderwysers en onderwyseresse gebruik as kontrolegroep. Om kwalifiseerbare persone op te spoor, is daar met die TOD (Transvaalse Onderwysdepartement) en die MHVS (Mediese Hulpfonds vir Staatsamptenare) in verbinding getree met die oog op 'n naamlys van pensioenarisse. Geen hulp kon egter verkry word nie. Daar is toe met die SAUK in verbinding getree wat die versoek tydens die program "Senior Burger" uitgesaai het. Daarin is gevra dat oud-primêre skoolonderwysers tussen 70 en 85 jaar wat die een of ander tyd in Johannesburg en omgewing skoolgehou het, met my in verbinding moes tree met die oog op navorsing oor onderwys in die vroeë jare. Die reaksie was oorweldigend. Veertig persone, onder wie talle Engelssprekendes, het gereageer. Op een na was almal egter vroue. Na 'n besoek aan die 98 jarige man, is daar besluit om nie van hom gebruik te maak nie aangesien sy stemkwaliteit nie geskik was vir 'n bandopname nie en hy ook al byna doof was.

Daar is ook met alle Afrikaanssprekende primêre skole en ouerhuise in Pretoria en aan die Witwatersrand in verbinding getree. Vyftien onderwyseresse is opgespoor, en slegs sewe mans. Dit blyk dat die meeste oud-onderwysers alreeds oorlede is. Na telefoniese gesprekke met elke persoon waarin daar ook beklemtoon is dat dit om 'n historiese dataversameling gaan, is toestemming verleen dat bandopnames van die gesprekke gemaak mag word. Die bandopnames is soos by die ander twee groepe, met 'n Sanyo-bandopnemer met 'n ingeboude mikrofoon en Sony-kassette gemaak. Ek het dieselfde prosedures en wyse van opname gevolg as by die spoorwegwerkers. Daar is gepoog om van 'n aangepaste vraelys van die fabriekwerkers en spoorwegwerkers gebruik te maak tydens die onderhoudvoering. Dit het egter vanaf die staanspoor oneffektief blyk te wees daar dié groep opvallend tot 'n hoër sosio-pedagogiese peil behoort. Daar is toe bloot vrae gevra oor onderwys in die vroeë jare.

Van al sewe die mans is daar bandopnames gemaak, en verder van twaalf vroue. Na deeglike seleksie is daar gevind dat slegs vyf van die opnames wat van die mans gemaak is, geskik is vir taalontleding. (Twee van die mans toon opvallende tekens van seniliteit en het baie deurmekaar gepraat.) Daar is toe ook op die vyf bandopnames van die vroue besluit wat die beste sou wees vir taalontleding. (Een van die onderwyseresse was bv. bedlêend en toon ook tekens van seniliteit, terwyl 'n ander een weer met 'n tipiese Bolandse aksent praat.) Die mans wat vir dié studie gebruik word en ten tye van die bandopnames nog almal getroud was, was woonagtig in hulle eie huise te Edenvale (1), Odendaalsrus (1), Pretoria (2), asook in 'n ouerhuis in Pretoria (1) waar hy sy eie woonstel besit het. Die vroue wat op een na almal weduwees was, was ten tye van die opnames woonagtig in hul eie huise of woonstelle te Halfweghuis (1) en in verskillende ouerhuise in Pretoria (4). Die ontvangs deur al die repondente was baie goed en elke besoek het

ongeveer 4 ure getuur. Die bandopnames wissel tussen 60 en 90 minute. Alhoewel al die onderwysers en onderwyseresse se woonplekke duidelike tekens van welvaart toon, is veral die lewensomstandighede van drie van die onderwyseresse opvallend wat in 'n ouetehuis woon wat bekend staan as 'n afree-oord vir meer gegoede bejaardes.

2.2 WYSE VAN TRANSKRIPSIE

Met die oog op tydsbesparing asook die hoop dat hierdie studie leesbaar sal wees vir die talle belangstellendes buite hierdie vakterrein, is daar besluit om die bandopnames nie foneties te transkribeer nie maar volgens die gewone ortografie. Dit is egter aangepas so na as moontlik aan die toetspersone se uitspraak. Die korrekte vorm verskyn tussen hakies by die transkripsies. Al die bandopnames is so getrou as moontlik getranskribeer en daarna dubbel deur my gekontroleer. Natuurlike, standaard assimilasievorme, bv. *me(t) die*, *ka(n) nie*, *gaa(n) nou*, ens. word egter nie aangedui nie aangesien dit konsekwent deur al die sprekers gebruik word. Slegs uitsonderlike gevalle word aangedui, bv. *wee(t) jy*, *he(t) jy*, *va(n) ander*, ens. Die bandopnames van die spoorwegwerkers en fabriekwerksters is van 1-12 genommer, en dié van die onderwysers en onderwyseresse van 1-5.

2.3 DATAVERWERKING

Prof. Sichel van die Departement Statistiek (Universiteit van die Witwatersrand) is geraadpleeg oor die kwantifisering van die onderskeie taalverskynsels. Dit is nie tegnies moontlik om in al die gevalle die opgetekende taalverskynsels deur middel van die woordverwerker te kwantifiseer nie (bv. die onnodige gebruik van verkleinwoorde naas die gepaste gebruik daarvan; vorme van onsekerheid; "whell" as 'n leëwoord), daarom is daar besluit om ook nie in die ander gevalle van die woordverwerker gebruik te maak nie maar die kwantifisering self te doen. Aangesien die tydsduur van die bandopnames varieer, is daar op aanbeveling van die Departement Statistiek op die volgende besluit:

- die eerste 150 woorde van elke spreker is getel en buite rekening gelaat vir die kwantifisering (daardeur kon die moontlike taalbewustheid wat by sommige sprekers teenwoordig was aan die begin van die opnames, so ver as moontlik uitgeskakel word);
- die eerste 4000 woorde van elke spreker wat direk volg ná bogenoemde 150 woorde, is afgetel (daardeur kon 'n ewekansige steekproef gemaak word);

- die aantal kere wat 'n spesifieke variant/variësiepatroon in dié gedeelte voorkom, is by elke spreker getel en dubbeld gekontroleer;
- aangesien die aantal persone in die twee sosio-ekonomiese groepe varieer, is die gemiddelde voorkomsvrekwensie bereken van die aantal kere wat 'n spesifieke variant/variësiepatroon by 'n bepaalde taalverskynsel opgeteken is in die taal van die mans sowel as die vroue in die onderskeie ondersoeksgroepe. Dit is gedoen deur die aantal kere wat dit voorkom te deel deur die aantal mans/vroue in die betrokke sosio-ekonomiese groep (daar is besluit om nie van persentasies gebruik te maak nie aangesien die aantal kere wat 'n spesifieke variant/variësiepatroon opgeteken is by die meeste sprekers op baie klein persentasies dui);
- die totale gemiddelde voorkomsvrekwensie van al die variante/variësiepatrone wat by elke taalverskynsel voorkom, is aan die einde daarvan bereken deur die gemiddelde voorkomsvrekwensies van al die variante/variësiepatrone wat by die betrokke taalverskynsel opgeteken is, bymekaar te tel;
- daar word uitgegaan van die standpunt dat 'n verskil van twee en meer in die gemiddelde voorkomsvrekwensie by elke taalverskynsel, wat in die mans en vroue in die onderskeie ondersoeksgroepe se spraak opgeteken is, op 'n beduidende verskil dui.

2.4 MOONTLIKE OUDERDOMSKENMERKE

Sommige van die nie-standaardtaalvorme wat in hierdie studie aangetoon word, is moontlik toe te skryf aan taalverval of -agteruitgang. Prof. Claire Penn van die Spraakkliniek (Universiteit van die Witwatersrand) is in dié verband geraadpleeg. Sy bevestig dat dit wel die geval kan wees, maar sê dat dit op hierdie stadium nog nie moontlik is om aan te toon watter nie-standaardvorme tiperende ouderdomskenmerke in die Afrikaanse taalgebruik is nie: daar is maar eers die afgelope dekade begin met die studie van patologiese taalgebruik en baie min navorsing is nog op hierdie terrein gedoen; daar kon nog nie vasgestel word watter taalvorme te wyte is aan ouderdomsfaktore en watter te wyte is aan seniliteit of biologiese faktore nie; weinig literatuur bestaan oor dié studieterrein. Van die studies wat wel al in hierdie verband gedoen is, handel meer oor sake soos die toetsing van geheue (vgl. Cohen, 1979; Cohen en Faulkner, 1981), of oor verskillende patrone wat by die verskillende grade van seniele persone se taalgebruik voorkom (vgl. Ohler en Albert, 1981).

Obler (1983:470) is ook van mening dat dit nie maklik is om tipiese ouderdomskenmerke in 'n taal te bepaal nie aangesien dit moeilik is om vas te stel of van die kenmerke nie moontlik toegeskryf kan word aan seniliteit nie. Ulatovska (1985:126) sê dat baie vrae eers beantwoord sal moet word alvorens hierdie studieterrein suksesvol bestudeer kan word, bv. hoe definieer 'n mens ouderdom?; word biologiese of samelewingskriteria as maatstaf gebruik?; hoe skei 'n mens kognitiewe faktore van suiwer linguistiese faktore?; watter aspekte van taal moet bestudeer word?, ens. Dit is dus nie op hierdie stadium moontlik om tipiese ouderdomskenmerke in hierdie studie aan te toon, of in aanmerking te neem nie.

2.5 INLIGTING IN VERBAND MET DIE ONDERSOEKGROEPE

2.5.1 Bandopnames

SPOORWEGWERKERS

NOMMER	DATUM VAN OPNAME	PLEK VAN OPNAME
1	29.12.86	Volksrus
2	28.11.86	Pretoria
3	30.12.86	Boksburg
4	09.12.86	Parys
5	10.12.86	Koppies
6	13.12.86	Bloemfontein
7	14.12.86	Bloemfontein
8	12.12.86	Bloemfontein
9	11.12.86	Bloemfontein
10	30.11.86	Pretoria
11	27.11.86	Primrose (Germiston)
12	11.10.86	Florida (Jhb)

FABRIEKWERKSTERS

NOMMER	DATUM VAN OPNAME	PLEK VAN OPNAME
1	19.01.85	Brixton
2	23.01.85	Vrededorp
3	01.02.85	Vrededorp
4	26.09.84	Mayfair
5	30.01.85	Brixton
6	19.09.84	Brixton
7	21.01.85	Germiston
8	19.09.84	Brixton
9	22.01.85	Malvern
10	26.09.84	Mayfair
11	25.11.83	Brixton
12	28.01.85	Malvern

ONDERWYSERS

NOMMER	DATUM VAN OPNAME	PLEK VAN OPNAME
1	10.02.88	Pretoria
2	14.03.88	Edenvale
3	31.03.88	Odendaalsrus
4	02.04.88	Pretoria
5	08.04.88	Pretoria

ONDERWYSERESSE

NOMMER	DATUM VAN OPNAME	PLEK VAN OPNAME
1	17.02.88	Pretoria
2	18.02.88	Pretoria
3	24.02.88	Pretoria
4	06.02.88	Pretoria
5	24.04.88	Halfweghuis

2.5.2 Geboortedatum en -plek

SPOORWEGWERKERS

NOMMER	GEBOORTE-DATUM	GEBOORTEPLEK	OUDERDOM BEGIN WERK EN PLEK	VADER SE BEROEP
1	13.05.06	Heidelberg	(16) Germiston	Spoorweë
2	26.01.09	Potchefstroom	(19) Johannesburg	Spoorweë
3	01.01.13	Oos-Londen	(15) Standerton	Spoorweë
4	31.01.14	Devon	(17) Germiston	Spoorweë
5	08.08.09	Bloemfontein	(15) Germiston	Boer
6	24.02.08	Ventersburg	(17) Bloemfontein	Hoefsmid
7	20.01.09	Potchefstroom	(15) Kaserne	Mynwerker
8	18.11.16	Johannesburg	(18) Kaserne	Spoorweë
9	18.03.18	Heilbron	(17) Bloemfontein	Spoorweë
10	01.09.17	Ventersdorp	(18) Pretoria	Boer
11	01.03.22	Germiston	(16) Kaserne	Spoorweë
12	22.11.15	Petrusburg	(17) Bloemfontein	Boer

FABRIEKWERKSTERS

NOMMER	GEBOORTE-DATUM	GEBOORTEPLEK	OUDERDOM BEGIN WERK EN PLEK	VADER SE BEROEP
1	29.09.05	Potchefstroom	(14) Johannesburg	Boer
2	21.11.15	Bethlehem	(15) Bethlehem	Spoorweë
3	16.10.05	Klerksdorp	(14) Johannesburg	Bywoner
4	18.11.06	Potchefstroom	(14) Johannesburg	Boer
5	21.01.09	Potchefstroom	(14) Johannesburg	Slagter
6	31.08.12	Randfontein	(13) Johannesburg	Boer
7	16.05.14	Rhodes	(16) Johannesburg	Mynwerker
8	17.04.04	Johannesburg	(13) Johannesburg	Mynwerker
9	19.07.14	Rustenburg	(14) Johannesburg	Bywoner
10	01.03.12	Standerton	(14) Johannesburg	Boer
11	04.04.08	Calitzdorp	(16) Johannesburg	Munisipaliteit
12	06.06.15	Roodepoort	(14) Johannesburg	Mynwerker

ONDERWYSERS

NOMMER	GEBOORTE-DATUM	GEBOORTEPLEK	OUDERDOM BEGIN WERK EN PLEK	VADER SE BEROEP
1	02.08.05	Germiston	(24) Kensington	Boer
2	11.08.11	Rustenburg	(22) Helpmekaar	Boer
3	28.03.10	Bloemfontein	(20) Petrusburg	Boer
4	05.09.15	Amersfoort	(21) Dendron	Onderwyser
5	05.07.12	Potchefstroom	(21) Kensington	Onderwyser

ONDERWYSERESSE

NOMMER	GEBOORTE-DATUM	GEBOORTEPLEK	OUDERDOM BEGIN WERK EN PLEK	VADER SE BEROEP
1	17.03.18	Maraisburg	(20) Clanwilliam	Boer
2	17.12.06	Parys	(19) Kafferrivier	Skoolhoof
3	19.02.08	Heilbron	(19) Kroonstad	Onderwyser
4	16.09.08	Ceres	(22) Wonderboom-S	Predikant
5	26.04.15	Brandfort	(22) Brakpan	Boukontrakteur

2.5.3 Opvoedingspeil**SPOORWEGWERKERS**

NOMMER	STANDERD SKOOL VERLAAT	VERDERE KWALIFIKASIES
1	6	St. 8 + Spoorwegeksamens
2	10	Spoorwegeksamens
3	6	Spoorwegeksamens
4	8	St. 10 + Spoorwegeksamens
5	6	Spoorwegeksamens
6	8	Spoorwegeksamens
7	6	St. 8 + Spoorwegeksamens
8	8	Spoorwegeksamens
9	9	Spoorwegeksamens
10	9	St. 10 + Spoorwegeksamens
11	8	Spoorwegeksamens
12	7	Spoorwegeksamens

FABRIEKWERKSTERS

NOMMER	STANDERD SKOOL VERLAAT	VERDERE KWALIFIKASIES
1	6	Geen
2	6	Geen
3	5	Geen
4	6	Geen
5	6	Geen
6	4	Geen
7	6	Geen
8	6	Geen
9	4	Geen
10	6	Geen
11	6	Geen
12	6	Geen

ONDERWYSERS

NOMMER	PLEK STUDEER	AANVANKLIKE KWALIFIKASIES	VERDERE KWALIFIKASIES
1	Heidelbergse Onderwyskollege	2 j. Sr. Prim. Diploma	Eenjaar Diploma
2	Potchefstroomse Onderwyskollege	3 j. Sr. Prim. Diploma	B.A.
3	Bloemfonteinse Onderwyskollege	2 j. Sr. Prim. Diploma	Eenjaar Diploma
4	Potchefstroomse Onderwyskollege	B.A., H.O.D.	B.E.d.
5	Universiteit van Pretoria	B.A., H.O.D.	D. Phil.

ONDERWYSERESSE

NOMMER	PLEK STUDEER	AANVANKLIKE KWALIFIKASIES	VERDERE KWALIFIKASIES
1	Wellingtonse Opleidingskollege	2 j. Sr. Prim. Diploma	Geen
2	Bloemfonteinse Onderwyskollege	2 j. Sr. Prim. Diploma	Geen
3	Bloemfonteinse Onderwyskollege	2 j. Sr. Prim. Diploma	Geen
4	Universiteit van Pretoria	B.Sc., H.O.D.	Eenjaar Diploma
5	Universiteit van Pretoria	B.A., H.O.D.	Eenjaar Diploma

2.5.4 Woonplek en beroep

SPOORWEGWERKERS

NOMMER	TYDPERK IN JOHANNESBURG GEWERK	AANTAL JARE WERKSAAM IN JOHANNESBURG	WOONPLEK IN JOHANNESBURG	WERK AAN BEGIN
1	1922-28&1930-31	7	Primrose	Junior arbeider
2	1928-45&1955-72	34	Aucklandpark	Proefleerlingklerk
3	1936-1937	1	Primrose	Leerlingklinker
4	1931-1935	4	Primrose	Spoorwerker
5	1924-1948	24	Vrededorp	Arbeider
6	1930-1935	5	Mayfair	Spoorwerker
7	1924-1939	15	Brixton	Spoorwerker
8	1934-1936	2	Primrose	Proefleerlingklerk
9	1937-40&1945-60	18	Primrose	Junior hode
10	1936-1947	11	Brixton	Kweeklingklerk
11	1938-1941	3	Vrededorp	Junior hode
12	1934-1945	11	Primrose	Arbeider

FABRIEKWERKSTERS

NOMMER	TYDPERK IN JOHANNESBURG GEWERK	AANTAL JARE WERKSAAM IN JOHANNESBURG	WOONPLEK IN JOHANNESBURG	WERK AAN BEGIN
1	1919-1923	4	Brixton	Klerewerkster
2	1934-1942	8	Vrededorp	Klerewerkster
3	1919-1950	31	Vrededorp	Klerewerkster
4	1928-1942	14	Mayfair	Klerewerkster
5	1933-1949	16	Brixton	Klerewerkster
6	1935-1945	10	Brixton	Klerewerkster
7	1930-1970	40	Brixton	Klerewerkster
8	1928-1934	6	Mayfair	Klerewerkster
9	1928-1960	32	Malvern	Klerewerkster
10	1934-1962	28	Mayfair	Klerewerkster
11	1926-1930	4	Malvern	Klerewerkster
12	1931-1943	12	Malvern	Klerewerkster

ONDERWYSERS

NOMMER	TYDPERK IN JOHANNESBURG GEWERK	AANTAL JARE WERKSAAM IN JOHANNESBURG	WOONPLEK IN JOHANNESBURG	WERK AAN BEGIN
1	1929-1935	6	Skoolkoshuis	Sr. Prim. assistent
2	1933-35&1960-71	13	Edenvale	Sr. Prim. assistent
3	1974-1975	2	Koshuisvader	Sr. Prim. assistent
4	1947-1950	3	Skoolkoshuis	Sr. Prim. assistent
5	1933-1942	9	Loseer by skoolhoof	Sr. Prim. assistent

ONDERWYSERESSE

NOMMER	TYDPERK IN JOHANNESBURG GEWERK	AANTAL JARE WERKSAAM IN JOHANNESBURG	WOONPLEK IN JOHANNESBURG	WERK AAN BEGIN
1	1960-1965	5	Edenvale	Sr. Prim. assistent
2	1948-1950	2	Linden	Sr. Prim. assistent
3	1939-1945	6	Linden	Sr. Prim. assistent
4	1936-42&1958-63	11	Krugersdorp	Sr. Prim. assistent
5	1937-1943	6	Loseer by Skool- raadsvoorsitter	Sr. Prim. assistent

2.5.5 Verdere inligting

SPCORWEGWERKERS

NOMMER	WERK BY AFTREDE	AANTAL DORPE WERKSAAM	OUERDOM GETROUD	BEROEP VAN EGENOTHE	AANTAL KINDERS
1	Sr. kaartjiesinspekteur	5	24	Winkelassistente	3
2	Inkomsterekenmeester	4	25	Poswese	3
3	Touwerker	9	22	Slaghuisassiere	2
4	Stasiemeester: spesiaal	6	22	Winkelbestuurderes	3
5	Laaimester	4	21	Fabriekwerkster	5
6	Sr. terreininspekteur	7	21	Fabriekwerkster	6
7	Verversingsinspekteur	6	23	Fabriekwerkster	3
8	Drywer: spesiale klas	7	28	Tikster	2
9	Eisehanteerder	5	29	Poswese	3
10	Rekenmeester	5	23	Staatsdiens	3
11	Sr. voorman	6	25	Fabriekwerkster	2
12	Sr. stasie-inspekteur	5	27	Tikster	3

FABRIEKWERKSTERS

NOMMER	WERK BY APTREDE	AANTAL DORPE WERKSAAM	OUDERDOM GETROUD	BEROEP VAN EGGENOOT	AANTAL KINDERS
1	Klerewerkster	1	18	Teledrukker	3
2	Klerewerkster	2	19	Mynwerker	2
3	Winkelopsiener	1	17	Spoorweë	3
4	Klerewerkster	1	26	Winkelklerk	2
5	Klerewerkster	1	20	Spoorweë	3
6	Klerewerkster	1	23	Spoorweë	3
7	Winkelopsiener	1	19	Bouer	Geen
8	Klerewerkster	1	19	Spoorweë	4
9	Klerewerkster	1	19	Opsigter	3
10	Klerewerkster	1	21	Spoorweë	3
11	Klerewerkster	1	18	Slagter	2
12	Klerewerkster	1	20	Spoorweë	3

ONDERWYSERS

NOMMER	WERK BY APTREDE	AANTAL DORPE WERKSAAM	OUDERDOM GETROUD	BEROEP VAN EGGENOTE	AANTAL KINDERS
1	Adjunk-hoof	6	30	Huisvrou	2
2	Adjunk-hoof	5	29	Huisvrou	3
3	Adjunk-hoof	4	27	Huisvrou	1
4	Skoolhoof	6	26	Onderwysers	5
5	Skoolhoof	5	26	Onderwysers	3

ONDERWYSERESSE

NOMMER	WERK BY APTREDE	AANTAL DORPE WERKSAAM	OUDERDOM GETROUD	BEROEP VAN EGGENOOT	AANTAL KINDERS
1	Sr. Prim. assistent	6	25	Dokter	2
2	Sr. Prim. assistent	4	29	Predikant	3
3	Sr. Prim. assistent	5	27	Inspekteur van Onderwys	3
4	Pos A-onderwysers	5	54	Boer	Geen
5	Pos A-onderwysers	6	29	Boukontrakteur	5

2.6 SAMEVATTING EN VOORUITSIG

Daar is 'n paar opvallende sosiale verskille wat tussen die onderskeie groepe sprekers waargeneem kan word. Die spoorwegwerkers en fabriekwerkers het bv. op 'n heelwat jonger ouderdom begin werk as die onderwysers en die onderwyseresse omdat hulle die skool so vroeg moes verlaat het. Hulle het ook almal in van die armste gebiede in Johannesburg en omgewing gewoon. (Slegs die spoorwegwerker wat alreeds matriek geslaag het voordat hy begin werk het, het in 'n gebied gewoon wat vroeër jare bekend was vir die beter behuising wat daar aangetref is.) Sowel die spoorwegwerkers as die onderwysers en onderwyseresse was almal op 'n hele aantal dorpe werksaam voordat hulle afgetree het. Daarenteen het slegs een fabriekwerker op 'n ander dorp buiten Johannesburg gewerk.

Wat egter die meeste opval, is die verskille wat daar bestaan in die onderskeie groepe sprekers se opvoedingspeile. Die spoorwegwerkers se aanvanklike kwalifikasies was oor die algemeen hoër as dié van die fabriekwerkers toe hulle begin werk het. Hulle het ook almal hulle kwalifikasies met verloop van tyd verbeter, wat gepaard gegaan het met die verbetering van hul aanvanklike werksposisies. Geeneen van die fabriekwerkers het egter hulle kwalifikasies verbeter nie en ook nie hulle aanvanklike werksposisies nie. Die spoorwegwerkers en fabriekwerkers se opvoedingspeile verskil ook aansienlik van dié van die onderwysers en onderwyseresse wat almal tersiêre kwalifikasies verwerf het. Ook by laasgenoemde twee groepe sprekers is daar duidelik waarneembare verskille. Al die onderwysers het hulle kwalifikasies verbeter en derhalwe ook hulle aanvanklike werksposisies, terwyl slegs die twee onderwyseresse wat hulle kwalifikasies verbeter het ook hulle aanvanklike werksposisies verbeter het.

Die sosiale verskille wat daar tussen die onderskeie groepe sprekers bestaan, sal weerspieël word in hulle taal, want taal is sosiaal gekondisioneer. In die volgende twee hoofstukke word die verband ondersoek wat daar tussen taal en maatskappy bestaan, asook die verskille tussen mans- en vrouetaal, indien daar is.

3 DIE BESKRYWING EN KWANTIFISERING VAN DIE DATA

In hierdie hoofstuk word voorbeelde gegee van die opvallendste taalverskynsels wat opgeteken is in die informele taalgebruik van spoorwegwerkers en fabriekwerksters in 'n laer sosio-ekonomiese groep, asook in die informele taalgebruik van onderwysers en onderwyseresse in 'n hoër sosio-ekonomiese groep. Informele taalgebruik (die sogenaamde "laefunksie-Afrikaans") kom gewoonlik voor in informele, spontane situasies, bv. in gesprekke met vriende of familie, en wyk dikwels af van die geskrewe vorm van die taal. Webb (1985:77) sê dat informele taalgebruik veral gebruik word in "volledig ongemontorede, natuurlike, spontane situasies". Formele taalgebruik (die sogenaamde "hoëfunksie-Afrikaans") kom weer voor in formele situasies, bv. in formele onderrig of kerkdienste, en kom grootliks ooreen met die geskrewe vorm van die taal. Carstens (1989:214) sê dat formele taalgebruik bepaal word "op grond van die taalgebruik van moedertaalsprekers in formele situasies". (Vergelyk ook Webb en De Villiers, 1985:202 en Steyn, 1980:15 in dié verband.) Daar moet egter op gelet word dat hierdie studie geen poging is om 'n volledige omskrywing van die sprekers in die onderskeie sosio-ekonomiese groepe se taalgebruik te gee nie aangesien dit te omvattend sou wees. Ek gebruik ook die term *groep* i.p.v. *klas* weens die sensitiwiteit wat daar ter plaatse bestaan jeens 'n verdeling in sosiale klasse. Om te verwys na die begrip *sosio-ekonomiese groep(e)*, gebruik ek die afkorting *s.e.g.* Die afkortings *S*, *F*, *O* en *OS* verwys onderskeidelik na die spoorwegwerkers, fabriekwerksters, onderwysers en onderwyseresse.

Daar word verder in hierdie hoofstuk aangetoon waar hierdie taalverskynsels deur sommige ander navorsers by hulle ondersoekgroepe in Suid-Afrika opgeteken is. Waar moontlik word daar verwys na die historiese herkoms van die variant/variasiepatroon. Na elke voorbeeld wat gegee word, verskyn die standaard-Afrikaanse spelling tussen hakies.

Die kwantifisering van die data word ook in hierdie hoofstuk vermeld. Na elke voorbeeld wat gegee word, word die aantal kere wat dié spesifieke voorbeeld by al die sprekers in 'n bepaalde ondersoekgroep opgeteken is, eers vermeld. (Die afkorting *A.K.* word daarvoor gebruik.) Direk daarna word die gemiddelde aantal kere wat dit voorkom, gegee. (Die afkorting *G.* word vir laasgenoemde gebruik.) Aan die einde van die voorbeelde wat by elke taalverskynsel gegee word, word die gemiddelde voorkomsvrekwensie van al die voorbeelde by elke ondersoekgroep gegee. Daar word weer eens daarop gewys dat die aantal persone in die laer en hoër sosio-ekonomiese groepe varieer. Daar is 12 spoorwegwerkers en 12 fabriekwerksters, maar 5 onderwysers en 5 onderwyseresse. Om 'n vergelyking tussen die sprekers in die twee sosio-ekonomiese groepe se

taalgebruik te kan tref, word daar met die gemiddelde voorkomsvrekwensies van die onderskeie taalverskynsels gewerk.

In hierdie studie is die volgende variasieverskynsels in die informele taalgebruik van mans en vroue in 'n laer s.e.g., en in 'n hoër s.e.g. opgeteken:

3.1 FONOLOGIESE VERSKYNSELS

3.1.1 Die verswakking van vokale of diftonge na [ə]

(Vergelyk ook 3.1.2.1 [ə] > [e], en 3.1.2.2 [a] > [ə]. My spelling vir die [ə] - klank is i)

Die verswakking van 'n vokaal in 'n onbeklemtoonde lettergroep tot die neutrale, middellae schwa-vokaal [ə], is 'n algemene verskynsel in die standaard-Afrikaanse spreektaal. Combrink en De Stadler (1977:101) wys daarop dat dié gereduseerde vokaal egter gevolg moet word deur die sillabe wat die klem dra. Die verswakking van die kort vokaal kom verder ook voor in woorde wat in 'n onbeklemtoonde sinsposisie staan, en soms by diftonge in 'n onbeklemtoonde lettergreep of sinsposisie.

'n Paar navorsers het die verswakking van vokale of diftonge na [ə] by hulle onderskeie ondersoekgroepe opgeteken in onbeklemtoonde lettergrepe (wat nie noodwendig gevolg word deur die beklemtoonde sillabe nie), en by woorde in 'n onbeklemtoonde sinsposisie.

By die Kharkamse Afrikaans het Links (1983:30) bv. gevind dat veral *mis x mos* frekwent voorkom. Van Rensburg (1984, Band I Deel I:336-345) het heelwat voorbeelde by die Grikwas opgeteken, bv. *mi* (my), *hi* (hy), *bi* (by), *sis* (soos), *wannir* (wanneer), *mis* (mos), *ip* (op), *fintein* (fontein). By die Johannesburgse bruin gemeenskappe is dit opgeteken in woorde soos *sis* (soos), *wannir* (wanneer), ens. (Coetzee, 1989:217).

Hierdie taalverskynsel is ook opgeteken deur Van Rensburg en Combrink (1984:128-129) in die Transvaalse Afrikaans van die vorige eeu. Volgens Scholtz (1972:82) is die neutralisering van 'n vol vokaal in 'n onbeklemtoonde lettergreep "van oudsher so 'n gewone verskynsel in Hollandse volkstaal." Raidt (1984:62) sê dat dit reeds lank voor die 17de eeu bekend was.

Die volgende voorbeelde is by my ondersoekgroep opgeteken:

3.1.1.1 Vokale

Δ Eenlettergrepige woorde in 'n onbeklemtoonde sinsposisie met [ə] i.p.v. [u], [ɔ], [ʒi], [ai], [i] en [o]

	S.		F.		O.		OS.	
	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.
<i>hi</i> (hoe)	2	0,17	—	—	—	—	—	—
<i>him</i> (hom)	—	—	—	—	1	0,20	—	—
<i>if</i> (of)	6	0,50	6	0,50	3	0,60	9	1,80
<i>in</i> (om)	1	0,08	5	0,42	2	0,40	—	—
<i>ins</i> (ons)	—	—	10	0,83	2	0,40	2	0,40
<i>ip</i> (op)	9	0,75	—	—	—	—	4	0,80
<i>klimp</i> (klomp)	—	—	—	—	2	0,40	—	—
<i>lit</i> (laat)	—	—	—	—	1	0,20	3	0,60
<i>mir</i> (maar)	—	—	4	0,33	—	—	—	—
<i>mis</i> (mos)	5	0,42	11	0,92	3	0,60	6	1,20
<i>ni</i> (na)	4	0,33	—	—	—	—	—	—
<i>ni</i> (nie)	—	—	3	0,25	—	—	—	—
<i>si</i> (so)	—	—	5	0,42	1	0,40	—	—
<i>sis</i> (soos)	4	0,33	12	1,00	3	0,60	4	0,80
<i>ti</i> (toe)	—	—	6	0,50	2	0,40	2	0,40
Totale gemiddelde	2,58		5,17		4,20		6,00	

- Gemiddelde vokaalverswakking in eenlettergrepige woorde in 'n onbeklemtoonde sinsposisie

Spoorwegwerkers: 2,58
 Fabriekwerksters: 5,17
 Onderwysers: 4,20
 Onderwyseresse: 6,00

Δ Meerlettergrepige woorde met [ə] i.p.v. [u], [ɔ], [o], [e] en [ɛ] in 'n onbeklemtoonde lettergreep

Spoorwegwerkers

<i>alhiwel</i> (alhoewel)	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>-fintein</i> (-fontein) (Braam-/Bloem-/Rand-)	(A.K. 22; G. 1,83)
<i>irdentlik</i> (ordentlik)	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>Jihannesburg</i> (Johannesburg)	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>opdik</i> (opdok)	(A.K. 14; G. 1,17)
<i>persineel</i> (personeel)	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>pribeer</i> (probeer)	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>probleme</i> (probleme)	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>sirtifikaat</i> (sertifikaat)	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>taaliksamen</i> (taaleksamen)	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>wannir</i> (wanneer)	(A.K. 27; G. 2,25)

- Gemiddelde vokaalverswakking in meerlettergrepige woorde in 'n onbeklemtoonde lettergreep: 6,32

Fabriekwerksters

<i>-fintein</i> (-fontein) (Braam-/Turf-)	(A.K. 8; G. 0,67)
<i>Jihanna</i> (Johanna)	(A.K. 9; G. 0,75)
<i>Jihannesburg</i> (Johannesburg)	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>pribeer</i> (probeer)	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>wannir</i> (wanneer)	(A.K. 11; G. 0,92)

- Gemiddelde vokaalverswakking in meerlettergrepige woorde in 'n onbeklemtoonde lettergreep:
2,92

Onderwysers

-fintein (-fontein) (Bloem-) (A.K. 3; G. 0,60)

wannir (wanneer) (A.K. 4; G. 0,80)

- Gemiddelde vokaalverswakking in meerlettergrepige woorde in 'n onbeklemtoonde lettergreep:
1,40

Onderwyseresse

-fintein (-fontein) (Bloem-/Vier-) (A.K. 5; G. 1,00)

insiklopedie (ensiklopedie) (A.K. 2; G. 0,40)

wannir (wanneer) (A.K. 5; G. 1,00)

- Gemiddelde vokaalverswakking in meerlettergrepige woorde in 'n onbeklemtoonde lettergreep:
2,40

- Totale gemiddelde vokaalverswakking:

Spoorwegwerkers: 8,90

Fabriekwerksters: 8,09

Onderwysers: 5,60

Onderwyseresse: 8,40

3.1.1.2 Diftonge

Δ Eenlettergrepige woorde met [ə] i.p.v. [əi] in 'n onbeklemtoonde sinsposisie

	S.		F.		O.		OS.	
	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.
<i>bi</i> (by)	90	7,50	59	4,92	—	—	35	7,00
<i>hi</i> (hy)	47	3,92	38	3,17	15	3,00	9	1,80
<i>ji</i> (jy)	266	22,17	401	33,42	136	27,20	111	22,20
<i>ji</i> (jou)	—	—	6	0,50	—	—	—	—
<i>mi</i> (my)	35	2,92	34	2,83	6	1,20	12	2,40
<i>ni</i> (nou)	4	0,33	6	0,50	6	1,20	5	1,00
<i>si</i> (sy)	41	3,42	9	0,75	15	3,00	4	0,80
Totale gemiddelde	40,26		46,09		35,60		35,20	

- Gemiddelde diftongverswakking in eenlettergrepige woorde in 'n onbeklemtoonde sinsposisie:

Spoorwegwerkers:	40,26
Fabriekwerksters:	46,09
Onderwysers:	35,60
Onderwyseresse:	35,20

Δ Meerlettergrepige woorde met [ə] i.p.v. [əi] in 'n onbeklemtoonde lettergreep

bivoorbeeld (byvoorbeeld)

Spoorwegwerkers:	A.K. 25; G. 2,08
Fabriekwerksters:	A.K. 8; G. 0,67
Onderwysers:	A.K. 4; G. 0,8
Onderwyseresse:	A.K. 2; G. 0,4

- Totale Gemiddelde diftongverswakking in onbeklemtoonde posisies:

Spoorwegwerkers:	42,34
Fabriekwerksters:	46,76
Onderwysers:	36,40
Onderwyseresse:	35,60

TOTALE GEMIDDELDE VERSWAKKING VAN VOKALE EN DIFTONGE IN ONBEKLEMT OONDE POSISIES

Spoorwegwerkers:	51,24
Fabriekwerksters:	54,85
Onderwysers:	42,00
Onderwyseresse:	44,00

Opmerking

Alhoewel die fabriekwerksters die meeste van vokaal- en diftongverswakking gebruik maak in hul spraak en die onderwysers weer in die meeste gevalle vol vorme gebruik, kom vokaal- en diftongverswakking in meerlettergrepige woorde meer voor in spoorwegwerkers se taalgebruik as in die spraak van die ander ondersoekgroepe. Dit is egter opvallend dat die verswakking van vokale en diftonge meer voorkom in die taalgebruik van die laer s.e.g. as in die spraak van die hoër s.e.g.

3.1.2 Die wisseling van vokale

(My spelling vir die [ɔ] -klank is ɔ)

3.1.2.1 [e] > [ɔ]

In standaard-Afrikaans is dit 'n wydverspreide verskynsel dat die middellae, voorvokaal [e] dikwels varieer met die middellae, neutrale schwa-vokaal [ɔ]. Ponelis (1989:44) omskryf hierdie verskynsel as die atoniese reduksie van die vokaal tot schwa. Dit vind veral plaas by woorde in 'n swak beklemtoonde sinsposisie, en in swak beklemtoonde lettergrepe. Volgens Le Roux en Pienaar (1927:54) vind hierdie wisseling dikwels plaas voor die nasale klanke en wissel die twee vokale mekaar af omdat hulle baie eners voor die nasaal klink alhoewel die [e] meer na vore in die mond uitgespreek word as die [ɔ].

Van Rensburg (1983b:155) beskou die verswakking van hierdie vokaal as nie-standaard-Afrikaans. Hierdie siening word ook gehuldig deur Calitz (1957:77) en Webb en De Villiers (1985:205). Volgens Le Roux en Pienaar (1967:xviii) is die verswakte vorm egter nie noodwendig minder beskaafd as die vol vorm nie, afhangende van die situasie waarin dit gebruik word. In hulle *Uitspraakwoordsboek van Afrikaans* gee hulle (Le Roux en Pienaar, 1967) as standaardtaal die verswakte vorme naas die vol vorme vir bv. die volgende woorde:

[ek] > [ək]; [en] > [ən]; [eɪəls] > [əɪəls]; [eɪkəl] > [əɪkəl]; [ent] > [ənt]; [ken] > [kən]; [met] > [mət]; [ɔmtrent] > [ɔmtrent]; [suem] > [sʊem]; [uən] > [ʊən].

Verskeie navorsers het dié variasie by hulle ondersoek in Afrikaans opgeteken:

- Loubser (1954:176-177) in Loeriesfontein;
- Calitz (1957:69, 76-77) by die Knysnaswerkers;
- Strydom (1963:66, 70) by die Angolaboere;
- Links (1983:25) by Kharkams;
- Van Rensburg (1983b:150) by die Griekwas;
- Van Schalkwyk (1983:113) by die Rehoboth-Basters;
- Coetzee (1989:217) by die Johannesburgse bruin gemeenskappe.

Hierdie vokaalwisseling het lankal reeds voorgekom. In die 19de eeu was dit 'n kenmerk van Transvaalse Afrikaans (Van Rensburg en Combrink, 1984:111, 129) en in die eerste helfte van die 19de eeu was daar in die oostelike Kaapland 'n baie sterk voorkeur vir die [ə] voor alveolêre en bilabiale nasale, soos dit bv. voorkom in Trigardt se dagboek (Scholtz, 1972:70). In die sestigerjare van die negentiende eeu teken Ralft (1989:170) *ik* i.p.v. *ek* op in die briewe van Jantje Eenvoudig. Alhoewel hierdie wisseling slegs as geïsoleerde voorbeelde in beklemtoonde posisies in ou Kaapse bronne van die 18de eeu voorkom, kom daar tog baie ander voorbeelde van dié variasie voor (Scholtz, 1972:69-70). Ook in Middelnederlands het dit taamlik frekvent voorgekom, bv. *bringhen* x *brenghen* (Scholtz, 1965:205-210; Ponelis, 1989:41). Volgens Links (1983:24) kom hierdie variasie hedendaags ook algemeen in die Nederlandse volkstaal voor.

Die volgende voorbeelde is by my ondersoekgroep opgeteken:

Δ Die [e] > [ə] in eenlettergrepige woorde in 'n onbeklemtoonde sinsposisie

Spoorwegwerkers

<i>hit</i>	(A.K. 943; G. 78,58)
<i>ik</i>	(A.K. 987; G. 82,25)
<i>in</i>	(A.K. 893; G. 74,42)
<i>mit</i>	(A.K. 793; G. 66,08)

- Gemiddelde [e] > [ə]: 301,33

Fabriekwerksters

hit (A.K. 965; G. 80,42)

ik (A.K. 938; G. 78,17)

in (A.K. 1047; G. 87,25)

mit (A.K. 493; G. 41,08)

nit (A.K. 39; G. 3,25)

• Gemiddelde [e] > [ə]: 290,17

Onderwysers

hit (A.K. 416; G. 83,20)

ik (A.K. 401; G. 80,20)

in (A.K. 388; G. 77,60)

mit (A.K. 224; G. 44,80)

• Gemiddelde [e] > [ə]: 285,80

Onderwyseresse

hit (A.K. 407; G. 81,40)

ik (A.K. 411; G. 82,30)

in (A.K. 393; G. 78,60)

mit (A.K. 349; G. 69,80)

• Gemiddelde [e] > [ə]: 312,10

- Totale gemiddelde [e] > [ə] in eenlettergrepige woorde in 'n onbeklemtoonde sinsposisie

Spoorwegwerkers:	301,33
Fabriekwerksters:	290,17
Onderwysers:	285,80
Onderwyseresse:	312,10

Opmerking

Hierdie wisseling kom die meeste voor by die onderwyseresse, terwyl die onderwysers weer die meeste van die vol vorme g-bruik maak. Dit is opvallend dat die [ə] > [e] wat vroeëre Afrikaans kenmerk, glad nie by my sers voorkom nie (bv. *kenners* x *kinders*).

3.1.2.2 [a] > [ə]

Dit gebeur in die uitspraak van standaardsprekers van Afrikaans dat die kort, lae agtervokaal [a] soms verswak word tot die neutrale schwa-vokaal [ə]. Dié neutralisering vind plaas in onbeklemtoonde sillabes, of in woorde in onbeklemtoonde sinsposisies.

Webb en De Villiers (1985:205) sien hierdie variasie as nie-standaard-Afrikaans. I.e Roux en Pienaar (1967) beskou dit weer as standaard-Afrikaans en gee in hulle *Uitspraakwoordeboek van Afrikaans* die verswakte vorm naas die vol vorm van onder andere die volgende woorde:

[baki~i] > [bəkəi]; [basutu] > [bəsutu];
 [daɪfəndam] > [dɑfəndam];
 [kənən] > [kənən]; [kənəli] > [kənəli];
 [məker] > [məker]; [məlan] > [məlan];
 [pərtəi] > [pərtəi]; [pərsis] > [pərsis];
 [fəndax] > [fəndax]; [fəndax] > [fəndax]; [fəmədax] > [fəmədax];
 [rəpɔrt] > [rəpɔrt].

Dit is 'n wydverbreide verskynsel in Afrikaans en is deur verskeie ondersoekers opgeteken:

- Loubser (1954:174) in Loeriesfontein;
- Calitz (1957:76) by die Knysnaboswerkers;
- Strydom (1963:66) by die Angolaboere;
- Van der Mescht (1976:70) in Albanie;

- Links (1983:30) by Kharkams;
- Van Schalkwyk (1983:118) by die Rehoboth-Basters;
- Van Rensburg (1984, Band I Deel I:328) by die Griekwas;
- Du Plessis (1988:147) by die Van der Merwes.

Ek het die volgende voorbeelde by my ondersoekgroep opgeteken:

Δ Eenlettergrepige woorde in 'n onbeklemtoonde sinsposisie

	S.		F.		O.		OS.	
	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.
<i>din</i> (dan)	2	1,70	10	0,83	5	1,00	2	0,40
<i>dit</i> (dat)	3	0,25	1	0,08	1	0,20	1	0,20
<i>il</i> (al)	2	0,17	—	—	—	—	—	—
<i>is</i> (as)	136	11,33	121	10,08	43	8,60	41	8,20
<i>kin</i> (kan)	22	1,83	28	2,33	7	1,40	3	0,60
<i>min</i> (man)	—	—	1	0,08	—	—	—	—
<i>sil</i> (sal)	62	5,17	109	9,08	14	2,80	14	2,80
<i>vin</i> (van)	73	6,08	51	4,25	36	7,20	24	4,80
<i>wint</i> (want)	8	0,67	6	0,50	1	0,20	3	0,60
<i>wis</i> (was)	168	14,00	89	7,42	67	13,40	86	17,20
<i>wit</i> (wat)	37	3,08	11	0,92	14	2,80	12	2,40
Totale gemiddelde	44,28		35,57		37,60		37,20	

- Gemiddelde [a] > [ə] in eenlettergrepige woorde in 'n onbeklemtoonde sinsposisie:

Spoorwegwerkers:	44,28
Fabriekwerksters:	35,57
Onderwysers:	37,60
Onderwyseresse:	37,20

Δ Meerlettergreppige woorde

Spoorwegwerkers

alternatiewe (A.K. 1; G. 0,08)

biklei (A.K. 2; G. 0,17)

bilans (A.K. 3; G. 0,25)

Bisoetoe (A.K. 1; G. 0,08)

daarvinaf (A.K. 39; G. 3,25)

daarvindaan (A.K. 3; G. 0,25)

fibriek (A.K. 1; G. 0,08)

fimielle (A.K. 1; G. 0,08)

hiervinaf (A.K. 5; G. 0,42)

kinale (A.K. 2; G. 0,17)

kirdoes (A.K. 1; G. 0,08)

mikeer (A.K. 1; G. 0,08)

minier (A.K. 2; G. 0,17)

miterlaai (A.K. 1; G. 0,08)

mitriek (A.K. 14; G. 1,17)

natuurlik (natuurlik) (A.K. 2; G. 0,17)

oliefint(olifant) (A.K. 1; G. 0,08)

omdit (A.K. 2; G. 0,17)

pirty (A.K. 19; G. 1,58)

pirtykeer (A.K. 10; G. 0,83)

pitrone (A.K. 1; G. 0,08)

sllaris (A.K. 15; G. 1,25)

skeermisjien (A.K. 2; G. 0,17)

<i>tirlewe</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>vikansie</i>	(A.K. 10; G. 0,83)
<i>vinaand</i>	(A.K. 7; G. 0,58)
<i>vindag</i>	(A.K. 33; G. 2,75)

- Gemiddelde [a] > [ʌ] in meerlettergreepige woorde: 15,23

Fabriekwerksters

<i>biklei</i>	(A.K. 11; G. 0,92)
<i>bilans</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>daarvindaan</i>	(A.K. 50; G. 4,17)
<i>fibriek</i>	(A.K. 42; G. 3,50)
<i>fimielle</i>	(A.K. 7; G. 0,58)
<i>isseblief</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>Milan</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>minier</i>	(A.K. 5; G. 0,42)
<i>misjien</i>	(A.K. 22; G. 1,83)
<i>miterlaal</i>	(A.K. 11; G. 0,92)
<i>mitriek</i>	(A.K. 9; G. 0,75)
<i>mizurkas</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>natierlik (natuurlik)</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>pirade</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>pirty</i>	(A.K. 2; G. 1,17)
<i>pirtymaal</i>	(A.K. 31; G. 2,58)
<i>pitroontjie</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>silaris</i>	(A.K. 35; G. 2,92)
<i>vikansie</i>	(A.K. 10; G. 0,83)
<i>vinaand</i>	(A.K. 5; G. 0,42)
<i>vindag</i>	(A.K. 58; G. 4,83)

- Gemiddelde [a] > [ə] in meerlettergreppige woorde: 27,35

Onderwysers

Bisoetoe (A.K. 1; G. 0,20)

daa(r)vinaf (A.K. 8; G. 1,60)

fimielle (A.K. 1; G. 0,20)

hiervinaf (A.K. 1; G. 0,20)

kidette (A.K. 1; G. 0,20)

kwirtaal (A.K. 1; G. 0,20)

miniëre (A.K. 7; G. 1,40)

mitriek (A.K. 6; G. 1,20)

nittierlik (natuurlik) (A.K. 2; G. 0,40)

pirty (A.K. 19; G. 3,80)

pirtykeer (A.K. 4; G. 0,80)

silaris (A.K. 4; G. 0,80)

vikansie (A.K. 6; G. 1,20)

vikkant (A.K. 1; G. 0,20)

vindag (A.K. 10; G. 2,00)

- Gemiddelde [a] > [ə] in meerlettergreppige woorde: 14,40

Onderwyseresse

daarvinaf (A.K. 7; G. 1,40)

fimielle (A.K. 1; G. 0,20)

kwirtaal (A.K. 2; G. 0,40)

mikeer (A.K. 1; G. 0,20)
Milan (A.K. 1; G. 0,20)
minier (A.K. 4; G. 0,80)
Mirais (A.K. 1; G. 0,20)
mitriek (A.K. 12; G. 2,40)

pirty (A.K. 6; G. 1,20)
pirtykeer (A.K. 6; G. 1,20)
Pirys (A.K. 2; G. 0,40)
pisop (A.K. 1; G. 0,20)

ripporte (A.K. 2; G. 0,40)

silaris (A.K. 1; G. 0,20)

vikansie (A.K. 4; G. 0,80)
vinaand (A.K. 2; G. 0,40)
vindag (A.K. 10; G. 2,00)
vinmiddag (A.K. 2; G. 0,40)

• Gemiddelde [a] > [ə] in meerlettergrepige woorde: 13,00

• Totale gemiddelde [a] > [ə]

Spoorwegwerkers:	59,51
Fabriekwerksters:	62,92
Onderwysers:	52,00
Onderwyseresse:	50,20

Opmerking

Die [a] > [ə] word die meeste aangetref in die fabriekwerksters se taalgebruik en die minste in die taalgebruik van die onderwyseresse.

3.1.2.3 [a] i.p.v. [ə]

In teenstelling met die vorige verskynsel ([a] > [ə]), word die neutrale schwa-vokaal [ə] in onversorgde Afrikaans soms weer uitgespreek as die lae agtervokaal [a]. De Villiers en Ponelis (1987:101) sê dat dit veral gebeur onder nadruk of sterk affek. Myns insiens is hierdie verskynsel 'n duidelike kenmerk van nie-standaard-Afrikaans, wat ook die sienings is van Calitz (1957:77), Webb en De Villiers (1985:205) en Coetzee (1989:101).

Die [a] x [ə] -variasie vind gewoonlik plaas in 'n swakbeklemtoonde lettergreep, en by woorde wat in 'n swakbeklemtoonde sinsposisie staan. De Villiers en Ponelis (1987:101) sê dat dit veral voor die [x] -klank geskied. Hierdie verskynsel is moontlik sosiaal gestratifiseer soos Coetzee (1989:236-237) gevind het in die Johannesburgse bruin gemeenskappe (dit is nie by geleerdes opgeteken nie, maar het baie voorgekom by die laer sosio-pedagogiese groepe, asook by diegene wat in noue kontak met swartmense was).

Heelwat navorsers het dié wisseling in Afrikaans opgeteken by aanvangswoorddele in 'n onbeklemtoonde lettergreep in hul ondersoekgroepe:

- Klopper (1983a:118) by Kaapse Afrikaans;
- Kotzé (1983:168) by die Maleiers;
- Van Schalkwyk (1983:117) by die Rehoboth-Basters;
- Van Rensburg (1984, Band I Deel I:330) by die Griekwas (veral by die voorvoegsel [xə]);
- Coetzee (1989:237) by die Johannesburgse bruin gemeenskappe.

By die suffiks [əx] is die variasie van [a] i.p.v. [ə] ook deur verskeie navorsers opgeteken:

- Loubser (1954:181) in Loeriesfontein;
- Calitz (1957:77) by die Knysnaboswerkers;
- Strydom (1963:70) by die Angolaboere;
- Van der Mescht (1976:69) in Albanie (veral in kragwoorde);
- Kotzé (1983:82) by die Kaapse Maleiers;
- Links (1983:37) by Kharkams;
- Van Schalkwyk (1983:117) by die Rehoboth-Basters;
- Van Rensburg (1984, Band I Deel I:330) by die Griekwas;
- Du Plessis (1988:144) by die Van der Merwe-Afrikaans;
- Coetzee (1989:236) by die Johannesburgse bruin gemeenskappe.

Voorbeelde van hierdie variasie is ook in die 19de eeu in die Kaap opgeteken, bv. in Khoetaal tussen 1830-1832 in woorde soos *allenag* x *allenig*, *danag* x *danig*, *betaal* x *betaal* (Scholtz, 1965:34); in briewe van Meurant tussen 1844-1950 in onbeklemtoonde sillabes, bv. *danag* x *danig*, *waterlamoen* x *waterlemoen* (Scholtz, 1965:34); in 'n brief van Bezuidenhout in 1851 in 'n woord soos *plasier* x *plesier* (Scholtz, 1965:8); in briewe van Jantje Eenvoudig in die sestigerjare van die vorige eeu in woorde soos *tanta* x *tan't*, *besag* x *besig* (Raidt, 1989:172). In die 18de-eeuse vrouetaal is dit deur Raidt (1986:136) opgeteken in woorde soos *lamoen* x *lemoen*, *ravier* x *rivier*. Sy sê dat die ontwikkeling tot, of wysiging van 'n vol vokaal moontlik via 'n voorafgaande schwa-vorm plaasvind (Raidt, 1986:136). Volgens Scholtz (1972:79) kom dié verskynsel nie voor in vroeëre Kaapse Afrikaans nie. Hy vind slegs die woord *kettang* x *ketting* 'n paar keer in Trigardt se dagboek, en een keer in argiefmateriaal, terwyl die Nederlandse *rotting* feitlik konsekwent as *rottang* voorkom (die a-klank in laasgenoemde is egter oorspronklik van die Maleise *rotan*) (Scholtz, 1972:79). Ponelis (1989:47) sê dat die atoniese schwa reeds voor die 17de eeu verlaag tot [a], en dat hierdie verlaging voor [x] voorkom in woorde soos *tagtag* en *regtag* in Brabantse Nederlands.

Die volgende voorbeelde is by my ondersoekgroep opgeteken:

Δ Die Suffiks -ig

• Hooftelwoorde

	S.		F.		O.		OS.	
	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.
<i>twintag</i>	62	5,17	35	2,92	8	1,60	2	0,40
<i>dertag</i>	78	6,50	31	2,58	13	2,60	2	0,40
<i>veertag</i>	26	2,17	34	2,83	20	4,00	2	0,40
<i>vyftag</i>	13	1,08	15	1,25	10	2,00	1	0,20
<i>sesttag</i>	6	0,50	12	1,00	4	0,80	1	0,20
<i>sewentag</i>	8	0,67	12	1,00	3	0,60	1	0,20
<i>tagtag</i>	3	0,25	5	0,42	—	—	2	0,40
<i>negentag</i>	2	0,17	2	0,17	—	—	—	—
Totale gemiddelde	16,51		12,17		11,60		2,20	

- Gemiddelde gebruik van [a] i.p.v. [ə] by hooftelwoorde:

Spoorwegwerkers:	16,51
Fabrickwerksters:	12,17
Onderwysers:	11,60
Onderwysersesse:	2,20

Opmerking

Slegs *twintagste* is by die spoorwegwerkers en fabrickwerksters opgeteken as voorbeeld van dié wisseling in rangtelwoorde:

Spoorwegwerkers:	A.K. 2; G. 0,17
Fabrickwerksters:	A.K. 1; G. 0,08

* Verdere voorbeelde by die suffiks *-ig*

Spoorwegwerkers

<i>allenag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>anderstalag</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>behoeftag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>bekostag</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>besag</i>	(A.K. 9; G. 0,75)
<i>beskadag</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>eenvoudag</i>	(A.K. 5 G. 0,42)
<i>enage</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>enagste</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>handag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>gelukkag</i>	(A.K. 6; G. 0,50)
<i>geweldag</i>	(A.K. 5; G. 0,42)
<i>minderwaardag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>nodag</i>	(A.K. 6; G. 0,50)

<i>oproerag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>pragtage</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>regtag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>toevallag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>waardag</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>verteenwoordager</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>vinnag</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>voorbeeldage</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>waardag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)

- Gemiddelde [a] i.p.v. [ə] in ander -ig voorbeelde: 5,16

Fabriekwerksters

<i>allenag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>behartag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>bekostag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>besigheidsagtag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>ei(e)naardag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>gelukkag</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>gesellag</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>geweldag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>goedhartag</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>inhandag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>inwillag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>moedag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>moedswillag</i>	(A.K. 1; G. 0,08)

nodag (A.K. 3; G. 0,25)

omstandaghede (A.K. 1; G. 0,08)

oppervlakkag (A.K. 1; G. 0,08)

pragtag (A.K. 2; G. 0,17)

regtag (A.K. 2; G. 1,17)

selfstandag (A.K. 1; G. 0,08)

skuldag (A.K. 2; G. 0,17)

stadag (A.K. 1; G. 0,08)

veilagheid (A.K. 2; G. 0,17)

vinnag (A.K. 4; G. 0,33)

wettag (A.K. 2; G. 0,17)

* Gemiddelde [a] i.p.v. [ə] in ander -ig voorbeelde: 4,14

Onderwysers

dienooreenkomstag (A.K. 1; G. 0,20)

eenvoudag (A.K. 1; G. 0,20)

gelukkag (A.K. 3; G. 0,60)

geweldag (A.K. 2; G. 0,40)

moedswillag (A.K. 1; G. 0,20)

nodag (A.K. 1; G. 0,20)

onnodag (A.K. 1; G. 0,20)

pragtag (A.K. 3; G. 0,60)

toevallag (A.K. 2; G. 0,40)

vinnag (A.K. 1; G. 0,20)

- Gemiddelde [ɑ] i.p.v. [ə] in ander -ig voorbeelde: 3,20

Onderwyseresse

besag (A.K. 1; G. 0,20)

gelukkag (A.K. 2; G. 0,40)

geregtag (A.K. 1; G. 0,20)

gevestag (A.K. 1; G. 0,20)

geweldage (A.K. 1; G. 0,20)

onnodag (A.K. 1; G. 0,20)

onskuldag (A.K. 2; G. 0,40)

regtag (A.K. 2; G. 0,40)

regtagwaar (A.K. 1; G. 0,20)

toevallag (A.K. 1; G. 0,20)

tweetalag (A.K. 1; G. 0,20)

- Gemiddelde [ɑ] i.p.v. [ə] in ander -ig voorbeelde: 2,80

- Totale gemiddelde waar [ɑ] i.p.v. [ə] by die agtervoegsel -ig gebruik word

Spoorwegwerkers: 21,84

Fabrickwerksters: 16,39

Onderwysers: 14,80

Onderwyseresse: 5,00

A Verdere voorbeelde

	S.		F.		O.		OS.	
	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.
<i>baja</i> (baie)	2	0,17	5	0,42	-	-	-	-
<i>kettangs</i> (kettings)	-	-	-	-	1	0,20	1	0,20
<i>sommar</i> (sommer)	-	-	1	0,08	-	-	-	-
<i>tanta</i> (tante)	2	0,17	4	0,33	-	-	-	-
Totale gemiddelde		0,34		0,83		0,20		0,20

- Totale gemiddelde gebruik van [a] i.p.v. [ə] in verdere voorbeelde

Spoorwegwerkers:	0,34
Fabriekwerksters:	0,83
Onderwysers:	0,20
Onderwyseresse:	0,20

- Totale gemiddelde gebruik van [a] i.p.v. [ə].

Spoorwegwerkers:	22,18
Fabriekwerksters:	17,22
Onderwysers:	15,00
Onderwyseresse:	5,20

Opmerking

Dit is opvallend dat voorbeelde waar hierdie wisseling deur ander navorsers by aanvangswoorddele opgeteken is, nie by my sprekers voorkom nie. In my studie kom [a] i.p.v. [ə] die meeste voor by die spoorwegwerkers, terwyl dit beduidend minder by die onderwyseresse se taalgebruik voorkom as by die sprekers in die ander ondersoekgroepe.

3.1.2.4 [u] i.p.v. [ɔ], [e], [oɪ].

Die volgende voorbeelde is by my ondersoekgroep opgeteken en kom moontlik redelik frekwent in die Afrikaanse omgangstaal voor:

moes x mos

Spoorwegwerkers:	A.K. 176; G. 14,67
Fabriekwerksters:	A.K. 147; G. 12,25
Onderwysers:	A.K. 40; G. 8,00
Onderwyseresse:	A.K. 72; G. 14,00

moet x met

Spoorwegwerkers:	A.K. 68; G. 5,67
Fabriekwerksters:	A.K. 149; G. 12,42
Onderwysers:	A.K. 88; G. 17,60
Onderwyseresse:	A.K. 37; G. 7,40

Loubser (1954:181) en Kotzé (1983:145) vind onderskeidelik dat hierdie wisseling 'n opvallende verskynsel in Loeriesfontein en by die Kaapse Maleiers is.

soes x soos

Spoorwegwerkers:	A.K. 69; G. 5,75
Fabriekwerksters:	A.K. 231; G. 19,25
Onderwysers:	A.K. 49; G. 9,80
Onderwyseresse:	A.K. 51; G. 10,20

• Totale gemiddeld van [u] i.p.v. [ɔ], [e], [oɪ].

Spoorwegwerkers:	26,09
Fabriekwerksters:	43,92
Onderwysers:	35,40
Onderwyseresse:	31,60

Opmerking

Hierdie verskynsel kom heelwat meer voor in die fabriekwerksters se taalgebruik as by die sprekers in die ander ondersoekgroepe. Die spoorwegwerkers gebruik hierdie variasie die minste.

• **TOTALE GEMIDDELDE VOKAALWISSELING VAN [e] > [ə]; [a] > [ə]; [ɑ] i.p.v. [ə]; [u] i.p.v. [ə], [e], [ɑ]**

Spoorwegwerkers:	409,11
Fabriekwerkers:	414,22
Onderwysers:	388,20
Onderwyseresse:	399,10

Opmerking

Vokaalwisseling word die meeste aangetref in die fabriekwerkers se taalgebruik en die minste in die taalgebruik van die onderwysers. Veral die wisseling van die [ɑ] -klank kom aansienlik meer in die fabriekwerkers se spraak voor terwyl die wisseling van [a/ə] weer aansienlik minder in die onderwyseresse se spraak voorkom. Dit is ook opvallend dat vokaalwisseling beduidend meer voorkom by die sprekers in die luer s.e.g. as by die sprekers in die hoër s.e.g.

3.1.3 Die verkorting van vokale

3.1.3.1 Die verkorting van [ɑ]

Dit is 'n doodnatuurlike verskynsel in aaneenlopende Afrikaanse spraak dat die [ɑ] soms lengte inhoet en varieer met die [a]. Dit kom gewoonlik voor wanneer die [ɑ] in onbeklemtoonde sillabes staan of in woorde in 'n onbeklemtoonde sinsposisie en 'n hoë gebruiksfrekwensie het. Spesifieke klankomgewings waar dié variasie voorkom, is nie vas te stel nie aangesien dit by alle woordsoorte en in alle klankomgewings voorkom. Bothma (1962:43) sê dat dit by die Randse Kleurlinge voorkom voor 'n frikatief en eksplosief, en Kotzé (1983:144) vind dat dit by die Kaapse Maleiers veral voorkom voor 'n velêre en labiodentale frikatief. Links (1983:27) vind weer by Kharkams dat dit voorkom by distonge. Die verkorting van die [ɑ] gaan ook dikwels gepaard met [r] -verlies indien laasgenoemde die [ɑ] -klank volg in 'n sillabe, bv. *ma(ar)*; *da(ar)vanaf*. (Vgl. ook Loubser, 1954:182 en Coetzee, 1989:143.)

In hul *Uitspraakwoordeboek van Afrikuans* gee Le Roux en Pienaar (1967) onder andere die volgende wisselvorme as standaarduitspraak (alhoewel dit nie by alle woorde gegee word wat met dié segmente begin nie):

aal-

[aɪvɛɪ] x [aɪvɛɪ] ; [aɪvɛɪn] x [aɪvɛɪn]

aam-

[aɪmbɛɪt] x [aɪmbɛɪt] ; [aɪmbɛɪ] x [aɪmbɛɪ]

aar-

[aɪdaxtɛx] x [aɪdaxtɛx] ; [aɪdrɛɪf] x [aɪdrɛɪf]

daar-

[daɪrɔmtrent] x [daɪrɔmtrent] ; [daɪrtu] x [daɪrtu]

Verdere voorbeelde wat by Le Roux en Pienaar (1967) voorkom, is:

[xraɪx] x [xraɪx] ; [maɪr] x [maɪr] ; [maɪdɛɪfɪ] x [maɪdɛɪfɪ] ; [maɪɛr] x [maɪɛr].

Die verkorting van die [aɪ] -klank is 'n wydverbreide verskynsel in Afrikaans en is deur onder andere die volgende navorsers opgeteken:

- Loubser (1954:174, 179,182) in Loeriesfontein;
- Strydom (1963:72) by die Angolaboere;
- Van der Mescht (1976:67, 76) in Albanie;
- Klopper (1983a:120) by Kaapse Afrikaans;
- Kotzé (1983:144) by Maleier-Afrikaans;
- Links (1983:27-28) by Kharkams;
- Van Schalkwyk (1983:121) by die Rehoboth-Basters;
- Van Rensburg (1984, Band I Deel I:316) by die Griekwas;
- Van Rensburg (1984, Band I Deel II:516) by Oranjerivier-Afrikaans;
- Du Plessis (1988:147) by die Van der Merwe-Afrikaans;
- Coetzee (1989:90, 148, 234) by die Johannesburgse bruin gemeenskappe.

Volgens Coetzee (1989:235) is hierdie verskynsel sosiaal gestratifiseer by haar onderzoekgroep aangesien dit 'n baie hoër gebruiksfrekwensie by die hoër sosio-pedagogiese groep toon.

Die [aɪ] -verkorting het ook alreeds in die vorige eeu voorgekom soos blyk uit die voorbeelde wat Van Rensburg (1983b:145) aanhaal uit briewe wat aan Transvaalse koerante geskryf is. Volgens Raidt (1984:62) is die neiging om vokale te verkort, te neutraliseer of te sinkopeer baie oud in die Nederlandse taalgebied en 'n kenmerk van 17de-eeuse spreektaal wat Kaap toe gebring is.

Die volgende voorbeelde is by my ondersoekgroep opgeteken:

Eenlettergrepige woorde

Spoorwegwerkers

(a)an (A.K. 148; G. 12,33)

(a)ard (A.K. 1; G. 0,08)

da(a)r (A.K. 19; G. 1,58)

ga(a)n (A.K. 414; G. 34,50)

gra(a)g (A.K. 8; G. 0,67)

ja(a)r (A.K. 1; G. 0,08)

la(a)t (A.K. 20; G. 1,67)

ma(a)l (A.K. 19; G. 1,58)

ma(a)r (A.K. 501; G. 41,75)

sa(a)m (A.K. 3; G. 0,25)

sta(a)n (A.K. 4; G. 0,33)

wa(a)r (A.K. 9; G. 0,75)

- Gemiddelde [ar] -verkorting in eenlettergrepige woorde: 95,57

Fabriekwerksters

(a)an (A.K. 119; G. 9,92)

da(a)r (A.K. 27; G. 2,25)

ga(a)n (A.K. 207; G. 17,25)

gra(a)g (A.K. 7; G. 0,58)

ha(a)r (A.K. 6; G. 0,50)

<i>la(a)t</i>	(A.K. 25; G. 2,08)
<i>ma(a)l</i>	(A.K. 20; G. 1,67)
<i>ma(a)r</i>	(A.K. 305; G. 25,42)
<i>sa(a)m</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>skra(a)p</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>va(a)g</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>wa(a)r</i>	(A.K. 9; G. 0,75)

- Gemiddelde [aɪ] -verkorting in eenlettergrepen: 61,00

Onderwysers

<i>(a)an</i>	(A.K. 93; G. 18,60)
<i>da(a)r</i>	(A.K. 7; G. 1,40)
<i>ga(a)n</i>	(A.K. 86; G. 17,20)
<i>ha(a)r</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>la(a)t</i>	(A.K. 6; G. 1,20)
<i>ma(a)l</i>	(A.K. 6; G. 1,20)
<i>ma(a)r</i>	(A.K. 271; G. 54,20)
<i>ma(a)t</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>pa(a)r</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>sta(a)n</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>wa(a)r</i>	(A.K. 1; G. 0,20)

- Gemiddelde [aɪ] -verkorting in eenlettergrepen: 95,20

Onderwyseresse

<i>(a)an</i>	(A.K. 56; G. 11,20)
<i>da(a)r</i>	(A.K. 6; G. 1,20)
<i>ga(a)n</i>	(A.K. 109; G. 21,80)
<i>ja(a)r</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>la(a)t</i>	(A.K. 9; G. 1,80)
<i>ma(a)l</i>	(A.K. 11; G. 2,20)
<i>ma(a)r</i>	(A.K. 119; G. 23,80)

- Gemiddelde [aɪ] -verkorting in eenlettergrepige woorde: 62, 20

Meerlettergrepige woorde

Spoorwegwerkers

<i>beta(a)t</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
-----------------	-------------------

Fabriekwerksters

<i>hospita(a)l</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
--------------------	-------------------

Onderwysers

Geen voorbeelde

Onderwyseresse

<i>Afrika(a)ns</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>Vrysta(a)t</i>	(A.K. 1; G. 0,20)

• Totale Gemiddelde verkorting van [ɑ].

Spoorwegwerkers:	95,65
Fabrickwerksters:	61,17
Onderwysers:	95,20
Onderwyseresse:	62,80

Opmerking

Alhoewel daar weinig verskil tussen die mans in die onderskeie ondersoekgroepe se taalgebruik bestaan, gebruik die spoorwegwerkers die verkorte [ɑ] die meeste van al die ondersoekgroepe. Ook tussen die twee groepe vroue bestaan daar weinig verskil, maar die fabrickwerksters gebruik weer die [ɑ] in die meeste gevalle.

3.1.3.2 Die verkorting van [ɑ]

Slegs een voorbeeld van dié verskynsel is by my ondersoekgroep opgeteken:

ôk (ook)

Spoorwegwerkers:	A.K. 232; G. 19,33
Fabrickwerksters:	A.K. 264; G. 22,00
Onderwysers:	A.K. 123; G. 24,60
Onderwyseresse:	A.K. 114; G. 22,80

Dit is 'n redelik frekwente verskynsel in die Afrikaanse omgangstaal en kom voor in 'n onbeklemtoonde sinsposisie. Ander navorsers wat dit opgeteken het, is:

- Loubser (1954:176) in Locriesfontein;
- Van Rensburg (1984, Band I Deel I:335) by die Griekwas;
- Coetzee (1989:235) by die Johannesburgse bruin gemeenskappe.

Dit was ook 'n frekwente verskynsel in die 19de eeu in Transvaalse Afrikaans (Van Rensburg en Combrink, 1984:128). Raidt (1986:137) het dit ook opgeteken in die 18de-eeuse vrouetaal, en sê dat dit by Nederlandse variante aansluit. Volgens Scholtz en Raidt (1985:97) het dit ook in Middelnederlands voorgekom, maar veral in 17de-eeuse Nederlands.

DIE TOTALE GEMIDDELDE VERKORTING VAN DIE VOKALE [ɑ] en [ɔ]

Spoorwegwerkers:	114,98
Fabriekwerksters:	83,17
Onderwysers:	119,80
Onderwyseresse:	85,60

Opmerking

Die verkorting van vokale kom aansienlik meer voor by die [q:] -klank as by die [ɔ:] -klank. Vokaalverkorting word die meeste in die onderwysers se spraak aangetref en die minste by die fabriekwerksters. Dit is opvallend dat dié taalverskynsel beduidend meer voorkom in die mans se spraak as in die vroue se spraak in die onderskeie ondersoekgroepe.

3.1.4 Ontronding

In vinnige, onversorgde Afrikaanse spraak is ontronding in alle klankomgewings 'n algemene verskynsel. Myns insiens is dit 'n duidelike kenmerk van nie-standaard-Afrikaans, en is sterk af te keur. (Daarteenoor sê Webb en De Villiers, 1985:24 dat meer ontronding toelaatbaar is in informele standaard-Afrikaans as in formele standaard-Afrikaans).

Ontronding kom voor in die volgende gevalle:

- ◇ die geronde, hoë voorvokaal [y(ɪ)] uitgespreek as die ongeronde, hoë voorvokaal [i(ɪ)], bv. [yni] uitgespreek as [ini];
- ◇ die geronde, middelhoë voorvokaal [ø] uitgespreek as die ongeronde, middelhoë voorvokaal [e], bv. [døɾ] uitgespreek as [deɾ];
- ◇ die geronde, middellae voorvokaal [œ(ɪ)] uitgespreek as die neutrale vokaal [ɔ(ɪ)], bv. [fiœlə] uitgespreek as [fiɔlə];
- ◇ die geronde diftong [œi] uitgespreek as die ongeronde diftong [ɔi], bv. [fiœis] uitgespreek as [fiɔis].

Ontronding vind plaas as gevolg van swak artikulasie deurdat die spreker nie die geronde vokaal/diftong met die nodige lipronding uitspreek nie. Dit is te wyte aan lipspiere wat as gevolg van luiheid nie reg gebruik word nie. Loubser (1954:177) beskryf dit as die gevolg van "slap spierspanning". Venter (1973:3-4) beskou die oorsake van ontronding in standaard-Afrikaans as die ontspanning van die artikulasiebasis, die hoogste moontlike gebruikseconomie en Engelse invloed. Vir Du Plessis (1983:58) is ontronding weer 'n proses wat aan wigverlating vooraf moet gaan terwyl Klopper (1976:35) dit beskryf as die vereenvoudiging van die Afrikaanse markeringsstelsel.

Ontronding blyk sosiaal gestratifiseer te wees deurdat dit in 'n hoër mate met die *sosio-pedagogiese* status van 'n persoon saamhang. By 'n groep blanke hoërskoolleerlinge aan die Rand, vind Louw (1981:272) byvoorbeeld dat algehele ontronding nooit by die groep met die hoogste sosio-pedagogiese status gehoor is nie terwyl Van Schalkwyk (1983:110) by die Rehoboth-Basters vind dat die persentasie ontronding by analfabete hoër is as by alfabete.

De Villiers en Ponelis (1987:102) sê dat ontronding dikwels dialekties in omgangstaal voorkom. Dit impliseer dat ontronding nie 'n opvallende verskynsel in alle taalgemeenskappe is nie. Hierdie siening word bevestig deur Van der Mescht (1976:68) wat vind dat ontronding nie so algemeen in Albanie voorkom as wat vermoed word nie. Ook Links (1983:22) vind dat dit nie 'n noemenswaardige aspek van die Kharkamse taalgebruik is nie, terwyl Du Plessis (1988:146) dit "verrassend min" in die Van der Merwe-Afrikaans in SWA/Namibië aantref.

Navorsers wat ontronding wel as 'n algemene verskynsel in Afrikaans opgeteken het, is:

- Loubser (1954:174-184) in Loeriesfontein;
- Calitz (1957:76) by die Knysnaboswerkers;
- Bothma (1962:49-55) by die Randse Klurlinge;
- Strydom (1963:67-71) in die briewe van die Angolaboere wat hy aanhaal;
- Van der Merwe (1972:225) in Marico;
- Klopper (1983a:25-26, 116-117) by Kaapse Afrikaans;
- Kotzé (1983:78-83) uit voorbeelde wat hy noem van ander verskynsels wat by die Kaapse Maleiers voorkom;
- Van Schalkwyk (1983:110-122) by die Rehoboth-Basters;
- Van Rensburg (1984, Band I Deel I:332-341) by die Griekwas;
- Coetzee (1989:236-238) by die Johannesburgse bruin gemeenskappe.

Volgens Raidt (s.j. :27) is die neiging tot ontronding 'n kenmerk van die Vlaamse uitspraak. Klopper (1983:89) skryf dit toe aan Ingwaconisme (Weskus-Germaans).

Ek het die volgende voorbeelde by my ondersoekgroep opgeteken:

3.1.4.1 [i(ɔ)] i.p.v. [y(ɔ)]

Spoorwegwerkers

bierman (A.K. 1; G. 0,08)

dier (A.K. 2; G. 0,17)

hier (A.K. 4; G. 0,33)

hiewelik (A.K. 4; G. 0,33)

ienie (A.K. 12; G. 1,00)

ier (A.K. 59; G. 4,92)

kommienisties (A.K. 1; G. 0,08)

matriekieleer (A.K. 1; G. 0,08)

miniete (A.K. 1; G. 0,08)

mier (A.K. 3; G. 0,25)

moniment (A.K. 3; G. 0,25)

natierlik (A.K. 40; G. 3,33)

niewe (A.K. 14; G. 1,17)

regielasie (A.K. 5; G. 0,42)

sekierieteit (A.K. 1; G. 0,08)

stier (yt-/weg-/rond-) (A.K. 29; G. 2,42)

- Gemiddelde gebruik van [i(ɔ)] i.p.v. [y(ɔ)]: 14,99

Fabriekwerksters

<i>absoliet</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>ambielans</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>dier</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>gedierende</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>gedierig</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>hier (ver-/huis-)</i>	(A.K. 12; G. 1,00)
<i>ie(u)</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>ienie (-form)</i>	(A.K. 37; G. 3,08)
<i>ier</i>	(A.K. 17; G. 1,42)
<i>kommienisties</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>natierlik</i>	(A.K. 39; G. 3,25)
<i>nies</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>niewe</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>R.A.I.E.</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>riesie</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>S.A.I.E.K.</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>stier(rond-/weg-/be-)</i>	(A.K. 18; G. 1,50)
<i>Van Vieren</i>	(A.K. 2; G. 0,17)

- Gemiddelde gebruik van [i(t)] i.p.v. [y(t)]: 11,99

Onderwysers

<i>ekskies</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>gradieer</i>	(A.K. 1; G. 0,20)

<i>Hleger</i> <i>ot</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>hiemor</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>hier</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>ienieversiteit</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>ier</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>natierlik</i>	(A.K. 12; G. 2,40)
<i>niewe</i>	(A.K. 4; G. 0,08)
<i>stiedle</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>stier</i> (be-/aan-/weg-)	(A.K. 9; G. 1,80)

- Gemiddelde gebruik van [i(ɪ)] i.p.v. [y(ɪ)]: 7,20

Onderwyseresse

<i>ossieransie</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>fakatiere</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>gedierig</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>hiemor</i>	(A.K. 4; G. 0,80)
<i>hier</i> (ver-)	(A.K. 3; G. 0,60)
<i>IEKOVS</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>ienieversiteit</i>	(A.K. 6; G. 1,20)
<i>ier</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>mier</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>natierlik</i>	(A.K. 12; G. 2,40)
<i>nies</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>NIESAS</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>niewe</i>	(A.K. 4; G. 0,80)
<i>stiedle</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>stier</i> (be-)	(A.K. 2; G. 0,40)

vakantiere (A.K. 1; G. 0,20)

- Gemiddelde gebruik van [i(i)] i.p.v. [y(i)]: 9,00
- Totale gemiddelde gebruik van [i(i)] i.p.v. [y(i)]

Spoorwegwerkers:	14,99
Fabriekwerksters:	11,99
Onderwysers:	7,20
Onderwyseresse:	9,00

Opmerking

Die spoorwegwerkers ontrond die [y(i)] die meeste van al die sprekers in die onderskeie ondersoekgroepe. en die onderwysers die minste.

3.1.4.2 [ei] i.p.v. [ø]

Spoorwegwerkers

beert (A.K. 2; G. 0,17)

deer(-mekaar/-kom/-gaan/-werk/-steek) (A.K. 61; G. 5,08)

gebeer (A.K. 4; G. 0,33)

ingeneers (A.K. 1; G. 0,08)

inspekteer (A.K. 18; G. 1,50)

keese (A.K. 1; G. 0,08)

kleer (A.K. 10; G. 0,83)

kondukteer (A.K. 3; G. 0,25)

meebels (A.K. 1; G. 0,08)

meele (A.K. 2; G. 0,17)

neek (A.K. 4; G. 0,33)

seen (A.K. 17; G. 1,42)
sletel (A.K. 1; G. 0,08)
steer (A.K. 2; G. 0,17)

- Gemiddelde gebruik van [eɪ] i.p.v. [ø]: 10,57

Fabriekwerksters

beert (A.K. 2; G. 0,17)
breekoperasie (A.K. 2; G. 0,17)

deer(-kom/-gaan/-bring/middel/-gemaak) (A.K. 36; G. 3,00)

gebeer (A.K. 6; G. 0,50)

keer (goed-/voor-) (A.K. 1; G. 0,08)
kleerling (A.K. 16; G. 1,33)

meebels (A.K. 6; G. 0,50)

nees (A.K. 3; G. 0,25)

ô(u)diteer (A.K. 1; G. 0,08)

prokireer (A.K. 2; G. 0,17)

reek (A.K. 1; G. 0,08)

seen (A.K. 24; G. 2,00)
skeer (A.K. 7; G. 0,58)
steer (A.K. 5; G. 0,42)

treerwilge(r)takkies (A.K. 1; G. 0,08)

- Gemiddelde gebruik van [eɪ] i.p.v. [ø]: 10,13

Onderwysers

beel (beuel) (A.K. 1; G. 0,20)

deer(-kom/-steek/middel-) (A.K. 5; G. 1,00)

gebeer (A.K. 1; G. 0,20)

inspekteer (A.K. 1; G. 0,20)

kleer (A.K. 1; G. 0,20)

leen (A.K. 1; G. 0,20)

neek (A.K. 1; G. 0,20)

ouditeer (A.K. 1; G. 0,20)

ondersteen (A.K. 2; G. 0,40)

seen (A.K. 11; G. 2,20)

- Gemiddelde gebruik van [ei] i.p.v. [ø]: 5,00

Onderwyseresse

beersie (A.K. 2; G. 0,40)

deer(-kom/-bring/-steek) (A.K. 5; G. 1,00)

direkteer (A.K. 1; G. 0,20)

gebeer (A.K. 1; G. 0,20)

inspekteer (A.K. 5; G. 1,00)

keer(goed-/voor-) (A.K. 2; G. 0,40)

kleer (A.K. 1; G. 0,20)

nees (A.K. 1; G. 0,20)

oudleer (A.K. 1; G. 0,20)

seen (A.K. 11; G. 2,20)

steen (A.K. 1; G. 0,20)

• Gemiddelde gebruik van [ei] i.p.v. [ø]: 6,20

• Totale gemiddelde gebruik van [ei] i.p.v. [ø]

Spoorwegwerkers: 10,57

Fabriekwerkers: 10,13

Onderwysers: 5,00

Onderwyseresse: 6,20

Opmerking

Alhoewel daar nie veel verskil tussen die fabriekwerkers en die spoorwegwerkers bestaan ten opsigte van die gemiddelde ontronding van die [ø] nie, kom dit tog die meeste by laasgenoemde voor. Die onderwysers ontrond dit weer die minste.

3.1.4.3 [ə(ɪ)] i.p.v. [œ].

Spoorwegwerkers

Augustis (A.K. 1; G. 0,08)

benl (A.K. 2; G. 0,17)

bilk (A.K. 2; G. 0,17)

bili (A.K. 2; G. 0,17)

birgermag (A.K. 1; G. 0,08)

bis (A.K. 5; G. 0,42)

brig (A.K. 27; G. 2,25)

datins (A.K. 1; G. 0,08)

dibbeld (A.K. 3; G. 0,25)

Dirban (A.K. 2; G. 0,17)

drik (A.K. 6; G. 0,50)

diskant (A.K. 4; G. 0,33)

<i>fliks</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>gelik</i>	(A.K. 9; G. 0,75)
<i>geskid</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>gins</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>hille</i>	(A.K. 633; G. 52,75)
<i>hilp</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>ingevil</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>jiffrou</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>jille</i>	(A.K. 26; G. 2,17)
<i>Johannesbirg/Lichtenbirg/Boksbirg/Fordsbirg</i>	(A.K. 39; G. 3,25)
<i>kins</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>kirsis</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>kis</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>kondikacur</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>lis</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>mienis (minus)</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>Odendaalsris/Volksris/Douwsris</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>pinte</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>plis</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>repibliek</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>rikkie</i>	(A.K. 8; G. 0,67)
<i>ris</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>sikkel</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>sikses</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>silke</i>	(A.K. 5; G. 0,42)
<i>sister</i>	(A.K. 9; G. 0,75)
<i>Skeikinde/Wiskinde</i>	(A.K. 3; G. 0,25)

<i>sniffel</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>spil</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>statis</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>stik</i>	(A.K. 6; G. 0,50)
<i>stikkend</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>tig</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>tissen</i>	(A.K. 29; G. 2,42)
<i>l(e)rig</i>	(A.K. 68; G. 5,67)
<i>uitrissing</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>vil</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>vrigte</i>	(A.K. 1; G. 0,08)

- Gemiddelde gebruik van [ə(i)] i.p.v. [œ]: 79,22

Fabriekwerksters

<i>Augustis</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>bis</i>	(A.K. 20; G. 1,67)
<i>bonis</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>brig</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>datims</i>	(A.K. 7; G. 0,58)
<i>dibbeld</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>Dirban</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>drik</i>	(A.K. 6; G. 0,50)
<i>diskant</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>finksie</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>gelik</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>geskid</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>gilpe</i>	(A.K. 1; G. 0,08)

<i>hille</i>	(A.K. 690; G. 57,50)
<i>hulp</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>jlffrou</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>jille</i>	(A.K. 25; G. 2,08)
<i>Johannesbirg/Lichtenbirg/Boksbirg/Fordsbirg</i>	(A.K. 62; G. 5,17)
<i>konzlaat</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>lis</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>onkinde</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>pinte</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>pit</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>rig</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>rikkie</i>	(A.K. 11; G. 0,92)
<i>ris</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>sikkel</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>silke</i>	(A.K. 19; G. 1,58)
<i>sister</i>	(A.K. 35; G. 2,92)
<i>Smits</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>stik</i>	(A.K. 16; G. 1,33)
<i>tissen</i>	(A.K. 12; G. 1,00)
<i>Tirffontein</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>t(e)rig</i>	(A.K. 94; G. 7,83)
<i>vlig</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>Volksris</i>	(A.K. 5; G. 0,42)
<i>vrigte</i>	(A.K. 1; G. 0,08)

- Gemiddelde gebruik van [ə(i)] i.p.v. [œ]: 87,05

Onderwysers

<i>bil</i>	(A.K. 7; G. 1,40)
<i>Birgersdorp</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>bis</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>dibbeld</i>	(A.K. 6; G. 1,20)
<i>Fanis</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>gelik</i>	(A.K. 3; G. 0,60)
<i>hille</i>	(A.K. 238; G. 47,60)
<i>jiffrou</i>	(A.K. 6; G. 1,20)
<i>jikskei</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>jille</i>	(A.K. 6; G. 1,20)
<i>Johannesbirg/Boksbirg</i>	(A.K. 15; G. 3,00)
<i>kiluur</i>	(A.K. 11; G. 2,20)
<i>lis</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>mediasentrim</i>	(A.K. 11; G. 2,20)
<i>Odendaalsris</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>ongelik</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>repibliek</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>rikkie</i>	(A.K. 3; G. 0,60)
<i>sikkel</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>silke</i>	(A.K. 10; G. 2,00)
<i>Skeikinde/Wiskinde</i>	(A.K. 5; G. 1,00)
<i>stik</i>	(A.K. 1; G. 0,20)

<i>tissen</i>	(A.K. 4; G. 0,80)
<i>Tirffontein</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>ristgrond</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>l(e)rig</i>	(A.K. 3; G. 0,60)
<i>vil</i>	(A.K. 1; G. 0,20)

- Gemiddelde gebruik van [ə(i)] i.p.v. [æ]: 69,00

Onderwyseresse

<i>benit</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>bis</i>	(A.K. 5; G. 1,00)
<i>drik</i>	(A.K. 5; G. 1,00)
<i>gelik</i>	(A.K. 5; G. 1,00)
<i>hille</i>	(A.K. 193; G. 38,60)
<i>ingevil</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>jille</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>Jistiesie</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>Johannesbirg/Boksbirg</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>klns</i>	(A.K. 5; G. 1,00)
<i>kirsts</i>	(A.K. 4; G. 0,80)
<i>lis</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>misiek</i>	(A.K. 3; G. 0,60)
<i>posbis</i>	(A.K. 4; G. 0,80)
<i>rikkie</i>	(A.K. 4; G. 0,80)

sikkel (A.K. 6; G. 1,20)

sikses (A.K. 1; G. 0,20)

silke (A.K. 3; G. 0,60)

sirkis (A.K. 2; G. 0,40)

slster (A.K. 9; G. 1,80)

Skeikinde/Plantkinde/Dierkinde/Wiskinde/Huishoudkinde (A.K. 17; G. 3,40)

Tikkies (A.K. 1; G. 0,20)

tl(e)rig (A.K. 18; G. 3,60)

• Gemiddelde gebruik van [ə(i)] i.p.v. [œ]: 58,60

• Totale gemiddelde gebruik van [ə(i)] i.p.v. [œ]

Spoorwegwerkers: 79,22

Fabriekwerksters: 87,05

Onderwysers: 69,00

Onderwyseresse: 58,60

Opmerking

Die fabriekwerksters ontrond die[œ] beduidend meer as die sprekers in die ander ondersoekgroepe terwyl die onderwyseresse dit weer beduidend meer gerond uitspreek.

3.1.4.4 [əi] i.p.v. [œi].

Spoorwegwerkers

Bezydenhout (A.K. 1; G. 0,08)

byte(-pos/-staander/-kant) (A.K. 14; G. 1,17)

dieretyn (A.K. 1; G. 0,08)

dyk (-weg) (A.K. 3; G. 0,25)

dym (A.K. 1; G. 0,08)

dysend (A.K. 1; G. 0,08)

dywel (A.K. 1; G. 0,08)

gebryk (A.K. 2; G. 0,17)

hys(-vrou/slag/-godsdienst/-huur) (A.K. 53; G. 4,42)

fys (A.K. 2; G. 0,17)

kyer (A.K. 3; G. 0,25)

ly (A.K. 1; G. 0,08)

lyster (A.K. 3; G. 0,25)

misbryk (A.K. 1; G. 0,08)

omryl (A.K. 1; G. 0,08)

Oosthyzen (A.K. 1; G. 0,08)

ryk (A.K. 1; G. 0,08)

ryl (A.K. 2; G. 0,17)

rytyg (A.K. 3; G. 0,25)

skyf (A.K. 3; G. 0,25)

skyns (A.K. 1; G. 0,08)

styt(-be/-aan/-ing) (A.K. 22; G. 1,83)

spryt (A.K. 3; G. 0,25)

spyt (A.K. 1; G. 0,08)

syd(-Sotho/-Wes/-Afrika) (A.K. 12; G. 1,00)

syker (A.K. 1; G. 0,08)

tys (on-) (A.K. 2; G. 0,17)

verdydelik (A.K. 1; G. 0,08)

versym (A.K. 1; G. 0,08)

vyl (A.K. 1; G. 0,08)

vys (A.K. 1; G. 0,08)

yt(-haal/-breek/-kom/-gedruk/voor/-daar/-reg-) (A.K. 158; G. 13,17)

- Gemiddelde gebruik van [ɔi] i.p.v. [œi]: 25,13

Fabriekwerksters

<i>brylof</i>	(A.K. 7; G. 0,58)
<i>byte(-kant/-land/-pos)</i>	(A.K. 5; G. 0,42)
<i>Bytendach</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>dydelik</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>dyk (-weg)</i>	(A.K. 7; G. 0,58)
<i>Dytser</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>dywel</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>gebryk</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>getygskrif</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>hyl</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>hys(-vrouw/slag-/voor-/kos-)</i>	(A.K. 135; G. 11,25)
<i>jys</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>kombys</i>	(A.K. 5; G. 0,42)
<i>krydeniersware</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>kyer</i>	(A.K. 7; G. 0,58)
<i>ly</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>lyster</i>	(A.K. 5; G. 0,42)
<i>mys</i>	(A.K. 7; G. 0,58)
<i>ryk</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>ryl</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>shylnaam</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>shylt(be-/aan-/op-)</i>	(A.K. 13; G. 1,08)
<i>syd</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>syker</i>	(A.K. 1; G. 0,08)

verdydelik (A.K. 8; G. 0,67)
versyp (A.K. 1; G. 0,08)
vyl (-goed) (A.K. 3; G. 0,25)
vys (A.K. 2; G. 0,17)

yt(-haal/-kom/-kry/voor/-reg-) (A.K. 129; G. 10,75)

• Gemiddelde gebruik van [əi] i.p.v. [œi]: 30,23

Onderwysers

Bezydenhout (A.K. 1; G. 0,20)
byte(-pos/-skool/-muurs) (A.K. 6; G. 1,20)

dydelik (A.K. 1; G. 0,20)
dysend (A.K. 2; G. 0,40)
Dytser (A.K. 3; G. 0,60)

gebryk (A.K. 2; G. 0,40)

hyl (A.K. 2; G. 0,40)
hys(-godsdienst/-vriende/-huur/-kos-) (A.K. 27; G. 5,40)

jys (A.K. 2; G. 0,40)

kyer (A.K. 2; G. 0,40)

lyster (A.K. 1; G. 0,20)

stylnaam (A.K. 1; G. 0,20)
slyt(be/-ing/op-) (A.K. 9; G. 1,80)
syd(-Wes) (A.K. 2; G. 0,40)

tys (A.K. 1; G. 0,20)

vylgoed (A.K. 1; G. 0,20)

yt(-kom/-gedruk/-vee/voor-) (A.K. 41; G. 8,20)

• Gemiddelde gebruik van [əi] i.p.v. [œi]: 20,80

Onderwyseresse

byte(-kant/-land) (A.K. 3; G. 0,60)

drywe (A.K. 2; G. 0,40)

Dytser (A.K. 1; G. 0,20)

gebryk (A.K. 2; G. 0,40)

hys(-godsdienst/-vriende/kos-) (A.K. 33; G. 6,60)

jys (A.K. 3; G. 0,60)

lyster (A.K. 2; G. 0,40)

skyf (A.K. 4; G. 0,80)

slyt (A.K. 1; G. 0,20)

spryt (A.K. 1; G. 0,20)

syd(-Wes/-Afrika) (A.K. 4; G. 0,80)

tyn (A.K. 1; G. 0,20)

vliegtyg (A.K. 1; G. 0,20)

yt(-haal/-breek/-kom/-gedruk/voor/-hang/reg-)) (A.K. 40; G. 8,00)

- Gemiddelde gebruik van [ɔi] i.p.v. [œi]: 19,60
- Totale gemiddelde gebruik van [ɔi] i.p.v. [œi]

Spoorwegwerkers: 25,13

Fabriekwerkers: 30,23

Onderwysers: 20,80

Onderwyseresse: 19,60

Opmerking

Van die mans en vroue in die onderskeie ondersoekgroepe ontrond die fabriekwerksters die [œi] die meeste. Alhoewel daar nie veel verskil tussen die onderwysers en onderwyseresse bestaan nie, ontrond laasgenoemde die [œi] minder as die sprekers in die ander ondersoekgroepe.

DIE TOTALE GEMIDDELDE ONTRONDING VAN VOKALE EN DIFTONGE

Spoorwegwerkers:	129,91
Fabriekwerksters:	139,40
Onderwysers:	102,00
Onderwyseresse:	93,40

Opmerking

Die fabriekwerksters ontrond vokale/diftonge beduidend meer as die sprekers in die ander ondersoekgroepe, veral die [œi] -klank, terwyl die onderwyseresse weer die meeste gebruik maak van geronde vokale/diftonge volgens die standaarduitspraak.

3.1.5 Die Weglating van Konsonante

3.1.5.1 Die prokopee van die aanvangs [d]

Verskeie taalkundiges bespreek die weglating of assimilasië van die [d] -klank woordintern of aan die einde van 'n woord as [t], bv. Loubser (1954:184-185); Calitz (1957:77-78); Van der Mescht (1976:72); Landman (1978:110); Combaz en De Stadler (1984); Coetzee (1989:99,211). Nie een maak egter melding van die skapping van die [d] by die eerste woord van 'n sin waar dit nie deur voorafgaande klankomgewings beïnvloed word nie, bv.

Vraagsteller:	Wat was sy antwoord?
Respondent:	(d)it kan ik (ek) nie onthou nie.
Vraagsteller:	Wanneer is u toe daar weg?
Respondent:	(d)it was in ag(t) in (en) dertag (dertig).

Die skapping van die aanvangs [d] kan moontlik toegeskryf word aan óf swak artikulasie, óf vinnige spraak, óf moontlike Engelse beïnvloeding.

Die volgende voorbeelde is by my ondersoekgroep opgeteken:

	S.		F.		O.		OS.	
	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.
(d)is	10	0,83	54	4,50	3	0,60	15	3,00
(d)it	16	1,33	19	1,58	6	1,20	10	2,00
(d)an	—	—	7	0,58	—	—	—	—
(d)ie	—	—	6	0,50	—	—	4	0,80
Totale gemiddelde	2,16		7,16		1,80		5,80	

• Totale gemiddelde prokoope van die aanvangs [d]

Spoorwegwerkers:	2,16
Fabriekwerksters:	7,16
Onderwysers:	1,80
Onderwyseresse:	5,80

Opmerking

Die fabriekwerksters laat die aanvangs [d] die meeste weg van al die sprekers in die onderskeie ondersoekgroepe. Alhoewel daar weinig verskil tussen die spoorwegwerkers en die onderwysers bestaan, laat laasgenoemde dit die minste weg van die sprekers in die onderskeie ondersoekgroepe.

3.1.5.2 Die sinkoope van die woordinterne [l]

Die stemhebbende, alveolêre lateraal [l] word soms in vinnige spraak woordintern weggelaat. Dit is moontlik 'n algemene verskynsel in standaard-Afrikaans. Dit vind gewoonlik plaas wanneer een sillabe in 'n meerlettergrepige woord op 'n [l] eindig en die daaropvolgende sillabe met 'n konsonant begin. Coetzee (1989:113) beperk dit tot net drie woorde:

a(l)mal, vrees(l)ik, su(l)ke.

Die sinkopee van [l] kan geskied as gevolg van assimilasië om die "opeenhoping" van klinkers te vermy. In sommige gevalle kan dit as standaard-Afrikaans beskou word, bv. *a(l)mal* (Le Roux en Pienaar, 1967 beskou die uitspraak *almal* as letteruitspraak), maar in sekere gevalle kan die sinkopering van die woordinterne [l] as nie-standaard-Afrikaans beskou word, bv. *e(l)keen*, *ku(l)tuur*, *a(l)tyd*.

Navorsers wat dié verskynsel in Afrikaans opgeteken het, is:

- Loubser (1954:194) in Loeriesfontein;
 - Van der Mescht (1976:54, 72) in Albanie;
 - Van Rensburg (1984, Band I Deel I:359) by die Griekwas;
 - Coetzee (1989:113) by die Johannesburgse bruin gemeenskappe.
- (Nie een van bogenoemde navorsers teken ander voorbeelde op as die drie wat Coetzee, 1989:96 noem nie.)

Scholtz en Raidt (1985:91) teken *su(l)ke* op in oud-Amsterdams wat die vermoede laat ontstaan dat dié verskynsel sy beslag vroeër in Nederlands kon gehad het.

Ek het die volgende voorbeelde by my ondersoekgroep opgeteken:

Spoorwegwerkers

a(l)mal (A.K. 10; G. 0,83)

hee(l)temal (A.K. 6; G. 0,50)

si(l)ke (A.K. 6; G. 0,50)

vo(l)gende (A.K. 2; G. 0,17)

- Gemiddelde sinkopee van woordinterne [l] : 2,0

Fabriekwerksters

a(l)mal (A.K. 53; G. 4,42)

a(l)tyd (A.K. 28; G. 2,33)

e(l)ke (A.K. 1; G. 0,08)

e(l)keen (A.K. 6; G. 0,50)

hee(l)temal (A.K. 7; G. 0,58)

hee(l)waarskynlik (A.K. 1; G. 0,08)

hee(l)wat (A.K. 1; G. 0,08)

si(l)ke (sulke) (A.K. 26; G. 2,17)

vo(l)kspele (A.K. 1; G. 0,08)

- Gemiddelde sinkopee van woordinterne [l] : 10,32

Onderwysers

a(l)mal (A.K. 3; G. 0,60)

e(l)ke (A.K. 1; G. 0,20)

kd(l)tier (kultuur) (A.K. 1; G. 0,20)

si(l)ke (A.K. 8; G. 1,60)

- Gemiddelde sinkopee van woordinterne [l] : 2,60

Onderwyseresse

a(l)mal (A.K. 13; G. 2,60)

a(l)tyd (A.K. 9; G. 1,80)

se(l)fstandig (A.K. 1; G. 0,20)

si(l)ke (A.K. 3; G. 0,60)

vo(l)gende (A.K. 1; G. 0,20)

- Gemiddelde sinkopee van woordinterne [l] : 5,40

- Totale gemiddelde sinkopee van woordinterne [l]

Spoorwegwerkers:	2,00
Fabriekwerksters:	10,32
Onderwysers:	2,60
Onderwyseresse:	5,40

Opmerking

Die fabriekwerksters sinkopeer die woordinterne [l] beduidend meer as die sprekers in die ander ondersoekgroepe. Alhoewel daar nie veel verskil tussen die spoorwegwerkers en onderwysers bestaan nie, laat die spoorwegwerkers dit die minste weg van die sprekers in die onderskeie ondersoekgroepe.

3.1.5.3 Die apokopee van die slot [l]

In die standaard-Afrikaanse spreektaal word die [l]-klank soms in vinnige spraak aan die einde van 'n woord (voor 'n woordgrens) weggelaat. Coetzee (1988:96) beperk dit tot die woord *sa(l)* (jy). Dit is ook die enigste woord wat Landman (1978:110) vermeld waar [l] apokopering voorkom, en die enigste voorbeeld wat Loubser (1954:119) in Loeriesfontein opgeteken het. (Die ander navorsers maak nie van dié verskynsel melding nie.)

Die volgende voorbeelde is by my ondersoekgroep opgeteken:

Spoorwegwerkers

sa(l) onthou (A.K. 2; G. 0,17)

si(l) (sal) jou sê (A.K. 4; G. 0,33)

wi(l) hê (A.K. 4; G. 0,33)

- Gemiddelde apokopee van die slot [l] : 0,83

Fabriekwerksters

a(l) is (A.K. 2; G. 0,17)

hi(l) (hul) grond (A.K. 1; G. 0,08)

sa(l) -nie/my/ek/dit/maar/nooit (A.K. 33; G. 2,75)

skoo(l) toe (A.K. 1; G. 0,08)

wi(l) -oorgee/hulle (A.K. 3; G. 0,25)

- Gemiddelde apokopee van die slot [l] : 3,33

Onderwysers

si(l) (sal)-jou/jy (A.K. 2; G. 0,40)

wi(l) -hulle/net (A.K. 2; G. 0,40)

- Gemiddelde apokopee van die slot [l] : 0,80

Onderwyseresse

sa(l) -nou/ek/jou (A.K. 4; G. 0,80)

- Gemiddelde apokopee van die slot [l] : 0,80
- Totale gemiddelde apokopee van die slot [l]

Spoorwegwerkers:	0,83
Fabriekwerksters:	3,33
Onderwysers:	0,80
Onderwyseresse:	0,80

Opmerking

Die fabriekwerksters apokopeer die slot [l] beduidend meer as die sprekers in die ander ondersoekgroepe tussen wie daar weinig verskil bestaan.

3.1.5.4 Die apokopee van die slot [n]

Die alveolêre, nasale klank [n] word in standaard-Afrikaans soms weggelaat in vinnige spraak by woorde wat met 'n [n] eindig. Dit geskied of deur assimilasië, of deur swak artikulasie. Coetzee (1989:108) beskryf dit as die weglating van [n] voor 'n woordgrens met 'n [+duur]-klank daarna sonder dat nasalerings van die vokaal waarneembaar is. Sy beperk dit leksikaal tot die woorde *kanikon*, *van* (Coetzee, 1989:109).

Navorsers wat dit in Afrikaans opgeteken het, is:

- Kotzé (1983:150) by Maleier-Afrikaans;
 - Van Rensburg (1984, Band I. Deel I:289) by die Griekwas;
 - Coetzee (1989:108-109) by die Johannesburgse bruin gemeenskappe.
- (Sowel Kotzé as Van Rensburg teken dit ook by ander woorde op as net dié wat Coetzee, 1989:109 noem.)

Hierdie taalverskynsel kom alreeds voor in ou Nederlandse dialekte. Ek het die volgende voorbeelde by my ondersoekgroep opgeteken:

Spoorwegwerkers

da(n) sê/gaan/gee/kom/r./het (A.K. 43; G. 3,58)

e(n) goed/daardie (A.K. 29; G. 2,42)

gaa(n) werk/ek/vat/haal (A.K. 15; G. 1,25)

i(n) sê (A.K. 4; G. 0,33)

tee(n) jou (A.K. 1; G. 0,08)

va(n) dit/ons/al/sewe (A.K. 7; G. 0,58)

- Gemiddelde apokopee van die slot [n] : 8,24

Fabriekwerksters

da(n) kom/vergeet/koop/roep/een/is (A.K. 139; G. 11,58)

e(n) hierdie (A.K. 2; G. 0,17)

gaa(n) jille(julle)/ontmoet/kyer(kuier) (A.K. 4; G. 0,33)

i(n) Randfontein/pennies (A.K. 65; G. 5,42)

ka(n) uitvind/onthou (A.K. 5; G. 0,42)

mislike(n) ek (A.K. 1; G. 0,08)

va(n) Kroonstad/agt/alles (A.K. 3; G. 0,25)

- Gemiddelde apokopee van die slot [n] : 18,25

Onderwysers

aa(n) spelling (A.K. 1; G. 0,20)

da(n) kan/het/reën/trc u/ry/help (A.K. 12; G. 2,40)

gaa(n) haal/vra/aangee (A.K. 6; G. 1,20)

ka(n) lees/fy (A.K. 3; G. 0,60)

va(n) Rustenburg/ons/standerd/omstandighede (A.K. 4; G. 0,80)

- Gemiddelde apokopee van die slot [n] : 5,20

Onderwyseresse

da(n) moes/spel/gaan/kom/het/sê (A.K. 31; G. 6,20)

gaa(n) hou/haal (A.K. 6; G. 1,20)

ka(n) jy

(A.K. 3; G. 0,60)

va(n) ons/genoem/al/Kaapstad/onderwys (A.K. 9; G. 1,80)

- Gemiddelde apokopee van die slot [n] : 9,80
- Totale gemiddelde apokopee van die slot [n]

Spoorwegwerkers:	8,24
Fabriekwerksters:	18,25
Onderwysers:	5,20
Onderwyseresse:	9,80

Opmerking

Die fabriekwerksters apokopeer die slot [n] beduidend meer as die sprekers in die ander ondersoekgroepe. Die onderwysers laat dit weer die minste kere weg.

3.1.5.5 Die apokopee van die slot [t]

In vinnige spraak word die stemlose, alveolêre eksplousief [t] soms weggelaat in standaard-Afrikaans aan die einde van 'n woord, wat klises laat plaasvind. Assimilatoriese faktore speel moontlik 'n rol by die weglating van die slot [t] na die nasale [n] en [ɲ]. Combrink en De Stadler (1987:84) wys daarop dat die sluitklank [t] telkens na 'n nasaal geskrap word indien die nasaal en die sluitklank in dieselfde lettergreep optree. Die [t] word ook soms by die "opeenhoping" van konsonante weggelaat, bv. *wee(t)* jy (Coetzee, 1988:96) terwyl swak artikulasie ook daartoe lei dat die [t] in sommige gevalle geskrap word, bv. *va(t)* ons.

Dié verskynsel het moontlik 'n wye spreiding oor die Afrikaanse spraakgebied, en is opgeteken onder andere deur:

- Klopper (1983a:117) by Kaapse Afrikaans;
- Kotzé (1983:81) by Maleier-Afrikaans;
- Van Rensburg (1984, Band I Deel I:290) by die Griekwas;
- De Villiers en Ponelis (1987:122) by Kaapse Vernakular-Afrikaans;
- Coetzee (1989:214) by die Johannesburgse bruin gemeenskappe.

Scholtz (1965:79) teken vier keer die weglating van die slot [t] na die nasale [n] in Boniface se briewe (1830-1833) in die 19de eeu op, in die woorde *hon(d)* en *laggen(d)*. Hy sê ook dat Khoe-Afrikaans tussen 1830-1832 daardeur gekenmerk is (Scholtz, 1965:102). Volgens Raidt (1986:138) was dit alreeds aan die begin van die 18de eeu 'n vaste verskynsel in Kaapse Afrikaans.

Ek het die volgende voorbeelde by my ondersoekgroep opgeteken:

Spoorwegwerkers

<i>behoor(t)</i> het	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>da(t)</i> jy	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>di(t)</i> was	(A.K. 14; G. 1,17)
<i>he(t)</i> jy/hulle/ons	(A.K. 13; G. 1,08)
<i>laa(t)</i> ik(ek)	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>moe(t)</i> jy/na/julle	(A.K. 12; G. 1,00)
<i>va(t)</i> jy	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>wa(t)</i> jy/ons/hit(het)	(A.K. 14; G. 1,17)
<i>wee(t)</i> jy	(A.K. 18; G. 1,50)

- Gemiddelde apokopee van die slot [t] : 6,42

Fabriekwerkers

<i>di(t)</i> was/nie	(A.K. 13; G. 1,08)
<i>he(t)</i> hier/miskien/_ie	(A.K. 22; G. 1,83)
<i>laa(t)</i> jy/bou/julle	(A.K. 4; G. 0,33)

<i>me(t)</i> werk/ander/jou	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>moe(t)</i> jy/mens/weet	(A.K. 24; G. 2,00)

<i>ne(t)</i> 'n	(A.K. 1; G. 0,08)
-----------------	-------------------

<i>wan(t)</i> nou/ik(ek)/al/hy	(A.K. 26; G. 2,17)
<i>wa(t)</i> sal	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>wee(t)</i> nou/nie/jy	(A.K. 10; G. 0,83)

- Gemiddelde apokopee van die slot [t] : 8,74

Onderwysers

<i>da(t)</i> jy	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>di(t)</i> was	(A.K. 1; G. 0,20)

<i>he(t)</i> jy	(A.K. 7; G. 1,40)
-----------------	-------------------

<i>me(t)</i> jou/my	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>moe(t)</i> jy/nou	(A.K. 4; G. 0,80)

<i>wa(t)</i> jou/jy/mens	(A.K. 3; G. 0,60)
<i>wan(t)</i> jou/jy	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>wee(t)</i> jy	(A.K. 3; G. 0,60)

- Gemiddelde apokopee van die slot [t] : 4,80

Onderwyseresse

<i>di(t)</i> was	(A.K. 3; G. 0,60)
------------------	-------------------

<i>he(t)</i> hy/ons/almal	(A.K. 4; G. 0,80)
---------------------------	-------------------

<i>moe(t)</i> jy/jou	(A.K. 4; G. 0,80)
----------------------	-------------------

<i>ne(t)</i> gesê	(A.K. 1; G. 0,20)
-------------------	-------------------

wan(t) my (A.K. 2; G. 0,40)
wa(t) jy (A.K. 1; G. 0,20)

- Gemiddelde apokopee van die slot [t] : 3,00
- Totale gemiddelde apokopee van die slot [t]

Spoorwegwerkers:	6,42
Fabriekwerksters:	8,74
Onderwysers:	4,80
Onderwyseresse:	3,00

Opmerking

Die fabriekwerksters laat die slot [t] die meeste weg van die sprekers in die onderskeie ondersoekgroepe en die onderwyseresse die minste.

TOTALE GEMIDDELDE WEGGLATING VAN KONSONANTE

Spoorwegwerkers:	19,65
Fabriekwerksters:	47,80
Onderwysers:	15,20
Onderwyseresse:	24,80

Opmerking

Dit val op dat die fabriekwerksters konsonante beduidend meer weglaat in hul spraak as die sprekers in die ander ondersoekgroepe. Die onderwysers laat dit weer in die minste gevalle weg.

3.1.6 Die weglating van [r]

Daar is 'n duidelike geartikuleerde postvokale uitspraak in standaard-Afrikaans van die stemhebbende, alveolêre triller [r] in die sillabe-eindposisie, in die sillabe-vooreindposisie en in die sillabe-voorvooreindposisie. Dit gebeur egter oor 'n wydverbreide gebied dat die [r] weggelaat word in formele en informele Afrikaanse spraak. Hierdie weglating van die [r] word nie in alle gevalle as nie-standaard-Afrikaans beskou nie. Le Roux en Pienaar (1927:40) vermeld die beperkte skrapping daarvóór in swak vorme as standaard-Afrikaans, bv. *maa(r)*, *waa(r)*. Waar die [r] egter alleen staan, beskou hulle die skrapping daarvan as nie-standaard-Afrikaans, bv.

hie(r)oor, daa(r)oor. Webb en De Villiers (1985:204) sluit hierby aan wanneer hulle sê dat die weglating van [r] in 'n geringe mate toelaatbaar is in formele standaard-Afrikaans, maar meer toelaatbaar is in informele standaard-Afrikaans. Ook Coetzee (1988:98) sê dat dit in sommige gevalle as nie-standaard-Afrikaans beskou kan word, maar dat dit dikwels ongestigmatiseer voorkom in vinnige spraak by woordeindes, sillabe-eindes en by individuele woorde.

Taalkundiges huldig verskillende standpunte waarom die [r] in sommige gevalle weggelaat word. Volgens Combrink en De Stadler (1987:87) is die *r*-segment een van die moeilikste klanksegmente in Afrikaans om te artikeleer omdat die artikulasie daarvan onder andere gepaard gaan met die grootste spanning in die tong. Dit is die rede waarom die [r] so laat deur die kind verwerf word, so maklik segmentpermutasie ondergaan, en so maklik in die swak posisie van die sillabe (die sillabe-*auslaut*) geskrap word. Ponelis (1987:120) is weer van mening dat die [r]-verlies onder Engelse invloed geskied. Dié mening word ook deur Calitz (1957:78) gehuldig, maar hy beskou assimilasiewerking ook as 'n rede.

Dit is baie moeilik om die weglating van die [r] in kategorieë in te deel, of om bepaalde reëls vir die weglating daar te stel. Dit blyk die rede te wees waarom taalkundiges verskil in hul beskrywing van die voorkoms van dié verskynsel.

Pienaar (1927) sê dat [r] in swak vorme kan verdwyn asook in samestellings, bv. [dairɔr]; [firɔtu]. Daar is egter enkele uitsonderings wat hulle noem. By [firɔr] bly die [r] volgens hulle behoue, asook by samestellings tussen vokale wanneer die volgende sillabe nie 'n [r] bevat nie, bv. [dairən]; [firən].

Landman (1978:105-108) noem die volgende gevalle waar [r] in Afrikaans voorkom:

- na 'n lang gespanne vokaal in sillabe- en woordeindes, bv. *daa(r)*, *daa(r)mee*;
- na lang (gespanne) vokale voor 'n [s] aan die einde van 'n woord of sillabe, bv. *ee(r)s*, *waa(r)'s*, *oo(r)see*;
- na 'n onbeklemtoonde [ə] in woorde en sillabegrense, bv. *ande(r)*, *seke(r)*.

Combrink en De Stadler (1987:86-87) sê dat die [r] geskrap word in die volgende gevalle:

- aan die einde van 'n onbeklemtoonde sillabe, bv. *ve(r)ak*;
- in sillabes wat 'n [r] bevat wat gevolg word deur een of meer konsonante in 'n sillabe-*auslaut*, bv. *we(r)ksdag*;
- aan die einde van 'n woord, bv. *ka(r)*.

De Villiers en Ponelis (1987:120) is weer van mening dat dit voorkom by:

- die alleenstaande, ongedekte [r], bv. *daa(r)*;
- in klusters;
- die gedekte [r], bv. *ha(r)t*.

Volgens Klopper (1983a:97) word dit meer dikwels weggelaat aan die einde van 'n woord as aan die einde van 'n frase of sin. Volgens hom (Klopper, 1983a:97) kom die [r]-weglating in 'n sillabe in die volgende gevalle voor:

- indien dit aan die einde van die eerste sillabe van 'n meersillabige woord staan;
- voorafgegaan word deur 'n lang vokaal;
- as dit eerder aan die einde van 'n sillabe as aan die einde van 'n woord staan;
- wanneer dit voor [ɛ] of [s] in die sillabe-vooreindposisie of voorvooreindposisie staan.

Coetzee (1990:25) verdeel die verskynsel om [r] weg te laat in twee groepe, naamlik die wat variasioneel algemeen en ongestigmatiseerd oor die taalgebied voorkom, en die wat gestigmatiseerd is ten opsigte van sosiale groep. Sy noem die volgende gevalle waar [r] ongestigmatiseerd weggelaat kan word:

- in sekere gelede vorme (dit is egter gemerk ten opsigte van sosiale groep aan woordeindes), byvoorbeeld *ver-* in *verder* en waarskynlik ook *eer-* in *eerder*, *deur-* in *deurmekaar*, *voor-* in byvoorbeeld en waarskynlik in 'n mindere mate in *voorlopig*, moontlik ook *oor-* in *oorlede*;
- in sekere aanvangskonsonantgroepe, byvoorbeeld *Pretoria* en moontlik ook *Pretorius*, en ook in *sekretaris* en *program*;
- in enkele idiosinkratiese gevalle, byvoorbeeld *aardrykskunde*, *ander(-)*, en *Van der Walt*;
- in sekere ander gevalle, byvoorbeeld die lokatiewe *daar*, *waar* en *hier* (in woorde asook in samestellings), *maar*, *klaar* (as woord en in samestellings), *haar* (voornaamwoord), *paar* (selfstandige naamwoord) *vir* en die voorvoegsel *ver-* (en moontlik ander soortgelyke onbeklemtoonde eerste woorddele soos *per-*, *ter-*, *ser-*, *par-*, *kor-*, *for-*), *eers* (Coetzee, 1990:96-97).

Die onvermoë om reëls vir die [r]-weglating daar te stel, blyk ook duidelik uit die navorsing, wat al daarvoor gedoen is. Navorsers het onder andere die volgende opgeteken in hul ondersoek:

- Loubser (1954:193) teken die [r]-weglating op voor [d] – bv. *daa(r)die*, voor [t] – bv. *po(r)tret*, voor [n] – bv. *erge(r)nis*;
- Klopper (1983a:122) teken dit op by Kaapse Afrikaans veral by swakbeklemtoonde lokatiefadjunkte met 'n hoë funksionele belasting – bv. *hie(r)* en *daa(r)*, by die onbeklemtoonde [fər] – bv. *ve(r)sigtig*;

- in Albanie teken Van der Mescht (1976:66) dit op veral by woorde met die voorvoegsel [far], en aan die einde van 'n lettergreep;
- Van Rensburg (1981, Band I Deel I:278) teken dit by die Griekwas op by woordeindes, maar ook woordintern, by die gesinkopeerde [r] – bv. *da(re)m*, oor woord- en sillabegrense heen – bv. *waa(r)'s*;
- by die Johannesburgse bruin gemeenskappe teken Coetzee (1989:89) dit op na lang vokale aan woordeindes – bv. *daa(r)*, na lang vokale aan morfeemeindes – bv. *ve(r)der*, by die voorsetsel *vi(r)*, by *ve(r)* en ander eerste woorddele, by [ər] aan woordeindes – bv. *ande(r)*, by enkele ander woorde – bv. *ee(r)s* en *P(r)etoria*.

Ander navorsers wat dit ook opgeteken het, is:

- Calitz (1957:78) by die Knysnaboswerkers;
- Kotzé (1983:79) by die Kaapse Maltiers;
- Van Schaikwyk (1983:129) by die Rehoboth-Basters;
- De Villiers en Ponelis (1987:44-45) by Kaapse Vernakular-Afrikaans en by die Koine;
- Du Plessis (1988:141) by die Van der Merwe-Afrikaans.

Die volgende voorbeelde is by my ondersoekgroep opgeteken:

Woordintern in meerlettergrepige woorde

Spoorwegwerkers

afgestie(r)des (afgestuurders); *agte(r)na*; *ande(r)kant*

bevo(r)derings; *byvoo(r)beeld*

daa(r)aan; *daa(r)by*; *daa(r)in*; *daa(r)mee*; *daa(r)na*; *daa(r)oor*; *daa(r)so*; *daa(r)van*; *daa(r)vandaan*;
daa(r)voor; *daa(r)uit*; *deu(r)mekaar*

ha(r)dloop; *hie(r)die*; *hie(r)natoe*; *hie(r)so*; *hie(r)van*; *hie(r)vanaf*

klaa(r)kry; *klaa(r)maak*

late(r)aan; *lekke(r)goedjies*; *liewe(r)s*

nade(r)hand; *natuu(r)lik*

onde(r)kant; onde(r)vinding; onde(r)wyser; oo(r)deel

passasie(r)strein; P(r)etoria; pa(r)tykeer; pa(r)tymaal; p(r)obeer; p(r)obleme

rangee(r)der

sokke(r)veld; so(r)teer; swaa(r)der

te(r)wyl; te(r)selfdertyd

ve(r)al; ve(r)andering; ve(r)by; ve(r)deling; ve(r)der; ve(r)draagsaam; ve(r)eistes; ve(r)gaderings;
ve(r)gees; ve(r)hoging; ve(r)jaar; ve(r)keed; ve(r)kiesing; ve(r)koop; ve(r)laat; ve(r)lof; ve(r)loor;
ve(r)maak; : e(r)minder; ve(r)naam; ve(r)plaas; ve(r)teenwoordig; ve(r)tel; ve(r)voer

waa(r)borg; waa(r)mee; waa(r)om; waa(r)van; waa(r)voor

yste(r)fabriek

- Gemiddelde weglating van [r] woordintern: 26,17

Fabriekwerksters

agte(r)na; ande(r)dag; ande(r)kant; ande(r)s

bet(r)oubaar; bomba(r)deer

daa(r)aan; daa(r)bo; Donde(r)dag; daa(r)deur; daa(r)in; dee(r)kom (deurkom); daa(r)mee;
daa(r)na; daa(r)onder; daa(r)oor; daa(r)op; daa(r)so; daa(r)teen; daa(r)van; daa(r)vandaan;
daa(r)vanaf; daa(r)voor; dee(r)mekaar (deurmekaar); dogte(r)tjie

ee(r)der; ei(e)naa(r)dig; ee(r)ste

gemne(r)bier; girifi(r)meerde (gereformeerde); gevaa(r)lik

ha(r)dloop; hie(r)bo; hie(r)natoe; hie(r)so; hie(r)vanaf; hoë(r)skool

inte(re)ssant

klaa(r)kom; klaa(r)maak; Klee(r)ling (Kleurling); konse(r)tina

lekke(r)goed

mee(r)derheid

nade(r)hand; natuu(r)lik

*o(r)kes; onde(r)baadjies; onde(r)wyser; oo(r)bring; oo(r)denlik; onde(r)kant; oo(r)lede;
oo(r)vertel*

pa(r)ty; pa(r)tykeer; pa(r)tymaal; pe(r)djies; pe(r)soon; pe(r)soonlik; P(r)etoria; pi(r)tret (portret)

Renoste(r)poot; Roodepoo(r)t

se(r)sant; si(r)tifikaat (sertifikaat); stande(r)d

te(r)wyl; treurwilge(r)takkies

*vee(r)tiende; ve(r)ander; ve(r)antwoordelik; ve(r)ban; ve(r)basend; ve(r)beter; ve(r)ly; ve(r)der;
ve(r)dwyn; ve(r)erg; ve(r)gaderings; ve(r)geet; ve(r)hier (verhuur); ve(r)keerd; ve(r)klaar;
ve(r)koop; ve(r)loor; ve(r)naam; ve(r)niet; ve(r)plaas; ve(r)pleegster; ve(r)seker; ve(r)skriklik;
ve(r)staan; ve(r)teenwoordiger; ve(r)tel; ve(r)trekke; ve(r)waarloos; Voo(r)trekkerdanse*

we(r)kers

- Gemiddelde weglating van [r] woordintern: 32,58

Onderwysers

Aa(r)drykskunde

bevo(r)der; byvo(r)beeld

*daa(r)aan; daa(r)bo; daa(r)deer (daardeur); daa(r)in; daa(r)mee; daa(r)natoe; daa(r)onder;
daa(r)oor; daa(r)op; daa(r)so; daa(r)van; daa(r)vanaf; daa(r)vandaan; daa(r)voor*

ee(r)ste

girifo(r)meerd (gereformmeerd)

hie(r)natoe; hie(r)so

late(r)aan

moto(r)fiets

nade(r)hand; No(r)maalkollege

onde(r)wyser; oo(r)lede

pa(r)ty; pa(r)tykeer; pa(r)tymaal; P(r)etoria

sek(r)etaris

*ve(r)brand; ve(r)by; ve(r)der; ve(r)gaderings; ve(r)geet; ve(r)jaarsdag; ve(r)keerd; ve(r)koop;
ve(r)lede; ve(r)loor; ve(r)moed; ve(r)neem; ve(r)oorsaak; ve(r)trou; ve(r)voer; ve(r)wag;
voo(r)beeld; vo(r)der*

waa(r)heen; waa(r)mee; waa(r)oor; waa(r)voor

- Gemiddelde weglating van [r] woordintern: 24,60

Onderwyseresse

Aa(r)drykskunde; ande(r)kant

byvoo(r)beeld

*daa(r)aan; daa(r)bo; daa(r)by; daa(r)in; daa(r)mee; daa(r)na; daa(r)oor; daa(r)so; dau(r)van;
daa(r)vanaf; daa(r)vandaan; daa(r)voor; daa(r)yt (daaruit)*

hie(r)natoe

kinde(r)s; klaa(r)maak

lieve(r)s

natuu(r)lik

onde(r)wyser

pa(r)ty; pa(r)tymaal; P(r)etoria

*ve(r)ander; ve(r)bou; ve(r)der; ve(r)jaar; ve(r)keerd; ve(r)kiesing; ve(r)loor; ve(r)naam; ve(r)plaas;
ve(r)pligtend; ve(r)stel; voo(r)bereiding*

waa(r)voor; Wate(r)kloofrif

- Gemiddelde weglating van [r] woordintern: 21,40

Slegs drie voorbeelde van [r] -weglating woordintern in eenlettergrepige woorde is by die vrouens opgetel:

Fabriekwerksters

b(r)EEK (A.K. 2; G. 0,17)

do(r)p (A.K. 3; G. 0,25)

ee(r)s (A.K. 5; G. 0,42)

- Gemiddelde weglating van [r] woordintern in eenlettergrepige woorde: 0,84

Onderwyseresse

ee(r)s (A.K. 2; G. 0,40)

- Gemiddelde weglating van [r] woordintern in eenlettergrepige woorde: 0,40

• Totale gemiddelde weglating van [r] woordintern

Spoorwegwerkers:	26,17
Fabriekwerksters:	33,42
Onderwysers:	24,60
Onderwyseresse:	21,80

Woordeindes

Spoorwegwerkers

ande(r)

bymekaa(r); broe(r)

daa(r); diskriminee(r); dee(r) (deur)

hie(r); haa(r); hoo(r)

jaa(r); jonge(r)

klaa(r); kee(r); korte(r)

luiste(r); late(r); lekke(r); laatmeeste(r)

maa(r); menee(r); mee(r); mekaa(r)

onde(r)

paa(r); (r)

rangeerde(r)

somme(r); seke(r); stuu(r)

te(r)

uu(r)

voo(r); vi(r); vie(r)

waa(r); wee(r); wanni (wanneer); watte(r)

- Gemiddelde weglating van [r] aan wordeindes: 91,25

Fabriekwerksters

ande(r); alga(r); agte(r)

bestuurde(r)

daa(r); dogte(r); dokte(r); doodseke(r)

hie(r); haa(r); hoo(r); Heste(r)

jaa(r); jamme(r)

klaa(r); kee(r)

late(r); lekke(r); lage(r)

maa(r); mennee(r); mee(r); mekaa(r); mooie(r); ministe(r)

nee(r); nomme(r)

onde(r)

paa(r); pe(r)

somme(r); seke(r); swaa(r); siste(r) (suster); sagte(r); stee(r) (steur)

voo(r); vi(r); vie(r)

waa(r); wee(r); wanni (wanneer); watte(r)

ymekaa(r) (uitlekaar)

- Gemiddelde weglating van [r] aan wordeindes: 109,17

Onderwysers

ande(r)

daa(r); dogte(r); dokte(r); de(r)

hie(r); haa(r); hoo(r)

jaa(r)

klaa(r)

lekke(r)

maa(r)

onde(r)

paa(r)

somme(r); Septembe(r)

vi(r)

waa(r); wes(r); wonde(r)

- Gemiddelde weglating van [r] aan wordeindes: 86,00

Onderwyseresse

ande(r); anpe(r)

daa(r); dogte(r)

hie(r); haa(r); hoo(r)

jaa(r)

klaa(r); kee(r)

late(r); lekke(r); lee(r)

maa(r); menee(r); mee(r); mekaa(r)

reg:agwaa(r)

seke(r); somme(r); stuu(r)

vi(r); vie(r)

waa(r); wee(r); wanni (wanneer)

- Gemiddelde weglating van [r] aan wordeindes: 83,00
- Totale gemiddelde weglating van [r] aan wordeindes

Spoorwegwerkers:	91,25
Fabriekwerksters:	109,17
Onderwysers:	86,00
Onderwyseresse:	83,00

Weglating van [r] oor woord- en sillabegrense heen

daa(r)'t; waa(r)'t; daa(r)'s; waa(r)'s

Spoorwegwerkers:	A.K. 7; G. 0,58
Fabriekwerksters:	A.K. 10; G. 0,83
Onderwysers:	A.K. 3; G. 0,60
Onderwyseresse:	A.K. 2; G. 0,40

Gesinkopeerde [r]

Die gesinkopeerde -r is ook by al vier groepe opgeteken:

da(r^o)m

Spoorwegwerkers:	K. 51; G. 4,25
Fabriekwerksters:	A.K. 48; G. 4,00
Onderwysers:	A.K. 12; G. 2,40
Onderwyseresse:	A.K. 10; G. 2,00

• Totale gemiddelde weglating van [r]

Spoorwegwerkers:	122,25
Fabriekwerksters:	147,42
Onderwysers:	113,60
Onderwyseresse:	107,20

Opmerking

Geen voorbeelde van [r] -weglating is opgetek in eenlettergrepige woorde by die mans in die onderskeie ondersoekgroepe se spraak nie. Die fabriekwerksters laat die [r] aansienlik meer weg as die sprekers in die ander ondersoekgroepe, terwyl dit die minste voorkom in die spraak van die onderwyseresse.

3.2 SINTAKTIESE VERSKYNSELS

3.2.1 Die Weglating van die onderwerp/onderwerpskonstruksie

In Afrikaans bestaan 'n sin gewoonlik uit 'n onderwerp en 'n gesegde. Die onderwerp kan werklik in die sin voorkom (bv. *hy loop*), of dit kan verswyg word (bv. – Gaan!). Laasgenoemde word veral in bevelsinne aangetref. Die onderwerp is gewoonlik 'n selfstandige naamwoord of voornaamwoord, maar enige ander woordsoort kan as onderwerp fungeer waar hulle dan as naamwoorde gebruik word (bv. *mooi vergaan*). Ook die infinitief kan die onderwerp van die sin wees (bv. *om te hardloop* is aangenaam). 'n Skynbare, of leë onderwerp word aangetref by onpersoonlike werkwoorde (bv. *dit reën/hael*) aangesien geen bepaalde persoon/dier/ding aangewys kan word wat die werking verrig nie. Naas *dit* as skynbare onderwerp, is daar ook *dit* as voorlopige onderwerp wat in die plek staan van die werklike onderwerp wat later volg (bv. *dis – dit is – jammer*). Die onderwerp staan nie altyd eerste in die sin nie. (bv. van werk *hou ek* nie). Dit kan uit een woord bestaan as enkelvoudige onderwerp (bv. *Piet loop*), of dit kan uit meer as een woord bestaan as die veelvoudige onderwerp (bv. *die hond en die kat* slaap).

Dit gebeur in vinnige Afrikaanse spraak dat die onderwerp soms verkeerdelik in gesprekke weggelaat word waar die sin nie daarsonder kan fungeer nie. Die weglating kan moontlik plaasvind om 'n sekere affek te verkry (bv. nadruk), of dit kan wêre as gevolg van vinnige spraak. In antwoorde op vrae word die onderwerp ook dikwels weggelaat. (Laasgenoemde is dikwels standaardtaalgebruik.)

Min navorsers gee aandag aan dié verskynsel in Afrikaans. In Loeriesfontein teken Loubser (1954:151) dit op (hy noem dit die verkorting van sinne). Scholtz (1965:94) teken dit op in Boniface se briewe (1830-1832) by antwoorde op vrae en ook by Khoe-Afrikaans.

Die volgende voorbeelde is by my ondersoekgroep opgeteken:

Spoerwegwerkers

op Zastron (*het ek*) skoolgega(a)n;
 (*dit*) was by Bennie Oppel;
 toe gee (*hulle*) my my aanstellingsbrief;
 (*ons het*) eike môre ingery skool toe;
 (*ons*) kon mos nie 'n hys (huis) hier (huur) nie;
 hier was (*ek*) vyf jaar;
 (*hulle*) betaal jou deer (deur) 'n venster;
 naweke, die meeste van die tyd, (*het ek*) gewerk;
 (*ek het*) twee jaar aandskool geloop om ve(r)der te leer;
 (*dit was*) ma(a): 'n gevaarlike rit;
 toe vertel (*ek*) hom;
 (*ek het*) ma(a)r so honderd in (en) dertig pond geweeg;
 (*dit*) maak nie saak nie;
 Maandag gaan (*dit*) goed;
 daai dag werk (*ek*) weer 'n ander plan uit;
 die ander dag (*is dit*) dieselfde moeilikheid;
 (*ek*) het maa(r) betaal agt pond 'n maand;
 in die lyn wat ik (*ek*) ingeslaan hit (*het*), hit (*het*) (*ek*) bo uitgekom;
 (*ek het*) nooit 'n man kwalik geneem wat sy doppie wou drink nie;
 toe (*het ek*) 'n paar wedstryde rugby gespeel;
 geen plek (*kry ek*) werk nie;
 (*daar*) was M.A.-stodente (studente) wat, wat huurnot'rs bestuur hit (*het*);
 (*ons*) sit ma(a)r in (en) gesels;
 in twee in (en) dertig (*is ek*) getroud;

nog al die tyd (*het ek*) met die magasyn te doen;
 (*ons was*) ma(a)r arm;
 (*ek*) kon nie leer nie;
 (*ons*) hier (huur) daar toe 'n plek

- Gemiddelde weglating van die onderwerp/onderwerpskonstruksie: 14,17

Fabriekwerksters

toe (*het ons*) nog vyf jaar in Vryheid gebly;
 (*hy het*) briewe afgelewer;
 (*ons*) kom toe van die stasie af;
 (*ek*) wonder waa(r)'s die geld heen;
 (*hulle het*) twee shiellings afgetrek vir tee;
 kyk, daardie tyd was (*daar*) nie motorkarre nie;
 (*dit*) was met die trein;
 (*ons*) was mos verplig;
 (*hy het*) daa(r) gaan werk;
 toe ons getroud is, (*het ons*) nooit gaan dans nie;
 (*ek*) weet ôk nie;
 (*ons was*) baie, baie lief vi(r) mekaar;
 'n jaar na dit, toe hit (*het*) (*hy*) opgehou werk;
 dan kos (*dit*) ons elkeen vier shiellings;
 (*hulle het*) baie mooi gepraat met ons;
 (*hy*) was maar nege en dertig;
 (*dit*) was als Ingels (Engels);
 (*hy het*) al die tyd op die Witdeepmyn gewerk;
 (*ons het*) daadlik (dadelik) in hierdie hys (huis) ingetrek;
 (*ek*) kan nie onthou nie;
 (*ek het*) baie vir haar gehelp;
 (*dit*) was nou kamma "Marshall Law";
 toe (*het hy*) daa(r)vanaf na Parktown Seuns Hoër gega(a)n;
 (*dit*) was een van hille (*hulle*);
 (*hy*) is hier gebore;
 (*dit*) was 'n dogte(r)tjie;
 (*ek*) dink sy pa was ook 'n messelaar;
 (*daar was*) baie min meisies wat daai werk gedoen hit (*het*);
 (*hulle*) was 'n hele paar;

(ek het) saam met hille (hulle) gedans;
 (dit) was daa(r) in negentien agtien;
 (sy het) tien dae daa(r) gebly na die kind se geboorte.

- Gemiddelde weglating van die onderwerp/onderwerpskonstruksie: 22,58

Onderwysers

toe stier (stuur) (hulle) meneer Higgs;
 (daar was) niks gevoelens gewees nie;
 (ons het) swaar gekry;
 (ek het) 'n paar maande bi (by) die huis gesit;
 (hy was) sommer 'n jong seun;
 (hy het) op Ventersdorp ga(a)n skoolh;
 (sy is) baie oulik;
 (sy het) 'n paar jaar skoolgeen, die hoërskool daa(r);
 later (het ek) by Engelse meuse losaar wat 'n bietjie ve(r)der gebly hit (het);
 (ek het) eers te perd gery;
 (ek het) pi(r)tyma(a)l (partymaal) daar opgetree en 'n sangnommer gegee;
 (daar is) meer vakkeuses en meer intensiewe onderwys;
 (ek het) nie geweet nie;
 (dit) moet omtrent daar wees;
 (jy het) gesorg lat (dat) die een groep aan die, aan die gang is met selfwerksaamheid;
 (dit) maak nie saak wat Jan in (en) die ouens sê nie;
 (ons het) mekaar daar ontmoet;
 (ek het) eers die visie-hoofpos gekry;
 (hy het) vir haa(r) medisyne gegee;
 (ek is) baie jammer, ma(a)r dit doen ek nie.

- Gemiddelde weglating van die onderwerp/onderwerpskonstruksie: 11,40

Onderwyseresse

(ek het) saam mit (met) die kinders gespeel;
 (dis) al wat ek onthou;
 (dit is) eintlik nie so nie;
 (jy het) 'n hele jaar gemors omdat jy moes wag tot die inspekteur kom;
 (hulle) kom ôk ma(a)r weer soebat;

(hulle't) maa(r) ytgevinē (uitgevind);
(ek het) gedink ek hou nou maa(r) op met skoolhou;
 mei my seun wis (was) *(dit)* dieselfde ding gewees;
 mōre toets (jy) hom;
(ons het) ma(a)r pirtyma(a)l (partymaal) gepiets ôk;
 pi(r)tyma(a)l (partymaal) *(het ek)* si(l)ke (sulke) ou geskriffies gehad wit (wat) jy oor dit in (en)
 dat skryf;
(ons het) ma(a)r somme(r) net getrou;
(ek het) plaasskool toe gega(a)n tot standerd vyf;
(sy) kon goed Engels praat;
(jy was) nou ma(a)r 'n "teacher" gewees;
 van *(op)* P(r)etoria-stasie *(klim ons)* op 'n ander trein;
(ek het) Groot Marico toe gega(a)n;
(ek het) groot woorde sō groot geskryf;
(ons) klop (a)an die deure in (en) hol weg;
(ek het) ma(a)r geraas ôk;
(dit was) 'n vreeslike omhaal om hys (huis) toe te kom.

- Gemiddelde weglating van die onderwerp/onderwerpskonstruksie: 7,60

TOTALE GEMIDDELDE WEGLATING VAN ONDERWERP/ONDERWERPS-KONSTRUKSIE

Spoorwegwerkers:	14,17
Fabriekwerksters:	22,58
Onderwysers:	11,40
Onderwyseresse:	7,60

Opmerking

Die fabriekwerksters laat die onderwerp/onderwerpskonstruksie in heelwat meer gevalle weg as die sprekers in die ander ondersoekgroepe terwyl die onderwyseresse dit die minste kere weglaat.

3.2.2 Die weglating van die voorwerp/voorwerpskonstruksie

In Afrikaans is dit gewoonlik verpligtend om 'n voorwerp na 'n oorganklike werkwoord te hê (bv. die kind skop *die bal*), maar nie na 'n onoorganklike werkwoord nie (bv. Piet lag –). Die voorwerp is gewoonlik 'n selfstandige naamwoord of 'n voornaamwoord, maar enige ander woordsoort kan as voorwerp fungeer waar hulle as naamwoorde gebruik word (bv. hy ken net *swaar*). Daar kan ook onderskeid getref word tussen 'n direkte voorwerp – wat gewoonlik na die werkwoord staan (bv. die man kielie *die hond*) en 'n indirekte voorwerp – wat dikwels met 'n voorsetsel begin (bv. die man kielie die hond met 'n *grassie*).

Die verkeerdlike weglating van die voorwerp of voorwerpskonstruksie waar die sin nie daarsonder kan fungeer nie (soms word slegs 'n gedeelte van die voorwerp weggelaat), is nie 'n opvallende verskynsel in Afrikaans nie. Dit is dalk die rede waarom navorsers nie aandag daaraan gee nie. Scholtz (1965:92) haal wel voorbeelde in 19de-eeuse taalgebruik aan uit Boniface se briewe tussen 1830-1832 waar die werkwoord met 'n voorwerp verbind en nie daarsonder kan wees nie.

Die moontlike redes wat aanleiding kan gee tot dié weglating, is dat die spreker nie die korrekte woord onmiddellik kan onthou wat in die voorwerpsposisie moet staan nie, of dat vinnige spraak daartoe aanleiding kan gee dat die sin verkeerdlik verkort word.

Ek het die volgende voorbeelde opgeteken by my ondersoekgroep:

Spoorwegwerkers

jy's nou 'n (*rangeerder*);
toe moes jy ôk ma(a)r so werk volgens jou (*ure*);
daar was jonge. (*nense*);
da(a)r was nie 'n gejaagde (*lewe*) nie;
toe't ik (ek) darem my (*standerd*) sewe gemaak;
dis nou nie die Spoorweg wat hille (hulle) regielasie (regulasie)-boeke aan (*ons*) gee nie;
(di)t wis (was) twee ou, baie ou (*brûe*);
al daai dinge was daa(r) onder in daai (*gebou*);
'n geweldage (geweldige) belangrike (rol);
hy's nou nog (*daar*);
die familiekerkhof van die Wolfaards wis (was) in (*Welverdiend*);
hy's 'n lastige (*hond*);
'n vrou hoor (*my*) toe naderhand skreeu;

dit was toe daai (*Desember*);
 toe ga(a)n ik (ek) (na) honderd in (en) twintig (*pond*) toe;
 ek hit (het) dan geskryf tot (*dit*) klaar is;
 Rupert Hardy was toe 'n graad I (*klerk*);
 dan kan ek (*dit*) bekostag (bekostig);
 hille (hulle) het vindag (vandag) nog op die Spoorweg 'n (*welsynsorganisie*);
 toe praat ons oor (*die salaris*);
 dit was (*my pa*);
 dit wis (was) nou eintlik daai tyd ('n *verhoging*);
 hille (hulle) wis (was) (*Afrikaans*);
 Sister (suster) van der Merwe wis (was) daai tyd (*daar*);
 ek hit (het) gevoel, soos 'n (*mens*);
 die laaste dag van (*die maand*);
 toe weet ik (ek) my pa kan (*dit*) nie bekostag (bekostig) nie;
 toe hoor ek (*dit*);
 toe's sy eers Potchefstroom toe vir 'n (*operasie*).

- Gemiddelde weglating van die voorwerp/voorwerpskonstruksie: 4,80

Fabriekwerksters

daar het hy vyftien (*pond*), gekry;
 toe maak die fabriek net regoor (*ons*) oop;
 hille (hulle) het (*die plek*) natierlik (natuurlik) opgehemel;
 sy was 'n baie aangename (*persoon*);
 dit moet ek (*hulle*) te(r) ere nagee;
 ek was geïnteresserd in daardie (*goed*);
 dit was (n) algemene (*vergadering*);
 naderhand moes ek (*dit*) aanmekaa sit;
 hille (hulle) hit (het) (*dit*) daa(r)in geprop;
 hille (hulle) repereer (*dit*);
 dit was sommer 'n lawwe (*storie*);
 hy't (*dit*) ytgemeebieleer (uitgemeubileer);
 ons het (*dit*) verkoop;
 toe werk Jannie Bosch (*daar*);
 dis wat hille (hulle) (*dit*) roep (noem);
 ik (ek) moes 'n bietjie ander (*idees*) ingebring hit (het);
 sy was 'n ruk (*daar*);

daai tyd hit (het) ek (*dit*) as 'n dood, ji (jy) weet, sosiale dingetjie beskou;
 ons hi(t) (het) (*dit*) miskien self ook gedoen;
 ek hit (het) (*hulle*) nog gevat kleedkamer toe;
 toe't si (sy) (*my*) nou nitie(r)lik (natuurlik) net aangemoedig;
 (*daar*) hit (het) ons nou maa(r) gebly;
 daardie tyd was (*dit*) nog trem-"fare";
 ons hit (het) nege maande (*daar*) gebly;
 daa(r) was nie verskil(le) tussen (*ons*) nie;
 ek kan (*dit*) nie meer onthou nie.
 na si (sy) (*hom*) onwettig (a)angeneem hit (het);
 ik (ek) sil (sal) (*dit*) nooit wee(r) norag (nodig) kry nie;
 ek hit (het) maar nou net (*die skeur*) toegewerk;
 ons hit (het) (*dit*) moeilik gehad;
 later het hy ('n bestuurder) geword;
 dit was mos 'n (*verpligting*).

- Gemiddelde weglating van die voorwerp/voorwerpskonstruksie: 6,85

Onderwysers

ji (jy) weet, dis in negentien nege in (en) twintig né, wat ik (ek) laas (*daar*) was;
 toe hit ik (het ek) naderhand (*hoof*) geword;
 die Departement hit (het) vi(r) my allerhande (*briewe*) gestier (gestuur);
 toe't ik (ek) nou aansoek gedoen vir die, vir die, vir die (*pos*) bi (by) die Onderwysdepartement;
 hy oorreed my toe om (a)ansoek te doen vir die (*pos*) bi (by) die koshuis;
 daa(r) was toe nie enige ander (*diplomas*) nie;
 ek hit (het) (*dit*) lekker geniet;
 nee, hille, hille (*hulle*) hit (het) (*jou*) nooit gekritiseer daa(r)oor nie;
 totdat hy darem enigsins (*iets*) kon bydrae;
 jammer om (*dit*) te sê;
 my vrou tik (*dit*) vi(r) my;
 dit was net (*daar*);
 dan ry jy (*daar*) verby;
 ek was sewe jaar ip (op) daai (*dorp*);
 ek hit (het) 'n (*graad*);
 dit is ('n *ongeluk*);
 aanvanklik wis (was) ek die (*leier*), ji (jy) weet, in die gemeenskap;
 nou verkoop ons deelyds daardie (*wyn*);
 nou Melt Toerien was daai jare ('n rebel).

- Gemiddelde weglating van die voorwerp/voorwerpskonstruksie: 4,10

Onderwyseresse

hulle hit (hulle het) (*dit*) nie "Gazette" genoem in elk geval nie;
H.O.D. was nou die hoër, hoër (*diploma*);
ik (ek) dink hulle (hulle) is vi(n)dag tweejaar (*diplomas*);
ik hit (ek het) dwarsdeur (*dit*) ma(a)r betaal;
hy was ôk op (*universiteit*);
dit is mos da(re)n 'n spesiale (*klas*);
ek hit (het) nou nie kans gesien vir daardie (*storie*) nie;
hulle hit (het) so skyns oorkant (*ons*) gebly;
hie(r) kom toe 'n ander (*vrou*);
ek hit (het) 'n permanente (*pos*) gehad;
so, ek was 'n (*universiteitsstudent*);
sy was (*daar*);
hy was maar 'n (*inspekteur*);
daai tyd was my ma (*daar*);
die, die skole hit (het) altyd begin mit (met) (*godsdienst*);
ek was net die (*juffrou*).

- Gemiddelde weglating van die voorwerp/voorwerpskonstruksie: 4,20

TOTALE GEMIDDELDE WEGLATING VAN VOORWERP/VOORWERPS-KONSTRUKSIE

Spoorwegwerkers:	4,80
Fabriekwerksters:	6,85
Onderwysers:	4,10
Onderwyseresse:	4,20

Opmerking

Die fabriekwerksters laat die voorwerp/voorwerpskonstruksie meer weg as die sprekers in die ander ondersoekgroepe terwyl daar weinig verskil bestaan in die voorkomswaarskyn van dié taalverskynsel in die spraak van die sprekers in die ander ondersoekgroepe.

3.2.3 Die weglating van die hoofwerkwoord

Daar moet altyd 'n hoofwerkwoord in 'n sin in Afrikaanse spraak wees. Die hoofwerkwoord/selfstandige werkwoord kan alleen staan as gesegde van 'n sin in die onvoltooide teenwoordige tyd, of as bevel (bv. *werk!*). Dit kan 'n teenwoordige deelwoordvorm kry deur die byvoeging van die postmorfeem *-ende* (bv. *werkende mense*). Dit kan ook 'n verlede deelwoordvorm kry deur *of ge-* aan die werkwoordstam te heg ('n swak verlede deelwoord wat in 'n letterlike sin aangewend word). vergesel van 'n hulpwerkwoord (bv. die man *het gewerk*), of deur klinkerverandering in die stam ('n sterk verlede deelwoord wat meestal in figuurlike toepassings aangewend word, bv. *buig x geboë*).

Die hoofwerkwoord kan in Afrikaans onoorganklik wees wat beteken dat die handeling nie op die voorwerp oorgedra word nie (bv. die man *stap*), of dit kan oorganklik wees wat beteken dat die handeling op die voorwerp oorgedra word (bv. die kat *vang* die muis).

Die hoofwerkwoord kan in vier klasse ingedeel word:

- die onpersoonlike werkwoord wat nie op 'n bepaalde dier, persoon of ding dui nie, en waar die onderwerp die onpersoonlike voornaamwoord *dit* is (bv. *dit hael*);
- die wederkerende werkwoord waar die werkwoord handeling uitdruk wat na die onderwerp terugkeer (bv. *sy was haarself*);
- koppelwerkwoorde wat daardeur gekenmerk word dat dit 'n naamwoord en 'n byvoeglike naamwoord (of 'n naamwoord en 'n selfstandige naamwoord) met mekaar verbind, nie selfstandig kan optree nie, en alleenlik sinvol is wanneer hulle met behulp van 'n aanvulling verbind word met 'n onderwerp (bv. *Piet is groot*);
- voorsetselwerkwoorde wat altyd saam met 'n voorsetsel optree en dan 'n voorsetselgroep vorm (bv. *hy skiet na die teiken*).

Taalkundehandboeke en navorsers verwys nie na die verkeerdlike hoofwerkwoordweglating nie. Dit dui daarop dat dit nie 'n algemene verskynsel in Afrikaanse spraak is nie. In die voorbeelde wat Loubser (1954:115) in Loeriesfontein aanhaal asook die getranskriebeerde voorbeelde van Griekwa-Afrikaans (Van Rensburg, 1984, Band II Deel II:44) kom dit wel voor, maar baie min.

Ek het die volgende voorbeelde by my ondersoekgroep opgeteken:

Aan sinseindes

Spoorwegwerkers

ek hit (het) die einde van ses in (en) dertig ... standerd nege (*geslaag*);
ik hit (ek het) hom toe eenier (uur) (*gekry*);
hoe sal ik (ek) (*se*);
die laaimeesters moet dan die aflewerings (*doen*);
ek hit (het) somme(r) net daa(r) mit (met) die stasiemeester (*gepraat*);
jy't mis (mos) orals hit (het) jy (*gesoek*);
daar hit (het) ek toe twee jaar in (en) drie maande (*gewoon*);
daa(r) bi (by) die delwery hit (het) hy toe so 'n paa(r) maande (*gewerk*);
hy't haar darem nog (*geken*);
ons hit (het) op die end van die maand hit (het) ons daar (*gekom*);
hille hit (hulle het) nie bivoo(r)bild (byvoorbeeld) vir jou eenkant toe geskyf (geskuif) oor jy (a)an
daárdie of (a)an daárdie kerk (*behoort*) nie;
jy moet die werk (*afhandel*);
jy wil a)g saam mit (met) jou maats (*gaan*);
in die begin het ek by, by daai "New White Horse" garage (*gewerk*);
hy't van Melville af (*gery*);
ek hit (het) net vyftien (*geword*);
van Parkstasie af het hille(hulle) 'n voetbrig (voetbrug) (*gebou*);
een aand hit (het) ons vir ou Solly Sachs, die ou erkende kommunist, het ons daa(r) (*gekry*);
daar't ons by 'n oom (*loseer*);
dan moet ons mit (met) die vragmotors (*ry*);
hy's toe hier in Bloemfontein (*gebore*);
ek wou altyd ma(a)r gra(a)g in die kantore (*werk*);
ik (ek) het my kaartjie gekry in (en) stasie toe (*geloop*);
dan kan jy nou in Mayfair-Wes (*woon*);
hy drik (druk) die ding so, in (en) hy (*glitlag*);
hille hit (hulle het) hom net daar in (en) dan gevat in (en) hom gaan (*toesluit*);
hy't hom (*verklap*);
jy't die pakkies (*geweeg*).

- Gemiddelde weglating van die hoofwerkwoord aan sinseindes: 10,25

Fabriekwerksters

hulle het toe hom na sy huis toe (*geneem*);
dan't hille (hulle) ... 'n pirade (parade) (*gehou*);
ik hit (ek het) net geweet hille (hulle) het die staking (*gehad*);
hy't op die Spoorweg (*gewerk*);
ik't (ek't) baie naaldwerk by die hys (huis) (*gedoen*);
toe'k ... by 'n "tailor" gewerk hit (het), het ek baie (*verdien*);
ik hit (ek het) drie weke by die hys (huis) (*gebly*);
toe't ek Ferndale toe (*getrek*);
die meeste hit (het) ... Boksburg (Boksburg)-meer in (en) daai plekke (*besoek*);
sy't vi(r) ou dokter Wessels daa(r) gaan (*haal*);
si' (sy't) agt jaar vi(r) ou dokter Wessels (*gewerk*);
ek hit (het) nog die kort kousies (*gedra*);
ja, ons is enige tyd (*teruggeneem*);
toe't ik (ek) al gehoor dat hierdie ene (*sluit*);
ek hit (het) nou gis'traand ôk wee(r) oor die ou man se naam (*gewonder*);
toe't sy haa(r) ambag (*valtooi*);
die kinders kin (kan) darem nou al vi(r) hilleself (hulleself) (*sorg*);
toe het ik (ek) die ander hys (huis) la(a)t (*bou*);
sy't daai tyd ook in Germiston (*gewoon*);
hy't toe bi mi (by my) skoonma (*gewoon*);
jy't silke (sulke) ... klein konsertjies in (en) goedjies (*gehou*);
ik (ek) sien toe die mense begin soontoe (*stap*);
(d)is te lank t(e)rig (terug) waarna jy (*verwys*);
so hit (het) sy seke(r) met hille (hulle) ook (*gemaak*);
daar in die omtrek hit (het) sy (*gehelp*);
almal moes hille (hulle) broers en hil (hul) sisters (susters) (*oppas*);
ek was nogal 'n bietjie (*verlore*);
toe't sy (*getrek*);
vyf jaar gelede is dit maar (*ingestel*);
toe't almal, jy weet, (*gehelp*);
ek kan dit (*onthou*);
dan't ons natierlik (natuurlik) (*gedans*).

- Gemiddelde weglating van die hoofwerkwoord aan sinseindes: 12,92

Onderwysers

ji (jy) moet begrafnis hou en raad (*gee*);
die meeste vin (van) die vikansies (vakansies) hit (het) ek na my neefs toe, in (en) ooms toe (*gegaan*);
ek het eenkeer twee kinders (*geslaan*);
toe moes ik (ek) voor die Skoolraad (*verskyn*);
daar't ons 'n tweemanskooltjie (*gehad*);
daar hit (het) ons nou (*gewoon*);
daar hit (het) ek haar (*ontmoet*);
die, die Sub A-kind hoor wat standerd ses (*doen*);
ek het op papier hit ik (het ek) twee in (en) twintag (twintig) pond liewe (*gekry*);
kyk, my eerste eggenote hit ik (het ek) op kollege (*ontmoet*);
toe't ik (ek) nou daar 'n promosiepos, 'n visie-hoofpos (*gekry*);
vin (van) Menlopark af, toe het ik (ek) Boereforskool toe (*gegaan*);
ek sê, "ik sal (ek sal) die skool se kadette mit (met) groot liefde (*afrig*)";
daa(r) by Kensington het ek (*begin*);
ek het (*gehoor*) hille (hulle) praat van "Fietas";
jy moet die rooi-eedteken (*dru*);
vir 'n jaar moet ek Crosby Laerskool (*afrig*);
man, ek het die wêreld (*bekyk*);
daa(r) in die koshuis het 'n mens die outjies da(re)m (*geslaan*);
o, ek hit (het) hom (*gekoop*).

- Gemiddelde weglating van die hoofwerkwoord aan sinseindes: 9,20

Onderwyseresse

ons hit (het) net die een beursie (*gekry*);
my ripporte (rapporte) hit (het) altyd goed (*gelyk*);
dit hit (het) jy meer in die, in die stede (*gehad*);
daar't ik (ek) vyf jaar (*skoolgehou*);
e(k) hit (het) 'n jaar op universiteit (*studeer*);
ek hit (het) daa(r) by een van die boere ma(a)r op die plaas blyplek (*gekry*);
die kinders moet ma(a)r nou daarso (*sit*);
ek hit (het) tot standerd vyf het ek (*gehad*);
daa(r)vindaan (daarvandaan) hit (het) hy weer Bloemfontein toe (*gegaan*);
dis nou vreeslik is (as) ek nou die goed moet (*onthou*);

toe't ons naderhand ma(a)r so saam (*geleer*);
dit was vanselfsprekend dat 'n mens nou die Engels ôk ma(a)r (*doen*);
nou ja, toe's ik (ek) nou mit (met) 'n Engelsman (*getroud*);
ek wou graag bi (by) die museum (*werk*);
hille (hulle) hit (het) ook in Afrikaans (*gebid*);
ek hit (het) 'n permanente pos (*gehad*);
hy hit (het) hom (*gehelp*);
hy't op die oomblik sy eie besigheid wat hy (*bestuur*);
ons hit (het) daar (*gewoon*);
sy sal miskien (*belangstel*);
so hit ik (het ek) toe daa(r) (*aangekom*);
dan word daa(r) (*gesing*);
die Geskiedenis in (en) goed was baie agterweë (*gelaat*).

- Gemiddelde weglating van die hoofwerkwoord aan sinseindes: 11,80
- Totale gemiddelde weglating van die hoofwerkwoord aan sinseindes

Spoorwegwerkers:	10,25
Fabriekwerksters:	12,92
Onderwysers:	9,20
Onderwyseresse:	11,80

Ander voorbeelde

Spoorwegwerkers

algar (*praat*) Afrikaans daa(r);
so drie maande, vier maande (*verloop*), toe laat die klerk my roep kantoor toe.

- Gemiddelde weglating van die hoofwerkwoord in ander voorbeelde: 0,17

Fabriekwerksters

al wat ek kan (*onthou*) is mejuffrou (mejjuffrou) Milan (Malan);
te(r)wyl ons nou die werk natie(r)lik (natuurlik) (*doer*), dan stryk die meide;
daa(r) is die getye (getuie) wat (*vra*) waa(r) jy is.

- Gemiddelde weglating van die hoofwerkwoord in ander voorbeelde: 0,25

Onderwysers

as ik (ek) bivoo(r)beeld (byvoorbeeld) vir standerd ses (*skoolhou*), dan gee jy vir hulle alles, al die vakke;
toe wil hulle (hulle) nou net (*hê*) hierdie jongman moet nou hulle (hulle) hoof word;
ek het aansoek (*gedoen*) by Britz.

- Gemiddelde weglating van die hoofwerkwoord in ander voorbeelde: 0,60

Onderwyseresse

daa(r) (*loop*) 'n spoorlyn deur, ji (jy) sien.

- Gemiddelde weglating van die hoofwerkwoord in ander voorbeelde: 0,20
- Totale gemiddelde weglating van die hoofwerkwoord in ander voorbeelde

Spoorwegwerkers:	0,17
Fabriekwerksters:	0,25
Onderwysers:	0,60
Onderwyseresse:	0,20

Koppelwerkwoorde

Spoorwegwerkers

ons hit (het) 'n rangceerdersienic (-unic) gehad, op sy eie, toe ek op, hier op Glencoe (*was*);
daardie jare wat ik (ek) hie(r) (*was*), toe was ons eerste- en tweedegraad inspekteurs;
my eerste (*was*) 'n groot salaris (salaris) wat ik (ek) gekry hit (het);
tot een (*was*) etensuur;
dié wat bi (by) die hys (huis) gebly hit (het), (*is*) omtrent als dood.

- Gemiddelde weglating van koppelwerkwoorde: 0,50

Fabriekwerksters

Heste(r) Cornelius (*was*) besonder lank vir 'n vrou;
die vroumense (*was*) daa(r) aanmekaar;

Onderwysers

as ik (ek) bivoo(r)beeld (byvoorbeeld) vir standerd ses (skoolhou), dan gee jy vir hulle alles, al die vakke;
toe wil hulle (hulle) nou net (hê) hierdie jongman moet nou hulle (hulle) hoof word;
ek het aansoek (gedoen) by Britz.

- Gemiddelde weglating van die hoofwerkwoord in ander voorbeelde: 0,60

Onderwyseresse

daa(r) (loop) 'n spoorlyn deur, ji (jy) sien.

- Gemiddelde weglating van die hoofwerkwoord in ander voorbeelde: 0,20
- Totale gemiddelde weglating van die hoofwerkwoord in ander voorbeelde

Spoorwegwerkers:	0,17
Fabriekwerksters:	0,25
Onderwysers:	0,60
Onderwyseresse:	0,20

Koppelwerkwoorde

Spoorwegwerkers

ons hit (het) 'n rangeerdersienie (-unie) gehad, op sy eie, toe ek op, hier op Glencoe (was);
daardie jare wat ik (ek) hie(r) (was), toe was ons eerste- en tweedegraad inspekteurs;
my eerste (was) 'n groot salaris (salaris) wat ik (ek) gekry hit (het);
tot een (was) etensuur;
dié wat bi (by) die hys (huis) gebly hit (het), (is) omtrent als dood.

- Gemiddelde weglating van koppelwerkwoorde: 0,50

Fabriekwerksters

Heste(r) Cornelius (was) besonder lank vir 'n vrou;
die vroumense (was) daa(r) aanmekeer;

(die) meeste (was) jong meisies;
 net waar daa(r) 'n ou dingetjie nodig (was);
 Hester Cornelius (was) 'n bai(e) besondere vrou;
 ek dink dit (is) baie goed;
 die "baby" (was) drie jaar oud;
 wanneer ek siek (was).

- Gemiddelde weglating van koppelwerkwoorde: 0,83

Onderwysers

Geen voorbeelde.

Onderwyseresse

Geen voorbeelde.

- Totale gemiddelde weglating van koppelwerkwoorde

Spoorwegwerkers:	0,50
Fabriekwerksters:	0,83
Onderwysers:	Geen
Onderwyseresse:	Geen

TOTALE GEMIDDELDE WEGLATING VAN HOOFWERKWOORDE

Spoorwegwerkers:	10,92
Fabriekwerksters:	14,00
Onderwysers:	9,80
Onderwyseresse:	12,00

Opmerking

Die fabriekwerksters laat die hoofwerkwoord die meeste weg van die sprekers in die onderskeie ondersoekgroepe en die onderwysers die minste. Voorbeelde van die weglating van koppelwerkwoorde is slegs opgeteken by die sprekers in die laer s.e.g. alhoewel die voorkomsvrekwensie daarvan baie laag is.

3.2.4 Die weglating van die hulpwerkwoord

Hulpwerkwoorde kan nooit alleen in 'n sin staan nie en tree altyd as "hulp" saam met die selfstandige werkwoord op. Drie soorte hulpwerkwoorde kan in Afrikaans onderskei word:

- die hulpwerkwoord van tyd wat tydsverloop aandui (bv. ek speel x ek *het* gespeel);
- die hulpwerkwoord van vorm wat gebruik word wanneer sinne omgeskryf word van die bedrywende na die lyndende vorm toe (bv. die seun help die vrou x die vrou *word* gehelp);
- die hulpwerkwoord van wyse wat die wyse uitdruk waarop 'n handeling geskied (bv. jy *mag* nou jou trui uittrek).

Die verkeerdlike weglating van hulpwerkwoorde kom nie algemeen in Afrikaans voor nie en min navorsers het aandag aan dié verskynsel gegee:

- Loubser (1954:187) teken voorbeelde op in Loeriesfontein
- in Strydom (1963:66) se brieue wat hy van die Angolaboere opgeteken het, kom dit voor;
- in transkripsies van Griekwagesprekke (Van Rensburg, 1984, Band II Deel I:19, 43) kom dit voor alhoewel dit nie opvallend is nie.

Die volgende voorbeelde kom by my ondersoekgroep voor:

Spoorwegwerkers

als moes mit (met) ...inkpotlode geskryf (*word*);
toe wou ik (ek) op die ambag 'n vakleerling-skrifwerker gewees (*het*);
daa(r) was baie mense, ambagsmanne, wat *n*atlik (natuurlik) afgevat (*het*);
algar (*was*) Afrikaanssprekendes gewees;
daai (*was*) maa(r) iet voormanne gewees;
toe sê hy vi(r) my ik (ek) (*moet*) more-oggend beginne;
waar hille (hulle) nou die museum gebou (*het*);
die mense met hoër range is (as) ons (*het*) wel gekry;
hy vra vi(r) my of ek nie 'n spoorwegman (*wil*) word nie;
soos hille (hulle) gesê (*het*);
nadat ek ... klaa(r) gemaak (*het*) op skool;
my pa (*het*) sy eie huis daar gekoop;
die staal van die plaat (*het*) afgespin in (en) hom hiër gevang.

- Gemiddelde weglating van hulpwerkwoorde: 1,25

Fabriekwerksters

ons (*het*) heeldag geloop;
toe gebruik hulle die laaste ... kruideniersware wat hulle gekry (*het*);
(ek) weet nie hoekom si (*sy*) so ('n) groot pot sop gemaak (*het*) nie;
as jy na die Methodiste kerk gegaan (*het*);
ek (*het*) ag pond vyf 'n maand gekry;
dié wat vi(r) jou daa(r) kom toespreek (*het*);
in daai fabrieke wat ek gewerk (*het*);
hille (hulle) moes eintlik die skool afgebrand (*het*) om my yt (uit) te kry;
as jy nou pe(r)soonlik met haa(r) gaan praat (*het*);
net wanneer hille (hulle) oorgegee (*het*);
(dié) wat ons mense geword (*het*);
die drie jaar wat ik (ek) in (die) Kolonie was, (*het*) ek al my koerante saamgeneem;
ek (*het*) nou hierdie jaar nog geen koerante gekry nie;
sy (*het*) nog hie(r)bo gebly;
ons (*het*) hie(r) van Fo(r)dsbirg (Fordsburg) af Boksbirg (Boksburg) toe getrek;
ons (*het*) haa(r) altyd "ou mys" (muis) genoem;
ons (*het*) vi(r) hom ôk gewerk.

- Gemiddelde weglating van hulpwerkwoorde: 3,08

Onderwysers

hy vra, "(Het) Jiffrou (juffrou) nie agtergekom ek bry nie meer nie?";
ons hit (*het*) dit eers verhuur vir agtien maande voor ons hie(r)natoe getrek (*het*);
weet jy wat (*het*) ek gedoen?

- Gemiddelde weglating van hulpwerkwoorde: 0,60

Onderwyseresse

pirty (party) die (*is*) ons ôk toegelaat;
dit (*het*) so skaars geword dat hille (hulle) gesê hit (*het*) die moeders kan hulle kinders bring;
ons (*het*) 'n klompie kinders gekry van Kaalspryt (Kaalspruit) af;
ik hit (ek *het*) 'n groot vriendin gehad wat dit geneem (*het*);
die inspekteer (inspekteur) wat in hierdie huis gewoon (*het*);
dis negnentien (negentien) een in (en) veertig wat ik(ek) toe onder dié prinsipaal begin werk (*het*);
Esmé, 'n buurvrou wat saam mit (met) my gewerk (*het*).

- Gemiddelde weglating van hulpwerkwoorde: 2,60

TOTALE GEMIDDELDE WEGLATING VAN HULPWERKWOORDE

Spoorwegwerkers:	1,25
Fabriekwerksters:	3,08
Onderwysers:	0,60
Onderwysersesse:	2,60

Opmerking

Hulpwerkwoorde word die meeste weggelaat deur die fabriekwerksters en die minste deur die onderwysers.

3.2.5 Die weglating van die lidwoord

Daar is slegs twee lidwoorde in Afrikaans naamlik die bepaalde lidwoord *die*, en die onbepaalde lidwoord *'n*. (Daar is ook 'n paar ou vorme wat behoue gebly het, bv. *de, ter, ten, des*, ens.) Selfstandige naamwoorde word selde sonder 'n lidwoord gebruik (bv. *'n man, die gebou*). Die lidwoorde verbind ook met woorde wat in die posisie van die selfstandige naamwoord voorkom (bv. *die rus* doen hom goed) en staan voor die woorde wat die selfstandige naamwoord vooraf gaan (bv. *'n lang, maer man*). Van der Walt e.a. (1971:99) wys daarop dat die onbepaalde lidwoord met die selfstandige naamwoord in die enkelvoudsvorm kombineer, terwyl die bepaalde lidwoord met die selfstandige naamwoord kombineer in die enkelvoudsvorm sowel as die meervoudsvorm.

De Klerk e.a. (1976:296) noem die volgende gevalle waar die lidwoord wel in standaard-Afrikaans weggelaat mag word:

- in sommige idioome (bv. – aanhouer wen);
- in party uitdrukkings (bv. aan – kant maak);
- in sommige gevalle na voorsetsels (bv. op – kantoor);
- by sommige meervoude en versamelname (bv. – perskes aard hier, – suiwelprodukte is duur).

Die foutiewe weglating van die lidwoord in die Afrikaanse spreektaal geskied dikwels onder Engelse invloed, soos voor die oortreffende trap van die byvoeglike naamwoord of bywoord, bv. (*die*) meeste mense, (*die*) mooiste daarvan. Ander voorbeelde waar Engelse invloed duidelik voorkom, is bv. (*die*) kopiéreg is voorbehou, sy studeer in (*die*) medisyne, (*die*) pryse is hoog, die skape het by (*die*) honderde gevrek, ens. Nie alle lidwoordweglating is egter te wyte aan

Engelse invloed nie. Scholtz (1965:25) wys byvoorbeeld daarop dat dit baie in Bezuidenhout se brief in 1851 voorkom en sê dat dit vroeër in Nederlands ook weggelaat kon word.

Navorsers wat dit opgeteken het in Afrikaans, is onder andere:

- Loubser (1954:100) in Loeriesfontein;
- Calitz (1957:91) by die Knysnaboswerkers;
- Van der Mescht (1976:89) in Albanie;
- Du Plessis (1984:95) by die Griekwas.

Ek het die volgende voorbeelde by my ondersoekgroep opgeteken:

Spoorwegwerkers

'n ou Ingelsman (Engelsman) met ('n) lang wit bos baard;
daar hit (het) ('n) effense haakplek in die kantore gekom;
toe ik (ek) destyds ('n) jong kêrel was;
hille (hulle) vat hom in (en) sit hom in ('n) lekker werk;
dis nou (die) ouer broers;
toe wis (was) (ek) nou ma(a)r ('n) rangeerder gewees;
dit was in (die) depressietyd;
daai goed is so swart ji (jy) weet, vin (van) (die) roet;
ek skryf da(a)r, "Van my, (die) 'loko'-voorman na die 'loko'-voorman van Germiston";
in negen in (en) dertag (dertig) het, het, het ek (die) skool verlaat;
dit was nitierlik (natuurlik) nou nie ('n) assistent-voorman nie;
hy's daar ma(a)r net ('n) swyser;
as 'n kind kon ek (die) taal baie goed praat;
ik (ek) sê ek (a)anvaar nie lat (dat) hy (die) "coach" vat nie;
ek was ('n) ooggetuie;
(die) Spoorbond was die oorvleuelende ding;
toe was dit nog nie ('n) Unie nie;
soggens moes jy nou eers (die) koeie melk;
toe ve(r)plaas hille (hulle) my Kimberley toe, nog al die tyd in (die) Verversingsdepartement;
ek was in (die) Ossewabrandwag;
toe begin ik (ek) op Clanborne in Benoni as ('n) arbeider;
van (die) afdelingsbestuurder se kantoor af is ik (ek) Braamfintein (Braamfontein) toe;
ek maak (die) platvorm oop;
(die) platvorm vee;
(n) miljoen het ons ingekry.

- Gemiddelde weglating van *die*: 3,92
- Gemiddelde weglating van *'n*: 6,00
- Gemiddelde weglating van lidwoorde: 9,92

Fabriekwerksters

(die) tweede een hit *(het)* sy eie besigheid gehad;
 ek dink *(die)* meeste vin *(van)* die werkers hit *(het)* taamlik van hom gehou;
 hy was *('n)* briewebesteller;
 hekelgare was toe *('n)* tiekie 'n toiletlik;
 daa(r) was nie geld om *('n)* rekening te begin nie;
 sy was mos *(die)* laaste president;
 dan koop jy geelperskes vir *('n)* shielling 'n honderd;
 hy was *('n)* Italianer;
 sy pa was *('n)* blokman;
(die) matriaal was wonderlik;
 toe't hy hille *(hulle)* *(die)* eerste ma(a)l wec(r) gesien;
(die) crèche was in Fo(r)dsbing (Fordsburg);
 toe kry ik *(ek)* *('n)* beter silaris (salaris);
('n) mooi blou rok mit *(met)* die wit kappie;
 whell, ons het 6-uur *(die)* trein gekry;
 toe koop ons *(die)* standplaas;
 ek sou sê *('n)* eenslaapkamer hys *(huis)*;
 dit was toe *(die)* miniesiepale *(munisipale)* waardasie;
(die) babas moet drooggemaak word;
 toe ek nou *('n)* kind was?;
(die) enigste een wat ek van weet, was Hester Jacobs;
 hille *(hulle)* het toe vi(r) my *('n)* maand se voorraad va(n) kos gegee;
 sy pa was in *(die)* 1914-oorlog;
 hy't nie *('n)* groot fibriek *(fabriek)* gehad nie;
 hy't *('n)* klein varkie van die werk af gebring;
 op *(die)* hoek van Eloff- en Foxstrate;
 toe was *(die)* lokasie daar naby;
 toe't my man *('n)* hys *(huis)* gekoop;
 jy's nou net geïntereiseerd in *(die)* klerebedryf?

- Gemiddelde weglating van *die*: 6,00
- Gemiddelde weglating van *'n*: 8,59
- Gemiddelde weglating van lidwoorde: 14,59

Onderwysers

in (*die*) Boere-oorlog was hille (*hulle*) goed als ve(*r*)brand;
 ek dink 'n Boonzaaiër, (*'n*) fris seun;
 hy't nou ve(*r*)keerd gedoen né, vi(*r*) my (*'n*) leen (*leuen*) vertel;
 (*die*) plaasskoolkinders het, het meer godsdiens geken amper is (*as*) die dorpskoolkinders;
 (*'n*) gewone B.A.-graad;
 dit was (*'n*) viermanskool met 'n koshys (*koshuis*);
 (*die*) volgende dag gaan hy skool toe;
 kyk, dit hang af in watter rigting (*die*) politiek in die land gaan beweeg;
 daa(*r*) was so (*'n*) ou groot wildevyeboom naby die skool;
 daa(*r*) by (*die*) ou, ou mark;
 ek was óók (*'n*) onderwyser;
 ek was (*die*) hoof;
 hierdie kanne Joelieda (*julida*)-wyn, (*'n*) goedkoop wyn;
 nie (*'n*) volle twee jaar nie;
 ek was nou (*'n*) diensdoenende onderwyser.

- Gemiddelde weglating van *die*: 4,40
- Gemiddelde weglating van *'n*: 1,80
- Gemiddelde weglating van lidwoorde: 6,20

Onderwyseresse

ja, (*'n*) vreeslike groot rol;
 ek wil amper sê, "*(die)* vlakvark";
 vi(*n*)dag (*vandag*) is hy natierlik (*natuurlik*) "gesplit" in (*'n*) laer- in (*en*) hoërskool;
 ons slyt (*sluit*) (*a*)an by (*die*) MHVS.
 (*die*) gewone eerstejaar graad;
 (*die*) HOD was presies 'n jaar (*a*)an, (*a*)an die UP;
 daar's (*die*) Hoërskool Wonderboom-Syd (*Suid*);
 hy was toe (*'n*) wewenaar;
 in Natal in (*en*) (*die*) Vrystaat;
 toe't ik (*ek*) amper verdrink in (*die*) Vaalrivier;

toe kry sy nou ('n) pos;
aan (*die*) end van vier in (en) veertig kom ik (ek) nou terug (terug);
my dogter is ('n) huisvrou.

- Gemiddelde weglating van *die*: 4,00
- Gemiddelde weglating van 'n': 2,60
- Gemiddelde weglating van lidwoorde: 6,60

TOTALE GEMIDDELDE WEGLATING VAN LIDWOORDE

Spoorwegwerkers:	9,92
Fabriekwerksters:	14,59
Onderwysers:	6,20
Onderwyseresse:	6,60

Opmerking

Die fabriekwerksters laat lidwoorde die meeste weg van die sprekers in die onderskeie ondersoekgroepe en die onderwysers die minste.

3.2.6 Die weglating van die herhalingsnegasie

In die Afrikaanse sintaksis word die ontkennings-nie daardeur gekenmerk dat dit dikwels herhaal word in 'n ontkenningsin. Slegs kort enkelvoudige sinne in die teenwoordige tyd het net een *nie* (bv. die man slaap *nie*). Sodra daar meer woorde in die sin bykom, word die dubbele ontkenning aangetref (bv. die man slaap *nie* by die werk *nie*.) Waher (1978:63) sê dat daar streng gesproke nie van 'n "dubbele negatief" in Afrikaans gepraat kan word nie aangesien daar slegs een woord – die eerste ontkenningswoord – in 'n sin is wat dit 'n negatiewe interpretasie gee.

In die plek van die eerste *nie* kan daar ook ander ontkenningspartikels voorkom (bv. *niemand*, *nêrens*, *moenie*, *niks*, *geen*, *nooit*, *geensins*) wat direk na die werkwoord moet staan. Hierdie eerste negasiewoord is die draer van ontkenning en dui die bereik van die ontkenning aan (dit staan links van die ontkenningsgebied). Die tweede negasiepartikel is altyd *nie* en staan aan die einde van die sin. Dit markeer die regterkantste grens van die ontkenning en bly altyd sonder klem (vgl. Raidt, 1984:66; Waher, 1978:61-63). Waher (1978:64) wys daarop dat die tweede negasiepartikel nie 'n versterking van die ontkenning is soos dikwels beweerd word nie aangesien

dit weggelaat kan word sonder semantiese gevolge. Volgens Raidt (s.j.:191) dra die dubbele negasie in Afrikaans besondere kenmerke:

- die twee ontkenningsspartikels is dieselfde, nl. *nie ...nie*;
- die tweede *nie* is nie verpligtend in bepaalde sinskonstruksies nie en is dus nie afhanklik van die spreker se styl of van die klem nie;
- die tweede *nie* moet altyd aan die einde van enkelvoudige sinne staan, wat op enkele uitsonderings na ook vir saamgestelde sinne geld.

Die herhalingsnegasie is 'n bekende verskynsel in verskillende tale, bv. in "onbeskaafde" Engelse spreektaal/dialekte, in sommige Nederlandse dialekte soos Wesvlaams, in Duitse en Slawiese dialekte (vgl. Raidt, 1971:191; Van Rensburg, 1983: 154).

Van oudsher af is dubbele ontkennings soos *niemand nie*, *niks nie*, *nooit nie* bekend in Nederland (Scholtz, 1980:90) en het dikwels in Middelnederlands voorgekom (Raidt, s.j.:191). In 17de-eeuse Nederlands kom konstruksies voor met *geen (nooit)...nie* (Scholtz, 1980:90) en tot diep in die 18de eeu is die dubbelnegasie *en ...niet* gehoor (Raidt, s.j.:191). Die herhalings *niet ...niet* word egter eers in die 18de eeu in Utrechtse volkstaal aangetref en in 1793 is die vroegste voorbeelde daarvan opgeteken in Kaapse joernale (Scholtz, 1980:90).

Die gebruik van die dubbele negasie was in die 19de eeu baie onvas. Alhoewel voorkeur aan die dubbele negasie gegee is, kom die verskynsel om die tweede negasie weg te laat heelwat in die 19de eeu in die Kaap voor. Scholtz (1965:74) haal voorbeelde aan uit 'n brief van 1829, uit Boniface se briewe tussen 1830-1832 (p.90), uit briewe van Meurant tussen 1844-1850 (p.41), uit "Kaatje Kekkelbek" in 1846 (p.64) en uit 'n brief van Bezuidenhout in 1851 (p.22).

Die weglating van die herhalingspartikel is nie 'n opvallende verskynsel by standaard-Afrikaanse sprekers nie. Wanneer dit wel weggelaat word, is dit gewoonlik weens oorhaastigheid of slordige spraak, as gevolg van Engelse invloed, of omdat sinne te lank is en die tweede *nie* nie vroeër al in die sin gebruik word nie. Navorsers wat dié verskynsel in die Afrikaanse spreektaal opgeteken het, is onder andere:

- Loubser (1954:152) in Loeriesfontein;
- Strydom (1963:68) in die aangehaalde voorbeelde uit die Angolabroere se briewe;
- Links (1983:151) by Kharkams;
- Du Plessis (1984:95) by die Griekwas.

Ek het die volgende voorbeelde by my ondersoekgroep opgeteken:

Spoorwegwerkers

jy't ôk nie elke jaar 'n verhoging gekry (*nie*);
hy't nooit probeer indring (*nie*);
ik (ek) weet nie meer (*nie*);
die goedere was mos nie bevrore (*nie*);
dit maak nie saak (*nie*);
ek kon niks doen (*nie*);
daa(r) was nie eintlik veel (*nie*);
da(n) kan jy amper nie regop kom (*nie*);
ek's nie so baie mense gewoond (*nie*);
ek sal nooit vergeet (*nie*);
ek weet nie wat die titel van die ding was (*nie*);
toe kon jy nie daardie beeste met jou vinger drik (druk) (*nie*), of dis 'n boslys (bosluis);
ek kan nie meer onthou (*nie*);
nie soos nou (*nie*);
hy't vi(r) drie soliede maande gereent dat die rivier so vol geword hit (het) dat ons nie kon oor (*nie*);
hille hit (hulle het) nie geweet die voorman het bedank op die laaste miniet (minuut) (*nie*);
jy moes nie onderskeid maak tussen 'n witboordjie-man in (en) 'n blouboordjie-man (*nie*);
daa(r) was toe ôk nog nie silke (sulke) dinge soos hierdie skole wat hille (hulle) nou hier hit (het) in Esselenpark (*nie*);
ek kon ôk nie mit hille (met hulle) Afrikaans if (of) Engels praat (*nie*);
jy ga(a)n nie vi(r) jou laat stikkend (stukkend) slaan is (as) hille (hulle) wil biklei ('baklei) (*nie*).

- Gemiddelde weglating van die herhalingsnegasie: 6,25

Fabriekwerksters

ek het nie kinders (*nie*);
ik (ek) kan nie presies onthou (*nie*);
ek kan dit nie glo (*nie*);
ek hit (het) nie 'n kar gehad (*nie*);
daa(r) kan ek nou nie vi(r) jou sê (*nie*);
toe ik (ek) getroud is, (het ons) nooit gaan dans (*nie*);
ji (jy) weet, daa(r) was mos nie hyse (huise) (*nie*);

hille't (hulle't) nie 'n naam gehad (*nie*);
 ek hit (het) nie geweet wat beteken die woord (*nie*);
 si't (sy't) nooit kant gekies (*nie*);
 toe was daa(r) nog nie 'n Afrikaanse skool (*nie*);
 dis nie Lilian Road (*nie*);
 dis nie baie (*nie*);
 sy't nie na my toe gekom (*nie*);
 ik hit (ek het) nie lank daa(r) gewerk (*nie*);
 ek hit (het) nie ytgega(a)n (uit-) soos die meisies (*nie*);
 ek hit (het) niks op (teen) die swartes (*nie*);
 (ek) weet nie of dit van "spiteful"-ge't is (*nie*);
 ek weet nou nie wie hy was (*nie*);
 hy was nie voltyds by ons gewees as sekretaris (*nie*);
 ek weet nie of jy kan onthou van daardie skietery hier in Foxstraat (*nie*)?;
 ek weet nie waar (*nie*);
 hille't (hulle't) hom nie gevang (*nie*);
 nou nie in dieselfde hys (huis) (*nie*);
 Ma van Rooyen het nooit die briewe gegee (*nie*);
 ek wee(t) nie of jy nog kan onthou hoe lat (dat) hille (hulle) alles in daai winkels gehad het (*nie*).

- Gemiddelde weglating van die herhalingsnegasie: 2,33

Onderwysers

al die vakke, behalwe naaldwerk het ik (ek) nie gegee (*nie*);
 (ek het) nou nie vreeslik rugby gespeel(*nie*);
 die kinders wat nie hys (huis) toe gegaan hit (het) (*nie*), het ons voor Sondagskool gehou;
 ag, van hierdie, hierdie simposia, hierdie kursusse, was daa(r) niks gewees (*nie*);
 ek weet niks daa(r)van (*nie*), man;
 ek hit (het) nie eers 'n A (*nie*);
 glad nie hierdie (*nie*);
 ik sil (ek sal) nie sê ons hit (het) (*nie*).

- Gemiddelde weglating van die herhalingsnegasie: 5,00

Onderwyseresse

daai dae was dit seker nie Tegniec (*nie*);
so, daar was nie probleme (*nie*);
toe wou ik (ek) nie meer skoolhou (*nie*);
dis nie soos in die ou dae (*nie*);
ik (ek) kan nie jys (juis) onthou (*nie*);
nie jys (juis) (*nie*);
daa(r) wis (was) daai tyd nie eintlik (*nie*);
nou weet ik (ek) nie wat hit (het) hy (*nie*);
jy's nie so seker (*nie*);
nee wat, hille (hulle) hit (het) (*nie*);
nee, nie agtien (*nie*);

- Gemiddelde weglating van die herhalingsnegasie: 2,20

TOTALE GEMIDDELDE WEGLATING VAN DIE HERHALINGSNEGASIE

Spoorwegwerkers:	6,25
Fabriekwerksters:	2,33
Onderwysers:	5,00
Onderwyseresse:	2,20

Opmerking

Van die sprekers in die onderskeie ondersoekgroepe laat die spoorwegwerkers die herhalingsnegasie die meeste weg en die onderwyseresse die minste. Daar is slegs 'n paar voorbeelde opgeteken waar die eerste *nie* weggelaat is:

Spoorwegwerkers

(*nie*) in kleinmaat nie (A.K. 1; G. 0,08)

Fabriekwerksters

ek sal die aand (*nie*) vergeet nie (A.K. 1; G. 0,08)

Onderwysers

Geen voorbeeld.

Onderwyseresse

(*nie*) so ver is (as) wat ek weet nie;

toe sê hille hille (hulle) vil (vul) (*nie*) haar pos nie (A.K. 2; G. 0,40)

3.2.7 Die weglating van voorsetsels

Voorsetsels toon nooit morfologiese veranderinge in Afrikaans nie en kom voor aan die begin van woordgroepe, in vaste uitdrukkings, en staan altyd voor die naamwoord. (As daar bepalinge voor die naamwoord verskyn, kom die voorsetsel ook voor die bepalinge.) Die funksie van die voorsetsel in 'n sin is om woordgroepe met mekaar te verbind en verhoudings aan te dui (daarom word dit ook verbindings- of verhoudingswoorde genoem).

Die verkeerdlike weglating van voorsetsele geskied in sommige gevalle onder Engelse invloed, of omdat die spreker nie seker is wat die korrekte voorsetsel in die betrokke situasie is nie.

Min navorsers gee aandag aan dié verskynsel. Navorsers wat dit wel in Afrikaans opgeteken het (met 'n lae voorkomsvrekwensie), is:

- Loubser (1954:131) in Loeriesfontein;
- Van der Mescht (1976:89) in Albanie;
- Du Plessis (1984:95, 127) by die Grikwas.

Die volgende voorbeelde is by my ondersoekgroep opgeteken:

- weglating van "aan"

Spoorwegwerkers

(*aan*) die einde van drie in (en) dertig;

A.K. 12; G. 1,00

Fabriekwerksters

dan verdydelik (verduidelik) ek (aan) hille (nulle);

A.K. 3; G. 0,25

Onderwysers

(aan) die begin van die depressiejare;

(aan) iemand wat baie lelik skryf, sil (sal) jy nou darem nie sê, "Man, jy skryf verskriklik lelik" nie.

A.K. 7; G. 1,40

Onderwyseresse

ag, (aan) alle studente-aktiwiteite hit (het) ons maa(r) deelgeneem;
tot (aan) die einde van die maand.

A.K. 4; G. 0,80

- weglating van "by"

Spoorwegwerkers

ek hit (het) (by) vier plekke aansoek gedoen;
ji (jy) moet (by) kamer agt in (en) vyftag (vyftig) wees.

A.K. 12; G. 1,00

Fabriekwerksters

toe bedank hy (by) die Spoorweg;
ek hit(het) lank daa(r) gewerk (by) Hennie Tromp.

A.K. 4; G. 0,33

Onderwysers

'n onderwyser wat nog nie (*by*) 'n spesiale skool was nie, hy weet nie van skoolhou nie;
(*by*) Gedild (Geduld) Afrikaansmedium het ek, ek dink 'n jaar, 'n jaar of twee skoolgehou.

A.K. 5; G. 1,00

Onderwyseresse

dan val jy in (*by*) al die ander vakke;
hier was ik (ek) (*by*) (die) grade.

A.K. 4; G. 0,80

- weglating van "in"

Spoorwegwerkers

toe's ik (ek) (*in*) standerd een;
daa(r) was die spoorweghuise so (*in*) 'n ry gebou;
ek dink my ouers hit (het) (*in*) 'n sekere mate ('n) bietjie gehelp;
(*in*) daardie klerikale dele wou ek ma(a)r werk.

A.K. 46; G. 3,83

Fabriekwerksters

ons hit (het) toe (*in*) vyf en dertag (dertig) gekom;
daai dae is (as) ons (*in*) standerd ses is, i(s) ons baie "educated";
hille't (huile't) a(l)mal (*in*) 'n bis (bus) gery;
toe, (*in*) een in (en) sewentag (sewentig) word my man siek.

A.K. 46; G. 3,83

Onderwysers

toe (in) drie in (en) dertig hit ik (het ek) 'n kwartaa' bi (by) die huis gesit;
eintlik hit hille (het hulle) in die kerk (in) Afrikaans gepreek ... en (in) Nederlands in (uit) die
Bybel gelees;
onder (in) kelders daa(r) (in) Malville.

A.K. 27; G. 5,40

Onderwyseresse

ek was toe (in) Wellington;
die vakke was nou ma(a)r (in) Afrikaans;
nee, nie (in) my studentedae nie;
tòe gaa(n) hou ik (ek) (in) Parrow skool.

A.K. 11; G. 2,20

- weglating van "met"

Spoorwegwerkers

hy wou toe nou vreeslik gra(a)g hê ek moet (met) hom ruil.

A.K. 8; G. 0,67

Fabriekwerksters

my man het saam (met) my gegaan.

A.K. 7; G. 0,58

Onderwysers

(met) 'n trapfiets.

A.K. 2; G. 0,40

Onderwyseresse

toe't ek altyd saam (*met*) my oom ytger (uitger).

A.K. 3; G. 0,60

- weglating van "na"

Spoorwegwerkers

ons hit (het) baie keer (*na*) konserte toe gega(a)n.

A.K. 10; G. 0,33

Fabriekwerksters

toe's ek (*na*) die Klerewerksienie (-unie) toe.

A.K. 7; G. 0,58

Onderwyser

(*na*) Menlopark se laerskool.

A.K. 1; G. 0,20

Onderwyseresse

toe's ik (ek) (*na*) die Piketberg-distrik toe.

A.K. 1; G. 0,20

- weglating van "om"

Spoorwegwerkers

hy p(r)beer (probeer) (*om*) vi(r) my 'n "job" te kry op die Spoorweg.

A.K. 9; G. 0,75

Fabriekwerksters

ons het hie(r) (*om*) 5-ier (uur) opgestaan.

A.K. 2; G. 0,17

Onderwysers

Geen voorbeelde.

Onderwyseresse

Geen voorbeelde.

- weglating van "op"

Spoorwegwerkers

dan maak ons saam, ma(a)r (*op*) een voorwaarde.

A.K. 12; G. 1,00

Fabriekwerksters

Maandag klim ons (*op*) die trein as die Here ons spaar.

A.K. 3; G. 0,25

Onderwysers

dit wis (was) sommer (*op*) losse voet gewees.

A.K. 3; G. 0,60

Onderwyseresse

(*op*) Clanwilliam wis (was) die hoër opleiding gewees.

A.K. 1; G. 0,20

- weglating van "teen"

Spoorwegwerkers

toe't ik (ek) begin werk (*teen*) vie(r) pond 'n maand.

A.K. 4; G. 0,33

Fabriekwerksters

toe wi(l) hille (hulle) hom wegstier (wegstuur) (*teen*) dieselfde silaris (salaris).

A.K. 1; G. 0,08

Onderwysers

hy val (*teen*) die banke.

A.K. 1; G. 0,20

Onderwyseresse

(*teen*) die einde vin (van) agt in (en) dertig.

A.K. 2; G. 0,40

- weglating van "tot"

Spoorwegwerkers

toe bly ik (ek) (*tot*) in nege in (en) dertig.

A.K. 1; G. 0,08

Fabriekwerksters

ek hit (het) (*tot*) standerd sewe geleer.

A.K. 3; G. 0,25

Onderwysers

Geen voorbeelde.

Onderwyseresse

(tot) standerd ses hit (het) ons geleer op die plaas.

A.K. 1; G. 0,20

- weglating van "van"

Spoorwegwerkers

daar is ek maa(r) (die) meeste tyd (van) my lewe.

A.K. 7; G. 0,58

Fabriekwerksters

die einde (van) negentien een in (en) tagtag (tagtig) hit (het) ek toe afgetree.

A.K. 1; G. 0,08

Onderwysers

later (van) tyd hit ik (het ek) ghelp.

A.K. 1; G. 0,20

Onderwyseresse

ky't nou (van) die gee (G) in (en) die gjee (Gj) gepraat.

A.K. 5; G. 1,00

- weglating van "vir"

Spoorwegwerkers

toe hit ik (het ek) daa(r) gewerk (vir) vier jaar.

A.K. 6; G. 0,50

Fabriekwerksters

ja, (vir) tee.

A.K. 1; G. 0,08

Onderwysers

met sekere geleentiede ou maat, kom die Afrikaners bymekaar (vir) kerk.

A.K. 2; G. 0,40

Onderwyseresse

soos ek (vir) jou sê, na ik (ek) klaargemaak hit (het).

A.K. 1; G. 0,20

TOTALE GEMIDDELDE WEGLATING VAN VOORSETSELS

Spoorwegwerkers:	10,57
Fabriekwerksters:	6,48
Onderwysers:	9,80
Onderwyseresse:	6,60

Opmerking

Voorsetselweglating kom die meeste voor in die spoorwegwerkers se spraak en die minste by die fabriekwerksters.

3.2.8 Foutiewe voorsetselgebruik

Die korrekte voorsetselgebruik in Afrikaans is nie net problematies vir T2 en T3 sprekers nie (vgl. onder andere Kotzé, 1977:336 oor foutiewe voorsetselgebruik in die Afrikaans van die Xhosas, en Klopper, 1981:195-205 oor dié verskynsel in die Afrikaans van die Suid-Sotho's) maar ook vir die sprekers van T1. Loubser (1954:133) skryf foutiewe voorsetselgebruik in Afrikaans daaraan toe dat die volksopset baie konkreet ingestel is en nie "vat het" aan die abstrakte voorsetsel nie. Die invloed wat Engels uitoefen moet egter ook nie te gering geskat word nie (bv. *op* (met) vakansie; kyk *agter* (na) die kind, ens.). Myns insiens is die korrekte gebruik van voorsetsels 'n aanduiding van die sprekers se beheersing van die taal.

Voorsetselweglating kom wydverbreid in Afrikaans voor en word in 'n mindere of meerdere mate in alle taallae van die samelewing aangetref (selfs standaardtaalgebruikers van 'n normatiewe instelling soos die SAUK maak hulle soms hieraan skuldig). Alhoewel taalkundehandboeke nie pertinent melding maak van voorsetselweglating nie (hulle gee wel lang lyste voorbeelde van die korrekte gebruik daarvan, vgl. onder andere Van der Walt e.a., 1971:117, 225; De Klerk e.a., 1976:314-317), impliseer dit nie dat dit nie algemeen in Afrikaans voorkom nie. Dit is egter moeilik om reëls neer te lê vir die korrekte gebruik van voorsetsels omdat daar "in hierdie opsig geen logika in die taalsisteem (is) nie" (Basson e.a., 1964:36). Weinig navorsers gee ook aandag aan dié verskynsel in Afrikaans. Waar dit wel opgeteken is, is:

- in Loeriesfontein (Loubser, 1964:128-131);
- in Albanie (Van der Mescht, 1976:89);
- by die Griekwas (Du Plessis, 1984:127).

Ek het die volgende voorbeelde by my ondersoekgroep opgeteken:

- "in" i.p.v. "aan"

Spoorwegwerkers

toe't ik (ek) *in* (aan) die Kinderkrans behoort;

toe die groot staking *in* (aan) die gang was;

in (aan) die anderkant van, van die ou poeliesgarage (polisiegarage);

God, terwyl ik (ek) nog daar besig is, hou daar *in* (aan) die oorkant ... 'n laaang slapgat kar stil;

my pa was verbonde *in* (aan) die Spoorweë.

A.K. 13; G. 1,08

Fabriekwerksters

in (aan) die een kant;
ek hit (het) nooit *in (aan)* die aandaktiwiteite deelgeneem nie;
ek hit (het) my nie *in (aan)* politiek gesteer (gesteur) nie.

A.K. 3; G. 0,25

Onderwysers

die een groep he(t) jy maa(r) *in (aan)* die werk gesit.

A.K. 1; G. 0,20

Onderwyseresse

hier *in (aan)* die end van die jaar.

A.K. 1; G. 0,20

- "op" i.p.v. "by"

Spoorwegwerkers

hy was toe *op (by)* die aangestuurde pos;
hy was 'n ploegbaas *op (by)* die Spoorweg gewees;
ek hit (het) meer tysgevoel (tuisgevoel) *op (by)* 'n bytepos (buitepos);
hille (hulle) sit my *op (by)* die ketel om (die) ketel skoon te maak;
hy moet nie dronk *op (by)* ... die werk aankom nie.

A.K. 35; G. 2,92

Fabriekwerksters

my man hit (het) toe *op (by)* die Spoorweg begint werk;
dan sit hille (hulle) jou *op (by)* 'n ander "machine";
ek onthou van die bikleiry (bakleiry)... daar *op (by)* die Ienie (Unie);
ek was *op (by)* die baadjies.

A.K. 22; G. 1,83

Onderwysers

hie(r) was 'n Offer di (du) Preez wat die inspekteur was *op (by)* die spesiale skole;
party (party) hit (het) *op (by)* die Spoorweë gaan werk;
ek het sewe jaar ... *op (by)* 'n skooltjie in, in Petrusburg-distrik skoolgehou.

A.K. 10; G. 2,00

Onderwyseresse

toe my man nou *op (by)* die Spoorweë was.

A.K. 1; G. 0,20

- "op" l.p.v. "in"

Spoorwegwerkers

op (in) standerd nege;
toe wou ek *op (in)* dié ambag 'n vakleerling-skrynwerker gewees (het);
daar *op (in)* Primrose het ons gebly;
die wit seuns wat toe *op (in)* die strate loop.

A.K. 20; G. 1,67

Fabriekwerksters

hy't ook *op (in)* die myn gewerk;
op (in) die hoofkantoor in Johannesburg;
toe werk hy, hy hie(r) *op (in)* die "yard".

A.K. 18; G. 1,50

Onderwysers

Geen voorbeelde.

Onderwyseresse

op (in) daardie dae;
plante *op (in)* versterkwater sit.

A.K. 2; G. 0,40

• "op" i.p.v. "met"

Spoorwegwerkers

toe gaat (gaan) ik (ek) weer terug Natal toe *op (-met)* bevo(r)dering;
hille (hulle) is *op (met)* pensioen;
elke jaar is ik (as ek) *op (met)* vikansie (vakansie) gaan ... hys (huis) toe;
ek moes maa(r) later nou eers *op (met)* 'n seisoenkaartjie gaan.

A.K. 7; G. 0,58

Fabriekwerksters

ons is *op (met)* vikansie (vakansie) gewees;
ons hit (het) my mammi gehelp ... *op (met)* die misjien (masjien);
hy is ôk *op (met)* pensioen;
toe't hille (hulle) *op (met)* daardie "strike" gewen;
ek was toe vernaam *op (met)* die misjien (masjien) gewees.

A.K. 13; G. 1,08

Onderwysers

Geen voorbeelde.

Onderwyseresse

my ma't ons grootgemaak *op (met)* daai stiedielening (studielening).

A.K. 1; G. 0,20

Die volgende voorbeelde is ook opgeteken:

	S.		F.		O.		OS.	
	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.
"aan" i.p.v. "by"	2	0,17	-	-	-	-	5	1,00
"aan" i.p.v. "in"	3	0,25	1	0,08	-	-	1	0,20
"agter" i.p.v. "na"	1	0,08	9	0,75	-	-	-	-
"by" i.p.v. "aan"	-	-	1	0,08	-	-	-	-
"by" i.p.v. "in"	2	0,17	4	0,33	2	0,40	1	0,20
"by" i.p.v. "met"	1	0,08	-	-	-	-	1	0,20
"by" i.p.v. "na"	1	0,08	2	0,17	-	-	4	0,80
"by" i.p.v. "onder"	2	0,17	-	-	-	-	-	-
"by" i.p.v. "op"	1	0,08	3	0,25	3	0,60	-	-
"by" i.p.v. "uit"	1	0,08	-	-	-	-	-	-
"deur" i.p.v. "in"	2	0,17	2	0,17	-	-	-	-
"deur" i.p.v. "na"	1	0,08	-	-	-	-	-	-
"in" i.p.v. "by"	3	0,25	6	0,50	1	0,20	3	0,60
"in" i.p.v. "met"	-	-	-	-	1	0,20	-	-
"in" i.p.v. "na"	3	0,25	1	0,08	-	-	2	0,40
"in" i.p.v. "teen"	3	0,25	1	0,08	1	0,20	1	0,20
"in" i.p.v. "oor"	1	0,08	2	0,17	2	0,40	1	0,20
"in" i.p.v. "op"	2	0,17	7	0,58	1	0,20	2	0,40
"in" i.p.v. "uit"	-	-	1	0,08	1	0,20	-	-
"met" i.p.v. "by"	3	0,25	1	0,08	2	0,40	-	-
"met" i.p.v. "in"	3	0,25	-	-	-	-	1	0,20
"met" i.p.v. "om"	1	0,08	-	-	-	-	-	-
"met" i.p.v. "teen"	-	-	4	0,33	-	-	-	-
"met" i.p.v. "van"	-	-	1	0,08	-	-	-	-
"na" i.p.v. "aan"	6	0,50	-	-	-	-	-	-
"na" i.p.v. "vir"	-	-	-	-	-	-	1	0,20
"onder" i.p.v. "by"	-	-	2	0,17	-	-	3	0,60
"oor" i.p.v. "aan"	-	-	1	0,08	-	-	-	-
"oor" i.p.v. "deur"	3	0,25	-	-	-	-	-	-
"op" i.p.v. "aan"	5	0,42	1	0,08	-	-	1	0,20
"op" i.p.v. "agter"	-	-	1	0,08	-	-	-	-
"op" i.p.v. "langs"	-	-	-	-	-	-	1	0,20
"op" i.p.v. "na"	-	-	-	-	1	0,20	1	0,20

"op" i.p.v. "oor"	-	-	1	0,08	-	-	-	-
"op" i.p.v. "teen"	1	0,08	2	0,17	1	0,20	-	-
"op" i.p.v. "van"	1	0,08	2	0,17	-	-	-	-
"op" i.p.v. "voor"	-	-	2	0,17	-	-	-	-
"uit" i.p.v. "in"	-	-	2	0,17	-	-	-	-
"van" i.p.v. "aan"	-	-	1	0,08	-	-	-	-
"van" i.p.v. "by"	-	-	-	-	-	-	1	0,20
"van" i.p.v. "op"	-	-	-	-	-	-	1	0,20
"vir" i.p.v. "aan"	3	0,25	12	1,00	-	-	1	0,20
"vir" i.p.v. "by"	-	-	-	-	3	0,60	-	-
"vir" i.p.v. "met"	-	-	-	-	1	0,20	-	-
"vir" i.p.v. "na"	2	0,17	1	0,08	1	0,20	-	-
"vir" i.p.v. "om"	1	0,08	-	-	1	0,20	-	-
Totale gemiddelde	4,82		6,14		4,40		6,40	

TOTALE GEMIDDELDE FOUTIEWE VOORSETSELGEBRUIK

Spoorwegwerkers:	11,07
Fabriekwerkers:	10,80
Onderwysers:	6,60
Onderwyseresse:	7,40

Opmerking

Die gebruik van foutiewe voorsetsels kom die meeste in die spoorwegwerkers se taalgebruik voor, terwyl die onderwyseresse dit weer in die meeste gevalle korrek gebruik.

3.2.9 Leë woorde

Volgens Van der Merwe (1989:84) is leë woorde "semanties leë taalelemente wat by herhaling in gesprekstaal gebruik word". Vir Van der Riet (1984:65) is dit "taalbousels wat stereotipies in gesprekke voorkom te wille van hoflikheid en sosiale solidariteit". In 'n gesprek kan enige woord die status van 'n leë woord (stopelement) verwerf mits dit leeg is wat die semantiese inhoud aanbetref en oormatig in 'n gesprek herhaal word. Op die oog af vervul 'n leë woord nie 'n duidelike funksie in 'n sin nie aangesien die sin net so goed daarsonder kan klaarkom.

Van der Merwe (1989:84-90) onderskei duidelike kategorieë waarin lêë woorde gebruik kan word:

- om die hoorder se aandag vas te vang deurdat hy direk aangespreek word sonder dat 'n antwoord van hom verwag word, bv. *v. weet jy, sien, kyk, né;*
- om tyd te wen om na te dink oor wat gesê moet word sodat die gesprek vlot kan verloop en ongemaklike stiltes voorkom kan word, bv. *en/maar, nou ja, (in) elk geval, ag, ek weet nie, hoe sal ek nou sê, ek meen, ja, nee, wel;*
- om die gedagtes aanmekaar te knoop deur middel van skakels tussen opeenvolgende sinne, bv. *nou, toe, dan, en;*
- om die houding of gevoel van die spreker te kenne te gee deur middel van emotiewe kragwoorde of uitroepe wat hul kragwaarde verloor weens die oormatige gebruik daarvan, bv. *Here, Jesus, Heiland, jinne, jitte, guts, gûs, gonna (my aarde en my wêreld ens. kan ook as stopelemente gebruik word);*
- om die spreker aanvaarbaar te maak in 'n bepaalde groep waar stopelemente as modeverskynsels (slengwoorde) voorkom, bv. *"okay", "right", absoluut;*
- om na dinge of sake te verwys waarvan die spreker die naam nie ken nie of die naam hom ontgaan het, bv. *dinges, (ander)ding;*
- wanneer die spreker dit aan die hoorder wil oorlaat om verder te dink deurdat eersgenoemde nalaat om sy bedoeling(s) volledig te stel, bv. *en so aan, soort van, en sulke goed, so ...;*
- wanneer die spreker van die veronderstelling uitgaan dat iets vansefsprekend is omdat die hoorder dit alreeds weet, of behoort te weet, bv. *mos, immers, natuurlik.*

Dit wil voorkom of *nou* die frekwentste lêë woord in Afrikaans is. In die voorbeelde wat Loubser (1954:121, 125, 163) aanhaal van die Afrikaans in Loeriesfontein kom dit algemeen voor. In Strydom (1963:67) se briewe wat hy van die Angolaboere aanhaal, kom dit ook telkens voor. Du Plessis (1983:59) teken dit op in die Johannesburgse omgangstaal alhoewel hy dit nie as kenmerkend beskou van dié streek nie. Links (1983:157) vind weer 'n oormatige gebruik daarvan in Kharkams en Van Jaarsveld (1984:198) vind die voorkoms daarvan opvallend by die Griekwas. Aangesien dit nie altyd moontlik is om 'n onderskeid te tref tussen *nou* as lêë woord en as bywoord van tyd nie, gee Van Jaarsveld (1984:21) die volgende indeling van *nou* as tydverwyser in 'n poging om 'n onderskeid te help tref:

- 'n bepaalde oomblik in die hede;
- binnekort/oor 'n rukkie;
- nou net/pas 'n rukkie gelede;
- teenswoordig/deesdae.

Ander leë woorde wat in bogenoemde navorsers se ondersoekgroepe voorkom, is:

- *nou, mos, man* in Loeriesfontein (Loubser, 1954:125, 163);
- *nou ja* in die briewe wat Strydom (1963:67) van die Angolaboere opgeteken het;
- woorde met 'n sterk bywoordelike funksie wat die oorspronklike funksie/ betekenis verloor en veral deur sprekers in 'n laer s.e.g. gebruik word in Johannesburgse omgangstaal (Du Plessis, 1983:59);
- *nou ja, haai, oe, nee* (maar nie *ja nie*), *mos, jy weet, ag, jong, o*, in transkripsies van sowel die Griekwamans as -vroue (Van Rensburg, 1984, Band II Deel II:11-13, 43-45, 216, 828-834);
- *ja-nee* in Boniface (1830-1832) se briewe (Scholtz, 1965:93). Volgens Scholtz (1965:52) kom *ja-nee* al in 17de-eeuse Nederlands voor, en *jong* stam uit die Nederlandse volkstaal.

Die volgende voorbeelde is by my ondersoekgroep opgeteken en word meestal gebruik om tyd te wen om na te dink oor wat gesê moet word, of as 'n gewoontewoord:

Spoorwegwerkers

<i>ag</i>	(A.K. 13; G. 1,08)
<i>boetie</i>	(A.K. 1; G. 0,08)
<i>goed</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>ja-nee</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>jong</i>	(A.K. 14; G. 1,17)
<i>jy weet</i>	(A.K. 193; G. 16,08)
<i>kyk</i>	(A.K. 105; G. 8,75)
<i>man</i>	(A.K. 78; G. 6,50)
<i>mos</i>	(A.K. 21; G. 1,75)
<i>natierlik</i> (natuurlik)	(A.K. 30; G. 2,50)
<i>og</i>	(A.K. 5; G. 0,42)
<i>nou</i>	(A.K. 801; G. 66,78)
<i>nou ja</i>	(A.K. 69; G. 5,75)

o (A.K. 44; G. 3,67)
ou maat (A.K. 7; G. 0,58)

sien (A.K. 39; G. 3,25)
so (A.K. 7; G. 0,58)

(nee) wat (A.K. 15; G. 1,25)
wel (A.K. 19; G. 1,58)

• Gemiddelde gebruik van leë woorde: 122,43

Fabriekwerksters

ag (A.K. 59; G. 4,92)

goed (A.K. 5; G. 0,42)

ja-nee (A.K. 3; G. 0,25)
jong (A.K. 27; G. 2,25)
jy weet (A.K. 286; G. 23,83)

kyk (A.K. 49; G. 4,08)

man (A.K. 49; G. 4,08)
mos (A.K. 37; G. 3,08)

natierlik (natuurlik) (A.K. 35; G. 2,92)
nog (A.K. 7; G. 0,58)
nou (A.K. 514; G. 42,83)
nou ja (A.K. 43; G. 3,58)

o (A.K. 88; G. 7,33)
oe (A.K. 5; G. 0,42)

sien (A.K. 43; G. 3,58)
so (A.K. 14; G. 1,17)

<i>(nee)wat</i>	(A.K. 42; G. 3,50)
<i>wel</i>	(A.K. 52; G. 4,33)

• Gemiddelde gebruik van leef woorden: 113,15

Onderwysers

<i>ag</i>	(A.K. 12; G. 2,40)
<i>boetie</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>hoor hier</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>jong</i>	(A.K. 15; G. 3,00)
<i>jy weet</i>	(A.K. 138; G. 27,60)
<i>kyk</i>	(A.K. 48; G. 9,60)
<i>man</i>	(A.K. 24; G. 4,80)
<i>mos</i>	(A.K. 13; G. 2,60)
<i>natterlik (natuurlik)</i>	(A.K. 11; G. 2,20)
<i>nog</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>nou</i>	(A.K. 267; G. 53,40)
<i>nou ja</i>	(A.K. 46; G. 9,20)
<i>o</i>	(A.K. 11; G. 2,20)
<i>ou maat</i>	(A.K. 3; G. 0,60)
<i>ou swaer</i>	(A.K. 4; G. 0,80)
<i>so</i>	(A.K. 7; G. 1,40)
<i>(nee)wat</i>	(A.K. 13; G. 2,60)
<i>wel</i>	(A.K. 18; G. 3,60)

• Gemiddelde gebruik van leef woorden: 127,00

<i>(nee)wat</i>	(A.K. 42; G. 3,50)
<i>wel</i>	(A.K. 52; G. 4,33)

- Gemiddelde gebruik van lees woorden: 113,15

Onderwysers

<i>ag</i>	(A.K. 12; G. 2,40)
<i>boetie</i>	(A.K. 1; G. 0,20)
<i>hoor hier</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>jong</i>	(A.K. 15; G. 3,00)
<i>fy weet</i>	(A.K. 138; G. 27,60)
<i>kyk</i>	(A.K. 48; G. 9,60)
<i>man</i>	(A.K. 24; G. 4,80)
<i>mos</i>	(A.K. 13; G. 2,60)
<i>natierlik (natuurlik)</i>	(A.K. 11; G. 2,20)
<i>nog</i>	(A.K. 2; G. 0,40)
<i>nou</i>	(A.K. 267; G. 53,40)
<i>nou ja</i>	(A.K. 46; G. 9,20)
<i>o</i>	(A.K. 11; G. 2,20)
<i>ou maat</i>	(A.K. 3; G. 0,60)
<i>ou swaer</i>	(A.K. 4; G. 0,80)
<i>so</i>	(A.K. 7; G. 1,40)
<i>(nee)wat</i>	(A.K. 13; G. 2,60)
<i>wel</i>	(A.K. 18; G. 3,60)

- Gemiddelde gebruik van lees woorden: 127,00

3.2.10 Onsekerheidsvorme

Die Engelse "tag-question" waar 'n positiewe stelling onmiddellik daarna deur 'n vraag verswak word ("he is sick, isn't he?"), kom baie min in Afrikaans voor. (Slegs een voorbeeld is by my ondersoekgroep opgeteken.) Daarteenoor is vorme van onsekerheid moontlik 'n wydverbreide verskynsel wat redelik algemeen voorkom alhoewel navorsers nie aandag daaraan gee nie.

In Afrikaans word vorme van onsekerheid uitgedruk in woorde soos: *miskien*; *dalk*; *min of meer*; *om en by*; *ongeveer*; *ek dink*; *omtrent*; *seker*; *ek glo nie*; *ek twyfel*; *heelwaarskynlik*; *ek wonder*. Deur dié woorde te gebruik, druk 'n spreker sy huiwering/twyfel uit omdat hy nie seker is van sy feite/saak nie. Dit gebeur egter ook dat van die vorme van onsekerheid so gebruik word dat dit as 'n gewoontewoord bloot 'n stoelement word.

Die volgende voorbeelde is by my ondersoek groep opgeteken:

Spoorwegwerkers

- dink

ek *dink* dis in vyf in (en) veertig;

ik (ek) *dink* daai tyd hit (het) my pa veertig pond 'n maand gekry;

ek *dink* dit was twee maande of so;

sy't daa(r), ik (ek) *dink* by Oosthysen (Oosthuisen) mense hit (het) sy geloscer.

A.K. 39; G. 3,75

- miskien

dit kan *miskien* nog minder ôk gewees hit (het);

miskien vyftien maande;

miskien was daar een;

hille (hulle) hit (het) *miskien* die naam ve(r)ander;

hy't *miskien* maa(r) die myne probeer.

A.K. 10; G. 0,83

- om en by

dit was hier *om en by* in drie in (en) sestag (sestig) rond;

so *om in (en) by* 300 kinders.

A.K. 2; G. 0,17

- omtrent

dit was *omtrint* (omtrent) 'n pond 'n maand wat hi (hy) by my geleen hit (het);

omtrent so 3, 4 jaar;

ik (ek) het *omtrent* daai tyd klaargemaak;

ek was *omtrint* (omtrent) 6 maande op Jeppe.

A.K. 44; G. 3,67

- seker

hy sou *seker* nooit aangepas hit (het) nie;

man, *seker* hie(r) so vyf in (en) twintag (twintig) sent;

ik wis (ek was) *seker* 'n jaar daa(r);

hy was *seker* maa(r) skaam;

ek hit (het) *seker* maa(r) yin hille (van hulle) la(a)t gaan.

A.K. 8; G. 0,67

- Gemiddelde gebruik van onsekerheidsvorme: 9,09

Fabriekwerksters

- dink

ek *dink* hille (hulle) noem dit vindag (vandag) Van Riebeckstraat;

ek *dink* ons hit (het) daardie huisie gekoop;

ek *dink* my jongste een wis (was) toe twee of drie;

daardie meisiekind ek *dink* hit (het) ôk in die fabriek gewerk.

A.K. 179; G. 14,92

- glo

ek *glo* nie ik hit (ek het) sy sertifikaat nie;

ek *glo* nie ek was daa(r) nie;

ek *glo* nie sy hit (het) gehelp nie.

A.K. 3; G. 0,25

- **heelwaarskynlik**

ons hit (het) dit *heelwaarskynlik* gedoen;
ek sou *heelwaarskynlik* gega(a)n hit (het);
hy sou *heelwaarskynlik* is (as) hy nie gevang is nie.

A.K. 3; G. 0,25

- **min of meer**

min of meer 16, 17, 18 se kant;
min of meer toe ek getroud is.

A.K. 2; G. 0,17

- **miskien**

miskien sou hille (hulle) gehelp hit (het);
hille't (hulle't) *miskien* 'n demonstrasie gegee;
miskien het Chrissie die goed;
miskien in die stadsaal;
ons hit (het) dit *miskien* self ook gedoen.

A.K. 34; G. 2,83

- **omtrent**

omtrent vier of vyf jaar gelede;
toe was ek *omtrint* (omtrent) vyf in (en) dertag (dertig) jaar oud;
omtrent so twee in (en) ses;
omtrent 5 pond, 6 pond;
dit was *omtrent* vyf in (en) veertag (veertig).

A.K. 34; G. 2,83

- **seker**

sy was da(re)n *seker* ouer as ek;
seker so in die sewentag (sewentig) rond;
seke(r) 'n maand;
dit wis (was) *seker* in negentien agt in (en) twintig rond;
seke(r) maar so 'n paar van ons;
hy't *seker* ôk maa(r) gehelp.

A.K. 41; G. 3,42

- Gemiddelde gebruik van onsekerheidsvorme: 24,67

Onderwysers

- dink

ek *dink* ek hit (het) sewe jaar daa(r) skoolgehou;
ik (ek) *dink* dit grens (a)an Bophutatswana;
ek *dink* die eerste of tweede jaar in Helpmekaar;
ek *dink* ek hit (het) iets oor die neghe pond per kwartaal betaal.

A.K. 17; G. 3,40

- miskien

dan het jy *miskien* ma(a)r 'n entjie gaan ry mit (met) jou motorfiets;
ons is *miskien* die enigste Afrikaners;
dis waa(r)voor hy *miskien* die meeste straf gekry hit (het).

A.K. 3; G. 0,60

- omtrent

dit wis (was) *omtrent* so sewentien, agtien kinders wat jy nou in jou klas hit (het);
ek hit (het) *omtrent* twaalf rand vyftag (vyftig) sent die eerste jaar in 'n maand gekry;
toe't ik (ek) hille (hulle) *omtrent* ses maande gehad;
omtrent 'n 300 myl of iets.

A.K. 6; G. 1,20

- seker

dit moes *seker* daar in die, in die vyftiger of sestiger jare gewees hit (het);
ek hit (het) *seker* by die twintig jaar het ik (ek) bly studeer;
ons het *seker* / dit maar *ok* gedoen.

A.K. 3; G. 0,60

- Gemiddelde gebruik van onsekerheidsvorme: 5,80

Onderwyseresse

- dalk

dit was vier, *dalk* vyf;
ek het *dalk* nie hard genoeg probeer nie;
dalk wou sy nie saamgaan nie;
dalk was dit ma(a)r die enigste uitweg.

A.K. 4; G. 0,80

- dink

ik (ek) *dink* hulle (hulle) is vi(n)dag (vandag) tweejaar diplomas;
ek *dink* ek was neën in (en) twintig;
ik (ek) *dink* dit wis (was) in neëntien een in (en) vyftig;
ek *dink* (di)'t was 4 Julie;
ik (ek) *dink* hy's nou ses in (en) dertig.

A.K. 32; G. 6,40

- miskien

miskien het hy oor die jare geskryf, ek weet nie;
jy sal *miskien* meer dinge daar kan kry;
miskien was ek te stout;
ek het hom *miskien* 'n raps op die hand gegee.

A.K. 6; G. 1,20

- omtrent

ek is nou *omtrent* vyf jaar hier;
toe's hy *omtrent* 'n jaar daa(r)na oorlede;
dit was ôk ma(a)r *omtrent* 'n jaar in (en) 'n half;
sy was *omtrent* die laaste een wat geloop hit (het).

A.K. 6; G. 1,20

- seker

hulle (hulle) het *seker* darem 'n bietjie (geld) afgetrek;
seke(r) ma(a)r Afrikaans, dis tog ons taal;
dit was *seker* in twee in (en) dertig, daar rond;
sy het *seker* nie daa(r)voor kans gesien nie;
seker maa(r) omdat ek die jongste was.

A.K. 9; G. 1,80

- wonder

ek *wonder* if (of) dit nie in die dertig of twintig is nie.

A.K. 1; G. 0,20

- Gemiddelde gebruik van onsekerheidsvorme: 11,60

TOTALE GEMIDDELDE GEBRUIK VAN ONSEKERHEIDSVORME

Spoorwegwerkers:	9,09
Fabriekwerksters:	24,67
Onderwysers:	5,80
Onderwyseresse:	11,60

Opmerking

Dit val op dat die fabriekwerksters baie meer onsekerhede weerspieël in hul taalgebruik as wat die geval by die sprekers in die ander onderzoekgroepe is. Die onderwysers weerspieël weer die meeste sekerheid deur middel van hulle taalgebruik.

3.2.11 Die herhalingskonstruksie in sinne

In die Afrikaanse spreektaal kom die herhaling van 'n sekere gedeelte van 'n sin baie voor, maar nie in die skryftaal nie. Van Jaarsveld (1984:205) sê dat dié sinne 'n dubbel gedeelte het en dat dit as twee aanmekeargelaste sinne beskou kan word.

Die enigste taalkundige wat oor die herhalingskonstruksie in Afrikaans skryf, is Jan Vorster (1976). Hy wys daarop dat 'n vroeë verklaring van dié verskynsel aandui dat dit 'n strategie is om die spanning in 'n sin op te hef wat ontstaan wanneer twee elemente in die sin verder van mekaar af te staan kom as wat vir hulle doenlik is. "Die herhalingskonstruksie word dan ingespan om die sin/gedagte weer saam te vat" (Vorster, 1976:25). Alhoewel hy toegee dat bogenoemde wel 'n faktor kan wees, sê hy dat dit te betwyfel is of daar in talle van die gevalle waar die herhalingskonstruksie voorkom, werklik sprake van spanning is. Die optrede van die herhalingskonstruksie verminder ook nie altyd die afstand tussen die persoonsvorm en sy komplemente nie (Vorster, 1976:27).

As gevolg van sy besware teen die vroeë verklaring van die herhalingskonstruksie, benader Vorster (1976:31) dit vanuit 'n Psigolinguistiese oogpunt. Volgens dié siening is daar by die totstandkoming van 'n uiting drie fases in die produksie van die uiting teenwoordig. (Hulle volg mekaar op maar elkeen bly vir die volle duur van die uiting geaktiveer):

- ◊ Fase 1. Dit is wanneer die idee ontstaan waaraan die spreker uiting wil gee. Hierdie fase dien as invoer vir Fase 2.
- ◊ Fase 2. Dit is die kies van die mees geskikte sintaktiese en semantiese strukture om die ongestruktureerde informasie in Fase 1 te struktureer. Terwyl daar fisies aan dié idee gestalte gegee word, tree Fase 3 op.
- ◊ Fase 3. Dit is die meeluister en kontrolering of die uiting met die beplanning daarvan ooreenstem, en of dit (soos beplan) 'n juiste weergawe van die idee gee. Daardeur kan foute beoordeel word en deurgelaat of verbeter word (Vorster, 1976:31).

Deur Fase 3 in verband te bring met die voorkoms van die herhalingskonstruksie in 'n uiting, sien Vorster (1976:32-33) dit as die gevolg van:

- die toereikende optrede van die funksie van Fase 3. In elke sin is daar 'n "bevoorregte fokusposisie" (in Afrikaans en Nederlands is dié posisie onmiddellik voor die persoonsvorm, en in 'n neutrale sin word hierdie posisie deur die onderwerp beklee). Wanneer 'n sin dan só geformuleer word dat daar twee elemente is wat op die fokusposisie aanspraak maak, laat Fase 3 die aangepaste struktuur met die herhaalde persoonsvorm deur. Die spreker herhaal dus die persoonsvorm as gevolg van die feit dat die meeluister- en kontrole-apparaat die beplanning op die hoogte daarvan gehou het dat die persoonsvorm reeds gerealiseer het;

- die ontoereikende optrede van die funksie van Fase 3. Wanneer daar nie twee elemente in 'n sin is wat aanspraak maak op die bevoorregte posisie nie, kom die herhalingskonstruksie voor as gevolg van die ontoereikende werking van Fase 3. Die spreker herhaal dus die persoonsvorm omdat die meeluister- en kontrole-apparaat om die een of ander rede nie die beplanning op die hoogte gehou het dat die persoonsvorm reeds gerealiseer het nie.

Weinig navorsers gee aandag aan dié verskynsel in Afrikaans. Navorsers wat dit wel opgeteken het as 'n frekwente verskynsel by hulle ondersoekgroepe, is:

- Kotzé (1977:60) by die Afrikaans van die Xhosas;
 - Van Jaarsveld (1984:205-207) by die Griekwas.
- (Vorster, 1976:35 teken dit op as 'n algemene verskynsel in Nederlands vandag)

Ek het die volgende voorbeelde by my ondersoekgroep opgeteken:

Δ Die herhaling van die onderwerp + hulpwerkwoord

Spoorwegwerkers

toe't ek nou daar hit (het) ek toe nou 'n leier-rangeerder geword;
ek het agterna het ik (ek) 6k kirsusse (kursusse) geloop;
ek moet daa(r)van moet ik (ek) tien shiellings afrek vi(r) my treinkaartjie;
daa(r) was altyddeur was daa(r) darem tyd gewees vir 'n breuk om te ga(a)n tee drink;
hille hit (hulle het) 'n klein Du Plessis van Ladybrand af het hille (hulle) gekies;
ek moes vroeg, omtrent 4-ier (uur) moes ek begin;
hy't mis (mos) orals hit (het) jy gesoek;
**oe't ik (ek) nou op Benoni op Tek hit ik (het ek) standerd agt gemaak;*
aan moet jy weer van 'n steier af moet jy kole aflaai;
ek hit (het) hier op Volksris (Volksrus) het ik (ek) klaargemaak;
hille (hulle) was daai tyd wts hille (was hulle) baie befoeterd;
hy't daar in Parktown-Noord hit (het) hy gebly;
ek was net sewe maande was ek 'n spoorwerker gewees;
hille (hulle) hit (het) nie ons maters hit hille (het hulle) nie vi(r) ons gekies nie;
ek het tot hier in P(ri)etoria het ik (ek) vir baie jare die Afrikaanse korrespondensie gedoen;
kyk, ek het voor die tyd hit (het) ek in die meele (meule) gewerk;
toe't hy deer (deur) sy kinale (kanale) het hy vi(r) my werk gekry.

A.K. 118; G. 9,83

Fabriekwerkers

ek't by Dolswa hit (het) ek ses jaar gewerk;
ek hit (het) mit (met) daardie pond 'n week hit (het) ek baie gedoen;
ek het 'n ruk lank het ik (ek) by French Models gewerk;
hy't later van tyd hi: (het) hy personeeldinges geword;
ek het agtien maande hit ik (het ek) nou in die buitekamer gebly;
ek hit (het) vir haar een pond vyftien shiellings hit ik (het ek) vir haa(r) losies betaal;
ik hit (ek het) een keer't ek op Bethlehem gewerk;
hy't destyds hit (het) hy alleen gebly;
ons hit (het) elke ses maande het ons 'n verandering gemaak;
ji (jy) weet daa(r) was in Witfield was daa(r) nie bisdiens (busdiens) nie;
toe't ek standerd agt hit (het) ek klaa(r)gemaak;
hy't twee in (en) veertag (veertig) jaar hit hi (het hy) bi (by) die slagpale gewerk;
ons het silke (sulke) dinge het ons gedoen;
daa(r) was onder ons was daar 'n groot drang om mens(e) te help;
ek hit (het) deer (deur) die welsyn hit ik (het ek) 'n huisie gekry;
ik hit (ek het) wee(r) daa(r)na hit (het) ek weer ga(a)n werk;
toe hit hille (het hulle) hier in Germiston op die "dumps" hit hille (het hulle) trokke gelaai;
ek is daa(r)van is ek nie seke(r) nie;
ons hit (het) by 'n neef van my man hit (het) ons desyds tuis gaan;
sy is in negetien veertag (veertig) is sy gebore;
toe hit (het) ek in vyf in (en) sestag (sestig) in (en) ses en sestag (sestig) hit ik (het ek) in die staalbedryf gewerk.

A.K. 55; G. 4,58

Onderwysers

ek hit (het) by Hennie van der Merwe op die ou end – hy was later Senator – hit (het) ek loseer;
ons hit (het) korfbal het ons gespeel;
ek hit (het) in ag en twintag (twintig) het ik (ek) mitriek (matriek) geskryf;
hy is op vyftigjarige ouderdom is hy oorlede;
ons hit (het) daar in daai jare het ons baie sokker gespeel;
hy't wragtag as, as dokter het hy, het hy klaargemaak;
ek hit (het) 'n tyd gelede het ik (ek) nog die skoolblad gekry;
ek hit (het) toe later hit ik (het ek) my B.Ed gemaak;
ek is in neentien, laat ik (ek) nou (n) bietjie dink, twee in (en) veertag (veertig) is ek getroud;

*ek was op 'n stadium wis (was) ik (ek) iessourier;
ek het vir die eerste veertien dae het ek nie 'n pos gehad na die skole begin hit (het) nie;
ik hit (ek het), ik hit (ek het) een termyn hit (het) ek verlof geneem;
ek het mit (met) 'n trapfiets hit (het) ek daa(r) oor die bult gery;
hy's nou 'n jaar gelede is hy oorlede.*

A.K. 44; G. 8,80

Onderwyseresse

*jy't ma(a)r in die gemeenskap het jy ma(a)r alles omtrent gedoen;
ek is neëntien vyf in (en) dertag (dertig) is ik (ek) getroud;
ek hit (het) in Kroonstad-distrik hit ik (het ek) op 'n plaas skoolgehou;
hy's hier by Elim is hy die hoof;
ek hit (het) tot standerd vier het ek op die plaas skoolgega(a)n;
my pa hit (het) vir ons vier oudstes van die kinders het hy studielenings gehad;
ek hit (het) nie Afrikaanse grammatika hit (het) ek nooit geleer nie;
hier was ek by die Engelse skool was ek ôk gewees;
ek hit (het) in veertig het ik (ek) begin;
ons hit (het) nie in die vroeë jare hit (het) ons nie Beroepsvoorligting gehad nie;
sy het Hyshoudkunde (Huishoudkunde) he. sy studeer;
sy is later van, van tyd is sy, is sy toe dood;
ek hit (het) definitief op daardie stadium het ek niks gehad nie;
ek het die briewe in (en) als het ek nou nog;
hy't tot onlangs het hy boeke, jy weet, boeke in (en) goed geskryf.*

A.K. 26; G. 5,20

- Gemiddelde herhaling van onderwerp + hulpwerkwoord:

Spoorwegwerkers:	9,83
Fabriekwerksters:	4,58
Onderwysers:	8,80
Onderwyseresse:	5,20

Opmerking

Slegs twee gevalle is opgeteken waar die onderwerp + hulpwerkwoord in die sin herhaal word.
Dit gebeur wanneer daar nie 'n hulpwerkwoord in die sin voorkom nie.

Spoorwegwerkers

dan loop si (sy) vin (van) die Johannesburgstasie af tot onder in Andersonstraat loop sy;
die treine tel op Kimberley tel hille (hulle) vars voorrade op van alles.

A.K. 2; G: 0,17

Δ Die herhaling van die Onderwerp + Hulpwerkwoord + Voorwerp

Spoorwegwerkers

Ek het my mangels hie(r) in die ou Nasjoenale (Nasionale) Hospitaal hit (het) ek my mangels in
(en) adenoïds la(a)t ythaal (uithaal);
hy't vi(r) jou daai tyd hit (het) hy vi(r) jou gesê;
toe was ek die Voorsitter daai tyd van die Kinderkranstak was ek toe daa(r) Voorsitter;
jy kon 'n pak klere by enige Chinese wink'l kon jy 'n pak klere koop;
hille (hulle) het hom ôk toe agte(r)na het hille (hulle) hom gevang.

A.K. 5; G. 0,42

Fabriekwerksters

Geen voorbeelde.

Onderwysers

Geen voorbeelde.

Onderwyseresse

Geen voorbeelde.

- Gemiddelde herhaling van onderwerp + hulpwerkwoord + voorwerp:

Spoorwegwerkers:	0,42
Fabriekwerksters:	0,00
Onderwysers:	0,00
Onderwyserses:	0,00

Δ Die herhaling van die hulpwerkwoord

Spoorwegwerkers

dan *hit* (het) die helfte van sy skape *hit* (het) nou agtergebly;
 toe *hit* (het) die ploegbase *het* swartes gehad wat saam mit (met) hille (hulle) gewerk *hit* (het);
 toe't hille (hulle) *hit* (het) heeltemal ver-Engels.

A.K. 3; G. 0,25

Fabriekwerksters

toe *was* die vroujie *was* vriende met my toekomstige skoonma;
 daai tyd *was* dokter Duffy in (en) dokter Bezuidenhout *was* sy dokters;
 toe *was* ou Solly *was* nog in Johannesburg (Johannesburg);
 toe *hit* (het) my pa *hit* (het) toe geslaan;
 dan't die graad eens in (en) die graad twees *het* na die ontspanningsaal toe geloop;
 toe't die meeste van die meisies *het* toe so beslyt (besluit);
 toe *het* 'n vriendin vin (van) my *het* toe in Kerkstraat gewerk.

A.K. 7; G. 0,58

Onderwysers

daai jare *was* ons eerste bevorderingstappie *was* 'n A-pos;
 dan't ons klomp onderwysers *hit* (het) dan onde(r) mekaar geredeneer wat die ytspraak
 (uitspraak) is.

A.K. 2; G. 0,40

Onderwyseresse

Geen voorbeeld.

- Gemiddelde hulpwerkwoordherhaling:

Spoorwegwerkers:	0,25
Fabrickwerksters:	0,58
Onderwysers:	0,40
Onderwyseresse:	0,00

Δ Die herhaling van die Onderwerp + gesegde

Spoorwegwerkers

jy moes ma(a)r eet wannir (wanneer) daar 'n kansie is om te eet moes jy ma(a)r eet.

A.K. 1; G. 0,08

Fabrickwerksters

ek hit (het) verstaan van die ooms en tannies se praat hit ik (het ek) ve(r)staan sy was 14.

A.K. 1; G. 0,08

Onderwysers

Geen voorbeeld.

Onderwyseresse

Geen voorbeeld.

- Gemiddelde herhaling van die onderwerp + gesegde:

Spoorwegwerkers:	0,08
Fabrickwerksters:	0,08
Onderwysers:	0,00
Onderwyseresse:	0,00

TOTALE GEMIDDELDE GEBRUIK VAN HERHALINGSKONSTRUKSIES

Spoorwegwerkers:	10,75
Fabriekwerksters:	5,24
Onderwysers:	9,20
Onderwyseresse:	5,20

Opmerking

Die herhalingskonstruksie kom die meeste voor in die spoorwegwerkers se taalgebruik en die minste by die onderwyseresse.

3.2.12 Die herhaling van woorde

Dit gebeur dikwels in die Afrikaanse spreektaal dat 'n woord of 'n woordgroep in 'n sin of in 'n daaropvolgende sin net so, of met variasie herhaal word. Volgens Van Jaarsveld (1984:202) kom die herhaling van woorde in die spreektaal voor:

- om 'n feit te beklemtoon;
- ter wille van selfoortuiging
- ter wille van selfkontrolering.

Navorsing is egter nog nie gedoen om die funksie van die herhalings in die Afrikaanse spreektaal na te gaan nie. Dit verklaar moontlik waarom so min navorsers daaraan aandag gee.

Navorsers wat dit wel in Afrikaans opgeteken het by hul ondersoekgroepe, is Links (1983) en Van Jaarsveld (1984). Volgens Links (1983:157) is dit 'n opvallende kenmerk van Kharkamse Afrikaans en is die doel van die herhaling by dié groep:

- om te akkuseer en om affek uit te druk (bv. "hulle het geslag, die trop vee is geslag");
- om 'n nadere omskrywing te gee (bv. "dis 'n siek, 'n soort siek").

Van Jaarsveld (1984:203) teken dit by die Griekwas op en noem die volgende herhalings wat by dié groep voorkom:

- herhaling sonder rede, dalk om te soek na woorde (bv. "die ... die ... die");
- beklemtoning ter wille van die dramatiese affek (bv. "ja, hierdie stroppe wat, hierdie stroppe wat om die osse is");
- selfoortuiging (bv. "toe ek hier gekom het met 3 beeste, met 3 beeste hie.");
- duidelikheid (bv. "die kerk, hier hier was die kerk gewees").

Uit die bandopnames wat ek vir hierdie studie gebruik het, het die volgende redes vir herhaling ook telkens voorgekom:

- terugroeping van feite (bv. "dit was in, in, in Kerkstraat");
- ordening van feite (bv. "ek is in 1938, nee, in, in 1939, nee, in 1938 getroud");
- om tyd te wen om na woorde te soek (bv. "hoe noem 'n mens dit, 'n, 'n, 'n, dinges, 'n erdvark").

Spoorwegwerkers

jy, jy hit (het) Spoorwegeksamen geskryf *in, in* November;
kyk ek, kyk ek, hit (het) *die einde, die einde* ses in (en) dertag het ek toe standerd nege (geslaag);
toe gee hille (hulle) *vi(r)* my *die, die* papiere;
in die ou Nasjioenale (Nasionale) hospitaal *waa(r), waar* die Hoër Tegniese Skool is;
nou's ek dee(r)mekaar (deurmekaar) *mit die, mit die* (met die) storie;
hy's natierlik (natuurlik) 'n, 'n ambagsman;
hy's, hy's eintlik van die Kolonie oorspronklik;
ja, wat *die, die* swarte nou geloen hit (het), moet jy nou doen;
toe's ik (ek) Port-Elizabeth toe, ôk *as 'n, as 'n* senior inspekteer (inspekteur);
môre is dit dieselfde storie *is (as) jy nou, is (as) jy nou* die middagdiens werk;
daar was, daar was sewe dae wat jy nou moes neem;
toe was dit nou nog *die, die* middernagdiens;
selfs in *duardie, daardie* oorlog was hulle almal ryk mense gewees;
man, nou die dag hit (het) *ou, ou, ou* Fanis (Fanus) 'n praatjie gemaak;
dis, dis daa(r) waar die ou hekwag gewees hit (het);
hille (hulle) *wou, wou* meer geld hê;
daai jare op die Spoorweg *het jy, het jy* "nine pins" ve(r)hoging gekry;
so hit, so hit (het) ons ve(r)hoging ôk *gewerk*;
dit is iets *wat 'n, wat 'n* mens di (die) res van jou lewe bybly;
ek hit (het) nou nie die geld *om, om* nog weer 'n, 'n trem yt (uit) te haal Booysens toe nie;
ek, ek is toe af;
my pa was afbetaal *in die, in die* tyd van die depressie;
dit was 'n matrikulant *se, se* silaris (salaris);
hille hit, hille hit (hulle het) borg gestaan *vir 'n, vir 'n* neef;
toe verplaas hille (hulle) *my, my* pa na Mikwassie (Makwassie) toe;
toe's ek weer, toe is ek weer terug in die magasyn;
die, die hoof in die kaartjieskantoor.

A.K. 292; 24,33

Fabriekwerksters

toe *is, is* ons nou getroud;
ons hit (het) toe, toe somme(r) net vriende geraak;
hy was, was ('n) briewebesteller;
dan koop hy die fiets in (en) *dan, dan* betaal hy die fiets af;
ek, ek kan nie onthou nie;
wat ek *van, van* Anna Scheepers onthou, is sy was 'n dikkerige vrou gewees;
niks, niks help nie;
ek, ek hit (het) weer pensiejoen (pensioen) nodig;
was, was dit 'n meneer Swanepoel gewees ?;
hille't (hulle't) mos nie 'n Ienie (Unie) gehad *die, die* "tailors" nie;
my ma se nooiensvan was *meijffrou, mejiffrou* (meijuffrou) Van der Schyff;
nee, ons moers *van, van* Roodepoo(r)t af loop;
nee, hille't hille't (hulle't) teriggekom (teruggekom);
hille't hille't (hulle't) ... die mans so gevang;
ek dink sy was die, die oudste;
sy steek so vas *in, in* (en) sy kyk ons aan;
ôk so ('n) donker vrou *soos, soos* Soufie (Sophie);
ons weet *nie, nie* een nie;
Karel het gespeel in *hierdie, hierdie, hierdie* toneelstuk;
in die in die mirrag (middag);
sy, sy pa het nie eintlik werk gehad nie;
almal, almal hit (het) daar skoolgegaan;
dit word, word gesny;
'n boekie, 'n boekie, 'n boekie is *vi(r)* die hele week;
ek, ek hit (het) *maa(r)* baie swaa(r) gekry;
nie so oud dat ik (ek) kan sê *sy, sy* kan nie mee(r) haa(r) werk gedoen hit (het) nie;
my, my pa het drie plase gehad;
in Markstraat *in, in* Fairview;
toe's my laaste dogter *wat, wat* in Vanderbijl bly, gebore;
sy bly *in, in* Di(r)bin (Durban);
ja, *hy't, hy't* die kinders bymekaar gehou;
hy't wee(r), wee(r) beginne;
daar's 'n *hotel, hotel* gewees;
ja, *die, die* kleintjies wat toe nou nog nie skoolgegaan hit (het) nie.

A.K. 233; G. 19,42

Onderwysers

*ek, ek kon darem my man staan omdat ek so vroeg my pa verloor hit (het);
ek ga(a)n ma(a)r 'n, 'n onde(r)wyser word;
ji (jy) moet van hom, van hom hou;
ek dink (a)an, (a)an vriende va(n) ons hille, hille (hulle) is Hollanders;
ek hit (het) op (by) 'n skooltjie in, in Petrusburg-distrik skoolgehou;
jy't jou nie bepaal net by, by elke klas se, se voorgeskrewe ... nie;
toe't, toe't my pa 'n verplasing gekry Trichardt toe;
toe's ons daa(r) vi(r) die laaste deel van, van die jaar wat ons in standerd ses wis (was);
wat die, wat die losiesbeurs betref, weet ek nie;
dit was, dit was ma(a)r al kulturele organisasie wat daar toe op die, op die Onderwyskollege was;
toe woon ik (ek) by, by die Stiglinghs;
ek het, ek het tien jaar gewerk (a)an my doktoraal.*

A.K. 206; G. 41,20

Onderwyseresse

*toe't hi (hy) weer twee kinders bi (by) die, by die stiefma;
dit hit (het) jy meer in die, in die stede (gehad);
hy't, hy't baie gesukkel mit (met) my;
op 'n stadium het hy, het hy ver oor 'n duisend kinders gehad;
destyds was hy in, in die Vrystaat;
die, die oudste seen(seun) wat nou elf jaar jonger is (as) sy is;
ek was, ek was byna ses;
die derde, derde kind;
dis van haar, haar pa se erfgeld;
dan kry ik hille (ek hulle) voor die, voor die klas in (en) dan, dan lees ons;
nee, ek, ek weet nie;
toe't ik (ek) gega(a)n tot daar, tot daar;
ek was, was maa(r) net 'n, 'n assistente by die Joubertparkse Laerskool;
jy't nie, jy't nie pret gehad of iets nie;
vindag (vandag) is, is sy natierlik (natuurlik) nou baie goed tweetalag (tweetalig).*

A.K. 143; G. 28,60

TOTALE GEMIDDELTE HERHALING VAN WOORDE

Spoorwegwerkers:	24,33
Fabriekwerksters:	19,42
Onderwysers:	41,20
Onderwyserses:	28,60

Opmerking

Dit is opvallend dat die onderwysers aansienlik meer woorde herhaal as die sprekers in die ander ondersoekgroepe. Die fabriekwerksters herhaal woorde weer die minste kere.

3.3 LEKSIKALE VERSKYNSELS

3.3.1 Die gebruik van enkelvoud i.p.v. meervoud

Dit gebeur soms in Afrikaanse spraak dat die enkelvoudsvorm i.p.v. die meervoudsvorm vir sekere woorde gebruik word. Dit kan moontlik daaraan toegeskryf word dat die enkelvoudsvorm in bepaalde dialektiese gevalle 'n massaverwysing verkry (bv. ek gaan *skaap* toe), of as abstrak (kollektiewe eenhede) gerealiseer word (bv. 'n bos *riet*), of 'n gevolg is van vinnige spraak, of onder Engelse invloed verkeer.

Navorsers wat dit in Afrikaans opgeteken het, is:

- Loubser (1954:77) in Loeriesfontein;
- Links (1983:68) in Kharkams;
- Jenkinson (1984:237) by die Griekwas;
- Van Rensburg (1984, Band I Deel II:56) in Oranjerivier-Afrikaans.

Die volgende voorbeelde is by my ondersoekgroep opgeteken en vind meestal plaas as gevolg van swak artikulasie weens vinnige spraak:

Spoorwegwerkers

toe gaan werk ik (ek) op die *Spoorweg* (Spoorweë);
dit is die enagste (enigste) tyd wanni (wanneer) ons politieke *geskil*(le) gehad hit (het);
jy kry natie(r)lik (natuurlik) *sekte*(s) wat, wat probeer (probeer) om godsdiens op jou af te druk;
daar waa(r) die Ventersdorp- in (en) die Krugersdorppad (paaie) kruis;
ik hit (ek het) Ek nooit *Sondag* (Sondae) gewerk nie;
daardie dae was daa(r) nie so baie *keuse*(s) soos vindag (vandag) nie;
hy (hulle – die Spoorweë) kry swaa(r)der lokomotiewe;
die trekkers in (en) die "lorries" se *sleepwa*(ens);
dit was *uitvaagse*(s);
dan steek hille (hulle) die geld in hille (hulle) *sak*(ke);
Here, toe sit daar omtrent (omtrek) 800 *man*(s);
naweek (naweke) is ji (jy) maa(r) op jou fiets;
ons hit (het) as *arbeider*(s) op die stasie gewerk.

A.K. 88; G. 7,33

Opmerking

Slegs vier voorbeelde is opgeteken waar die meervoud i.p.v. die enkelvoud gebruik is: beestetrokke; eksamen(s); toe kry ik (ek) da(re)m nou 'n kans om af te los is (as) rangeerders; toe skryf hy na die hoofkantore in Pietermaritzburg.

A.K. 4; G. 0,33

Fabriekwerksters

net soos een van daai groot *Shellstasie*(s);
hy was 'n klerk op die *Spoorweg* (Spoorweë);
hy't (hulle – die familie Kruger) net nie moet (met) ons gemeng nie;
dan kom die *mannekyn*(e) in (en) dan trek hille (hulle) dit aan;
dan's *hy* (hulle) nou so vier of vyf pare;
daa(r) was nie eintlik *klagte*(s) nie;
ek kan nou nie onthou of hille (hulle) *kaartjie*(s) gehad hit (h.t) nie;
ja, *hy't* (hulle – die regering) hom gevat;
die rok hit (het) silke (sulke) *pitroontjie*(s) (patroontjies);
onder ons ... was daar 'n groot drang om *mens*(e) te help;

(ons het) baie gehelp mit (met) *swangerskap*(pe);
 ik (ek) respekteer hille (hulle) as, as, as 'n *mens* (merse);
 daa(r) was nie *verskil*(le) tussen ons nie;
 'n paar *kous*(e);
 ik (ek) was drie *maand*(e) baie siek gewees;
tweelingdogtertjie(s);
 hille (hulle) het gevoel die *werker*(s) kry swaar;
ek (ons) trek, ek in (en) my seen (seun) in (en) hy.

A.K. 51; G. 4,25

Opmerking

Agt voorbeelde is opgeteken waar die meervoud i.p.v. die enkelvoud gebruik is:

toe gaan werk hy in die myne; die gronde is verkoop; hemdefabrick; rokkefabrick; hy't vreeslik dik *brille* gedra.

A.K. 8; G. 0,67

Onderwysers

hy (hulle – die kinders) het ma(a)r eenvoudig geleer, eers deur 'n geklank;
 hille (hulle) het hille (hulle) *pen*(ne) van onder die lyn af gehou;
 later hit (het) hille (hulle) mos gekom mit (met) die ...*frase*(s) soos hille (hulle) nou die oogspan moes verleng;
 net om die *ouer*(s) 'n bietjie bymekaar te kry.

A.K. 4; G. 0,80

Opmerking

Slegs een voorbeeld is twee keer opgeteken waar die meervoud i.p.v. die enkelvoud gebruik is:

kaalvoete;

A.K. 2; G. 0,40

Onderwyseresse

ek hit (het) afgedinges, weggega(a)n van hom af weens *gesondheidsrede(s)*;
jy (ons) was a(l)mal Afrikaans;
ons hit (het) altyd ma(a)r mit (met) *klank(e)* die kinders geleer.

A.K. 3; G. 0,60

Opmerking

Twee voorbeelde is opgeteken waar die meervoud i.p.v. die enkelvoud gebruik is:

op Dier waar ik (ek) nou die vaste pos*te* gekry hit (het);
toe ek standard 6, 7 in (en) 8 se Re*kenk*unde (Rekenkunde) gegee hit (het).

A.K. 2; G. 0,40

TOTALE GEMIDDELDE GEBRUIK VAN ENKELVOUD I.P.V. MEERVOUD

Spoorwegwerkers:	7,33
Fabrickwerksters:	4,25
Onderwysers:	0,80
Onderwyseresse:	0,60

Opmerking

Die spoorwegwerkers gebruik die enkelvoud i.p.v. die meervoud in meer gevalle as die sprekers in die ander ondersoekgroepe, terwyl die onderwyseresse die minste fouteer. Veral die begrip *Spoorweg* i.p.v. *Spoorweë* word telke male foutief gebruik. Slegs enkele gevalle waar die meervoud i.p.v. die enkelvoud gebruik word, is by al die ondersoekgroepe opgeteken. Sommige van laasgenoemde kan moontlik toegeskryf word aan Engelse invloed.

3.3.2 Argaismes

Argaismes is woorde of uitsprake wat in so 'n mate verouderd geraak het dat dit heeltemal, of feitlik heeltemal verdwyn het in die Afrikaanse skryf- of spreektaal. Hierdie vorme word meestal by ouer sprekers van die taal aangetref en word hedendaags as nie-standaard-Afrikaans gereken.

Die volgende voorbeelde is by my ondersoekgroep opgeteken (daar sal ook verwys word na ander navorsers wat die betrokke woord by hul ondersoekgroepe opgeteken het):

- die verswakking van [ei] na [ə]

hoevll (hoeveel)

Gemiddeld

Spoorwegwerkers:	A.K. 4; G. 0,33
Fabriekwerksters:	A.K. 8; G. 0,67
Onderwysers:	A.K. 2; G. 0,40
Onderwyseresse:	A.K. 3; G. 0,60

Dit is ook opgeteken deur Coetzee (1989:217) by die Johannesburgse bruin gemeenskappe. Volgens Scholtz (1972:104) het die vorm nie sterk gestaan in die Kaapse tekste nie. Dit stam uit Nederlands of ander Nederlandse dialekte.

- die verswakking van [ai] na [ə]

intlik (eintlik)

Gemiddeld

Spoorwegwerkers:	A.K. 5; G. 0,42
Fabriekwerksters:	A.K. 9; G. 0,75
Onderwysers:	A.K. 3; G. 0,60
Onderwyseresse:	A.K. 3; G. 0,60

Van Schalkwyk (1983:123) teken dit op by die Rehoboth-Basters en Van Rensburg (1984, Band I Deel I:345) by die Grikwas.

- die verswakking van [e] na [ə]

omtrint (omtrent)

Gemiddeld

Spoorwegwerkers:	A.K. 23; G. 1,92
Fabriekwerksters:	A.K. 20; G. 1,67
Onderwysers:	A.K. 3; G. 0,60
Onderwyseresse:	A.K. 1; G. 0,20

Van der Mescht (1976:44) teken dit op in Albanie. en Van Rensburg (1984, Band I Deel I:325) by die Griekwas. Volgens Raidt (1984:62) was dié vorm wyd verbreid in Kaapse omgangstaal in die 18de en 19de eeu.

- die wisseling van [ɔ] en [u]

genog (genoeg)

Gemiddeld

Spoorwegwerkers:	A.K. 2; G. 0,17
Fabriekwerksters:	—
Onderwysers:	—
Onderwyseresse:	—

Scholtz (1972:73) teken dit net een keer in ou Kaapse tekste op maar sê dat dit heelwat in Middelnederlands voorkom en veral baie gewoon was in die 17de-eeuse Nederlandse volkstaal.

- die wisseling van [t] en [n] aan wordeindes

	S.		F.		O.		OS.	
	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.
<i>gaat</i> (gaan)	19	1,58	3	0,25	2	0,40	1	0,20
<i>siet</i> (sien)	—	—	—	—	2	0,40	—	—
<i>slaat</i> (slaan)	9	0,75	3	0,25	8	1,60	1	0,20
Totale gemiddelde	2,33		0,50		2,40		0,40	

Hierdie wisseling is wydverbreid in Afrikaans en word deur Coetzee (1988:95) beskou as standaard-Afrikaans. Dit is oorblyfsels van 'n ou verboë vorm om die 3^e persoon, enkelvoud, praesens (of die 2^e persoon, enkelvoud en meervoud, praesens) aan te dui (Loubser, 1954:101).

Ander navorsers wat dit opgeteken het, is:

- Loubser (1954:101) in Loeriesfontein;
- Calitz (1957:98) by die Knysnaboswerkers (hy vind dit veral in kragtiger gemoedsuitdrukings);
- Van der Mescht (1976:67) in Albanie;
- Kotzé (1983:84) in Maleier-Afrikaans;
- Van Rensburg (1984, Band I Deel I:296) by die Griekwas.

Van Rensburg en Combrink (1984:118) teken dit ook op by Transvaalse Afrikaans in die 19de eeu. Volgens Scholtz (1965:83) kom die [t] i.p.v. die [n] min by Boniface voor. In Meurant se briewe (1844-1850) kom die [t] weer meestal voor (Scholtz, 1965:38). Hy teken dié wisseling ook op in Bezuidenhout se brief (1851) en by Trigardt (by laasgenoemde kom die [t] meer voor as die [n]), en wys daarop dat die [n] in 17de-eeuse Nederlands al baie gebruiklik by beskaafde sprekers was (Scholtz, 1965:14).

- die wisseling van [ɔ:] en [œ]

soontoe (soontoe)

Gemiddeld

Spoorwegwerkers:	A.K. 1; G. 0,08
Fabrickwerksters:	A.K. 7; G. 0,58
Onderwysers:	A.K. 2; G. 0,40
Onderwyseresse:	A.K. 2; G. 0,40

Dit word ook opgeteken deur:

- Strydom(1963:70) by die Angolaboere;
- Van der Mescht (1976:43) in Albanie;
- Kotzé (1983:84) in Maleier-Afrikaans;
- Van Rensburg (1984, Band I Deel I:345) by die Griekwas.

- die verwarring van ken x kan

Spoorwegwerkers

A.K. 6; G. 0,50

jy *ken* (kan) nie 'n Unie hê nie;
so gou as jy *ken* (kan).

Fabriekwerksters

A.K. 1; G. 0,08

die kinders *ken* (kan) darem nou al vir hille (hulle) self sorg.

Onderwysers en Onderwyeresse

Geen voorbeelde.

Alhoewel daar in Afrikaans duidelik tussen *ken* en *kan* onderskei word, kom dit nog dialekties voor (bv. in Riversdal en omgewing), en word ook nog deur ouer sprekers gebruik. Hierdie verskynsel kom vandag nog dikwels in die Nederlandse taal voor en stam uit die Nederlandse Volkstaal (Van Rensburg en Combrink, 1984:130; Scholtz, 1965:52). Dit het ook in Voortrekker-Afrikaans voorgekom sowel as in die Transvaalse Afrikaans van die 19de eeu (Van Rensburg, 1983:142). Scholtz (1965:74) teken dit op in 'n brief van 1829, asook in Bezuidenhout se brief in 1851 en ongeveer in 1840 in Kaapstad en omgewing (Scholtz, 1965:28). Ook Raidt (1989:172) teken dit op in die sestigerjare van die vorige eeu in briewe wat Jantje Eenvoudig aan koerante geskryf het.

- die behoud van die swakbeklemtoonde slot [n]

	S.		F.		O.		OS.	
	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.
<i>negen</i> (en dertig)	10	0,83	8	0,67	3	0,60	3	0,60
<i>sewen</i> (en dertig)	11	0,92	8	0,67	3	0,60	4	0,80
Totale gemiddelde	1,75		1,34		1,20		1,40	

Scholtz (1965:9) sê dat die [n] ook nog nie weggelaat is in Bezuidenhout se brief in 1851 nie.

- die behoud van die [ə]-klank aan woordeindes

	S.		F.		O.		OS.	
	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.
<i>beginne</i> (begin)	34	2,83	38	3,17	6	1,20	5	1,00
<i>gebeere</i> (gebeur)	8	0,67	3	0,25	-	-	-	-
<i>nooie</i> (noui)	2	0,17	3	0,25	-	-	-	-
<i>worre</i> (word)	7	0,58	1	0,08	-	-	-	-
<i>ytvinne</i> (uitvind)	1	0,08	2	0,17	-	-	-	-
<i>onse</i> (ons)	-	-	11	0,92	-	-	-	-
<i>respekte</i> (respek)	-	-	4	0,33	-	-	-	-
Totale gemiddelde		4,33		5,17		1,20		1,00

Die behoud van die ou verboë vorm, of die infinitief -e, is hedendaags afwykend van standaard-Afrikaans maar stem ooreen met standaard-Nederlands. Ander navorsers wat dit opgeteken het, is:

- Loubser (1954:101) in Loeriesfontein (infinitief -e);
- Calitz (1957:88) by die Knysnaboswerkers (verboë vorme);
- Strydom (1963:76) by die Angolaboere (verboë vorme);
- Kotzé (1983:152) in Maleier-Afrikaans (infinitief -e).

Die gebruik van verboë vorme is by Boniface in 1830-1832 en Meurant (1844-1850) se briewe opgeteken (Scholtz, 1965:83, 34). Dit is 'n weerspieëling van 'n laat 18de-eeuse toestand in Kaapse Afrikaans en 'n algemene kenmerk van 19de-eeuse Afrikaans (Kotzé, 1983:152).

- die behoud van [t] aan woordeindes

begin (begin)

Gemiddeld

Spoorwegwerkers:	A.K. 20; G. 1,67
Fabriekwerksters:	A.K. 29; G. 2,42
Onderwysers:	A.K. 2; G. 0,40
Onderwyseresse:	A.K. 7; G. 1,40

- die behoud van die stemlose, velêre frikatief [x] woordintern

	S.		F.		O.		OS.	
	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.
<i>eige(eie)</i>	1	0,08	2	0,17	-	-	-	-
<i>hoger(moër)</i>	-	-	6	0,50	-	-	-	-
<i>lager(laer)</i>	-	-	10	0,83	-	-	-	-
Totale gemiddelde		0,08		1,50		0,00		0,00

Strydom (1963:712) teken dit op by die Angolaboere, en Scholtz (1965:8) in Bezuidenhout se brief van 1851. Ook Raidt (1989:171) leken heelwat voorbeelde van hierdie taalverskynsel op wat in die sestigerjare van die vorige eeu in Jantje Eenvoudig se briewe voorkom.

- verouderde leksikon

algar (almaal)

Spoorwegwerkers:	A.K. 2; G. 0,17
Fabriekwerksters:	A.K. 2; G. 0,17
Onderwysers:	-
Onderwyseresse:	-

Dit word ook opgeteken deur Strydom (1963:76) by die Angolaboere, Van Rensburg (1984, Band II Deel I:3) by die Griekwas, en Raidt (1989:177) in briewe van Jantje Eenvoudig in die sestigerjare van die vorige eeu.

Kaffer (swartman) (-kompong/-stat/-werk/-koerant)

Spoorwegwerkers:	A.K. 19; G. 1,58
Fabriekwerksters:	A.K. 12; G. 1,00
Onderwysers:	—
Onderwyseresse:	—

Strydom (1963:76) teken dit op by die Angolaboere. Volgens Scholtz (1972:129) kom dié woord alreeds in die 18de-eeuse Afrikaans voor.

oorle (oorlede)

Spoorwegwerkers:	A.K. 17; G. 1,42
Fabriekwerksters:	A.K. 11; G. 0,92
Onderwysers:	—
Onderwyseresse:	—

Dit kom o' die Griekwas voor (Van Rensburg, 1984, Band I Deel I:335).

meide (swartvroue)

Spoorwegwerkers:	—
Fabriekwerksters:	A.K. 10; G. 0,83
Onderwysers:	A.K. 1; G. 0,20
Onderwyseresse:	A.K. 1; G. 0,20

In Afrikaans word die oorspronklike betekenis van *meid*, nl. 'n ongetroude jong vrou, nie aan dié woord geheg nie. Dit word uitsluitlik in 'n pejoratiewe betekenis gebruik om na swart-, bruin- en Indiërvroue te verwys. Scholtz (1965:53) sê dat Meurant dit al in 1844-1850 gebruik het om na 'n swartvrou te verwys.

- Ander voorbeelde

	S.		F.		O.		OS.	
	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.	A.K.	G.
<i>altemit</i> (miskien)	1	0,08	-	-	-	-	-	-
<i>bantoes</i> (swartmense)	-	-	4	0,33	-	-	-	-
<i>Dingaansdag</i> (Geloftedag)	1	0,08	-	-	-	-	-	-
<i>Gowwermint</i> (Regering)	2	0,17	-	-	-	-	-	-
<i>kleurlinge</i> (bruinmense)	7	0,58	3	0,25	-	-	-	-
<i>koellie</i> (Indiër)	2	0,17	4	0,33	-	-	-	-
(-skool/-kerk/-mark)								
<i>Lourenco Marques</i> (Maputo)	1	0,08	-	-	-	-	-	-
<i>myl</i> (myl)	1	0,08	1	0,08	1	0,20	-	-
<i>naturelle</i> (swartmense)	1	0,08	-	-	-	-	-	-
<i>Rhodesië</i> (Zimbabwe)	8	0,67	-	-	-	-	-	-
Totale gemiddelde		1,98		0,99		0,20		0,00

TOTALE GEMIDDELDE GEBRUIK VAN ARGAIISMES

Spoorwegwerkers:	18,73
Fabriekwerksters:	18,59
Onderwysers:	7,60
Onderwyseresse:	6,20

Opmerking

Argaïsmes word die meeste aangetref in die taalgebruik van die fabriekwerksters en die minste in die onderwyseresse se taalgebruik. Daar moet op gelet word dat sekere woorde (bv. Suidwes-Afrika) wat in die sprekers se taalgebruik voorkom, verouderd geraak het sedert die bandopnames gemaak is weens die snelwisselende politieke situasie. Dit word egter nie in hierdie studie in aanmerking geneem nie.

3.3.3 Engelse woorde

In sy nou reeds bekende boek, *The influence of English on Afrikaans*, belig Donaldson (1988) anglisismes vanuit verskeie perspektiewe. Volgens hom is Afrikaans in die proses "of becoming more and more a translated language and it is a tide which cannot and will not be turned" (Donaldson, 1988:288). Hy skryf dit toe aan onder andere sekere sosio-politiese faktore in Suid-Afrika, die toenemende mate waarin Afrikaanse en Engelse sprekers tweetaligheid verwerf, asook die gebrek aan kennis van en kontak met die Nederlandse taal wat tot gevolg het dat daar in 'n toenemende mate in vertalings wegbeweeg word van die Nederlandse idioom na die Engelse idioom.

Die gebruik van Engelse woorde in die Afrikaanse spreektaal is 'n wydverbreide verskynsel vanweë die taalkontak wat daar bestaan tussen die twee amptelike landstate. Myns insiens is die gebruik van Engelse woorde vir woorde waarvoor daar goeie Afrikaanse teënhangers bestaan 'n duidelike kenmerk van nie-standaard-Afrikaans (in teenstelling met Webb en De Villiers, 1985:204 wat dit wil regverdig in informele standaard-Afrikaans).

As gevolg van die taalkontak kan die gebruik van Engelse woorde dikwels daaraan toegeskryf word dat die Afrikaanse woorde vir die gebruiker onbekend is, of nie in Afrikaans bestaan nie. Dit kan ook wees dat die Engelse woord korter as 'n omslagtige Afrikaanse woord is, of dat die Engelse woord in 'n spesifieke groep algemene gebruik is. Engelse woorde word ook dikwels ver-Afrikaans in die uitspraak daarvan, bv. *gebodder* ("bother"); *getraai* ("try"); *hênsop* ("hands up") ens. Scholtz teken ontleenings uit Engels al in Boniface se briewe (1830-1832) op, soos *sikspens*, *koort*, ens.

'n Paar navorsers het ook Engelse woorde in die Afrikaans van hulle ondersoekgroepe opgeteken:

- Loubser (1954:14) vind in Loeriesfontein dat die Engelse woorde wat hy opgeteken het veral in verband staan met die ontwikkeling op tegniese gebied gedurende die afgelope halfeeu;
- Van der Mescht (1976:76) vind Engelse woorde in Albanie veral op leksikale vlak merkbaar;
- Du Plessis (1983:60) vind in sy ondersoek in Johannesburgse omgangstaal dat die gebruik van Engelse woorde nou saamhang met kodelewisseling, asook sosiale veranderlikes soos gespreksonderwerp, -plasing, -genoot en die spreker se houding ten opsigte van die ander taal. Hy vind ook dat die gebruik van Engelse woorde sosiaal gekenmerk, en selfs sosiaal gestratifiseer is by dié ondersoekgroep. Hierdie woorde hou veral verband met die

werksomstandighede van die sprekers omdat die meeste in 'n Engels-georiënteerde omgewing in Johannesburg werk;

- Links (1983:143) vind dat daar redelik min Engelse invloed in die Kharkamse streek is vanweë die geïsoleerdheid van die streek. Waar Engelse woorde voorkom in die respondente se spraak, is dit volgens die Afrikaanse uitspraak;
- in die transkripsies van Griekwa-Afrikaans (Van Rensburg, 1984, Band II Deel I:11) kom ook heelwat Engelse woorde voor.

Aangesien daar 'n ooglopende sterk Engelse beïnvloeding op die taalgebruik van my onderzoeksgroep waarneembaar is, sal dit 'n aparte studie verg om die omvang daarvan te bepaal. Die volgende lys is slegs voorbeelde van Engelse woorde wat in hul taalgebruik opgeteken is:

Spoorwegwerkers

alright; any rate; any way; appy; auntle

bar; bicycles; blacksmith shop; booking office; brick; broke

carpenters; carpenter shop; central hall; chef; chief; civil engineer; coach; common; cupboard making; cuttings

dash; department; Di(r)ban (Durban); drayson

electrician; Europe; European labourers

fed up; filing; fiddle; fit; fitters; flop; front seats; fumigate

gallons; grither; groceries

half-jack; high peak; homeguard

indelible pencil

job; Jo'burg general; joiners

knock-kneetjies

loco-inspector; linen; lorries

marshalling yards; messenger; mineral water factory; mobile gangs

nonsense

order

painters, panelbeater; pay; pilot; plain; poet; polishers; probationer clerk; probationer shunter

queue

ramps; right

S.A.A.; shed; shedman; show; shunter; siding; sort; South African Airways; street; stove; superintendent

telephone; temporary; top payed; trainingship; travel-geld

waybilling; works-inspekteer (inspekteur)

A.K. 153; G. 12,75

Fabriekwerksters

all; alterations; apply; (a)rithmetic; auntie

baby; backpay; band; because; bedspreads; bioscope; bisstop; blazers; boarding; boilermaker; bottoms; breakfastroom; brickyard; builder; building; busfare; bytack needle

cafe; call; Calvinists; capple (petjie); ceilings; cents; check; Chinamen; cigarettes; cleaning; cloakroom; company; compulsory; concert; contractors; costumes; cot; cutter; cutting

depends; deposit; designer; Di(r)ban (Durban); diving; double needle; dressmaker; dressmaking; driving; dummies; dumps

East Rand; educated; electrician; engineering; ever; exchange; extension

fare; fashion; fight; filing; fitter in(en) turner; flats; fund; furkie (kantjie)

grand; groceries; guarantee

hairdresser; hobby; hooters

ice cream; increase; Industrial Council

jerry-bouer; jeweller

kitchengirl; Krismis

lake; lift; like; lining; loop (lussie); lorries

machinist; manager; market; Marshall Law; mass production; material; meetings; millionaire; miss; misses; mister; mixed grill; model

nonsense; not

odds; overlocker

pad; pantry; particular; pastry; pay; peace work; pencils; pension; periods; plane; plastic; play machine; prams; press; presser

railway; raise; rent; road

samples; scabs; sette (stelle); sewing around; shame; shopsteward; show; sister churches; spare geld; showgrounds; spend; steppies; sick pay; snobbishness; special police; spitefulgeit; steward; stitch; strike; strikers; stupid; superintendent; square

tailoring; tailors; tape; tearoom; phthisis board; ticket; toilets; top pay; top wages; town; trade; train; traveller; try; tube

way; welder; welding; window shopping; worry

yard

zig-zag

A.K. 320; G. 26,67

Onderwysers

all right

bicycle

cheeky

depôtstotjie

finish; fool

ge-guy

half-jackie

nonsense; nuckle dusters

virgo

A.K. 13; G. 2,60

Onderwyseresse

auntie

basketball

split; staff

tomboy; troubles

A.K. 6; G. 1,20

TOTALE GEMIDDELDE GEBRUIK VAN ENGELSE WOORDE

Spoorwegwerkers:	12,75
Fabriekwerksters:	26,67
Onderwysers:	2,60
Onderwysersesse:	1,20

Opmerking

Dit val op dat Engelse woorde aansienlik meer voorkom in die taalgebruik van die fabriekwerksters as by die sprekers in die ander ondersoekgroepe. Die minste Engelse woorde kom voor in die onderwysersesse se taalgebruik.

3.3.4 Vloekwoorde

In die Afrikaanse spreektaal maak die deursnee taalgebruiker in 'n groot mate van vloekwoorde gebruik. In haar M.A.-verhandeling noem Feinauer (1981:30) drie faktore wat aanleiding gee tot vloek:

- die gebruik van vloekwoorde as aanvalsmiddel, as middel tot verweer of tot selfhandhawing;
- om 'n manier te soek om van gevoelens ontslae te raak, bv. skok, woede, verrassing, teleurstellings, ens.;
- die verlewendiging van spraak, of die spanning van groepsgebondenheid.

Feinauer (1981: -10) tref ook 'n onderskeid tussen die volgende:

- *vloekwoorde*. Hulle taboewaarde is so hoog dat swetse (versagtings) daarvoor gevorm kan word. *God*, *Here* en *blennie* is byvoorbeeld vloekwoorde, terwyl *gits*, *hene* en *bloemen* die onderskeie swetse daarvan is;
- *taboewoorde*. Dit is woorde wat nie totaal verbied is nie, maar wat onsêbaar en/of onskryfbaar onder bepaalde omstandighede is, soos enkele woorde "uit die natuur" (bv. *donder*, *bliksem*), Goddelike benamings in ydelike gebruik (bv. *God* en *Here*, *magtig* en *waaragtig* – laasgenoemde twee het betrekking op die eienskappe van God), *verdomp* en *vervlaks* wat betrekking het op God se oordeel oor die mens, en somnige benamings van "laer" liggaamsdele, -prosesse en -produkte;

- *swetswoorde*. Dit is vloekwoorde wat so onherkenbaar vervorm is dat dit nie meer taboewaarde het nie. Dit is aanvaarbaar vir die gemeenskap aangesien die vloekwoord nie meer raakgesien word nie;
- *kragwoorde*. Dit ontstaan indien swetse nie van vloekwoorde gevorm kan word nie. Kragwoorde is òf platwoorde, òf skelwoorde;
- *platwoorde*. Hulle het geen versagtings nie (bv. *foeter* en *neuk*). Scholtz (1972:45) sê dat laasgenoemde al in die 18de eeu voorkom;
- *skelwoorde*. Dit word onderskei van platwoorde deurdat hulle die semantiese kenmerk [+merslik] en [-karaktertekenend] het.

Een van die min navorsers wat aandag gee aan dié verskynsel (in die Engelse taal), is De Klerk (1988). In haar navorsing gedoen in die Grahamstadse gemeenskap, vind sy dat die gebruik van vloekwoorde in Engels geaffekteer word deur ouderdom, huwelikstatus, opvoeding, ouers se gewoontes, en die situasie (De Klerk, 1988:13). Sy vind ook dat vroue minder vloekwoorde gebruik as mans alhoewel die verskil nie baie groot is nie, en dat daar 'n styging in die gebruik van vloekwoorde deur jonger en meer opgevoede vroue is (De Klerk, 1988:2). Donaldson (1988:283-284) wys daarop dat baie van die Afrikaanse vloekwoorde teruggevoer kan word na die Engelse ekwivalent, bv. *bleddie*.

Die volgende voorbeelde is by my ondersoekgroep opgeteken:

Spoorwegwerkers

<i>bebliksem</i>	(A.K. 3; G. 0,25)
<i>beneek</i> (beneuk)	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>donners</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>God</i>	(A.K. 16; G. 1,33)
<i>Here</i>	(A.K. 6; G. 0,50)
<i>hoe de hel</i>	(A.K. 2; G. 0,17)
<i>jissie</i>	(A.K. 7; G. 0,58)
<i>magtag</i>	(A.K. 4; G. 0,33)
<i>magtie</i>	(A.K. 1; G. 0,08)

opneek (opneuk) (A.K. 2; G. 0,17)

rondgeneuk (A.K. 1; G. 0,08)

slaggat (A.K. 1; G. 0,08)

verneek (verneuk) (A.K. 1; G. 0,08)

wragtag (A.K. 4; G. 0,33)

• Gemiddelde gebruik van vloekwoorden: 4,33

Fabriekwerksters

boggerop (A.K. 1; G. 0,08)

gits (A.K. 1; G. 0,08)

God (A.K. 1; G. 0,08)

Here (A.K. 1; G. 0,08)

jissie (A.K. 4; G. 0,33)

jitte (A.K. 4; G. 0,33)

jinne (A.K. 7; G. 0,58)

• Gemiddelde gebruik van vloekwoorden: 1,58

Onderwysers

blerrie (A.K. 1; G. 0,20)

blessit (A.K. 1; G. 0,20)

donner (A.K. 1; G. 0,20)

(G)od (A.K. 3; G. 0,60)

wragtag (A.K. 5; G. 1,00)

• Gemiddelde gebruik van vloekwoorden: 2,20

Onderwyseresse

gats (A.K. 1; G.0,20)

gits (A.K. 1; G.0,20)

jinne (A.K. 4; G.0,08)

maggies (A.K. 1; G.0,20)

wragtie (A.K. 1; G.0,20)

- Gemiddelde gebruik van vloekwoorde: 1,60

TOTALE GEMIDDELTE GEBRUIK VAN VLOEKWOORDE

Spoorwegwerkers: 4,33

Fabriekwerksters: 1,58

Onderwysers: 2,20

Onderwyseresse: 1,60

Opmerking

Die spoorwegwerkers vloek die meeste. Dit is opvallend dat daar geen beduidende verskil is in die voorkomstfrekwensie van vloekwoorde in die taalgebruik van die onderwysers en dié van die vroue in die onderskeie ondersoekgroepe nie. Daar is ook weinig plat uitdrukkings opgeteken:

Spoorwegwerkers

Nou kan ons nie altwee sit in (en) *vrek* nie.

A.K. 1; G. 0,08

Fabriekwerksters

Is (as) sy lag dan skid (*skud*) die *pens*.

A.K. 1; G. 0,08

3.3.5 Verkleinwoorde

Die diminutief kan in standaard-Afrikaans gebruik word om te verwys na grootte, of om affektiewe of pejoratiewe gevoelens uit te druk (bv. geringheid, vertroulikheid, beskeidenheid, liefkosing, fyn besonderhede, simpatie, spot, geringstelling, minagting, ens.). Dit kan ook gebruik word om gemoedelikheid in 'n gesprek te skep, of bloot as 'n gewoontewoord nie-funksioneel fungeer.

Navorsers wat die onnodige gebruik van die diminutief in Afrikaans, veral in 'n affektiewe waarde, as 'n opvallende verskynsel in hulle ondersoeke opgeteken het, is:

- Loubser (1954:78) in Loeriesfontein;
- Calitz (1957:84) by die Knysnaboswerkers;
- Links (1983:72) by Kharkams;
- Jenkinson (1984:241) by die Griekwas.

Ek het die volgende voorbeelde by my ondersoekgroep opgeteken (dit word meestal gebruik om fyn besonderhede uit te druk, of word as 'n gewoontewoord gebruik):

Spoorwegwerkers

bruggie

deertjie (deurtjie); dingetjies; doppie

geldjies; goedjies; graadjies

handjie; huisies

kantoortjie; kêreltjie; "knock-kneetjies"; koffertjie

lekkergoedjies; lotjie

melkerytjie; mannetjie

outjie

passasierstreintjie; platvormpie; plekkie

sinkgeboutjie; stasietjie

vensiertjie

waentjies; winkeltjies

A.K. 44; G. 3,67

Fabriekwerksters

badkameltjie; bedjie; Breggietjie; briggie (bruggie); broertjie

dingetjie

enetjie

garinkies; geldjies

hospitaaltjie; hysietjies (huise)

ietsie

jongstetjies; juniortjie

kamertjie; kerkie; kleeinkie (kleurling); koffertjies; kombysie (kombuis)

mannele; mannetjie; mevroultjie; meisletjie; moutertjie

niggietjie

onderwyseressie; oubasie; outjie

"pantrykie"; perdjies; pi(r)tretjie (portret); plekkie

sllarissie (salaris); skoentjies; skooltjie; skotteltjie; stasietjie; "steppies"; straatjie

vroultjie

winkeltjie

A.K. 87; G. 7,25

Onderwysers

aanmerkinkie; assistentjie

beursie; bevorderingstappie; bloukolletjies

dogtertjies

fondsies

goedjies

houtjies; hysies (huisies)

Joodjie

klassies

leninkie

motorkarretjie

nooientjie

opstelletjie; outjie

platvormpie; possie

resitasietjies

taakwerkies

vakkies; vroujie

werkies

A.K. 32; G. 6,40

Onderwyseresse

beursie; boekie; boerebevolkinkie

een'tjies; enetjie

familieltjie

geldjies; geskriffies; graadjies

Joodjie

kamertjie

matriekmaatjie (matriekmaat)

niesies (nuus)

pamfletjie; plaasskoolkindertjies; plotjie; prysie

rondaweltjie

sommetjie

takies

vakkies; volksdansies

werkies

A.K. 33; G. 6,60

TOTALE GEMIDDELDE ONNODIGE GEBRUIK VAN VERKLEINWOORDE

Spoorwegwerkers:	3,67
Fabriekwerksters:	7,25
Onderwysers:	6,40
Onderwyseresse:	6,60

Opmerking

Die onnodige gebruik van verkleinwoorde kom die meeste in die fabriekwerksters se taalgebruik voor. Die spoorwegwerkers maak weer die minste daarvan gebruik. Dit is opvallend dat daar weinig verskil bestaan in die gebruiksfrekwensie van hierdie taalverskynsel in die taalgebruik van die onderwysers en die vroue in die onderskeie ondersoekgroepe.

3.4 OPSOMMING VAN DIE GEKWANTIFISEERDE DATA

VARIANT/VARIASIEVERKYNSEL	GEMIDDELDE VOORKOMSFREKWENSIE			
	Laer sosio-ekonomiese groep		Hoër sosio-ekonomiese groep	
	Spoorwegwerkers	Fabriekwerksters	Onderwysers	Onderwyseresse
3.1 Fonologiese verskynsels				
3.1.1 Die verswakking van vokale/ diftonge na [ə]				
3.1.1.1 Vokale				
eenlettergrepige woorde	2,58	5,17	4,20	6,00
meerlettergrepige woorde	6,32	2,92	1,40	2,40
Totale gemiddelde vokaal- verswakking	8,90	8,09	5,60	8,40
3.1.1.2 Diftonge				
eenlettergrepige woorde	40,26	46,09	35,60	35,20
meerlettergrepige woorde	2,08	0,67	0,80	0,40
Totale gemiddelde diftong- verswakking	42,34	46,76	36,40	35,60
Totale gemiddelde verswakking van vokale en diftonge	51,24	54,85	42,00	44,00

3.1.2	Die wisseling van vokale				
3.1.2.1	[e] > [ə]	301,33	290,16	285,80	312,10
3.1.2.2	[ɑ] > [ə]				
	eenlettergrepige woorde	44,28	35,57	37,60	37,20
	meerlettergrepige woorde	15,23	27,35	14,40	13,00
	Totale gemiddelde [ɑ] > [ə]	59,51	62,92	52,00	50,20
3.1.2.3	[ɑ] i.p.v. [ə]				
	Suffiks -ig:				
	Hoofelwoorde	16,51	12,17	11,60	2,20
	Rangtelwoorde	0,17	0,08	-	-
	Verdere voorbeelde	5,16	4,14	3,20	2,80
	Totale gemiddelde suffiks -ig	21,84	16,39	14,80	5,00
	Ander voorbeelde	0,34	0,83	0,20	0,20
	Totale gemiddelde [ɑ] i.p.v. [ə]	22,18	17,22	15,00	5,20
3.1.2.4	[u] > [ə]	14,67	12,25	8,00	14,00
	[u] > [ε]	5,67	12,42	17,60	7,40
	[u] > [œ]	5,75	19,25	9,80	10,20
	Totale gemiddelde [u]	26,09	43,92	35,40	31,60
	Totale gemiddelde wisseling van vokale	409,11	414,22	388,20	399,10
3.1.3	Die verkorting van vokale				
3.1.3.1	Die verkorting van [œ]				
	eenlettergrepige woorde	95,57	61,00	95,20	62,20
	meerlettergrepige woorde	0,08	0,17	-	0,60
	Totale verkorting van [œ]	95,65	61,17	95,20	62,80
3.1.3.2	Die verkorting van [œ]	19,33	22,00	24,60	22,80
	Totale gemiddelde verkorting van vokale	114,98	83,17	119,80	85,60
3.1.4	Ontronding				
3.1.4.1	[i(ɪ)] i.p.v. [y(ɪ)]	14,99	11,99	7,20	9,00
3.1.4.2	[eɪ] i.p.v. [ø]	10,57	10,13	5,00	6,20
3.1.4.3	[ə(ɪ)] i.p.v. [œ]	79,22	87,05	69,00	58,60
3.1.4.4	[əɪ] i.p.v. [œɪ]	25,13	30,23	20,80	19,60
	Totale gemiddelde ontronding	129,91	139,40	102,00	93,40

3.1.5	Die weglating van konsonante				
3.1.5.1	prokopee van die aanvangs [d]	2,16	7,16	1,80	5,80
3.1.5.2	sinkopee van die woordinterne [l]	2,00	10,32	2,60	5,40
3.1.5.3	apokopee van die slot [l]	0,83	3,33	0,80	0,80
3.1.5.4	apokopee van die slot [n]	8,24	18,25	5,20	9,80
3.1.5.5	apokopee van die slot [t]	6,42	8,74	4,80	3,00
	Totale gemiddelde weglating van konsonante	19,65	47,80	15,20	24,80
3.1.6	Die weglating van [r]				
	woordintern:				
	eenlettergrepige woorde	—	0,84	—	0,40
	meerlettergrepige woorde	26,17	32,58	24,60	21,40
	Totale gemiddelde weglating woordintern	26,17	33,42	24,60	21,80
	woordeindes	91,25	109,17	86,00	83,00
	oor woord en sillabegrense	0,58	0,83	0,60	0,40
	gesinkopeerde [r]	4,25	4,00	2,40	2,00
	Totale gemiddelde weglating van [r]	122,25	147,42	113,60	107,20
3.2	Sintaktiese verskynsels				
3.2.1	Die weglating van die onderwerp/ onderwerpskonstruksie	14,17	22,58	11,40	7,60
3.2.2	Die weglating van die voorwerp/ voorwerpskonstruksie	4,80	6,85	4,10	4,20
3.2.3	Die weglating van die hoofwerkwoord				
	aan sinseindes	10,25	12,92	9,20	11,80
	ander voorbeelde	0,17	0,25	0,60	0,20
	koppelwerkwoorde	0,50	0,83	—	—
	Totale gemiddelde weglating van die hoofwerkwoord	10,92	14,00	9,80	12,00
3.2.4	Die weglating van die hulpwerkwoord	1,25	3,08	0,60	2,60

3.2.5	Die weglating van die lidwoord				
	bepaalde lidwoord	3,92	6,00	4,40	4,00
	onbepaalde lidwoord	6,00	8,59	1,80	2,60
	Totale gemiddelde weglating van die lidwoord	9,92	14,59	6,20	6,60
3.2.6	Die weglating van die herhalingsnegasie	6,25	2,33	5,00	2,20
3.2.7	Die weglating van voorsetsels	10,57	6,48	9,80	6,60
3.2.8	Foutiewe voorsetselgebruik	11,07	10,80	6,60	7,00
3.2.9	Leë woorde	122,43	113,15	127,00	136,60
3.2.10	Onsekerheidsvorme	9,09	24,67	5,80	11,60
3.2.11	Die herhalingskonstruksie in sinne				
	onderwerp + hulpwerkwoord	9,83	4,58	8,80	5,20
	onderwerp + hoofwerkwoord	0,17	—	—	—
	onderwerp + hulpwerkwoord + voorwerp	0,42	—	—	—
	hulpwerkwoord	0,25	0,58	0,40	—
	onderwerp + gesegde	0,08	0,08	—	—
	Totale gemiddeld	10,75	5,24	9,20	5,20
3.2.12	Die herhaling van woorde	24,33	19,42	41,20	28,60
3.3	Leksikale verskynsels				
3.3.1	Die gebruik van enkelvoud i.p.v. meervoud	7,33	4,25	0,80	0,60
3.3.2	Argasmes	18,73	18,59	7,60	6,20
3.3.3	Engelse woorde	12,75	26,67	2,60	1,20
3.3.4	Vloekwoorde	4,33	1,58	2,20	1,60
3.3.5	Verkleinwoorde	3,67	7,25	6,40	6,60

3.5 SAMEVATTING EN VOORUITSIG

In die voorafgaande is dit opvallend dat die fabriekwerksters se spraak in die meeste gevalle 'n beduidende hoër voorkomsvrekwensie toon as die sprekers in die ander ondersoekgroepe. Die onderwysers se spraak toon weer in die meerderheid van die gevalle die laagste frekwensie van voorkoms. Dit val ook op dat baie van die taalverskynsels wat ek by my sprekers opgeteken het ook opgeteken is deur ander navorsers in hulle ondersoekgroepe, maar dat daar etlike gevalle voorkom wat weinig of geen aandag geniet nie terwyl dit hedendaags nog redelik algemeen in die Afrikaanse omgangstaal ghoor word.

In die volgende hoofstuk sal die taalverskynsels wat ek in Hoofstuk 3 ondersoek het, bespreek word. Daar sal ook vasgestel word of die mans en vroue se taalgebruik beduidende verskille toon en of daar beduidende verskille waargeneem kan word in die taalgebruik van die sprekers in die onderskeie ondersoekgroepe. Nadat die bevindings en gevolgtrekking waartoe geraak is probeer verklaar word, sal daar ten slotte gekyk word of hierdie sprekers se taalgebruik op die vernederlandsing van Afrikaans dui soos deur sommige taalkundiges beweer word.

4 BESPREEKING, GEVOLGTREKKING EN MOONTLIKE VERKLARING

In ooreenstemming met ander Westerse kulture, kom daar in hierdie ondersoek ook geen absolute verskille, of "echt kategoriale" verskille soos Ten Cate (1980) dit noem, in die gesproke taal van mans en vroue voor nie: al die opgetekende taalverskynsels kom in 'n mindere of meerdere mate by al die toetspersone voor. Dit ondersteun die siening van Trudgill (1983:162) dat mans en vroue se taalgebruik slegs oor die algemeen en in graad verskil, en dat die verskille nie eksklusief tot 'n bepaalde geslag behoort nie. Dié taalverskynsels is ook nie beperk tot 'n spesifieke s.e.g. nie want dit kom in die laer sowel as die hoër s.e.g. voor.

Die opvallendste gemeenskaplike taalverskynsels wat by die mans en vroue in die laer en die hoër s.e.g. voorkom, is die volgende:

4.1 FONOLOGIESE VERSKYNSELS

4.1.1 Die verswakking van vokale of diftonge na [ə] (vgl. 3.1.1)

Die verswakking van vokale of diftonge, bv. *ji* (jy), *mis* (mos), toon beduidende verskille in die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak: die mans en vroue in die laer s.e.g. verswak onderskeidelik vokale of diftonge meer as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan ook beduidende verskille tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak: in die laer s.e.g. sowel as in die hoër s.e.g. word vokale of diftonge meer deur die vroue verswak as deur die mans.

Die verswakking van vokale en diftonge toon spesifieke kenmerke:

4.1.1.1 Vokale (vgl. 3.1.1.1)

Die verswakking van vokale is 'n gefossiliseerde taalverskynsel wat moontlike reste van Nederlandse dialekvorme toon. In die Suid-Afrikaanse situasie kan die taalkontak wat daar tussen Afrikaans en Engels bestaan moontlik 'n bydrae lewer tot vokaalverswakking. In hierdie ondersoek is vokaalverswakking opgeteken in eenlettergrepige woorde wat in 'n onbeklemtoonde sinsposisie staan, bv. *if* (of), *lit* (laat), sowel as in onbeklemtoonde lettergrepe van meerlettergrepige woorde, bv. *iridentlik* (oordentlik), *opdik* (opdok) (uitsondering: *oorlide* X *oorlede*). Naas Combrink en De Stadler (1987:101) se siening dat vokaalverswakking in 'n

meerlettergrepige woord gevolg moet word deur die sillabe wat die klem dra, is dit by my sprekers ook opgeteken in gevalle waar die verswakte vokaal voorafgegaan word deur die beklemtoonde sillabe bv. *wannir* X *wanneer*.

Mans in die laer s.e.g. verswak vokale beduidend meer in meerlettergrepige woorde as in eenlettergrepige woorde. Verswakking in meerlettergrepige woorde kom ook beduidend meer voor by die mans in die laer s.e.g. as by die mans in die hoër s.e.g. Die mans in die hoër s.e.g. maak weer beduidend meer van vokaalverswakking in eenlettergrepige woorde as in meerlettergrepige woorde gebruik. Die vroue in albei s.e.g. verswak vokale beduidend meer in eenlettergrepige as in meerlettergrepige woorde. Die verswakking in een- en meerlettergrepige woorde toon onderskeidelik geen beduidende verskille tussen die twee groepe vroue se spraak nie.

Slegs tussen die mans en die vroue in die laer s.e.g. bestaan daar beduidende verskille ten opsigte van vokaalverswakking in een- en meerlettergrepige woorde: die mans verswak vokale beduidend meer in meerlettergrepige woorde as die vroue, maar die vroue verswak vokale weer beduidend meer in eenlettergrepige woorde as die mans in dié groep.

Vokaalverswakking toon dus beduidende verskille in die spraak van die mans in die twee s.e.g.: die mans in die laer s.e.g. verswak vokale meer as die mans in die hoër s.e.g. Tussen die vroue in die onderskeie s.e.g. bestaan daar weinig verskil. Daar bestaan ook geen beduidende verskil in die spraak van die mans en die vroue in die laer s.e.g. nie, maar die mans en vroue in die hoër s.e.g. toon wel 'n beduidende verskil: die vroue verswak vokale meer as die mans.

4.1.1.2 Diftonge (vgl.3.1.1.2)

Die verswakking van diftonge het 'n hoë gebruiksfrekwensie en is beperk tot die [əi] -klank, bv. *bi* (by), *hi* (hy), en soms ook die [œu] -klank, bv. *ji* (jou), *ni* (nou). Diftongverswakking kom voor in kort, eenlettergrepige woorde in 'n onbeklemtoonde sinsposisie asook in meerlettergrepige woorde waar dit beperk is tot die woord *bivoorbeeld* (byvoorbeeld) en 'n lae gebruiksfrekwensie toon. Dit kom in al die groepe se taalgebruik beduidend meer in eenlettergrepige woorde as in meerlettergrepige woorde voor.

Diftongverswakking toon beduidende verskille in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die laer s.e.g. verswak diftonge onderskeidelik meer as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan slegs 'n beduidende verskil tussen die mans en vroue in die laer s.e.g. se spraak: die vroue verswak diftonge meer as die mans.

Die mans en die vroue in altwee die s.e.g. verswak diftonge beduidend meer as vokale.

4.1.2 Die wisseling van vokale (vgl. 3.1.2)

Dit is 'n gefossileerde taalverskynsel wat moontlike resie van Nederlandse dialekvorme toon.

Vokaalwisseling, by. *hit* (het), *is* (as), *nodag* (nodig), *soes* (soos), toon beduidende verskille in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die laer s.e.g. maak onderskeidelik meer van vokaalwisseling gebruik as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se taalgebruik bestaan daar ook beduidende verskille: in die laer s.e.g. sowel as die hoër s.e.g. varieer die vroue vokale meer as die mans in die ooreenstemmende s.e.g.

In hierdie ondersoek varieer die volgende vokale:

4.1.2.1 [e] > [ə] (vgl. 3.1.2.1)

Dit kom voor in kort, eenlettergrepige woorde in 'n onbeklemtoonde sinsposisie en is beperk tot die woorde *ik*, *hit*, *in*, *mit*, *nit* wat 'n hoë gebruiksfrekwensie toon (Le Roux en Pienaar, 1967 gee slegs *nit* aan as 'n standaardvariant). Die klankomgewings waarin dié wisseling voorkom, is voor *in*.

Hierdie wisseling kom beduidend meer voor in die spraak van die mans in die laer s.e.g. as by die mans in die hoër s.e.g. Die vroue in die hoër s.e.g. gebruik dit weer beduidend meer as die vroue in die laer s.e.g. Daar bestaan ook beduidende verskille tussen die mans en vroue in die twee s.e.g. se spraak: in die laer s.e.g. gebruik die mans dit meer as die vroue en in die hoër s.e.g. gebruik die vroue dit weer meer as die mans.

4.1.2.2 [ɑ] > [ə] (vgl. 3.1.2.2)

[ɑ] > [ə] kom voor in eenlettergrepige woorde in 'n onbeklemtoonde sinsposisie voor die klankomgewings *n/t/l/s* en het 'n hoë gebruiksfrekwensie, by. *sil* (sal), *wit* (wat). In eenlettergrepige woorde bestaan daar 'n beduidende verskil in die taalgebruik van slegs die mans: die mans in die laer s.e.g. varieer in hierdie geval meer as die mans in die hoër s.e.g. Slegs tussen die mans en vroue in die laer s.e.g. se spraak bestaan daar 'n beduidende verskil: die mans varieer meer ten opsigte van eenlettergrepige woorde as die vroue.

Hierdie variasie kom ook voor in meerlettergrepige woorde, meestal in die onbeklemtoonde eerste sillabe van die woord gevolg deur die beklemtoonde sillabe, bv. *fibriek* (fabriek), *pirty* (party). Indien die eerste sillabe egter die klem dra, kom hierdie wisseling meestal in die onbeklemtoonde tweede sillabe van die woord voor, bv. *omdit* (omdat). Daar bestaan 'n beduidende verskil slegs tussen die vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak: die vroue in die laer s.e.g. varieer meer as die vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan ook 'n beduidende verskil slegs tussen die mans en vroue in die laer s.e.g. se spraak: die vrou varieer meer as die mans ten opsigte van meerlettergrepige woorde.

[ɑ] > [ə] kom by die mans en vroue in altwee die s.e.g. meer voor in eenlettergrepige woorde as in meerlettergrepige woorde.

4.1.2.3 [ɑ] i.p.v. [ə] (vgl. 3.1.2.3)

Hierdie wisseling kom meestal voor by die onbeklemtoonde suffiks *-ig* in meerlettergrepige woorde, bv. *regtag* (regtig), *vinnag* (vinnig), en veral by hooftelwoorde, bv. *twintag* (twintig) en *veertag* (veertig). Die enigste uitsonderings is *baja*, *kettangs*, *sommar*, *tanta*. [ɑ] i.p.v. [ə] kom selde by rangtelwoorde voor weens die lae gebruiksfrekwensie daarvan by al die sprekers. Dit gebeur uiters selde dat dié wisseling plaasvind in 'n woord wat onder nadruk/sterk affek is soos De Villiers (1957:101) beweer.

Daar bestaan beduidende verskille in die spraak van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die laer s.e.g. gebruik [ɑ] i.p.v. [ə] onderskeidelik meer as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan ook beduidende verskille tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak: die mans in die laer sowel as hoër s.e.g. gebruik [ɑ] i.p.v. [ə] onderskeidelik meer as die vroue in die ooreenstemmende s.e.g.

4.1.2.4 [u] i.p.v. [ɔ], [ɛ], [oɪ] (vgl. 3.1.2.3)

Hierdie variasie is beperk tot [u/ɔ] *-moes* X *mos*; [u/ɛ] *-moet* X *met*; [u/oɪ] *-soes* X *soos* wat algemeen in die Afrikaanse spreektaal voorkom.

Daar bestaan beduidende verskille in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans in die laer s.e.g. varieer [u/ɔ] meer as die mans in die hoër s.e.g. terwyl die mans in die hoër s.e.g. [u/ɛ] en [u/oɪ] weer meer varieer. Die vroue in die laer s.e.g. varieer [u/ɛ] en [u/oɪ] meer as die vroue in die hoër s.e.g. terwyl [u/ɔ] geen beduidende verskil toon nie.

Ook tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak bestaan daar beduidende verskille ten opsigte van [u] -variasie: in die laer s.e.g. varieer die mans [u/ɔ] meer as die vroue terwyl die vroue [u/ɛ] en [u/oi] weer meer varieer. In die hoër s.e.g. varieer die mans [u/ɛ] meer as die vroue terwyl die vroue [u/ɔ] weer meer varieer as die mans. Die wisseling [u/oi] toon geen beduidende verskil nie. Die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g. se taalgebruik toon dus beduidende verskille: die mans in die hoër s.e.g. wissel [u] meer as die mans in die laer s.e.g. terwyl vroue in die laer s.e.g. die [u] weer meer varieer as die vroue in die hoër s.e.g. Tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak is daar ook beduidende verskille, waar te neem: in die laer s.e.g. maak die vroue meer gebruik van [u] -variasie as die mans en in die hoër s.e.g. wissel die mans dit weer meer as die vroue.

4.1.3 Die verkorting van vokale (vgl. 3.1.3)

Die verkorting van vokale, bv. *da(a)r*, *ôk* (ook), is 'n gefossiliseerde taalverskynsel wat moontlike reëte van ou Nederlandse dialektvorme toon.

Daar bestaan beduidende verskille in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die hoër s.e.g. verkort vokale onderskeidelik meer as die mans en vroue in die laer s.e.g. Daar bestaan ook beduidende verskille tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se taalgebruik: in die laer s.e.g. sowel as in die hoër s.e.g. verkort die mans vokale onderskeidelik meer as die vroue in die ooreenstemmende s.e.g.

In hierdie studie is daar slegs twee vokale opgeteken wat verkort word:

4.1.3.1 Die verkorting van [ai] (vgl. 3.1.3.1)

Dit het 'n hoë gebruiksfrekwensie en kom in alle klankomgewings voor, meestal in eenlettergrepige woorde wat 'n hoë frekwensie van voorkoms toon, bv. *(a)an*, *ga(a)n*. In meerlettergrepige woorde is dié verskynsel beperk tot die woorde *beta(a)l*, *hospita(a)l*, *Afrika(a)ns* en *Vrysta(a)t* waar die [ai] slegs in laasgenoemde voorbeeld in 'n onbeklemtoonde lettergreep val.

Daar bestaan nie beduidende verskille in die spraak van die mans of die vroue in die onderskeie s.e.g. nie. Tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se taalgebruik bestaan daar wel beduidende verskille: in die laer s.e.g. sowel as in die hoër s.e.g. verkort die mans die [ai] meer as die vroue.

4.1.3.2 Die verkorting van [or] (vgl. 3.1.3.2)

Die verkorting van [or] is beperk tot die woord *ôk* wat algemeen in die Afrikaanse spreektaal voorkom.

Daar bestaan 'n beduidende verskil slegs tussen die mans in die twee s.e.g.: die mans in die hoër s.e.g. verkort die [or] meer as die mans in die laer s.e.g. Slegs die mans en vroue in die laer s.e.g. se spraak toon 'n beduidende verskil: die vroue verkort die [or] meer as die mans.

In altwee die s.e.g. verkort die mans en vroue die [or] beduidend meer as die [or].

4.1.4 Ontronding (vgl. 3.1.4)

Dit is 'n gefossiliseerde taalverskynsel wat moontlike reste van ou Nederlandse dialektvorme toon. In die Suid-Afrikaanse situasie is dit ook moontlik die gevolg van die Afrikaans-Engelse kontak, bv. *absoliet* (absoluut). Ontronding kom in alle klankomgewings en in alle woordsoorte voor, bv. *hys* (huis), *mier* (muur), *rig* (rug), *seen* (seun).

Die mans sowel as die vroue in die laer s.e.g. ontrond onderskeidlik vokale of diftonge beduidend meer as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Die vroue in die laer s.e.g. ontrond beduidend meer as die mans in die s.e.g. en in die hoër s.e.g. ontrond die mans weer beduidend meer as die vroue.

Ontronding is beperk tot die volgende vokale en diftonge:

4.1.4.1 [i(t)] i.p.v. [y(t)] (vgl. 3.1.4.1)

Die [i(t)] i.p.v. [y(t)], bv. *bierman* (buurman), *miniete* (minute), *stier* (stuur), toon beduidende verskille in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die laer s.e.g. ontrond die [y(t)] onderskeidelik meer as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan 'n beduidende verskil slegs tussen die mans en vroue in die laer s.e.g. se spraak: die mans ontrond die [y(t)] meer as die vroue.

4.1.4.2 [ɛ] i.p.v. [ø] (vgl. 3.1.4.2)

Die [ɛ] i.p.v. [ø], bv. *beert* (beurt), *inspekteer* (inspekteur), *sletel* (sleutel), toon beduidende verskille in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die laer s.e.g. ontrond die [ø] onderskeidelik meer as die mans en vroue in die hoër

s.e.g. Daar bestaan egter nie beduidende verskille tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se taalgebruik nie.

4.1.4.3 [ə(i)] i.p.v. [œ] (vgl. 3.1.4.3)

Die [ə(i)] i.p.v. [œ], bv. *benil* (benul), *dibbeld* (dubbeld, *gelik* (geluk), toon beduidende verskille in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die laer s.e.g. ontrond die [œ] onderskeidelik meer as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak bestaan daar ook beduidende verskille: in die laer s.e.g. ontrond die vroue meer as die mans en in die hoër s.e.g. ontrond die mans weer meer as die vroue.

4.1.4.4 [əi] i.p.v. [œi] (vgl. 3.1.4.4)

Die [əi] i.p.v. [œi], bv. *dym* (duim), *ly* (lui), *ryk* (ruik), toon beduidende verskille in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die laer s.e.g. ontrond die [œi] onderskeidelik meer as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan 'n beduidende verskil slegs tussen die mans en vroue in die laer s.e.g. se taalgebruik: die vroue ontrond die [œi] meer as die mans.

4.1.5 Die weglating van konsonante (vgl. 3.1.5)

Die weglating van konsonante is moontlik reste van ou Nederlandse dialekvorme.

Konsonantweglating, bv. *(d)is*, *hee(l)temal*, *laa(t)*, *sa(l)*, *va(n)*, kom in hierdie ondersoek beduidend meer in die mans sowel as die vroue in die laer s.e.g. se spraak voor as by die mans en vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan ook beduidende verskille tussen die mans en vroue se taalgebruik in die onderskeie s.e.g.: in die laer sowel as die hoër s.e.g. kom konsonantweglating meer by die vroue voor as by die mans.

Konsonantweglating is beperk tot:

4.1.5.1 Die prokopee van die aanvangs [d] (vgl. 3.1.5.1)

Dit het 'n lae gebruiksfrekwensie en toon moontlike taalkontak tussen Afrikaans en Engels, bv. *(d)it*. Hierdie verskynsel is beperk tot die woorde *(d)it*, *(d)an* en *(d)ie* aan die begin van 'n sin na 'n vraag gevra is, en word nie beïnvloed deur voorafgaande klankomgewings nie.

Daar bestaan nie beduidende verskille tussen die mans of die vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak nie. Daar bestaan wel beduidende verskille tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se taalgebruik: in die laer sowel as die hoër s.e.g. kom dit meer by die vroue voor as by die mans.

4.1.5.2 Die sinkopee van die woordinterne [l] (vgl. 3.1.5.2)

Wanneer die eerste sillabe van 'n meerlettergrepige woord met 'n [l] eindig en die tweede sillabe ook met 'n konsonant begin, word die [l] soms gesinkopeer, bv. *vo(l)gende*, *vo(l)kspele* (uitsondering: *vrees(l)ik*). Hierdie verskynsel het 'n lae gebruiksfrekwensie en is nie beperk tot die woorde *a(l)mal*, *vrees(l)ik*, en *su(l)ke* nie (vgl. Coetzee, 1989:113).

Daar bestaan slegs 'n beduidende verskil tussen die vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak: die vroue in die laer s.e.g. sinkopeer die woordinterne [l] meer as die vroue in die hoër s.e.g. Die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak toon beduidende verskille: die vroue in die laer s.e.g. sowel as in die hoër s.e.g. sinkopeer onderskeidelik die woordinterne [l] meer as die mans in die ooreenstemmende s.e.g.

4.1.5.3 Die apokopee van die slot [l] (vgl. 3.1.5.3)

In die auslautposisie het dit 'n lae gebruiksfrekwensie. Dit kom voor ná 'n kort of lang vokaal in die voorafgaande klankomgewing, in eenlettergrepige woorde wat in 'n onbeklemtoonde sinsposisie staan, bv. *sa(l)*, *wil(l)*.

Daar bestaan 'n beduidende verskil in die taalgebruik van slegs die vroue in die twee s.e.g.: dit kom meer voor by die vroue in die laer s.e.g. as by die vroue in die hoër s.e.g.

'n Beduidende verskil kom ook net voor tussen die mans en vroue in die laer s.e.g. se taalgebruik: dit word meer aangetref by die vroue as by die mans.

4.1.5.4 Die apokopee van die slot [n] (vgl. 3.1.5.4)

Dit kom voor in alle klankomgewings van eenlettergrepige woorde (uitsondering: *miskie(n)*) wat in 'n onbeklemtoonde sinsposisie staan. Dit is nie net beperk tot die woorde *ka(n)/ko(n)* en *va(n)* nie (vgl. Coetzee, 1989:109), maar kom ook voor by *da(n)*, *e(n)*, *gaa(n)*, *tee(n)*, *i(n)*, *miskie(n)* en *aa(n)*.

Daar bestaan beduidende verskille in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die twee s.e.g.: die mans en vroue in die laer s.e.g. apokopeer die slot [n] onderskeidelik meer as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan ook beduidende verskille tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak: sowel die vroue in die laer s.e.g. as die vroue in die hoër s.e.g. apokopeer onderskeidelik die slot [n] meer as die mans in die ooreenstemmende s.e.g.

4.1.5.5 Die apokopee van die slot [t] (vgl. 3.1.5.5)

Dit kom voor in eenlettergrepige woorde (uitsondering: *behoor(t)*) in beklemtoonde sowel as onbeklemtoonde sinsposisies, meestal by die opeenhoping van konsonante (vgl. Coetzee, 1989:96) en na 'n vokaal, bv. *wa(t)* jy, *he(t)* hulle. Slegs een voorbeeld van [t] -skrapping na 'n konsonant (vgl. Combrink en De Stadler, 1987:84) is opgeteken, bv. *wan(t)*

Daar bestaan 'n beduidende verskil in die taalgebruik van slegs die vroue in die onderskeie s.e.g.: die vroue in die laer s.e.g. apokopeer die slot [t] meer as die vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan ook 'n beduidende verskil slegs tussen die mans en vroue in die laer s.e.g. se taalgebruik: dit kom meer voor by die vroue as by die mans.

4.1.6 Die weglating van [r] (vgl. 3.1.6)

Die weglating van [r], bv. *da(r)em*, *klaa(r)*, *te(r)wyl*, *waa(r)'t* het 'n hoë voorkomsvrekwensie en toon moontlike taalkontak tussen Afrikaans en Engels, veral aan woordeindes.

Daar bestaan beduidende verskille ten opsigte van [r] -weglating in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die laer s.e.g. laat dit onderskeidelik meer weg as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan ook beduidende verskille tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak: in die laer s.e.g. laat die vroue dit meer weg as die mans en in die hoër s.e.g. laat die mans dit weer meer weg as die vroue.

Die skrapping van [r] is in die volgende posisies opgeteken:

Woordintern

Hier vind die weglating van [r] meestal plaas in meerlettergrepige woorde, bv. *hie(r)die*, *we(r)kers*. (Slegs drie voorbeelde met 'n lae voorkomsvrekwensie is opgeteken in eenlettergrepige woorde, nl. *b(r)EEK*, *ee(r)s*, *do(r)p*.) Die weglating van [r] woordintern kan nie presies omskryf

word nie aangesien dit geskied in alle klankomgewings en woordsoorte, in beklemtoonde sowel as onbeklemtoonde sillabes van die woord, na lang sowel as kort gerekte vokale.

'n Beduidende verskil kan waargeneem word slegs in die vroue se spraak: die vroue in die laer s.e.g. laat die [r] woordintern meer weg as die vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan wel beduidende verskille tussen die mans en vroue in altwee die s.e.g. se spraak: in die laer s.e.g. laat die vroue dit meer weg as die mans en in die hoër s.e.g. laat die mans dit weer meer weg as die vroue.

Woordeindes

Aan woardeindes word die [r] geskrap in een- en meerlettergrepige woorde, bv. *ande(r)*, *daa(r)*. Ook hier kan die posisies nie omskryf word nie aangesien dit geskied in alle klankomgewings, in beklemtoonde en onbekl. ntoonde eindlettergrepe, na gerekte en ongerekte vokale. Die eindskraping van [r] na die lang vokaal [ɑ] gaan dikwels gepaard met die verkorting van die vokaal, bv. *da(ar)*, *ma(ar)*.

Daar bestaan beduidende verskille in die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak: die mans en vroue in die laer s.e.g. laat onderskeidelik die [r] aan woardeindes meer weg as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak bestaan daar ook beduidende verskille: die vroue in die laer s.e.g. laat dit meer weg as die mans in dié groep en in die hoër s.e.g. laat die mans dit weer meer weg as die vroue.

Oor sillabegrense heen

Hier vind dit plaas na die lang gerekte [ɑ] en is beperk tot die woorde *daa(r)'t*, *waa(r)'t* *daa(r)'s*, en *waa(r)'s*.

Geen beduidende verskille bestaan in die spraak van die mans of die vroue in die onderskeie s.e.g. nie. Daar kan ook nie beduidende verskille waargeneem word tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak nie.

Gesinkopeerde [r]

Dit het 'n lae gebruiksfrekwensie en is beperk tot die woord *da(re)m*. Daar bestaan 'n beduidende verskil slegs in die vroue se spraak: die gesinkopeerde [r] kom meer voor in die spraak van die vroue in die laer s.e.g. as by die vroue in die hoër s.e.g.

Die weglating van [r] vind by die mans en vroue in 'altwee s.e.g. beduidend meer plaas aan die einde van 'n woord as in ander sinsposisies.

4.2 SINTAKTIESE VERSKYNSELS

4.2.1 Die weglating van die onderwerp/onderwerpskonstruksie (vgl. 3.2.1)

Die weglating van die onderwerp/onderwerpskonstruksie vind in meer gevalle aan die begin van sinne plaas as in latere sinsposisies, bv. (*dit*) was by Bennie Oppel, (*ons* was) ma(a)r arm. Dit sluit die weglating van die enkelvoudige onderwerp, die voorlopige onderwerp, die onderwerp + hulpwerkwoord of hoofwerkwoord in. Geen vaste patroon kan hier waargeneem word nie.

Daar is beduidende verskille in die taalgebruik van die mans en vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die laer s.e.g. laat dit onderskeidelik meer weg as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan ook beduidende verskille tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se taalgebruik: die vroue in die laer s.e.g. laat dit meer weg as die mans in dié groep en die mans in die hoër s.e.g. laat dit weer meer weg as die vroue in dié groep.

4.2.2 Die weglating van die voorwerp/voorwerpskonstruksie (vgl. 3.2.2)

Die weglating van die voorwerp/voorwerpskonstruksie, bv. hy's nou nog (*daar*), hy's 'n lastige (*hond*), toon geen vaste patroon nie.

Daar bestaan 'n beduidende verskil slegs tussen die vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak: die vroue in die laer s.e.g. laat dit meer weg as die vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan ook 'n beduidende verskil slegs tussen die mans en vroue in die laer s.e.g. se spraak: die vroue laat dit meer weg as die mans.

4.2.3 Die weglating van die hoofwerkwoord (vgl. 3.2.3)

Dié verskynsel het 'n lae voorkomingsfrekwensie. Dit is veral die swak verlede deelwoord wat weggelaat word, en dit vind meestal aan sinsindes plaas, bv. hy hit (het) hom (*gehelp*), hy't hom (*verklap*). Soms word die koppelwerkwoord ook weggelaat, bv. wanneer ek siek (*was*), ek dink dit (*is*) baie goed. Geen voorbeelde van die weglating van sterk verlede deelwoorde of teenwoordige deelwoorde is opgeteken nie.

Slegs tussen die vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak is daar 'n beduidende verskil: die vroue in die laer s.e.g. laat dit meer weg as die vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan egter beduidende verskille tussen die mans en vroue in al twee die s.e.g. se spraak: in die laer s.e.g. sowel as in die hoër s.e.g. laat die vroue dit meer weg as die mans.

4.2.4 Die weglating van die hulpwerkwoord (vgl. 3.2.4)

Hierdie verskynsel het 'n lae voorkomsvrekwensie. Dit is meestal die hulpwerkwoord van tyd wat weggelaat word, bv. ons (*het*) heelde dag geloop, ons (*het*) vi(r) hom ôk gewerk.

Daar bestaan geen beduidende verskille in die taalgebruik van die mans of die vroue in die onderskeie s.e.g. nie. Tussen die mans en vroue in die hoër s.e.g. bestaan daar wel 'n beduidende verskil: die vroue laat dit meer weg as die mans.

4.2.5 Die weglating van die lidwoord (vgl. 3.2.5)

Lidwoordweglating, bv. ek was (*'n*) ooggetuie, ek maak (*die*) platvorm oop, het 'n lae voorkomsvrekwensie in hierdie studie. Taalkontak tussen Afrikaans en Engels kan moontlik 'n bydrae lewer tot dié verskynsel.

Sowel die bepaalde as die onbepaalde lidwoord word deur die mans en vroue in al twee die s.e.g. weggelaat. Daar bestaan egter 'n duidelike voorkeur: die mans en vroue in die laer s.e.g. laat onderskeidelik die onbepaalde lidwoord beduidend meer weg as die bepaalde lidwoord terwyl die mans in die hoër s.e.g. weer die bepaalde lidwoord beduidend meer weglaat as die onbepaalde lidwoord. Die vroue in die hoër s.e.g. toon geen bepaalde voorkeur ten opsigte van die bepaalde of onbepaalde lidwoord nie.

Die weglating van lidwoorde toon beduidende verskille in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die laer s.e.g. laat dit onderskeidelik meer weg as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan 'n beduidende verskil slegs tussen die mans en vroue in die laer s.e.g. se spraak: die vroue laat dit meer weg as die mans.

4.2.6 Die weglating van die herhalingsnegasie (vgl. 3.2.6)

Hierdie verskynsel toon 'n lae voorkomsvrekwensie in dié studie. Die taalkontak tussen Afrikaans en Engels kan moontlik 'n bydrae lewer tot die weglating van die herhalingsnegasie. Dit kom meestal voor by *nie ... nie*, bv. dit maak nie saak (*nie*), ek kon niks doen (*nie*). Slegs enkele gevalle waar die eerste ontkenningspartikel weggelaat is, is opgeteken, bv. (*nie*) in kleinmaat nie.

Daar bestaan geen beduidende verskille in die taalgebruik van die mans of die vroue in die onderskeie s.e.g. nie. Daar bestaan egter wel beduidende verskille tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak: in die laer en in die hoër s.e.g. laat die mans die herhalingspartikel onderskeidelik meer weg as die vroue in die ooreenstemmende s.e.g.

4.2.7 Die weglating van voorsetsels (vgl. 3.2.7)

Voorsetselweglating, bv. ek was (*in*) Wellington, (*met*) 'n trapfiets, toon geen vaste patroon nie en is in sommige gevalle dalk veroorsaak deur Afrikaans-Engelse taalkontak. Die mans en vroue in altwee s.e.g. laat *in* die meeste weg.

Die mans of die vroue in die onderskeie s.e.g. se taalgebruik toon geen beduidende verskille ten opsigte van voorsetselweglating nie. Daar bestaan egter wel beduidende verskille ten opsigte van voorsetselweglating tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak: die mans in die laer en in die hoër s.e.g. laat dit onderskeidelik meer weg as die vroue in die ooreenstemmende s.e.g.

4.2.8 Foutiewe voorsetsels (vgl. 3.2.8)

Die foutiewe gebruik van voorsetsels, bv. ek was *op* (by) die baadjies, toe my man nou *op* (by) die Spoorweë was, toon tekens van moontlike taalkontak tussen Afrikaans en Engels. Alhoewel geen vaste patroon hier waargeneem kan word nie, gebruik die mans en vroue in altwee die s.e.g. *op* die meeste kere foutief.

Daar bestaan beduidende verskille in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die laer s.e.g. gebruik voorsetsels onderskeidelik in meer gevalle foutief as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Geen beduidende verskille bestaan egter tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak nie.

4.2.9 Leë woorde (vgl. 3.2.9)

Die gebruik van leë woorde, bv. *jong*, dit was 'n ding, *o* ek help maar, toon 'n hoë gebruiksfrekwensie. *Nou* word opvallend baie deur die mans en vroue in altwee die s.e.g. gebruik, (Dit stem ooreen met die bevindings van Links, 1983:157 in Kharkams en Van Jaarsveld, 1984:198 by die Grickwas.)

Daar bestaan beduidende verskille ten opsigte van die gebruik van lêë woorde in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die hoër s.e.g. gebruik dit onderskeidelik meer as die mans en vroue in die laer s.e.g. Daar bestaan ook beduidende verskille in die gebruik van lêë woorde in die onderskeie s.e.g. se spraak: in die laer s.e.g. gebruik die mans meer lêë woorde as die vroue en in die hoër s.e.g. gebruik die vroue dit weer meer as die mans.

Bogenoemde bevinding verskil van die siening van onder andere Lakoff (1975:12) dat vroue altyd meer lêë woorde gebruik as mans.

4.2.10 Onsekerheidsvorme (vgl. 3.2.10)

Die mans en vroue in altwee die s.e.g. gebruik *dink* die meeste om hulle onsekerheid uit te druk, bv. ek *dink* dit was twee maande of so, ek *dink* (di)'t was vier Julie. Ander voorbeelde wat opgeteken is en onsekerheid aantoon, is *dalk*, *glo*, *heelwaarskynlik*, *min of meer*, *miskien*, *om en by*, *omtrent*, *seker*, *wonder*.

Daar bestaan beduidende verskille ten opsigte van onsekerheid in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die laer s.e.g. is onderskeidelik meer onseker in hul taalgebruik as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak bestaan daar ook beduidende verskille: sowel die vroue in die laer s.e.g. as die vroue in die hoër s.e.g. is onderskeidelik meer onseker in hul taalgebruik as die mans in die ooreenstemmende s.e.g. Dit stem ooreen met onder andere Lakoff (1975:12) se siening dat vroue meer onseker is in hul taalgebruik as mans.

4.2.11 Die herhalingskonstruksie in sinne (vgl. 3.2.11)

Die herhaling van die onderwerp + hulpwerkwoord in 'n sin, bv. *hy't* daar in Parktown-Noord *hit* (*het*) *hy* gebly, *hy* is op vyftigjarige ouderdom *is hy* oorlede, is in die spraak van die mans en vroue in altwee die s.e.g. opgeteken en het die hoogste gebruiksfrekwensie. Die herhaling van die hulpwerkwoord in 'n sin, bv. toe *hit* (*het*) my pa *hit* (*het*) toe geslaan, is in die spraak van mans en vroue in die laer s.e.g. opgeteken maar slegs by die mans in die hoër s.e.g. Die herhaling van die onderwerp + gesegde, bv. *ek hit* (*het*) verstaan van die ooms en die tannies se praat *hit ik* (*het*) *ek* ve(r)staan sy was 14, kom net voor in die taalgebruik van die mans en vroue in die laer s.e.g. terwyl die herhaling van die onderwerp + hoofwerkwoord, bv. die *treine tel* op Kimberley *tel hulle* (*hulle*) vars voorrade op van alles, soek die herhaling van die onderwerp + hulpwerkwoord + voorwerp, bv. *hy't vi(r)* jou daai tyd *hit* (*het*) *hy vi(r)* jou gesê, slegs in die spraak van die mans in die laer s.e.g. opgeteken is.

Die herhalingskonstruksie toon geen beduidende verskille in die taalgebruik van die mans of die vroue in die onderskeie s.e.g. nie. Daar bestaan wel beduidende verskille tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak: die mans in die laer en hoër s.e.g. gebruik dit onderskeidelik meer as die vroue in die ooreenstemmende s.e.g.

4.2.12 Die herhaling van woorde (vgl. 3.2.12)

Die herhaling van woorde kom by alle woordsoorte en in enige sinsposisie voor, bv. *fy, jy* hit (het) spoorwegeksamen geskryf *in, in* November, toe gee hille (hulle) *vi(r)* my *die, die* papiere.

Daar is beduidende verskille in die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak: die mans en vroue in die hoër s.e.g. gebruik dit onderskeidelik meer as die mans en vroue in die laer s.e.g. Daar bestaan ook beduidende verskille tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak: die mans in die laer en hoër s.e.g. gebruik dit onderskeidelik meer as die vroue in die ooreenstemmende s.e.g.

4.3 LEKSIKALE VERSKYNSELS

4.3.1 Die gebruik van enkelvoud i.p.v. meervoud (vgl. 3.3.1)

Daar is moontlik Afrikaans-Engelse taalkontak in sommige gevalle te bespeur, bv. toe gaan werk ik (ek) op die *Spoorweg* (Spoorweë).

In die spraak van sowel die mans as die vroue in die onderskeie s.e.g., is daar beduidende verskille: die mans en die vroue in die laer s.e.g. gebruik onderskeidelik die enkelvoud i.p.v. meervoud meer as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Beduidende verskille bestaan slegs tussen die mans en vroue in die laer s.e.g. se spraak: die mans gebruik die enkelvoud i.p.v. die meervoud meer as die vroue.

4.3.2 Aргаsmes (vgl. 3.3.2)

Aргаsmes, bv. daar was nie *genog* (genoeg) nie, ek hit (het) nie *respekte* (respek) vir hom nie, ek het daa(r) *beginne* (begin) werk, toon beduidende verskille in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die laer s.e.g. gebruik onderskeidelik meer аргаsmes as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Daar bestaan egter geen beduidende verskille tussen die mans en vroue in die onderskeie s.e.g. se spraak nie.

4.3.3 Engelse woorde (vgl. 3.3.3)

Die gebruik van Engelse woorde waar daar goeie Afrikaanse teenhangers bestaan, toon duidelik die Afrikaans-Engelse taalkontak, bv. *bicycles, groceries, lift, market, trouble*.

Daar bestaan beduidende verskille in die taalgebruik van die mans sowel as die vroue in die onderskeie s.e.g.: die mans en vroue in die laer s.e.g. gebruik onderskeidelik meer Engelse woorde as die mans en vroue in die hoër s.e.g. Beduidende verskille bestaan slegs tussen die mans en vroue in die laer s.e.g. se spraak: die vroue gebruik meer Engelse woorde as die mans.

Dit is opvallend dat die gebruik van Engelse woorde deur die mans en vroue in die laer s.e.g. meestal te doen het met hulle onderskeie werksmilieu terwyl dit slegs as geïsoleerde gevalle deur die mans en vroue in die hoër s.e.g. gebruik word.

4.3.4 Vloekwoorde (vgl. 3.3.4)

Alhoewel die voorkomingsfrekwensie van vloekwoorde, bv. *God, Here, beblisksem*, verrassend laag by die mans is, was dit aansienlik hoër by die mans in die laer s.e.g. met die laagste sosio-pedagogiese opvoedingspeil nadat die bandopnemer afgeskakel is.

'n Beduidende verskil word aangetref in die taalgebruik van slegs die mans in die onderskeie s.e.g.: die mans in die laer s.e.g. vloek meer as die mans in die hoër s.e.g. Daar bestaan ook 'n beduidende verskil slegs tussen die mans en vroue in die laer s.e.g. se spraak: die mans vloek meer as die vroue. Wanneer die mans en vroue in die hoër s.e.g. vloek, maak hulle meer van versagters gebruik as die mans en vroue in die laer s.e.g., bv. *gits* (Gods), *jinne* (Here). Die vroue in die hoër s.e.g. gebruik net versagters wanneer hulle vloek, bv. *maggies* (magtag), *wragtie* (wragtag).

Hierdie bevindings verskil van onder andere Lakoff (1975:113) wat die sterkste kragterme (vloekwoorde) reserveer vir mans en versagters vir vroue.

4.3.5 Verkleinwoorde (vgl. 3.3.5)

Die onnodige gebruik van verkleinwoorde, bv. die *passasierstreintjie* het elke dag geloop, my *broertjie* is vandag (vandag) 'n groot man, dit was my eie *possie*, toon 'n beduidende verskil in die spraak van slegs die mans in die onderskeie s.e.g.: die mans in die hoër s.e.g. gebruik verkleinwoorde meer onnodig as die mans in die laer s.e.g. 'n Beduidende verskil bestaan ook slegs tussen die mans en vroue in die laer s.e.g.: die vroue gebruik verkleinwoorde in meer gevalle onnodig as die mans. Hierdie bevindings verskil van die siening van onder andere Lakoff (1975:118) wat sê dat verkleinwoorde meer deur alle vroue gebruik word as deur mans.

4.4 SAMEVATTING

4.4.1 Verskille in die taalgebruik van mans en vroue

Die mans in die laer s.e.g. let in 56,52% (13 uit 23) van die taalverskynsels meer op hul taalgebruik as die vroue in die laer s.e.g.:

- die verswakking van vokale of diftonge na [ə];
- die wisseling van vokale;
- die ontronding van vokale;
- die weglating van konsonante;
- die weglating van [r];
- die weglating van die onderwerp/onderwerpskonstruksie;
- die weglating van die voorwerp/voorwerpskonstruksie;
- die weglating van die hoofwerkwoord;
- die weglating van die hulpwerkwoord;
- die weglating van die lidwoord;
- onsekerheidsvorme;
- Engelse woorde;
- verkleinwoorde.

Die mans in die hoër s.e.g. let in 30,43% (7 uit 23) van die taalverskynsels meer op hulle taalgebruik as die vroue in die hoër s.e.g.:

- die verswakking van vokale of diftonge na [ə];
- die wisseling van vokale;
- die weglating van konsonante;
- die weglating van die hoofwerkwoord;
- die weglating van die hulpwerkwoord;
- leë woorde;
- onsekerheidsvorme.

Die vroue in die laer s.e.g. let in 34,78% (8 uit 23) van die taalverskynsels meer op hulle taalgebruik as die mans in die laer s.e.g.:

- die verkorting van vokale;
- die weglating van die herhalingsnegasie;
- die weglating van voorsetsels;

- die herhalingskonstruksie in sinne;
- die herhaling van woorde;
- lê woorde;
- die gebruik van enkelvoud i.p.v. meervoud;
- vloekwoorde.

Die vroue in die hoër s.e.g. let in 34,78% (8 uit 23) van die taalverskynsels meer op hul taalgebruik as die mans in die hoër s.e.g.:

- die ontronding van vokale/diftonge;
- die verkorting van vokale;
- die weglating van [r];
- die weglating van die onderwerp/onderwerpskonstruksie;
- die weglating van die herhalingsnegasie;
- die weglating van voorsetsels;
- die herhalingskonstruksie in sinne;
- die herhaling van woorde.

4.4.2 Verskille in mans se taalgebruik

Die mans in die laer s.e.g. let in 17,39% (4 uit 23) van die taalverskynsels meer op hul taalgebruik as die mans in die hoër s.e.g.:

- die verkorting van vokale;
- die herhaling van woorde;
- lê woorde;
- verkleinwoorde.

Die mans in die hoër s.e.g. let in 56,52% (13 uit 23) van die taalverskynsels meer op hul taalgebruik as die mans in die laer s.e.g.:

- die verswakking van vokale of diftonge na [ə];
- die wisseling van vokale;
- ontronding;
- die weglating van konsonante;
- die weglating van [r];
- die weglating van die onderwerp/onderwerpskonstruksie;
- die weglating van die lidwoord;

- foutiewe voorsetselgebruik;
- die gebruik van enkelvoud i.p.v. meervoud;
- onsekerheidsvorme;
- argaismes;
- Engelse woorde;
- vloekwoorde.

4.4.3 Verskille in vroue se taalgebruik

Die vroue in die laer s.e.g. let in 13,04% (3 uit 23) van die taalverskynsels meer op hul taalgebruik as die vroue in die hoër s.e.g.:

- die verkorting van vokale;
- die herhaling van woorde;
- leë woorde.

Die vroue in die hoër s.e.g. let in 60,87% (14 uit 23) van die taalverskynsels meer op hul taalgebruik as die vroue in die laer s.e.g.:

- die verswakking van vokale of diftonge na [ə];
- die wisseling van vokale;
- ontronding;
- die weglating van konsonante;
- die weglating van [r];
- die weglating van die onderwerp/onderwerpskonstruksie;
- die weglating van die voorwerp/voorwerpskonstruksie;
- die weglating van die hoofwerkwoord;
- die weglating van die lidwoord;
- foutiewe voorsetselgebruik;
- die gebruik van enkelvoud i.p.v. meervoud;
- onsekerheidsvorme;
- Engelse woorde;
- argaismes.

4.4.4 Verskille in die taalgebruik van sprekers in verskillende sosio- ekonomiese groepe

Die sprekers in die laer s.e.g. let in 13,04% (3 uit 23) van die taalverskynsels meer op hul taalgebruik as die sprekers in die hoër s.e.g.:

- die verkorting van vokale;
- die herhaling van woorde;
- leë woorde.

Die sprekers in die hoër s.e.g. let in 47,83% (11 uit 23) van die taalverskynsels meer op hul taalgebruik as die sprekers in die laer s.e.g.:

- die verswakking van vokale of diftonge na [ə];
- die wisseling van vokale;
- ontronding;
- die weglating van konsonante;
- die weglating van [r];
- die weglating van die onderwerp/onderwerpskonstruksie;
- die weglating van die lidwoord;
- foutiewe voorsetselgebruik;
- die gebruik van enkelvoud i.p.v. meervoud;
- onsekerheidsvorme;
- Engelse woorde.

4.5 GEVOLGTREKKING

Uit die voorafgaande bespreking van die taalverskynsels wat opgeteken is in die spraak van mans en vroue, kan die volgende gevolgtrekkings gemaak word:

- ◇ Die taalgebruik van mans en vroue in 'n spesifieke s.e.g. wat tussen 1920-1940 in Johannesburg en omgewing ekonomies aktief was, toon gemeenskaplike kenmerke wat dialekvorme en spore van Afrikaans-Engelse taalkontak weerspieël (vgl. hipotese 1). Al die taalverskynsels wat aanvanklik in die taalgebruik van die vroue in die laer s.e.g. opgeteken is, is ook gevind in die spraak van die mans in dié groep. Hierdie taalverskynsels is egter nie slegs beperk tot 'n spesifieke s.e.g. wat tussen 1920-1940 in Johannesburg en omgewing ekonomies aktief was nie aangesien dieselfde taalverskynsels ook in die spraak van mans en

vroue in 'n ander s.e.g. voorkom wat ook tussen 1920-1940 ekonomies aktief was, maar nie gelokaliseer kan word nie.

- ◊ Daar is 'n duidelike korrelasie tussen sosiale stratifikasie en taalvariasie in 'n spesifieke s.e.g. wat tussen 1920-1940 in Johannesburg en omgewing ekonomies aktief was (vgl. hipotese 2): vroue in 'n laer s.e.g. varieer hul taalgebruik beduidend meer as mans in dié groep. Mans en vroue in 'n hoër s.e.g. wat ook tussen 1920-1940 ekonomies aktief was se taalgebruik toon egter baie minder variasie.
- ◊ Daar is duidelik waarneembare graduele verskille in die taalgebruik van mans en vroue in 'n spesifieke s.e.g. wat tussen 1920-1940 in Johannesburg en omgewing ekonomies aktief was (vgl. hipotese 3): mans in 'n laer s.e.g. praat in sekere gevalle meer verfynd as vroue ter wyl vroue in sekere gevalle weer meer verfynd praat as mans in die groep. Graduele verskille tussen mans en vroue wat tussen 1920-1940 ekonomies aktief was, is nie slegs beperk tot 'n laer s.e.g. in Johannesburg en omgewing nie aangesien daar ook graduele verskille bestaan tussen mans en vroue se taalgebruik in 'n hoër s.e.g. wat in hierdie tydperk ekonomies aktief was maar nie gelokaliseer kan word nie. Daar bestaan egter beduidend minder graduele verskille in die taalgebruik van mans en vroue in 'n hoër s.e.g. as wat die geval in 'n laer s.e.g. is.
- ◊ Mans praat nie noodwendig meer verfynd as vroue nie (vgl. hipotese 4), dit varieer na gelang van 'n bepaalde s.e.g.: mans in 'n laer s.e.g. wat tussen 1920-1940 ekonomies aktief was, praat meer verfynd as vroue in dié groep, maar in 'n hoër s.e.g. praat vroue in 'n geringe mate meer verfynd as mans in hierdie groep.
- ◊ Daar is beduidende verskille in die spraak van mans asook vroue in verskillende s.e.g.: mans en vroue in 'n hoër s.e.g. praat onderskeidelik meer verfynd as mans en vroue in 'n laer s.e.g. Daar is egter 'n groter verskil in die gebruiksfrekwensie van bepaalde taalverskynsels tussen die vroue in die onderskeie s.e.g. as wat die geval by die mans is.
- ◊ Verrassend min gemeenskaplike kenmerke kom voor in die taalgebruik van mans asook vroue wat tussen 1920-1940 ekonomies aktief was. Mans se taalgebruik word gekenmerk deur:
 - die verkorting van vokale;
 - die weglating van die herhalingsnegasie;
 - die weglating van voorselsels;
 - die herhalingskonstruksie in sinne;
 - die herhaling van woorde.

Vroue se taalgebruik word weer gekenmerk deur:

- die verswakking van vokale/diftonge na [ə];
- die wisseling van vokale;
- die weglating van konsonante;
- die weglating van die hoofwerkwoord;
- onsekerheidsvorme.

4.6 MOONTLIKE VERKLARING

Sekere taalverskynsels in gesproke Afrikaans by sprekers wat tussen 1920-1940 ekonomies aktief was, is nie gereserveer vir 'n bepaalde s.e.g., of geslag, of streek nie aangesien dit by al die sprekers in die laer en hoër s.e.g. voorkom. Dit dui moontlik daarop dat hierdie verskynsels wydverspreid was in die Afrikaanse spreektaal gedurende dié tydperk en kan moontlik toegeskryf word aan die veranderde rolle van mans en vroue in die samelewing. Weens die verarming van die blanke Afrikaners was vroue, in hul pogings om te help voorsien in hul gesinne se lewensbehoefes, genoodsaak om hulle tradisionele rolle van huisvroue te verruil vir buitenshuise werkersrolle. (Soms was die vrou die enigste broodwinner in die gesin.) Dit het weer die mans genoodsaak om die werkende vroue met hulle huishoudelike take te help. Mans en vroue het al hoe meer mekaar se "terreine" betree en daar het 'n soort van "gelykmakingsproses" tussen die twee geslagte plaasgevind wat ook in hulle spraak weerspieël word. Dit kan ook moontlik die rede wees waarom so min taalverskynsels getipeer kan word as kenmerkend van mans of vroue se taal in hierdie tydperk.

Die verskille wat daar bestaan in die taal van mans en vroue in 'n spesifieke s.e.g. sowel as in verskillende s.e.g., kan moontlik toegeskryf word aan die sosiale gestruktureerdheid wat daar tussen 1920-1940 bestaan het ten opsigte van sosio-pedagogiese opvoedingspeile, en/of beroepe, en/of omgewing, en/of die verskille ten opsigte van sosiale mobiliteit. Die noue korrelasie tussen sosiale stratifikasie en taalvariasie kom duidelik na vore wanneer dit binne 'n spesifieke groepverband gesien word.

4.6.1 Sosiale stratifikasie t.o.v. sosio-pedagogiese opvoedingspeil

Die mans en vroue in die laer s.e.g. se sosio-pedagogiese opvoedingspeile toon duidelike verskille. Die verworwe sosio-pedagogiese opvoedingspeile van die mans varieer tussen standaard 6 en standaard 9 terwyl die vroue s'n varieer tussen standaard 4 en standaard 6. Die gemiddelde sosio-pedagogiese opvoedingspeil wat die mans behaal het, is dus hoër as dié van die vroue.

Die mans en vroue in die laer s.e.g. se sosio-pedagogiese opvoedingspeile verskil ook aansienlik van dié van die mans en die vroue in die hoër s.e.g. Laasgenoemde het almal na-skoolse kwalifikasies verwerf, hetsy op universitêre of onderwyskollegevlak. Daar is egter nie duidelike verskille tussen die mans en vroue in die hoër s.e.g. se sosio-pedagogiese opvoedingspeile waar te neem nie. (Dit is interessant om daarop te let dat dit uit die bandopnames blyk dat al die kinders van die sprekers in die hoër s.e.g. ook die een of ander vorm van na-skoolse kwalifikasie verwerf het. In die laer s.e.g. het slegs die mans wat standerd 10 behaal het se kinders na-skoolse kwalifikasies verwerf terwyl sommige van die vroue in dié groep se kinders hoogstens standerd 10 behaal het.)

4.6.2 Sosiale stratifikasie t.o.v. beroep

Twee van die vernaamste werkverskaffers op die Rand, naamlik die Spoorweë en klerefabrieke, se werk was gereserveer vir onderskeidelik blanke mans en vroue. Werkers met 'n laer sosio-pedagogiese opvoedingspeil is op 'n groot skaal in diens geneem ter wille van die goedkoop arbeid. Weens die hongerloon wat dié werkers ontvang het asook die swak omstandighede waaronder hulle gewerk het, is hierdie twee beroepe gestigmatiseer vir die sogenaamde armblankes. Deurdat die onderskeie beroepe gereserveer was vir 'n bepaalde geslag, het daar weinig, indien enige, kontak tussen mans en vroue binne werksmilieu bestaan. Dit het hulle taalgebruik redelik van mekaar geïsoleer. Weinig taalkontak het ook bestaan met Afrikaanse sprekers in hoër s.e.g. aangesien die Spoorweë en die klerefabrieke onder die bestuur was van Engelsgeoriënteerde sprekers.

Hierdie werksmilieu waarin die mans en die vroue in die laer s.e.g. hulle bevind het, het ook aansienlik verskil van die werksmilieu van die mans en vroue in die hoër s.e.g. In die hoër s.e.g. was die mans en vroue in 'n oorwegend Afrikaanse werksmilieu (almal was verbonde aan Afrikaanse skole) wat nie gereserveer was vir 'n bepaalde geslag nie en ook nie gestigmatiseer was ten opsigte van 'n bepaalde s.e.g. nie. Tussen die mans en die vroue het daar daaglikse kontak bestaan wat wedersydse taalbeïnvloeding, of taalgelykmaking tot gevolg gehad het. Hierdie groep sprekers was ook deurgaans bewus van hulle taalgebruik: uit die aard van hulle beroep is daar van hulle verwag om hul taal so keurig en korrek as moontlik te beheers en die kind te onderrig in die korrekte hantering van die taal. Hulle het dus deel gehad aan die praktiese toepassing van die standaardisering van Afrikaans en was daaglik in kontak met minder verfynde sprekers van Afrikaans, maar ook met ander verfynde sprekers van altwee geslagte.

4.6.3 Sosiale stratifikasie t.o.v. omgewing

Gewoonlik het die mans en vroue in die laer s.e.g. hulle tussen 1920-1940 onderskeidelik saamgegroeper in gestigmatiseerde arm woongebiede op die Rand. Hierdie gebiede dra vandag nog die stigma van die armblanke. Behuising was skaars en dit het tot gevolg gehad dat gesinne soms in een kamertjie saamgewoon het, of dat families in een huis saamgedruk was. Sommiges het weer onder minder gunstig omstandighede loseer by mense in die onderskeie gebiede. As gevolg van die feit dat die mans en vroue in die laer s.e.g. nie tussen mekaar gewoon het nie en vriendskappe buite hulle werksmilieu gesmee het met persone in dieselfde beroep, was daar ook hier weinig kontak tussen die mans en die vroue, of met meer verfynde sprekers van Afrikaans.

Die mans se posisie het egter verander deurdat hulle tussen 1920-1940 (ook daarna) voortdurend verplaas is vanaf Johannesburg na ander gebiede en terug waar hulle nie noodwendig in gestigmatiseerde omgewings gewoon het nie. Hulle het dan ook kontak gehad met meer verfynde sprekers van Afrikaans asook met ander sosiolekte. Die vroue in die laer s.e.g. was egter deurentyd in Johannesburg woonagtig in dieselfde omgewing waar hulle oorspronklik gewoon het. Hulle het daarom weinig kontak gehad met ander verfynde sprekers van Afrikaans of met ander sosiolekte. (Die meeste vroue het ten tye van die bandopnames nog steeds naby mekaar gewoon in dieselfde omgewing waar hulle tussen 1920-1940 gewoon het, sommiges nog in dieselfde huise.) Daar is dus 'n duidelike verskil waar te neem ten opsigte van die invloed wat die onderskeie omgewings op die taalgebruik van die mans en die vroue in die laer s.e.g. uitgeoefen het. (Dit was ook opvallend dat die mans in die laer s.e.g. ten tye van die bandopnames in heelwat beter omstandighede woonagtig was as die vroue in die laer s.e.g., maar selfs hier was die mans wat oor 'n hoër sosio-pedagogiese opvoedingspeil beskik opvallend beter daaraan toe as die ander mans in dié groep.)

In die hoër s.e.g. het die mans en vroue weer in gebiede gewoon wat nie gestigmatiseer of beperk was tot 'n spesifieke s.e.g. nie. Die meeste het tussen 1920-1940 op die Transvaalse, Vrystaatse en Kaapse platteland begin skoolhou. Hulle, sowel as diegene wat in Johannesburg begin skoolhou het, het òf in skoolkoshuise tuisgegaan, òf loseer by die skoolhoof of ander beheerraadslede van die betrokke skool. Hierdie groep mans en vroue het voortdurend van omgewing verander in hul strewe na bevordering, of omdat sommige van die vroue se mans verplaas is. Hulle was dus buite die werksmilieu ook heelwat in kontak met ander verfynde sprekers van Afrikaans sowel as met minder verfynde sprekers van Afrikaans en ook met sprekers van ander sosiolekte.

4.6.4 Verskille in sosiale mobiliteit

In die laer s.e.g. het al die mans hulle aanvanklike sosiale posisies verbeter deur middel van bevorderings. Dit het gepaard gegaan met die verbetering van hul aanvanklike sosio-pedagogiese peile op die een of ander manier. Die vroue in hierdie s.e.g. het egter nooit hul aanvanklike posisies verbeter nie, hetsy deur bevordering, of die verhoging van hul sosio-pedagogiese peile, of deur huwelike.

In die hoër s.e.g. het al die mans en twee van die vroue hul aanvanklike sosiale posisies verbeter deur middel van bevordering en die verdere verhoging van hul sosio-pedagogiese peile. Die ander vroue in hierdie groep het weer hul aanvanklike posisies verbeter deur huwelike aan te gaan met mans in nog hoër s.e.g. Dit is opvallend dat laasgenoemde groep vroue se lewensomstandighede ten tye van die bandopnames aansienlik hoër was as die van die ander vroue asook die mans in hierdie groep. Weinig verskil kon egter waargeneem word tussen die mans in hierdie groep wat 'n hoër of laer sosiale posisie beklee het in die onderwys.

4.7 SLOT

Die situasie van die Afrikaanse T1-sprekers tussen 1920-1940 sien daar heelwat anders uit as in sommige ander Westerse lande waar daar bevind is dat vroue meer verfynd (nader aan die standaardtaal) praat as mans. (Vergelyk onder andere Wolfram, 1969:215; Labov, 1972:243; Trudgill, 1974(a):94; Downes, 1984:184:180.) In Suid-Afrika praat vroue nie noodwendig meer verfynd as mans nie aangesien dit varieer na gelang van 'n spesifieke s.e.g. Die sosiale gestratifiseerdheid van gesproke Afrikaans verklaar ook moontlik waarom daar so min van die kenmerke wat Lakoff (1975:12) as tipierend van vrouetaal noem, in die Suid-Afrikaanse situasie voorkom. Die vroue in Suid-Afrika is die mans dus nie 'n generasie vooruit soos Trudgill (1978:99) in die Engelse gesproke taal gevind het nie: die sprekers in 'n hoër s.e.g. is eerder die sprekers in 'n laer s.e.g. se taalgebruik 'n generasie vooruit. In Suid-Afrika praat mans ook nie noodwendig ruwer as vroue soos Trudgill (1974(a):94) bevind het nie. (Vgl. onder andere ook Downes, 1984:180). Onversorgde, of ru, of minder verfynde taalgebruik word ter plaatse nie noodwendig met manlikheid geassosieer nie maar eerder met 'n bepaalde groep.

Trudgill (1974(a):94) skryf die feit dat vroue in die Britse gemeenskap meer verfynd praat as mans daaraan toe dat die sosiale posisie van die vrou deur haar taalgebruik bepaal word. In die Suid-Afrikaanse situasie is dit egter anders want die sosiale posisie van die vrou is nie direk afhanklik van haar taalgebruik nie alhoewel haar sosiale posisie gewoonlik in haar taalgebruik weerspieël word.

Daar moet ook op gewys word dat die taalverskynsels wat in my studie opgeteken is (met die uitsondering van sommige verouderde vorme) hedendaags nog algemeen in die omgangstaal gehoor word ondanks die feit dat die meeste taalkundiges weinig/geen aandag gee aan sommige van dié taalverskynsels (bv. die weglating van die onderwerp/voorwerp/hoofwerkwoord/. voorsetsels; die herhaling van woorde; die herhalingskonstruksie; vloekwoorde; onsekerheidsvorme; lêë woorde; ens.). Hierdie taalverskynsels kan daarom nie beskou word as kenmerkend van die Afrikaanse spreektaal tussen 1920-1940 nie, en dui ook nie op pre-standaardvorme of tiperende ouderdomskenmerke nie.

Die siening van sommige taalkundiges dat daar 'n vernederlandsing van Afrikaans plaasgevind het, word ook bevraagteken. (Vgl. Van Rensburg, 1983(b); Uys, 1983.) Volgens dié siening het Afrikaans ná 1925 van Nederlandse aansien gebruik gemaak om hom van sy "ondergeskikte status te verlos" (Van Rensburg, 1983(b):139) aangesien dit in daardie stadium nog nie volle wasdom bereik het nie, maar met die erkenning daarvan as amptelike taal naas Engels, sy plek as volwaardige taal móés inneem (Uys, 1983:326). Hierdie siening word daarop gegrond dat vroeë Transvaalse Afrikaans (19de-eeuse Afrikaans) 'n "karakteristieke eiesoortigheid weerspieël" wat afwyk van huidige standaard-Afrikaans en standaard-Nederlands, terwyl die standaardvorme van dié twee tale tans groot ooreenkomste toon (Uys, 1983:325). Baie van die voorbeelde wat Van Rensburg en Uys gee (vgl. ook Van Rensburg & Combrink, 1984) is egter nie so "eiesoortig" aan, of kenmerkend van 19de-eeuse Afrikaans nie aangesien dit voorkom in vroeë Kaapse Afrikaans (bv. *gaat* X *gaan*) en 17de-eeuse Nederlands (bv. *speul* X *speel*), asook in die taalgebruik van my groep sprekers tussen 1920-1940 (vgl. hoofstuk 3) en in hedendaagse omgangstaal (bv. die [ə/e] -wisseling van vokale). Ongelukkig ondersoek hierdie taalkundiges slegs Transvaalse Afrikaans en nie ander vorme van Afrikaans in die 19de eeu nie (bv. Patriot-Afrikaans, Kaapse Afrikaans, Vrystaatse Afrikaans). Daar bestaan dus die moontlikheid dat die taalverskynsels wat hulle as 19de-eeuse Afrikaans kenmerk slegs die taalgebruik van 'n groep sprekers kan wees en nie verteenwoordigend is van die algemene taalgebruik in die 19de eeu nie. Raidt (1985:155) sê dat dit 'n bekende feit is dat daar geografiese taalverskeidenheid in 19de-eeuse Afrikaans was.

Alhoewel nie al die taalverskynsels wat Uys (1983) in haar doktorsale proefskrif vermeld (vgl. ook Van Rensburg en Combrink, 1984) in my studie ondersoek is nie (bv. tipiese idiomatiese uitdrukkings; woorde met afwykende betekenis; afwykende woordeskat; afwykende voornaamwoordpatrone; woordorde van ontkenning; plasing van hulpwerkwoorde en afwykende spelling), kom daar wel van dié taalverskynsels sporadies in my ondersoek voor (bv. die wisseling van: [u/y] – *stoedeer* X *studeer*, [ɔ/u] – *gowwermant* X *goewerment*, [p/b] – *petaal* X *betaal*; die wisseling met of sonder halfvokale – *Pertoorja* X *Pretoria*; metatesis – *perbeer* X *probeer*; die verhoging van: [eɪ] – *biet* X *beet*, [oɪ] – *oek* X *ook*). Slegs 'n paar van Uys (1983) se

voorbeelde (ook opgeteken in Van Rensburg en Combrink, 1984) word glad nie by my sprekers aangetref nie (bv. die wisseling van: [e/ɔ] – *deng* X *ding*, [ø/œ] – *fleuks* X *fluks*, [ø/ʏ] – *deur* X *duur*, [œ/ə] – *bultong* X *biltong*, [p/b] – *bebeer* X *probeer*; *randing* – *speul* X *speel*).

'n Hele aantal taalverskynsels wat Uy; en ook Van Rensburg & Combrink gee, kom ná die sogenaamde tydperk van vernederlandsing nog frekwent voor by my sprekers tussen 1920-1940, bv. die wisseling van: [t/n] – *gaat* X *gaan*, [u/ε] – *moet* X *met*, [u/ɔ] – *moes* X *mos*, [ə/ɑ] – *perty* X *party*, [ə/ε] – *minse* X *mense*, [ə/ɔ] – *perbeer* X *probeer*, [ɑ/ə] – *besag* X *besig*; die weglating van: [r], die onderwerp, voorsetsels; foutiewe voorsetsels. Vernederlandsing op laer s.e.vlakke het blykbaar dus nie plaasgevind nie en is beperk tot sprekers in hoë s.e.g. wat oor hoë sosio-pedagogiese opvoedingspeile beskik.

In my studie is die aanvanklike verwagting om ouer taalvorme uit die pre-standaardiseringsfase aan te tref by die sprekers wat tussen 1920-1940 ekonomies aktief was, nie vervul nie. Dit dui daarop dat die standaardisering van Afrikaans geleidelik verloop het. Geen spoor van die vernederlandsing van Afrikaans is ook by hierdie sprekers opgespoor nie, en daar bestaan nie eintlike verskille tussen mans- en vrouetaal nie. As daar dus enige invloede op Afrikaans is, is dit eerder te wyte aan maatskaplike stratifikasie en die taalgebruik wat verband hou met ander sosioïekte.

BIBLIOGRAFIE

- Albertyn, J.R. (1947) *Die Stadwaartse Trek van die Afrikaner Nasie*. Referate en Besluite van die Volkskongres, byeengeroep deur die Gefedereerde Armsorgraad van die Gereformeerde N.G.-Kerke. Pretoria: Minerva.
- Allen, H.B. en G.N. Underwood (reds.) (1971) *Readings in American dialectology*. New York: Meredith Corporation.
- Ammon, U. (1973) *Probleme der Soziolinguistik*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Andrews, W.H. (1941) *Class Struggles in South Africa*. Kaapstad: Stewart.
- Angevaere, A. (1978) "Sociolinguistiek met een nieuwe variabele: sekse". In: *Gramma* 2: 119-137.
- Angevaere, A.P.F. (1980) "Interaktionele sociolinguistiek". In: Geerts en Hagen (reds.) 1980: 15-30.
- Anshen, F. (1975) "Varied objections to various variable rules". In: Fasold en Shuy (reds.) 1975:1-10.
- Anshen, F. (1978) *Statistics for linguists*. Rowley: Newbury House.
- Appel, R.G., G. Hubers en G. Meijer (1979) *Sociolinguistiek*. Utrecht: Het Spectrum.
- Aries, E. (1976) "Interaction patterns and themes of male, female and mixed groups". In: *Small group behaviour* 7:179-192.
- Arnold, J. (1976) "Feminist presses and feminist politics". In: *Questia: a feminist Quarterly* 3/1: 18-26.
- Bailey, C.J.N. (1973) *Variation and linguistic theory*. Arlington: Center for Applied Linguistics.
- Bailey, C.J. en R.W. Shuy (reds.) (1973) *New ways of analyzing variation in English*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Bailey, L.A. en L.A. Timm (1976) "More on women's- and men's- expletives". In: *Anthropological Linguistics* 18/9:438-449.
- Bakker, D.M. en G.R.W. Dibbets (reds.) (1977) *Geschiedenis van de Nederlandse taalkunde*. Malmberg: Den Bosch.
- Barber, B. (1957) *Social Stratification*. New York: Harcourt, Brace & Co.
- Barker, H.A.F. (1961) *The Economics of the Wholesale Clothing Industry of South Africa*. Ongepubliseerde Ph.D-tesis, Universiteit van Suid-Afrika.
- Barron, N. (1971) "Sex-typed language: the production of grammatical cases". In: *Acta Sociologica* 14/1-2:24-72.
- Bart, P.B., L. Freeman en P. Kimball (1985) "The different worlds of women and men: attitudes towards pornography". In: *Women Studies International Forum* 8/4:307-322.
- Basson, M.A., J. Kromhout en J.H. Senekal (1964) *Afrikaans vir die Student* – Die suiwer woord. Johannesburg: Voortrekkerpers.

- Bate, B. (1975) "Generic man, invisible woman: language, thought and social change". In: *Michigan papers in women's studies 2*.
- Beasley, D.S. en G.A. Davis (reds.) (1981) *Aging communication processes and disorders*. New York: Grune en Stratton.
- Beitchey, V. (1979) "On patriarchy". In: *Feminist Review* 3:66-82.
- Bell, R.T. (1976) *Sociolinguistics - goals, approaches and problems*. New York: St. Martin's Press.
- Bell, R.T. (1983) *Sociolinguistics*. London: B.T. Batsford.
- Benney, M., D. Riesman en S.A. Star (1956) "Age and sex in the interview". In: *The American Journal of Sociology* 62/2:143-152.
- Berdan, R. (1975) "The necessity of variable rules". In: Fasold en Shuy (reds.) 1975:11-27.
- Berdan, R. (1983) "Polylectal comprehension and polylectal grammar". In: Fasold (red.) 1983:120-137.
- Berger, G. en B. Kachuk (1977) *Sexism, Language and Social Change*. US Dept. of Health, Education and Welfare: National Institute of Education.
- Berko-Gleason, J., H. Goodglass, I.K. Obler, E. Green, M. Hyde en S. Weintraub (1980) "Narrative strategies of aphasic and normal-speaking subjects". In: *Journal of Speech and Hearing Research* 23:370-382.
- Bernard, J. (1972) *The sex game*. New York: Athenaeum.
- Bickerton, D. (1971) "Inherent variability and variable rules". In: *Foundations of language* 7: 457-492.
- Bickerton, D. (1973) "Quantitative versus dynamic paradigms: The case of Montreal que". In: Bailey en Shuy (reds.) 1973:23-43.
- Bierstedt, R. (1957) *The Social Order*. New York: Mc Graw-Hill.
- Birren, J.H. (1970) "Toward an experimental psychology of aging". In: *American Psychologist* 23:124-135.
- Block, J.H. (1973) "Conceptions of Sex Role". In: *American Psychologist*, June:512-526.
- Blocker, D. (1976) "And how shall I address you?" In: *Working Papers in Sociolinguistics* 33.
- Blom, J.P. en J.J. Gumperz (1972) "Social meaning in linguistic structures: Code-switching in Norway". In: Gumperz en Hymes (reds.) 1972:407-34.
- Bloomfield, L. (1933) *Language*. New York: Holt, Rinehart en Winston.
- Bloomfield, L. (1970) *Language*. London: Allen en Unwin.
- Bodine, A. (1975a) "Andocentrism in Prescriptive Grammar". In: *Language in Society* 4/2: 129-145.
- Bodine, A. (1975b) *Sex differentiation in language*. In: Thorne en Henley (reds.) 1975:130-152.
- Boeren, A. (1981) "Vrouentaal en veronderstellingen". In: *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 3: 210-219.
- Bolinger, D. (1980) *Language - the loaded weapon*. New York: Longman Inc.

- Boonzaaier, W.J.C. (1982) *Die spreektaal van Piketberg*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van Stellenbosch.
- Boshoff, S.P.E. (1921) *Volk en taal van Suid-Afrika*. Pretoria: J.H. de Bussy.
- Bosman, D.B. (1928) *Oor die ontstaan van Afrikaans*. Amsterdam: Swets en Zeitlinger.
- Botha, J.H. (1928) *Die Arbeidersvraagstuk van Suid-Afrika*. Amsterdam: H.J. Paris.
- Botha, R.P. en M. Sinclair (reds.) (1985) *Spil plus 10*. Departement Algemene Taalwetenskap, Universiteit van Stellenbosch.
- Botha, T.J.R. (1968) *Taal en Teken*. Kaapstad: Academica.
- Botha, T.J.R. (1985) "Die normering van Afrikaanse taalgebruik soos beoefen in die skool en die universiteit". In: Botha en Sinclair (reds.) 1985:238-268.
- Botha, T.J.R., J.G.H. Combrink en F.F. Odendal (reds.) (1984) *Inleiding tot die Afrikaanse taalkunde*. Pretoria: Academica.
- Bothma, S.J. (1962) 'n *Algemene karakteristiek van die taalgebruik van die Kleurlinge aan die Rand*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria.
- Bözzoli, B. (1983) "Marxism, Feminism and South African Studies". In: *Journal for Southern African Studies* 9/2.
- Brandis, W. en D. Henderson (1970) *Social class, Language and Communication*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bredemeier, H.C. en R.M. Stephenson (1965) *The analysis of social systems*. New York: Holt, Rinehart en Winston.
- Brekweg, L. (1987) "Hesitancy in Female and Male speech". In: Brouwer en De Haan (reds.) 1987:176-187.
- Bright, W. (red.) *Sociolinguistics*. Den Haag: Mouton.
- Brink, E. (1986) *The Afrikaner woman of the Garment Workers Union, 1918-1939*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van die Witwatersrand.
- Brouwer, D. (1979) "Taalgebruik van vrouwen en mannen in de Westerse maatschappij". In: Brouwer e.a. 1979:40-68.
- Brouwer, D. (1987) "Language attitudes and sex-stereotypes". In: Brouwer en De Haan (reds.) 1987:212-225.
- Brouwer, D. en D. de Haan (reds.) (1987) "Woman's Language, Socialization and Self-image". In: *Women's Studies* 4. Dordrecht: Floris.
- Brouwer, D. en M. Gerritsen (1980) "Sociolinguïstiek en de tweede sekse". In: Geeris en Hagen (reds.) 1980:50-61.
- Brouwer, D., M. Gerritsen en D. de Haan (1979) "Speech differences between women and men: on the wrong track?" In: *Language in Society* 8:33-50.
- Brouwer, D., M. Gerritsen, D. de Haan en A. van der Post (1979) *Vrouwentaal en mannenpraat: Verschillen in taalgebruik en taalgedrag in relatie tot de maatschappelijke rolverdeling*. Amsterdam: Van Gennop.

- Brouwer, D. en R. Schenk (1982) *Verklaringen voor sekseverschillen in taalgebruik en taalattitude*. Amsterdam: Publikaties van het Instituut voor Algemene Taalwetenschap.
- Brouwer, D. en A. van der Post (1976) *Taal en seks. Verschillen in taalgebruik en taalattitude tussen vrouwen en mannen*. Amsterdam: Publikatie van het Instituut voor Algemene Taalwetenschap 11.
- Broverman, I.K. e.a. (1972) "Sex-Role Stereotypes: A Current Appraisal". In: *Journal of Social Issues* 28/2:59-76.
- Burke, D.M. en L.L. Light (1981) "Memory and aging: The role of retrieval processes". In: *Psychological Bulletin* 90:513-546.
- Burling, R. (1970) *Man's many voices*. New York: Rinehart & Winston.
- Butler, C. (1985) *Statistics in Linguistics*. Oxford: Basil Blackwell.
- Butturf, D. en E.L. Epstein (1979) *Women's language and style*. Akron: University of Akron Press.
- Calitz F.C. (1957) *Die Krysnaboswerkers: Hulle taalvorm as denkvorm, met spesiale verwysing na hulle Bedryfs-Afrikaans*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van Stellenbosch.
- Carden, M.L. (1974) *The new feminist movement*. New York: Russel Sage Foundation.
- Carstens, W.A.M. (1989) *Norme vir Afrikaans*. Enkele riglyne by die gebruik van Afrikaans. Pretoria en Kaapstad: Academica.
- Cassidy, F.G. (1973) "Dialect studies, regional and social". In: *Current Trends in Linguistics* 10:75-100.
- Cedergren, H. (1983) "On the nature of variable constraints". In: Fasold (red.) 1983:1-10.
- Cedergren, H. en G. Sankoff (1971) "Some results of a sociolinguistic study of Montreal French". In: Darnell (red.) 1971:61-87.
- Chambers, J. en P. Trudgill (1980) *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chapman, A.J., J.R. Smith en H.C. Foot (1977) "Language, humour and intergroup relations". In: Giles (red.) 1977:137-169.
- Cheshire, J. (1978) "Present tense verbs in Reading English". In: Trudgill (red.) 1978:52-67.
- Cheshire, J. (1982a) *Variation in an English dialect: a sociolinguistic study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cheshire, J. (1982b) "Linguistic variation and social function". In: Romaine (red.) 1982:153-166.
- Chomsky, N. en M. Halle (1968) *The sound pattern of English*. New York: Harper.
- Cilliers, S.P. en D.P. Joubert (1966) *Sosiologie. 'n Sistematiese Inleiding*. Stellenbosch: Kosmo.
- Claassen, G.N. (1983) "Taalvariasie by 'n groep ongeïnhibeerde taalgebruikers". In: Claassen en Van Rensburg (reds.) 1983:26-34.
- Claassen, G.N. en M.C.J. van Rensburg (reds.) (1983) *Taalverskeidenheid – 'n blik op die spektrum van taalvariasie in Afrikaans*. Pretoria: Academica.

- Coetzee, A.E. (1977) "Nasalering in Afrikaans". In: *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 17/1: 28-46.
- Coetzee, A.E. (1981) "Varieties by nasalering in Afrikaans". In: Sinclair (red.) 1981:69-78.
- Coetzee, A.E. (1982) "'n Heroriëntering van die begrip standaardtaal". In: *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 22/4:271-289.
- Coetzee, A.E. (1984) "Enkele aspekte van die metodologie en bevindings by 'n voorondersoek na die taalgebruik van die Randse bruin gemeenskappe". In: Webb (red.) 1984:157-164.
- Coetzee, A.E. (1988) *Fonetiek*. Pretoria: Academica.
- Coetzee, A.E. (1989) *Uitspraakvariasie in die Afrikaans van die Johannesburgse bruin gemeenskappe: 'n vergelykende studie*. Ongepubliseerde Doktorale proefskrif, Randse Afrikaanse Universiteit.
- Coetzee, A.E. (1990) "r-weglating - 'n tipe leksikale veranderlike". In: *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 30/2.
- Coetzee, A.J. (1948) *Standaard Afrikaans*. Professorale intrede, Universiteit van die Witwatersrand.
- Coetzee, A.J. (1951) *Taalgeografiese studies* 1. Johannesburg: Impala Opvoedkundige diens.
- Coetzee, A.J. (1961) *Woeling en wording*. Johannesburg: SAUK.
- Coetzee, J. H. (1942) *Verarming en Oorheersing*. Tweede Trek Reeks. Kaapstad: Nasionale Pers.
- Cohen, G. (1979) "Language comprehension in old age". In: *Cognitive Psychology* 11:412-429.
- Cohen, G en D. Faulkner (1981) "Memory for discourse in old age". In: *Discourse Processes* 4:253-265.
- Combrink, J.G.H. en L.G. de Stadler (1987) *Afrikaanse Fonologie*. Johannesburg: Macmillan.
- Conklin, N.F. (1974) "Toward a feminist analysis of linguistic behaviour". In: *Michigan Papers in women's studies* 1/1:51-73.
- Conradie, C.J. (1985) "Die Normering van Afrikaanse Bybeltaal". In: Botha en Sinclair (reds.) 1985:464-487.
- Cornillon, S.K. (red.) (1982) *Images of women in fiction: feminist perspectives*. Ohio: Popular Press, Bowling Green.
- Cornillon, S.K. (1982) "The fiction of fiction". In: Cornillon (red.) 1982:113-130.
- Crosby, F. en L. Nyquist (1977) "The female register: an empirical study of Lakoff's hypotheses". In: *Language in Society* 6/2:318-322.
- Crystal, D. (1985) *A dictionary of linguistics and phonetics*. Oxford: Basil Blackwell.
- Darnell, R. (red.) (1971) *Linguistic Diversity in Canadian society*. Edmonton: Linguistic Research Inc.
- Davenport, T.R.H. (1978) *South Africa: A Modern History*. Johannesburg: Macmillan.
- Davidson, B. (1952) *Report on Southern Africa*. London: Jonathan Cape.

- Davies, R.H. (1978) *Capital, State and White Labour in South Africa, 1900-1960: A Historical Materialist Analysis of Class Formation and Class Relations*. Brighton: The Harvester Press.
- De Jong, E. (red.) (1979) *Sprzekaal. Woordfrequenties in gesproken Nederlands*. Utrecht: Bohn, Scheltema & Holkema.
- De Kiewiet, C.W. (1941) *A History of South Africa, Social and Economic*. Oxford: Oxford University Press.
- De Klerk, P.F., B.J. Esterhuizen, H.J.R. Hamman en E.L. Neethling (1976) *Afrikaans my Taal*. Kaapstad: Maskew Miller.
- De Klerk, V. (1988) "An investigation into the use of expletives by males and females in Grahamstown". In: *S.A. Tydskrif vir Taalkunde* 6/2.
- De Klerk, W.J. (1967) "Die vergelykbaarheid van dialektiese verskille". In: *Taalfasette* 4:34-38.
- De Klerk, W.J. (1968) *Die aard van dialektiese verskeidenheid in Afrikaans*. Ongepubliseerde D. Litt et Phil. – proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- De Klerk, W.J. (1971) *Professorale intrede, Universiteit van Suid-Afrika*.
- De Klerk, W.J. (1972) "Dialektiese verskeidenheid in Afrikaans". In: Van der Merwe (red.) 1972:219-239.
- De Klerk, W.J. en F.A. Ponelis (1976) *Gedenkbundel H.J.J.M. van der Merwe*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Delamont, S. (1980) *The sociology of women*. London: George Allen & Unwin.
- Deprez, K., G. Geerts en L. Delahaye (1978) "Het standaardisatie-onderzoek in Vlaanderen: Teoretische en metodologische toelichting, en een replikatie-onderzoek bij zeventig vrouwen in Ieper". In: *Leuvense Bijdragen*:385-456.
- Deprez, K. en G. de Schutter (1980) "Honderd Antwerpenaars en honderd Rotterdammers over dertien Nederlandse taalvariëteiten, een attitude onderzoek". In: *Leuvense Bijdragen*: 167-256.
- De Rooij, J. (1980) "Algemene Nederlandse Spraakkunst (ANS)". In: Raidt (red.) 1980:5-13.
- De Rooij, J. (1982) "De ANS als normatieve grammatica". In: *Neerlandica Extra Muros* 38:2-12.
- De Rooij, J. (red.) (1987) *Variatie en Norm in de Standaardtaal*. Publikaties van het P.J. Meertens-Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Amsterdam.
- De Stadler, L.G. (1984) "Assibilasie in Afrikaans". In: Webb (red.) 1984:196-202.
- De Villiers, M. (1967) *Afrikaanse Klankleer*. Kaapstad: A.A. Balkema.
- De Villiers, M. (1977) "Die plek van die normatiewe in die taalkunde". In: *Taalfasette* 22/3:1-9.
- De Villiers, M. en F.A. Ponelis (1987) *Afrikaanse Klankleer*. Kaapstad: Tafelberg.
- De Vries, J.W. e.a. (1974) "De slot-t in consonantclusters te Leiden: een sociolinguïstisch onderzoek". In: *Forum der Letteren* 15:235-250.
- De Vries, J.W. (1979) "Opvattingen over het A.B.N.". In: *Spektator* 9.

- De Vries, J.W. (1980) "Opvattingen over het A.B.N.". In: *Verslag van het ZEVENDE COLLOQUIUM van docenten in de neerlandistiek aan buitenlandse universiteiten*. 's Gravenhage-Haselt: 103-115.
- De Vries, J.W. (1987) "De Standaardtaal in Nederland". In: De Rooij (red.) 1987.
- Dik, S.C. en J.G. Kooij (1973) *Beginnselen van de Algemene Taalwetenschap*. Utrecht: Het Spectrum.
- Dittmar, N. (1976) *Sociolinguistics*. London: Edward Arnold.
- Donaldson, B.C. (1988) *The Influence of English on Afrikaans*. Pretoria: Serva.
- Dorian, N.C. (1982) "Defining the speech community to include its working margins". In: Romaine (red.) 1982:25-34.
- Douglas-Cowie, E. (1978) "Linguistic code-switching in a Northern Irish village: social interaction and social ambition". In: Trudgill (red.) 1978:37-51.
- Downes, W. (1984) *Language and society*. London: Fontana Paperbacks.
- Dreyer, H.C.D. (1986) *Die beskrywing van Kaapse Afrikaans as 'n variëteit van Afrikaans*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van die Oranje-Vrystaat.
- Dubois, B. en J. Crouch (1975) "The question of *ts* questions in women's speech, they don't really use more of them, do they?" In: *Language in Society* 4:289-294.
- Du Plessis, E.P. (1964) *'n Volk staan op: die ekonomiese Volkskongres en daarna*. Kaapstad: Human & Rousseau.
- Du Plessis, H.G.W. (1979) "Opmerkings oor Johannesburgse Afrikaans". In: *Taalseminaar 1979*, Universiteit van Pretoria:42-47.
- Du Plessis, H.G.W. (1980) "Afrikaans in Johannesburg". In: *Taalfasette* 27/2:1-14.
- Du Plessis, H. (1983) "Taalvariasie in die Afrikaans van Johannesburgers". In: Claassen en Van Rensburg (reds.) 1983:43-62.
- Du Plessis, H.G.W. (1984) "Sintaktiese variasie in die Afrikaans van die Griekwas". In: Van Rensburg (projekteur) 1984.
- Du Plessis, H. (1987) *Aspekte van Suidwes-Afrikaans met spesiale verwysing na die Afrikaans van die Van der Merwes*. Ongepubliseerde RGN-verslag.
- Du Plessis, H.G.W. (1988) *Variëteitaalkunde*. Pretoria: Serva.
- Du Plessis, H. en T. du Plessis (reds.) (1987) *Afrikaans en Taalpolitiek*. Pretoria: HAUM.
- Du Toit, S.J. (1891) *Afrikaans ons volkstaal*. 71 Theses of stelling neergeleg en verklaar. Paarl: D.F. du Toit.
- Du Toit, S.J. (1909) *Geskiedenis van die Afrikaanse Taalbeweging*. (Herdruk.) Paarl: Paarl Drukkers.
- Ebertowski, M. (1980) "Taalevaluatie en taalvariatie: de sociaal – psychologische bijdrage tot de sociolinguïstiek". In: Geerts en Hagen (reds.) 1980:31-49.
- Edelsky, C. (1976) "The acquisition of communicative competence recognition of linguistic correlates of sex roles". In: *Merril-Palmer Quarterly* 22:47-59.

- Edwards, A.D.E. (1976) *Language in culture and class*. London: Heineman.
- Edwards, J. en M. Jacobsen (1987) "Standard and regional standard speech: distinctions and similarities". In: *Language in Society* 16:369-380.
- Ekka, F. (1972) "Men's and women's speech in Kurux". In: *Linguistics* 81:25-31.
- Eksteen, L.C. (1969) "Die leksikologie van Afrikaans". In: *Taalfasette* 9:30-43.
- Eksteen, L.C. (1985) "Die rol van die Akademie in die standaardisering van die Afrikaanse spelling". In: Botha en Sinclair (reds.) 1985:169-200.
- Eksteen, L. en R. Pretorius (reds.) (1983) *Afrikaans: objek en metode*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Elphick, R. en H. Giliomee (reds.) (1979) *The shaping of South African Society*. Kaapstad: Longman.
- Engelbrecht, H. (1980) *Nuwe Afrikaanse Taalgids*. Bloemfontein: Oranje Uitgewery.
- Ervin-Tripp, S. (1972) "On sociolinguistic rules: alternation and co-occurrence". In: Gumperz en Hymes (reds.) 1972:213-250.
- Ervin-Tripp, S. (1987) "About, to and by woman". In: Brouwer en De Haan (reds.) 1987:17-74.
- Esterhuysen, J. (1986) *Taalapartheid en Skoolafrikaans*. Johannesburg: Taurus.
- Fairchild, H.P. e.a. (1955) *Dictionary of sociology*. Iowa: Littlefield Adams, Ames.
- Fasold, R. (1972) *Tense marking in Black English*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.
- Fasold, R.W. (1975) "The Bailey wave model: a dynamic quantitative paradigm". In: Fasold en Shuy (reds.) 1975:27-58.
- Fasold, R.W. (1978) "Language variation and linguistic competence". In: Sankoff (red.) 1978:85-95.
- Fasold, R.W. (red.) (1983) *Variation in the form and use of language*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Fasold, R.W. (1984) *The sociolinguistics of society*. Oxford: Basil Blackwell.
- Fasold, R.W. (1985) "Perspectives on sociolinguistic variation (review article)". In: *Language in Society* 14:515-526.
- Fasold, R.W. en W. Shuy (reds.) (1975) *Analyzing variation in language*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Feagin, C. (1979) *Variation and change in Alabama English*. Georgetown: Georgetown University Press.
- Feinauer, A.E. (1981) *Die Taalkundige Gedrag van Vloekwoorde in Afrikaans*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van Stellenbosch.
- Fisher, J.L. (1958) "Social influences on the choice of a linguistic variant". In: *Word* 14:47-56.
- Fishman, J.A. (red.) (1970) *Readings in the sociology of language*. Den Haag: Mouton.
- Fishman, J.A. (1970) *Taalsociologie*. Labor: Steppe, Ninove.

- Fishman, J.A. (1971) "The relationship between micro- and macro-sociolinguistics in the study of who speaks what language to whom and when". In: Pride en Holmes (reds.) 1982: 15-32.
- Fishman, J.A. (1972) *Sociolinguistics. A brief introduction*. Rowley: Newbury House.
- Fishman, J.A. (red.) (1972) *Advances in the sociology of Language* 1. Den Haag: Mouton.
- Fishman, J.A. (1977) "Language and ethnicity". In: Giles (red.) 1977:15-58.
- Fishman, J.A. (1985) *The rise and fall of the ethnic revival: perspectives on language and ethnicity*. Berlyn: Mouton.
- Fishman, P. (1977) "What do couples talk about when they're alone?" Referaat gelewer tydens Language and Style Conference, April 1977. New York.
- Fouché, B. (1974) *Die vryetydse leesopdrag van volwasse Afrikaanssprekendes in Johannesburg*. Ongepubliseerde proefskrif, Randse Afrikaanse Universiteit.
- Fourie, J.J. (1985) *Aspekte van die Afrikaans van die Riemvasmakers*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Potchefstroomse Universiteit vir CHO.
- Francis, W.N. (1983) *Dialectology*. London: Longman.
- Franken, J.L.M. (1953) *Taalhistoriese bydraes*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel.
- Freed, L. (1949) *The problem of European Prostitution in Johannesburg*. Kaapstad: Juta.
- Furfey, P. (1944) "Men's and women's language". In: *The American Catholic Review* 5: 218-228.
- Fyson, N.L. en S. Greenhill (1979) *People talking*. London: Macmillan Educational.
- Gal, S. (1978) "Peasant men can't get wives: language change and sex roles in bilingual community". In: *Language in Society* 7:1-16.
- Garson, N. (red.) (1981) *Southern African History: Perspectives*. Senate Special lectures, University of the Witwatersrand.
- Gearhart, S.M. (1979) "The womanization of rhetoric". In: *Women's Studies International Quarterly* 2:195-201.
- Geerts, G. (1985) "Taalvariatie en taalnorme in Vlaanderen". In: *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, jg.1985, afl. 1:85-112.
- Geerts, G. en A. Hagen (reds.) (1980) *Sociolinguïstiese Studies* 1. Bijdragen uit het Nederlandse Taalgebied. Groningen: Walters-Noordhoff.
- Gerritsen, M. (1979) "Het dialekt van vrouwen: nu eens ouderwets dan weer modern". In: Brouwer e.a. 1979:40-68.
- Gerritsen, M. (1980) "Een kwantitatief onderzoek naar sexeverschillen in het Amsterdams". In: Geerts en Hagen (reds.) 1980:154-179.
- Giles, H. (red.) (1977) *Language, ethnicity and intergroup relations*. London: Academic Press.
- Giles, H. en P. Marsh (1979) "Perceived masculinity and accented speech". In: *Language Science* 1:301-315.

- Giles, H. en P.F. Powesland (1975) *Speech style and social evaluation*. London: Academic Press.
- Giles, H., W.P. Robinson en P.M. Smith (reds.) (1980) *Language social psychological perspectives*. London: Pergamon Press.
- Gilfillan, R. en A. de Vries (1988) *Op die wyse van die Taal*. Kaapstad: Vlaeberg.
- Gitsham, E. en J.F. Trembailh (1926) *A first account of Labour Organisation in South Africa*. Durban: E.P. Printing Co.
- Glastonbury, M. (1979) "The best kept secret – how workingclass women live and what they know". In: *Women's Studies International Quarterly* 2:171-181.
- Goffman, E. (1979) *Gender Advertisements*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gormick, V. en B.K. Moran (reds.) (1980) *Women in sexist society*. New York: Basic Books.
- Greenbaum, S. en R. Quirk (1970) *Elicitation experiments in English*. Linguistic studies in use and attitude. London: Longman.
- Greer, G. (1971) *The female eunuch*. MacGibbon & Kee.
- Griesthaber, N.J. en J.L. Venter (samestellers) (1985) *LVSA-Kongresreferate*. Universiteit van Natal.
- Grobler, F.J. (1968) *Die invloed van Geskoolde Blanke Arbeid op Suid-Afrikaanse Politiek, 1886-1924*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Potchefstroomse Universiteit vir CHO.
- Grobler, H. (1983) "Linguistic sexism: Considering 'Masculinity' and 'Femininity'". In: *Communique* 8/2:60-75.
- Gumperz, J.J. (1971) *Language in social groups*. Stanford: Stanford University Press.
- Gumperz, J.J. en D. Hymes (reds.) (1972) *Directions in sociolinguistics*. New York: Rinehart & Winston.
- Guy, J.R. (1975) "Use and applications of the Cedergren-Sankoff variable rule program". In: Fasold en Shuy (reds.) 1975:59-69.
- Guy, J.R. (1980) "Variation in the group and the individual: the case of final stop deletion". In: Labov (red.) 1980:1-35.
- Haas, M.R. (1964) "Men's and Women's Speech in Koasati". In: *Language* 20:142-149.
- Hageman, A. (red.) (1974) *Sexist religion and women in the church: no more silence*. New York: Association Press.
- Hartley, J.M. (1979) "Geraldine Jewsbury and the problems of the woman novelist". In: *Women's Studies International Quarterly* 2:137-153.
- Hartman, M. (1976) "A descriptive study of the language of men and women born in Maine around 1900 as it reflects the Lakoff hypothesis: in LANGUAGE AND WOMEN'S PLACE". In: Dubois en Crouch (reds.) 1976:81-90.
- Hartman, M. (1978) "Sex roles and language". Referaat gelewer tydens die 9de Wêreldkongres van Sosiologie, Augustus. Uppsala, Swede.

- Hauptfleisch, D.C. (1984) "Seksisme as leksikografiese probleem". Ongepubliseerde referaat by die Linguistiekongres 1984. Pretoria.
- Hauptfleisch, D.C. (1985) "Taalnormering en woordeboeke: 'n Praktykgerigte perspektief". In: Botha en Sinclair (reds.) 1985:201-237.
- Heestermans, H. (1987) "Variatie en norm in de Standaardwoordenschat; enige punte ter inleiding van een discussievergadering". In: De Rooij (red.) 1987.
- Hendricks, F.S. (1978) 'n *Sinchroniese-diachroniese studie van die taalgebruik in KANNA HY K6 HYSTOE VAN Adam Small*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van Wes-Kaapland.
- Henley, N., B. Thorne en C. Kramarac (1980) *Language and sex* 11. Rowley, Mass.: Newbury House.
- Hirschman, L. (1978) "Male - female differences in conversational interaction". Referaat gelewer tydens 'n byeenkoms van die Linguistic Society of America, Desember. San Diego.
- Holmquist, J.C. (1985) "Social correlates of a linguistic variable: A study in a Spanish village". In: *Language in Society* 14:191-203.
- Hooper, J. (1976) *An introduction to natural generative phonology*. New York: Academic Press.
- Horvath, B. (1985) *Variation in Australian English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Horvath, B. en D. Sankoff (1987) "Delimiting the Sydney speech community". In: *Language in Society* 16:179-204.
- Horwitz, R. (1967) *The Political Economy of South Africa*. London: Weidenfeld & Nicholson.
- Huber, J. (red.) (1973) *Changing women in a changing society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hudson, R.A. (1982) *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hughes, G.A. en P.J. Trudgill (1979) *English accents and dialects: an introduction to social and regional varieties of British English*. London: Edward Arnold.
- Huisman, J. (1976) "Wie heeft er het meest te zeggen? Taalverschillen tussen mannen en vrouwen". In: *De Groene Amsterdammer*, 1-12-1976.
- Hupkes, R. (1951) *Taal van die blanke gemeenskap in die Jonkersbergnederstelling*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van Stellenbosch.
- Huspek, M.R. (1986) "Linguistic variation, context and meaning: a case of -ing/in variation in North American worker's speech". In: *Language in Society* 15:149-164.
- Huysman, G.K. (1976) *Inferensiële statistiek en navorsingsontwerp*. Pretoria: Academici.
- Hymes, D. (red.) (1964) *Language in culture and society: a reader in linguistics and anthropology*. London: Harper & Row.
- Hymes, D. (red.) (1974) *Studies in the history of linguistics - traditions and paradigms*. London: London University Press.
- Hymes, D. (1977) *Foundations in sociolinguistics*. London: Tavistock Publications.

- Jahangiri, N. en R.A. Hudson (1982) "Patterns of variation in Tehrani Persian". In: Romaine (red.) 1982:49-55.
- Jenkinson, A. (1984) "Morfologie". In: Van Rensburg (projekteur) 1984.
- Jespersen, O. (1922) *Language: its nature, development and origin*. London: Allen & Unwin.
- Jooste, G.H. (1982) *Die ooreenkoms tussen kindertaal en nie-standaard taalvorme*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van die Oranje-Vrystaat.
- Joubert, D.D. (1985) "n Sosiolinguistiese konsep van norme". In: Botha en Sinclair (reds.) 1985:1-12.
- Katz, E.M. (1976) *A trade union aristocracy: a history of white workers in the Transvaal and the general strike of 1913*. Universiteit van die Witwatersrand: Publikasie van African Studies Institute.
- Kay, P. (1978) "Variable rules, community grammar, and linguistic change". In: Sankoff (red.) 1978:71-83.
- Kay, P. en C.K. McDaniel (1979) "On the logic of variable rules". In: *Language in Society* 8:151-187.
- Kay, P. en C.K. McDaniel (1981) "On the meaning of variable rules: discussion". In: *Language in Society* 10:251-258.
- Kessler, S.J. en W. McKenna (1978) *Gender: an ethnomethodological approach*. New York: Wiley.
- Key, M.R. (1972) "Linguistic behavior of male and female". In: *Linguistics* 88:15-31.
- Key, M.R. (1975) *Male/Female language*. Metuchen, N.J.: The Scarecrow Press.
- Klein, M. (red.) (1980) *Taal kundig beskouwd*. Den Haag: Marthinus Nijhoff.
- Kloeke, G.G. (1950) *Herkomst en groei van het Afrikaans*. Leiden Universitaire.
- Klopper, A.H. (1981) *Die stand van Afrikaans onder die Suid-Sotho in die R.S.A.: 'n sosiolinguistiese ondersoek*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van die Oranje-Vrystaat.
- Klopper, H.C. (1986) *'n Karakterisering van Dorslandafrikaans*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van die Oranje-Vrystaat.
- Klopper, R.M. (1976) *Sosiaal gestratifiseerde taalgebruik in die Kaapstadse Kleurling-gemeenskap - 'n fonologiese ondersoek*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van Stellenbosch.
- Klopper, R.M. (1983a) *Kaapse Afrikaans*. Ongepubliseerde D.Litt. et Phil.-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- Klopper, R.M. (1983b) "Die sosiale stratifisering van Kaapse Afrikaans". In: Claassen en Van Rensburg (reds.) 1983:80-100.
- Klopper, R.M. (1984) "Konsonantklustervariasie in Kaapse Afrikaans". In: Webb (red.) 1984:333-345.

- Knowles, G.O. (1978) "The nature of phonological variable in Scouse". In: Trudgill (red.) 1978:80-90.
- Koch, E. (1983) *Doornfontein and its African working Class*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van die Witwatersrand.
- Koenen, M.J. en J.B. Drewes (1981) *Verklarend Handwoordenboek der Nederlandse Taal*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Kotzé, E.F. (1977) 'n *Sosiolinguistiese ondersoek na sintaktiese, morfologiese en leksikale afwykings in die Afrikaans van Xhosas*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van die Witwatersrand.
- Kotzé, E.F. (1981) "Literêre kantaantekeninge by die nuwe gesangebundel". In: *Standpunte* 34/1, Nuwe Reeks:33-38.
- Kotzé, E.F. (1983) *Variasiepatrone in Maleier-Afrikaans*. Ongepubliseerde Ph.D.-proefskrif, Universiteit van die Witwatersrand.
- Kotzé, E.F. (1984) "Afrikaans in die Maleierbuurt". In: *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 24/1:41-73.
- Kramer, C. (1977) "Perceptions of female and male speech". In: *Language and Speech* 20/2: 151-166.
- Kress, G. en R. Hodge (1973) *Language as ideology*. London: Routledge & Keagan Paul.
- Kroes, G. (1985) "Die doeltreffendheid van die Afrikaanse Woordelys en Spelreëls as handleiding en naslaanbron by die onderrig van Afrikaans op tersiêre vlak". In: Botha en Sinclair (reds.) 1985:328-344.
- Kroes, H. Ongeëindeerde navorsingsprojek. *Frekwensiebepaling van die kernwoordeskat en sekere basiese strukture van die Afrikaanse spreektaal*. Randse Afrikaanse Universiteit: RAU-Taaldiens.
- Labov, W. (1966) *The social stratification of English in New York city*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.
- Labov, W. (1967) "The effect of social mobility on linguistic behavior". In: Lieberman (red.) 1967:58-75.
- Labov, W. (1969) "Contraction, deletion and inherent variability of the English copula". In: *Language* 45:715-762.
- Labov, W. (1971) *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, W. (1972a) *Sociolinguistic patterns*. Oxford: Basil Blackwell.
- Labov, W. (1972b) "On the mechanism of linguistic change". In: Gumperz en Hymes (reds.) 1972:512-538.
- Labov, W. (1972c) *Language in the inner city*. Philadelphia: Pennsylvania University Press.
- Labov, W. (1972d) "Some principles of linguistic methodology". In: *Language in Society* 1: 97-120.
- Labov, W. (1973) "Where do grammars stop?" In: Shuy (red.) 1973:43-88.

- Labov, W. (1978a) *The study of nonstandard English*. Illinois: National Council of Teachers of English.
- Labov, W. (1978b) "Where does the Linguistic Variable stop? A response to Beatriz Lavandera". In: *Sociolinguistic Working Paper 44*. Austin, Texas.
- Labov, W. (red.) (1980) *Locating language in time and space*. New York: Academic Press.
- Lakoff, R. (1973) "Language and women's place". In: *Language in Society* 2:45-80.
- Lakoff, R. (1975) *Language and women's place*. New York: Harper & Row.
- Landman, K.J.H. (1978) *Sillabiese verskynsels in Afrikaans*. Ongepubliseerde D.Litt. et Phil.-proefskrif, Universiteit van Suid-Afrika.
- Lätti, M.C. (1978) *Die taalgebruik in Ons Klyntji 1896-1906*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van die Witwatersrand.
- Lavandera, B. (1978) "Where does the sociolinguistic variable stop?" In: *Language and Society* 7:171-182.
- Le Roux, D. W. (1985) "Die Staatstaaldiens: Funksies en invloed ten opsigte van die normering van taalgebruik". In: Botha en Sinclair (reds.) 1985:321-327.
- Le Roux, T.H. (1963) *Taalkundige opstelle*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel.
- Le Roux, T.H. (1964) *Die dagboek van Louis Trichardt*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Le Roux, T.H. (1965) *Afrikaanse Taalstudies*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Le Roux, T.H. (1968a) "Raakpunte tussen Afrikaans en die Nederlandse volkstaal". In: *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 8/2:321-356.
- Le Roux, T.H. (1968b) "Die geskiedenis van die Afrikaanse spelling". In: Pienaar (red.) 1968:163-174.
- Le Roux, T.H. en P. de V. Pienaar (1927) *Afrikaanse fonetiek*. Kaapstad: Juta & Kie.
- Le Roux, T.H. en P. de V. Pienaar (1967) *Uitspraakwoordeboek van Afrikaans*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Lewis, J. (1977) "New Unionism: Industrialisation and Industrial Unions in South Africa, 1925-1930". In: *South African Labour Bulletin* 3/5.
- Lieberson, S. (1965) "Bilingualism in Montreal: a demographic analysis". In: *American Journal of Sociology* 71:10-25.
- Lieberson, S. (red.) (1967) *Explorations in sociolinguistics*. Bloomington: Indiana University Press.
- Lieberson, S. (1969) "National and regional language diversity". In: Lieberson 1981:99-104.
- Lieberson, S. (1970) "Language and ethnic relations: a neglected problem". In: Lieberson 1981:1-18.
- Lieberson, S. (1981) *Language diversity and language contact* (Selected and introduced by A. J. Dil). California: Stanford University Press.
- Links, T.H. (1983) *Die Afrikaans van Kharkams*. Ongepubliseerde D.Litt. et Phil.-proefskrif, Universiteit van Wes-Kaapland.

- Loubser, C. de B. (1950) *Die studie van die Afrikaanse woordeskat in die 19de eeu: 'n oorsig*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van Kaapstad.
- Loubser, J.E. (1954) *Aspekte van die Afrikaanse spreektaalgebruik in en om Loeriesfontein. 'n Steekproef in die taal van die Noordweste*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van Stellenbosch.
- Louw, J.P. (red.) (1980) *Taalseminaar 1980*. Universiteit van Pretoria.
- Louw, J.H. (1979) *Uitspraakvariante in Afrikaans aan die Witwatersrand*: Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Randse Afrikaanse Universiteit.
- Louw, L.H. (1981) "Uitspraakvariante in Afrikaans". In: *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 21/4:261-274.
- Louw, S.A. (1941) *Taalgeografie*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Louw, S.A. (1948) *Dialekvermenging en taalontwikkeling*. Kaapstad: Balkema.
- Louw, S.A. en L.C. Eksteen, (1975 e.v.) *Afrikaanse taalatlas*. Pretoria: Universiteit van Pretoria.
- Maccaulay, R.K.S. (1978) "Variation and consistency in Glaswegian English". In: Trudgill (red.) 1978:132-143.
- MacConnel-Ginet, S. et al. (1980) *Women and language in culture and society*. New York: Praeger.
- Macooby, E.E. (red.) (1966) *The development of sex differences*. Stanford: Stanford University Press.
- Macooby, E.E. en C.N. Jacklin (1974) *The psychology of sex differences*. Stanford: Stanford University Press.
- Malan, D.F. (1917) *De Achteruitgang van ons Volk: De Oorzaken daarvan en de Redmiddelen*. Kaapstad: Nasionale Pers.
- Mansvelt, N. (1884) *Proeve van een Kaapsch Hollandsch Idioticon*. Kaapstad: Cyrus J. Martin.
- Meeus, B. (1980) "De discepancie tussen taalgebruik en taalhouding". In: *Taal en Tongval* 32: 26-53.
- Meyer, P.J. (1944) *Die stryd van die Afrikaner werker*. Stellenbosch: Pro Ecclesia.
- Miller, C. en K. Swift (1976) *Word and women: new language in new times*. New York: Anchor/Doubleday.
- Milroy, J. (1981) "Review of D. Sankoff" (1978). In: *Language in Society* 10:104-111.
- Milroy, J. (1982) "Probing under the tip of the iceberg: phonological 'normalization' and the shape of speech communities". In: Romaine (red.) 1982:35-48.
- Milroy, J. en L. Milroy, (1978) "Belfast: change and variation in an urban vernacular". In: Trudgill (red.) 1978:19-36.
- Milroy, L. (1980) *Language and social networks*. Oxford: Basil Blackwell.
- Milroy, L. (1982) "Social network and linguistic focusing". In: Romaine (red.) 1982: 141-152.
- Milroy, L. (1987) *Observing and analysing natural language. A critical account of sociolinguistic method*. Oxford: Basil Blackwell.

- Milroy, L. en S. Margrain (1980) "Vernacular language loyalty and social network". In: *Language in Society* 9:43-70.
- Moulton, J., G.M. Robinson en C. Ellias (1978) "Sex bias in language use: 'neutral' pronouns that aren't". In: *American Psychologist* 33/11:1032-1038.
- Murray, J. (1973) "Male perspective in language". In: *Women: A Journal of Liberation* 3/2: 46-50.
- Neu, H. (1980) "Ranking of constraints on /t, d/ deletion in American English: A statistical analysis". In: Labov (red.) 1980:37-54.
- Nienaber, G.S. (1960) *Die opkoms van Afrikaans as kultuurtaal*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Nienaber, G.S. (1971) *Afrikaans in die vroeër jare*. Johannesburg: Voortrekkerpers.
- Nienaber, P.J. (1965) *Taalkundige Opstelle*. Kaapstad: Balkema.
- Oakley, A. (1972) *Sex, gender and society*. London: Temple Smith – New Society.
- Obler, L.K. (1983) "Language and brain dysfunction in dementia". In: Segalowitz (red.) 1983.
- Obler, L.K. en M.L. Albert (1981) "Language and aging: a neurobehavioral analysis". In: Beasley en Davis (reds.) 1981.
- Obler, L., M. Albert, H. Goodglass en D.F. Benson (1978) "Aphasic type and aging". In: *Brain and Language* 6:318-322.
- Odendal, F.F. (1972) *Aspekte van taal*. Kaapstad: Nasou.
- Odendal, F.F.(hoofred.) (1974) *Taalkunde – 'n lewe*. Kaapstad: Tafelberg.
- Odendal, F.F. (red.) (1978a) *Gesag en norm in die taal- en letterkunde*. Johannesburg: Publikasiesreeks van die Randse Afrikaanse Universiteit, C19.
- Odendal, F.F. (1978b) "Die gesag van die woordeboek". In: Snyman (red.) 1978.
- Odendal, F.F. (hoofred.) (1979) *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal (HAT)*. Johannesburg: Perskor.
- Odendal, F.F. (1984a) "Afrikaanse fonetiek". In: Botha (hoofred.) 1984:170-204.
- Odendal, F.F. (1984b) "Taal en gemeenskap". In: Botha (hoofred.) 1984:261-282.
- Odendal, F.F. (1984c) "Oor die [r] -spanningsreël in Afrikaans – 'n aantekening". In: *Tyskrif vir Geesteswetenskappe* 24/4:287-288.
- Odendal, F.F. en D.J. van Schalkwyk (1984) "Fonetiese variasie in die Afrikaans van die Rehoboth-Basters: 'n dialekgeografiese verslag". In: Webb (red.) 1984:457-486.
- Olivier, M.M. en J. Rubin (1975) "The use of expletives by some American women". In: *Anthropological Linguistics* 17:191-197.
- O'Meara, D. (1983) *Volkskapitalisme: class, capital and ideology in the development of Afrikaner nationalism, 1934-1948*. Johannesburg: Ravan.
- Pauw, S. (1946) *Die beroepsarbeid van die Afrikaner in die stad*. Ongepubliseerde Ph.D.-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- Pickard, J. (1985) "Die normering van Afrikaanse vakterminologie". In: Botha en Sinclair (reds.) 1985:269-291.

- Pienaar, P. de V. (1939) *Praat u beskaaf?* Johannesburg: Voortrekkerpers.
- Pienaar, P. de V. (1947) *Die Afrikaanse spreektaal*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Pienaar, P. de V. (red.) (1968) *Kultuurgeskiedenis van die Afrikaner*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel.
- Platt, J.T. en H.K. Platt (1975) *The social significance of speech*. Amsterdam: Noord Holland.
- Pollak, H. (1933) "Women Workers in the Witwatersrand Industries". In: *South African Journal of Economics*.1.
- Ponelis, F.A. (1979) *Afrikaanse Sintaksis*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Ponelis, F.A. (1989) *Historiese Klankleer van Afrikaans*. Ongepubliseerde manuskrip, Universiteit van Stellenbosch.
- Ponelis, F.A. en M. de Villiers (1987) *Afrikaanse Klankleer*. Kaapstad: Tafelberg.
- Pride, J.B. (1971) *The social meaning of language*. London: Oxford University Press.
- Pride, J.B. en J. Holmes (reds.) (1982) *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin.
- Prinsloo, K.P. en M.C.J. van Rensburg (reds.) (1984) *Afrikaans: Stand, Taak, Toekoms*. Pretoria: HAUM.
- Rademeyer, J.H. (1933) *Kleurling-Afrikaans. Die taal van die Griekwas en die Rehoboth-Basters*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Raidt, E.H. (s.j.) *Afrikaans en sy Europese verlede*. Kaapstad: Nasou.
- Raidt, E.H. (1967) "Oor die skeiding van die sinchroniese en die diachroniese taalstudie". In: *Taalfasette* 3:20-33.
- Raidt, E.H. (1974) "Nederlandse en Kaapse spreektaal in die 17de en 18de eeu". In: Odendal (hoofred.) 1974:90-104.
- Raidt, E.H. (1978) "Enkele aspekte van taalverandering". In: Snyman (red.) 1978:104-119.
- Raidt, E.H. (red.) (1980) *Tweede Kongres vir Neerlandistiek in Suid-Afrika*. (Kongresreferate). Johannesburg: Universiteit van die Witwatersrand.
- Raidt, E.H. (1984a) "Interne ontwikkeling van Afrikaans". In: Botha (hoofred.) 1984:52-70.
- Raidt, E.H. (1984b) *Vrouetaal en taalverandering*. Professorale intreerede, Universiteit van die Witwatersrand. Johannesburg: Wits University Press.
- Raidt, E.H. (1985) "Historiese perspektief op die normering van Afrikaans". In: Botha en Sinclair (reds.) 1985:147-168.
- Raidt, E.H. (1986) "Taalvariasie in agtiende-eeuse vrouetaal". In: *S.A. Tydskrif vir Taalkunde* 4/4:101-145.
- Raidt, E.H. (1989) "Die taal van 'n 'liberjale' predikant". In: Gilfillan en De Vries (reds.) 1989:169-179.
- Robbins, S. (1978) "Gender and agency in Indo-European languages". Referaat gelewer tydens die negende Wêreldkongres van Sosiologie, Augustus. Uppsala, Swede.
- Romaine, S. (1978) "Postvocalic /t/ in Scottish English: sound change in progress?" In: Trudgill (red.) 1978:144-157.

- Romaine, S. (1981) "On the problem of syntactic variation: a reply to Beatriz Lavandera and William Labov". In: *Working Papers in sociolinguistics* 82.
- Romaine, S. (red.) (1982) *Sociolinguistic variation in speech communities*. London: Edward Arnold.
- Romaine, S. (1982) "What is a speech community?" In: Romaine (red.) 1982:13-24.
- Romein-Verschoor, A. (1975) "Over taal en seks, seksisme en emancipatie". In: *De Gids* 138: 3-29.
- Roode, C.D. (1974) *Inleiding tot die Sosiologie*. Kaapstad: A.A. Balkema.
- Rousseau, P. en D. Sankoff (1978a) "Advances in variable rule methodology". In: Sankoff (red.) 1978:57-69.
- Rousseau, P. en D. Sankoff (1978b) "A solution to the problem of grouping speakers". In: Sankoff (red.) 1978:97-117.
- Ruke-Dravina, V. (1952) "Einige Beobachtungen über die Frauensprache in Letland". In: *ORBIS* 1:55-73.
- Russei, J. (1982) "Networks and sociolinguistic variation in an African urban setting". In: Romaine (red.) 1982:125-140.
- Sachs, J. (1975) "Cues to the identification of sex". In: Thorne en Henley (reds.) 1975:152-171.
- Sachs, J., P. Lieberman en D. Erickson (1973) "Anatomical and cultural determinants of male and female speech". In: Shuy en Fasold (reds.) 1973:74-84.
- Safilios-Rothschild (red.) (1972) *Toward a sociology of women*. Lexington: Mass. Xerox College Publishing.
- Sankoff, D. (red.) (1978) *Linguistic variation. Models and methods*. New York: Academic Press.
- Sankoff, D. en S. Laberge (1978a) "Statistical dependence among successive occurrences of a variable discourse". In: Sankoff (red.) 1978:119-126.
- Sankoff, D. en S. Laberge (1978b) "The linguistic market and the statistical explanation of variability". In: Sankoff (red.) 1978:239-250.
- Sankoff, D. en W. Labov (1979) "On the use of variable rules". In: *Language in Society* 8: 189-222.
- Sankoff, G. (1971) "Language use in multilingual societies: some alternative approaches". In: Pride en Holmes (reds.) 1982:33-51.
- Sankoff, G. (1980) *The social life of language*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Sankoff, G. (1983) "Above and beyond phonology in variable rules". In: Fasold (red.) 1983: 11-28.
- Sapir, E. (1949) *Language*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Scheffer, P. (1983) *Afrikaans en Engels onder die Kleurlinge in die Kaapprovinsie, en in die besonder in die Skiereiland*. RGN:Verslag, Soling-2. Pretoria.

- Scherer, K. en H. Giles (reds.) (1979) *Social markers in speech*. London: Cambridge University Press.
- Schneider, J.W. en S.L. Hacker (1973) "Sex Role Imagery and the use of the Generic 'Man' in Introductory Texts: A Case in the Sociology of Sociology". In: *The American Sociologist* 8/1:12-18.
- Schneider, M.J. en K. Foss (1977) "Thought, sex and language the Sapir-Whorf hypotheses in the American women's movements". In: *Bulletin: women's studies in communication* 1/1:1-7.
- Scholtz, H. van der M. (1940) *Taal en taalverskynsels: 'n inleiding tot die studie van die taalkunde*. Kaapstad: Nasionale Pers.
- Scholtz, J. du P. (1963) *Taalhistoriese opstelle*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Scholtz, J. du P. (1964) *Die Afrikaner en sy taal*. Kaapstad: Nasou.
- Scholtz, J. du P. (1965) *Afrikaans uit die vroeë tyd*. Kaapstad: Nasou.
- Scholtz, J. du P. (1972) *Afrikaans-Hollands in die agtiende eeu*. Kaapstad: Nasou.
- Scholtz, J. du P. (1980) *Wording en ontwikkeling van Afrikaans*. Kaapstad: Tafelberg.
- Scholtz, J. du P. en E.H. Raidt (1985) "Vroeë taalkundige studies". In: *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, Junie:80-100.
- Schutte, J.S. (1985) "Die taalpraktisyn as kruispunt". In: Botha en Sinclair (reds.) 1985: 292-320.
- Segalowitz, S. (red.) (1983) *Language function and brain organization*. New York: Academic Press.
- Shuy, R.W. (1969) "Sociolinguistic research at the center for Applied Linguistics: the correlation of language and sex". In: *Giornata Internazionale di sociolinguistica*. Rome: Palazzo, Baldassini:849-857.
- Shuy, R.W. (red.) (1973) *Sociolinguistics, current trends and prospects*. Georgetown: University Round Table.
- Shuy, R.W. (1975) "What is the study of variation useful for?" In: Fasold en Shuy (reds.) 1975:312-326.
- Shuy, R.W. en R. Fasold (reds.) (1973) *Language attitudes: current trends and prospects*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Sinclair, A.J.L. (red.) (1981) *LVSA-Kongresreferate*. Universiteit van Wes-Kaapland.
- Smith, J.J. (1962) *Op ons Taalakker*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Smith, M. (1978) "Speaker sex as a dependent variable in sociolinguistic research". Referaat gelewer tydens die 9de Wêreldkongres van Sosiologie, Augustus. Uppsala, Swede.
- Smith, P.M. (1979) "Sex markers in speech". In: Scherer en Giles (reds.) 1979.
- Smuts, J. (1943) *'n Ondersoek na die ontwikkelings stadium van Afrikaans teen die tyd van die Groot Trek, veral na aanleiding van Trichardt se Dagboek*. Ongepubliseerde D. Litt.-thesis, Universiteit van Kaapstad.

- Snyman, H. (red.) (1978) *Uit vier windstreke*. Kaapstad: Nasou.
- Spence, J.T. en R.L. Helmreich (1978) *Masculinity and femininity*. Austin: University of Texas Press.
- Spender, D. (1980) *Man made language*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Stals, E.L.P. (1983) "Afrikaners in die Goudstad, Deel 11 (1924 tot 1961)". In: *Die Geskiedenis van die Afrikaner aan die Rand*. A2. Johannesburg: RAU-publikasiereeks.
- Stals, E.L.P. (red.) (1986) *Afrikaners in die Goudstad 1-2*. Kaapstad: HAUM.
- Stanley, J.P. (1978) "Sexist Grammar". In: *College English* 39/7:800-811.
- Stellmacher, D. (1975, 1976) "Geslechtsspezifische Differenzen im Sprachverhalten Niederdeutscher Sprecher". In: *Jahrbuch des Vereins für Niederdeutsche Sprachforschung* 98/99:164-174.
- Steyn, J.C. (1980) *Tuiste in eie taal*. Kaapstad: Tafelberg.
- Steyn, J.C. (1985) "Algemene aspekte van taalnormering". In: Botha en Sinclair (reds.) 1985: 13-69.
- Strydom, S. (1963) "Die Afrikaans van die Angoliaboere". In: Le Roux 1963:62-79.
- Taijfel, H. (red.) (1978) *Differentiation between social groups: studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.
- Ten Cate, A.P. (1978) "Taal van en over vrouwen". In: *TABU* 8:21-31.
- Ten Cate, A.P. (1980) "Taal van en over vrouwen". In: Klein 1980:279-292.
- Thelander, M. (1982) "A quantitative approach to quantitative data of speech variation". In: Romaine (red.) 1982:65-84.
- Thompson, P. (1978) *The Voice of the Past: Oral History*. Oxford: Oxford University Press.
- Thorne, B. en N. Henley (reds.) (1975) *Language and sex: difference and dominance*. Rowley Mass: Newbury House.
- Timm, L.A. (1976) "Review of Robin Lakoff, LANGUAGE AND WOMEN'S PLACE". In: *Lingua* 39:244-252.
- Trudgill, P. (1972) "Sex, covert, prestige and linguistic change in the urban British English of Norwich". In: *Language in Society* 1:170-195.
- Trudgill, P. (1974a) *Sociolinguistics: an introduction*. Harmondsworth: Penguin.
- Trudgill, P. (1974b) *The social differentiation of English in Norwich*. London: Cambridge University Press.
- Trudgill, P. (red.) (1978) *Sociolinguistic patterns in British English*. London: Edward Arnold.
- Trudgill, P. (1983) *On Dialect. Social and geographical perspectives*. New York: New York University Press.
- Trudgill, P. (red.) (1984) *Applied sociolinguistics*. London: London Academic Press.
- Trudgill, P. (1986) *Dialects in contact*. Oxford: Basil Blackwell.
- Trudgill, P. en T. Foxcroft (1978) "On the sociolinguistics of vocalic mergers: transfer and approximation in East Anglia". In: Trudgill (red.) 1978:69-79.

- Ulatowska, H.K., A.J. North en S. Macaluso-Haynes (1981) "Production of narrative and procedural discourse in aphasia". In: *Brain and Language* 13:345-371.
- Ulatowska, H.K., A. Weiss-Doyel, R. Freedman-Stern, S. Macaluso-Haynes en A.J. North (1985) "Production of procedural discourse in aphasia". In: *Brain and Language* 18: 315-341.
- Uys, M.D. (1983) *Die vernederlandsing van Afrikaans*. Ongepubliseerde D. Litt.-proefskrif, Universiteit van Pretoria.
- Van de Rhee, I. (1981) "'n Voorlopige verkenning van die spraak van 'n proefgroep Afrikaanssprekendes". In: Sinclair (red.) 1981:415-422.
- Van de Rhee, I. (1983) *'n Sosiolinguistiese ondersoek na taalgebruik in Bellville-Suid*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van Wes-Kaapland.
- Van de Rhee, I. (1984) "Taalvariasie in Bellville-Suid". In: Webb (red.) 1984:633-670.
- Van den Broeck, J. (1980) "Beperkte en 'geëlaboreerde' styl in 'formele' en 'informele' interviews in Maaseik". In: Geerts en Hagen (reds.) 1980: 97-130.
- Van der Merwe, G.S. (1989) "Stoeplemente in Afrikaanse gesprekstal". In: *S.A. Tydskrif vir Taalkunde* 7:84-91.
- Van der Merwe, H.J.J.M. (red.) (1963) *Inleiding tot die taalkunde*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Van der Merwe, H.J.J.M. (1963) "Taalverskeidenheid". In: Van der Merwe (red.) 1963: 116-125.
- Van der Merwe, H.J.J.M. (1968) *Patriotwoordeboek*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Van der Merwe, H.J.J.M. (red.) (1971) *Inleiding tot die taalkunde*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Van der Merwe, H.J.J.M. (1971) *Vroeë Afrikaanse woordelyste*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Van der Merwe, H.J.J.M. (red.) (1972) *Afrikaans - sy aard en ontwikkeling*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Van der Merwe, H.J.J.M. (1977) *Die Korrekte Woord*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Van der Merwe, H.J.J.M. en M.J. Posthumus (1972) "Die opkoms van Afrikaans as kultuurtaal". In: Van der Merwe (red.) 1972:67-97.
- Van der Mescht, J.W.F. (1976) *Gewestelike verskynsels in die Afrikaanse spreektaal van Oos-Kaapland met spesiale verwysing na Albanie*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van Rhodes.
- Van der Post, A. (1979) "Taalgebruik van vroue en manne in niet-westerse-gemeenskappe". In: Brouwer e.a. 1979:12-31.
- Van der Riet, L.M. (1984) *Reëls vir gesprekstategieë in Afrikaans*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van die Oranje-Vrystaat.
- Van der Walt, C.P., C.P. van Aardt en L.C. Eksteen (1971) *Taalstudie vir die middelbare skool*. Johannesburg: Voortrekkerpers.

- Van Eeden, I.J. (1975) *Interne Migrasiepatrone van die Blanke Bevolking van Suid-Afrika met besondere verwysing na die Transvaal*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Randse Afrikaanse Universiteit.
- Van Ginneken, J. (1913) *Handboek der Nederlandsche taal*. Deel 1. De sociologiese structuur der Nederlandsche taal. I. Nijmegen: Malmberg.
- Van Ginneken, J. (1916) "De schoondochter in de taalgeschiedenis". In: *De Nieuwe Taalgids* X:1-19.
- Van Jaarsveld, F.A. (1981) *Wie en wat is die Afrikaner?* Kaapstad: Tafelberg.
- Van Jaarsveld, F.A. (1982) *Die Afrikaners se Groot Trek na die Stede*. Johannesburg: Perskor.
- Van Jaarsveld, G.J. (red.) (1982) *Wat sê jy?* Johannesburg: McGraw-Hill.
- Van Jaarsveld, G.J. (1984) "Gesprekspatrone in Griekwa-Afrikaans". In: Van Rensburg (projekteur) 1984.
- Van Jaarsveld, G.J. (red.) (1987) *Wat bedoel jy?* Pretoria: Serva.
- Van Onselen, C. (1981) "Class consciousness among Afrikaner workers in Johannesburg 1896-1908". In: Garson (red.) 1981:37-43.
- Van Onselen, C. (1982) *Studies in the Social and Economic History of the Witwatersrand, 1836-1914*. Vol. 1: *New Babylon*. Vol. 11: *New Nineveh*. Johannesburg: Ravan.
- Van Rensburg, M.C.J. (1976) "Die bestudering van taalvariasie in Afrikaans". In: *Taalfasette* 20/3:1-15.
- Van Rensburg, M.C.J. (1980) "Fasette van die studie van nie-standaard Afrikaans". In: *Taalfasette* 27/2:71-98.
- Van Rensburg, M.C.J. (1981) "Aspekte van die verhoging van vokale in Afrikaans". In: *Acta Academica* 14. Publikasie van die Universiteit van die Oranje-Vrystaat.
- Van Rensburg, M.C.J. (red.) (1983) *LVSA-Kongresreferate*. Universiteit van die Oranje-Vrystaat.
- Van Rensburg, M.C.J. (1983a) "Inleiding: die bestudering van taalvariante". In: Claassen en Van Rensburg (reds.) 1983:7-25.
- Van Rensburg, M.C.J. (1983b) "Nie-standaardvorme, variasiepatrone en Afrikaans uit die vorige eeu". In: Claassen en Van Rensburg (reds.) 1983:134-161.
- Van Rensburg, M.C.J. (projekteur) (1984) *Die Afrikaans van die Griekwas van die tagtigerjare*, dele 1-4. Ongepubliseerde verslag van 'n projek, uitgevoer aan die Universiteit van die Oranje-Vrystaat.
- Van Rensburg, M.C.J. en J.H. Combrink (1984) "Transvaalse Afrikaans". In: Botha (hoofred.) 1984:107-132.
- Van Schalkwyk, C. (1984) "Die objektiewe evaluering van vertalingsekwivalente en die betiteling van die bevryde vrou". In: *Kongresreferate* 11:700-708. Linguistevereniging van Suider-Afrika, Universiteit van Pretoria.

- Van Schalkwyk, D.J. (1983) *Fonetiese variasie in die taal van die Rehoboth-Basters*. Ongepubliseerde D. Litt. et Phil.-proefskrif, Randse Afrikaanse Universiteit.
- Van Schalkwyk, D.J. en F.F. Odendal (1987) "'n Sosiolinguistiese analise van Rehoboth-Afrikaans". In: *S.A. Tydskrif vir Taalkunde* 5/1:144-167.
- Van Wyk, E.B. (1978) "Sosiolinguistiese norme in taalgebruik". In: Odendal (red.) 1978: 99-120.
- Venter, H. (1973) "Vokaalontroending in Afrikaans". In: *Taalfasette* 16.
- Von Wielligh, G.R. (1925) *Ons geselstaal*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Vorster, J. (1976) "Persoonsvorming: haling Psigolinguisties benader". In: *Taalfasette* 2/20:24-33.
- Waher, H. (1978) *Die probleem van die bereik van die ontkenning met spesiale verwysing na Afrikaans*. Ongepubliseerde Doktorsale proefskrif, Universiteit van Kaapstad.
- Wardhaugh, R. (1986) *An introduction to sociolinguistics*. Oxford: Basil Blackwell.
- Warshaw, D. (1972) "Sex difference in language style". In: S. Lados-Rothschild (red.) 1972.
- Webb, V.N. (1980) "Labov se veranderlikheidsreëlteorie". In: Louw (red.) 1980:20-33.
- Webb, V.N. (1983a) "Aspekte van taalnorme – gesien vanuit die perspektief van die gemeenskapsgrammatika". In: Van Rensburg (red.) 1983:372-396.
- Webb, V.N. (1983b) "Die taalwetenskap as sosiale wetenskap". In: Claassen en Van Rensburg (reds.) 1983:229-248.
- Webb, V.N. (red.) (1984) *LVSA-Kongresreferate*. Universiteit van Pretoria.
- Webb, V.N. (1984) "Die bestudering van linguistiese heterogeniteit met behulp van die rekenaar vanuit die perspektief van Labov C.S. se kwantitatiewe paradigma". In: Webb (red.) 1984:725-756.
- Webb, V.N. (1985) "Taalnorme en Afrikaans. 'n Geval van twyfel en vertwyfeling". In: Botha en Sinclair (reds.) 1985:70-107.
- Webb, V.N. en A. de Villiers (1985) "Standaardafrikaans: Chomskities of Laboviaans?" In: Grieshaber & Venter (samestellers) 1985:192-208.
- Weijnen, A. (1966) *Nederlandse Dialectkunde*. Assen: Van Gorcum.
- Weijnen, A. (1968) "De aanduiding van vrouwelijke personen door mannelike voornaamwoorden". In: *Mededelingen van de Nijmeegse centrale voor dialect- en naamkunde* 7:4-11.
- Wissing, D.P. (1982) *Algemene en Afrikaanse generatiewe fonologie*. Johannesburg: Macmillan.
- Wolfram, W.A. (1969) *A sociolinguistic description of Detroit Negro Speech*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.
- Wolfram, W.A. (1973) "On what basis variable rules?" In: Bailey en Shuy (reds.) 1973:1-12.
- Wolfram, W.A. (1974) *Sociolinguistic aspects of assimilation*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.
- Wolfram, W.A. (1975) "Variable constraints and rule relations". In: Fasold en Shuy (reds.) 1975:70-88.

Wolfram, W.A. (1983) "Variable constraints and rule relations". In: Fasold (red.) 1983:79-97.

Wolfram, W.A. en R.W. Fasold (1974) *The study of social dialects in American English*. New Jersey: Prentice-Hall.

Author: Jooste, Gerrit Hendrik.

Name of thesis: Taalvariasie By 'n Groep Laag-besoldigde Afrikaanssprekende Mans En Vroue.

PUBLISHER:

University of the Witwatersrand, Johannesburg

©2015

LEGALNOTICES:

Copyright Notice: All materials on the University of the Witwatersrand, Johannesburg Library website are protected by South African copyright law and may not be distributed, transmitted, displayed or otherwise published in any format, without the prior written permission of the copyright owner.

Disclaimer and Terms of Use: Provided that you maintain all copyright and other notices contained therein, you may download material (one machine readable copy and one print copy per page) for your personal and/or educational non-commercial use only.

The University of the Witwatersrand, Johannesburg, is not responsible for any errors or omissions and excludes any and all liability for any errors in or omissions from the information on the Library website.